

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KADIN ÇALIŞMALARI
ANABİLİM DALI**

**SOSYAL MEDYADA CİNSİYETÇİ SÖYLEMİN ÜRETİMİ:
TWITTER ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Yüksek Lisans Tezi

Betül YENİÇERİ

Ankara - 2019

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KADIN ÇALIŞMALARI
ANABİLİM DALI**

SOSYAL MEDYADA CİNSİYETÇİ SÖYLEMİN ÜRETİMİ: TWİTTER ÜZERİNE BİR İNCELEME

Yüksek Lisans Tezi

Betül YENİÇERİ

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Çiler DURSUN**

Ankara- 2019

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KADIN ÇALIŞMALARI
ANABİLİM DALI

Betül YENİÇERİ

**SOSYAL MEDYADA CİNSİYETÇİ SÖYLEMİN ÜRETİMİ:
TWITTER ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: **Prof. Dr. Çiler DURSUN**

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Prof. Dr. Çiler DURSUN

Prof. Dr. Cem YAŞIN

Doç. Dr. Emel MEMİŞ PARMAKSIZ

İmzası

Tez Sınavı Tarihi: 20/09/2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (9.../10/2019.)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

Betül YENİÇERİ

İmzası

.....

GİRİŞ	1
Bölüm I. MEDYA VE TOPLUMSAL CİNSİYET İLİŞKİSİ	12
1.1. Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyetçilik Kavramı	12
1.1.1. Toplumsal Cinsiyet Rollerı	17
1.1.2. Cinsiyete Dayalı Mesleki Ayrışma	21
1.2. Toplumsal Cinsiyet ve Medya İlişkisi Üzerine Feminist Yaklaşımlar	26
1.2.1. Liberal Feminist Yaklaşım	27
1.2.2. Radikal Feminist Yaklaşım	33
1.2.3. Marksist ve Sosyalist Feminist Yaklaşım	38
BölümII. GELENEKSEL MEDYADA VE SOSYAL MEDYADA CİNSİYETÇİ SÖYLEM	47
2.1. Medya Söylemlerinde Cinsiyetçiliğın Kurulması	47
2.1.1. Kurmaca Metinlerde Cinsiyetçilik	56
2.1.2. Haber Metinlerinde Cinsiyetçilik	78
2.2. Yeni Medyada Kadın Varlığı	94
2.2.1. Yeni Medya ve Geleneksel Medyanın Toplumsal İletişim Açısından Karşılaştırılması	94
2.2.2. Kadınların Yeni Medyada Temsilleri	101

BölümIII.	TWİTTER’DA ÖZGEÇAN ASLAN CİNAYETİ ÜZERİNE CİNSİYETÇİ SÖYLEMİN KURULUŞU	109
3.1.	Sosyal Medya Ortamlarının Analizi İle İlgili Eğilimler ve Yöntemler	109
3.2.	Söylem Çözümlemesi	135
	3.2.1. Söylem	135
	3.2.2. Eleştirel Söylem Çözümlemesi	153
3.3.	Twitter’da Eleştirel Söylem Analizi Uygulaması	163
	3.3.1. Araştırmanın Yöntemi	163
	3.3.2. Analiz Uygulaması	178
	3.3.2.1. Tweet 1	178
	3.3.2.2. Tweet 2	185
	3.3.2.3. Tweet 3	198
	3.3.2.4. Tweet 4	212
	3.3.2.5. Tweet 5	220
	SONUÇ	231
	KAYNAKÇA	243
	EKLER LİSTESİ	274
	TABLolar LİSTESİ	275
	ŞEKİLLER LİSTESİ	276
	EKLER	277
	ÖZET	280
	ABSTRACT	281

GİRİŞ

Toplumsal cinsiyet kavramı genel olarak kadınlık ve erkekliğin biyolojik farklılıklarının yanında tarihsel, toplumsal ve kültürel olarak belirlendiğini, öğrenilen rol ve davranışlar tarafından da biçimlendirildiğini belirtmek amacıyla kullanılmaktadır. Cinsiyet rejimleri içerisinde kadınlar ve erkekler toplumların sosyo-ekonomik, politik ve kültürel ihtiyaçlarına göre toplumsal yapıya özgü olan araç ve ritüellerden (Selek, 2008:10) geçirilerek ve birbiriyle etkileşim içerisinde olan toplumsal kurumlar aracılığıyla kadın ve erkek yapırlar (Kandiyoti, 1997:188-189). Sosyo-kültürel, ekonomik ve politik yapıların oluşturduğu toplumsal cinsiyet ilişkileri, kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğe ve hiyerarşik ilişkiye dayalıdır. Bundan dolayı kadın ve erkek arasında mevcut olduğu iddia edilen farklılıklar ve eşitsizlikler doğal olmadığı gibi biyolojik olarak da verili değil, toplumsal olarak inşa edilmişlerdir.

Connell, toplumsal cinsiyet düzenini kadınlık ve erkeklik tanımları arasındaki tarihsel olarak kurulmuş bir iktidar ilişkileri örüntüsü olarak tanımlayarak bu düzen içerisinde iktidara sahip ve iktidarda olanın erkek olduğunu belirtmiştir (1998:140). İktidar kendi fikirlerini, yaşam biçimini ve isteklerini başkalarına dayatmaktadır. İktidarda bulunan bir kişi ya da grubun diğerleri üzerindeki güç üstünlüğü aynı zamanda iktidara her alana müdahalede bulunma gücünü de sağlamaktadır. Geniş bir kullanım alanı bulunan iktidar sözcüğü bir güç kavramı içermesinin yanı sıra erkeğin güç alanına da işaret etmektedir. Erkek bu gücü iktidarının devamını sağlayacak araç ve yöntemlerle birlikte kadınlar ve diğer erkekler üzerinde kullanır. Ataerkil sistemin sürdürülmesi için erkek, düzenin kodlarına göre eğitilirken, kadınlar da kendilerine uygun görülen rolleri içselleştirerek ataerkilliği yeniden

retmektedir.

Geçmişten günümüze kadar toplumsal cinsiyet rollerine göre gerçekleştirilen i bölümü, erkeğin kadınlar üzerinde tahakküm kurmasına olanak tanımıştır. Özellikle i bölümünde erkek, akılla ilgili süreçlerde görevlendirilerek karar verici pozisyona yerleştirilirken, kadınlar düşünmeyi gerektirmeyen basit ilere yerleştirilmiştir. Ev içinde de varlığını sürdüren cinsiyete dayalı i bölümü kültürel ve toplumsal dayanaklarla yeniden üretilmektedir. Verili toplumsal cinsiyet ilişkileri incelendiğinde cinsel farklılıkların insanları kontrol ve tahakküm altında tutmak için nasıl kullanıldığı, kadın ve erkek arasında doğal olduğu iddiasıyla kurulan ikili karıtlıkların ataerkil cinsiyetçi sistemin kendisini eletirden ve yenilikten muaf tutmanın ve her çeşit toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığı meşru kılmanın araçları olarak kullanıldığı görülmektedir.

Medya, eşitsiz toplumlardaki mevcut hâkimiyet ve sömürü ilişkilerinin sürdürülmesinde önemli bir unsurdur. Medyanın toplumsal cinsiyet, ırk ve sınıf temelinde sosyal tabakaların olduğu bir toplumsal düzenin yeniden üretilmesinde ve erkek egemen ideolojinin, eylemlerin meşruiyet kazanması bakımından bir rolü söz konusudur. Medya yakın olduğu iktidarın ideolojisini, normlarını ve değerlerini insanlara aktarırken onların toplumsal i bölümünün gereksinimlerine yanıt verecek değerleri benimsemiş özneler olarak toplumsal düzen içerisinde hazır bulunmalarına katkı sağlar. İdeolojik bilgi ve değerleri üreterek yaygınlatıran medya, ekonomi sektörünün ihtiyaçları için özneler üretilmesine katkıda bulunurken diğer taraftan da ekonomik sektörün ihtiyaç duyduğu kültürel tarzların üretilmesinde de görev üstlenmektedir. Toplumsal cinsiyet ilişkileri ise bu süreçlerin merkezinde bulunmaktadır. Başka bir deyişle kadınların toplumsal konumlarının ne olacağı, hangi işlerde çalışacakları, hangi tür becerilerin kimler için uygun görüneceği, her iki cins için

kurgulanmış öznelliklerin içeriklerinin ne ile doldurulacağı iktidarda bulunanların ideolojisi, normları, değerleri ve iktidarın ideolojik araçları aracılığıyla belirlenmektedir.

Medya ve toplumsal cinsiyet ilişkisi araştırıldığında toplumsal cinsiyet rejiminin inşasında medyanın destekleyici bir rolü olduğu (İmançer, 2006), kadınlara ve erkeklere yönelik gerçeklikten uzak kalıpyargıları devamlı bir şekilde tekrarladığı ve kadına yönelik şiddetin kanıksanmasında (Wood, 2009) destekleyici görev üstlendiği görülmektedir. Cinsiyete dayalı ayrımcılık diğer bir deyişle cinsiyetçilik, sözcük seçimleri, cümle kuruluşları ve dil aracılığıyla yeniden üretilmekte (Alankuş, 2007) ve bu cinsiyetçi söylemler medyada yoğun bir şekilde yer almaktadır. Medyada yoğun bir biçimde yer alan cinsiyetçilik, "esas" olarak değerlendirilen bir cinsin ve cinsel eğilimlerin diğerleri üzerinde üstünlüğü ve tahakkümü olduğu gerekçesiyle diğer cinsin ya da cinsel eğilimlerin eşit haklara sahip olmadığı (Bourdieu, 2015) söylem ve temsilleri üzerinden yapılmaktadır.

Toplumsal cinsiyet ve medya arasındaki ilişkinin incelendiği ilk dönem çalışmaları ikinci dalga Amerikan feminist hareketin başlıca isimlerinden Betty Friedan tarafından 1963 yılında gerçekleştirilen "The Feminine Mystique" (Kadınlığın Gizemi) adlı çalışma, bir diğeri kadının medyada temsilini konu alan Gaye Tuchman'ın 1978 "The Symbolic Annihilation of Women by the Mass Media" (Kadınların Medya Tarafından Sembolik İmha Edilişi) isimli çalışmasıdır. Söz konusu çalışmalarda toplumsal yapı içerisinde cinsiyet rollerinin biçimlendiği, toplumsal değişimlere bağlı olarak toplumsal cinsiyet rollerinin de değiştiği (Friedan, 1979) ve medyada yer alan toplumsal cinsiyet rollerine yönelik kalıpyargıların eleştirisiyle birlikte, kadınların medyadaki temsillerinin iyileştirilmesi üzerinde durulmuştur. 1980'li yıllarla birlikte Birmingham Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi'nde Kadın Çalışmaları Grubu'nun kurulması ve bu grubun desteğiyle izleyici odaklı araştırmalar olarak

kitle kültürü çalışmalarından ayrılan; medya metinlerinin kadın izleyiciler tarafından nasıl algılandığı ve kadınların tükettiği medya içeriklerine yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalarda kadınların homojen bir bütün olmadığı ve kültür ürünleri karşısında farklı izleme pratiklerinin mevcut olduğuna işaret edilmiştir.

Feminist hareketin 1990'lı yıllarda üçüncü dalga feminizme evrildiği dönemle birlikte medyada, toplumsal yaşamda aktif aynı zamanda sağlıklı ve güzel kadın imgesi görünmeye başlamıştır. Feminist medya çalışmaları bu dönem içerisinde kültürel çalışmalarla olan etkileşimle de birlikte kadına yönelik imgelerde yer alan eril söylemi, kimlik, farklılıklar, ideoloji, kültür ve söylemin inşası gibi kavram setlerinden (Dursun, 2008) faydalanarak analiz etmiştir. 1990'lı yıllar farklı etnik kökenden temsillerin incelendiği ve farklı kadın deneyimlerinin karşılaştırıldığı (Carter, 2011) ve kadınlık ve erkeklik biçimlerinin diğer bir deyişle mevcut toplumsal cinsiyet kategorilerinin, cinsiyetin 'doğal' bir kategori olduğu düşüncesinin sorgulandığı bir dönem olmuştur.

Kitle iletişim araçlarında toplumsal cinsiyetlerin nasıl temsil edildiğini sorgulayan araştırmalar sonucunda bu araçlardaki imgelerin cinsiyetçi kalıpyargılar içerdiği tespit edilmiştir (Özgür, 1996; Büker ve Kıran, 1999; Çelenk ve Timisi, 2000; Onaran, 2000; Oktay, 2002; Kurtarıcı, 2002; Pişkin, 2008; Karaca ve Papatya, 2011; Arslan, 2015; Özsoy, 2015). Dizi, film, edebiyat ve reklam gibi kurmaca medya içeriklerinde zamanla kadınların toplumda değişen rollerinden kaynaklı olarak toplumsal cinsiyet sunumları açısından değişimler yaşanmış olmasına rağmen, kadın ve erkek temsillerinin toplumsal cinsiyet sunumlarında köklü bir değişim yaşanmamış olup, toplumsal cinsiyet kalıpları geleneksel ile olan ilişkisini güçlü bir biçimde devam ettirmektedir.

Haber medyasının kadına yönelik şiddet meselesindeki rolünün ne olduğunu araştıran, haberlerle birlikte çeşitli program türlerinde şiddetin nasıl temsil edildiğini ve kadın ile şiddet arasındaki ilişkinin yeniden üretilme tarzına yönelik eleştirel feminist bakış açısıyla gerçekleştirilen birçok çalışmalar sonucunda, şiddet haberlerinin şiddeti meşrulaştırarak sıradan bir olgu haline getirdiği tespit edilmiştir (Aziz vd., 1994; Köker, 2000; Altun vd., 2007; Sallan Gül ve Altındal, 2015; Şimşek İşliyen, 2015; Serdar Tekeli, 2016). Türkiye medyası batı medyasıyla benzer şekilde kadınları genellikle anne, eş, cinsel bir meta ya da kurban olarak kitle iletişim araçlarında temsil etmektedir. Geleneksel medya içeriklerinde egemen temsillerin dışındaki kadın temsilleri sayıca az olmakla birlikte, egemen söylem daha belirleyici bir konumda yer almakta ve kadın temsilleri konusunda bir hak ihlali söz konusu olmaktadır (Uğur Tanrıöver, 2007).

1990'lı yıllarda bilgisayar ve internet teknolojisinde yaşanan gelişmelerin sonrasında, Web 2.0 olarak adlandırılan ve Web uygulamasına bireylerin de katılımına açık hale getirilen teknolojiye geçişle birlikte sosyal medyanın oluşmasını sağlayacak koşullar biçimlenmiştir. Böylelikle Web'deki içerikler üzerinde alanın profesyonellerince kurulan denetim zayıflamış ve katılımcı, daha demokratik bir Web ortamının oluşturulmasının önü açılmıştır. Farklı formatlarda kullanıcı kaynaklı içeriklerin üretilmesine olanak tanıyan Facebook, Instagram, Twitter, Pinterest, Snapchat, Foursquare, Google +, sosyal imleme siteleri, Wikiler, bloglar, vb. sosyal medya platformlarında kullanıcılar kurumsal veya ticari bir bağlama sahip olmadan düşüncelerini kendi ürettiği içeriklerle veya başkalarının üretmiş olduğu içerikler ya da kolektif olarak üretilen içerikler üzerinden aktarabilmektedir. Bireylerin ve organizasyonların çalışma ve etkileşime geçme tarzlarında değişikliğe neden olduğu gibi, toplumsal hareketler bağlamında da önemli destek noktaları sağlayan sosyal medya ortamları disiplinlerarası bir çalışma alanı olarak analiz edilmeye başlanmıştır.

Sosyal medya platformlarında geleneksel kitle medyasından farklı olarak genellikle mikro kimliklerin beğenilerine ve gruplara yönelik yayın gerçekleştiğinden bu ortamlarda gerçekleşen iletişimin daha özgürleştirici ve demokrasinin gelişmesine katkı sağlayıcı türden olduğuna yönelik görüşler ifade edilmektedir (Şakı Aydın, 2011). Buna karşın sosyal medya platformlarında paylaşılan içeriklerin büyük bir bölümünün kaynağının belirsiz oluşu veya tasarlanmış bir biçimde manipüle edici içeriklerin kitlesel olarak paylaşılmasının olası olması gibi nedenlerden ötürü, çevrimiçi kaynaklardan sağlanan bilgilerin denetiminin yapılması gerekmektedir (Pavlik, 2013). Sosyal medya platformları bilgi ve enformasyon paylaşımının tek bir merkezden gerçekleşmemesi anlamında merkezsiz oluşu, kullanıcıların aynı zamanda içerik üreticileri olmasından kaynaklı üretimin ve tüketimin komplike yapısı, profesyonel bir yeterlilik gerekmeksizin herkes tarafından kullanılabilir oluşu ve özellikle de paylaşılan çeşitli formatlardaki içerikler üzerinde düzenleme yapılarak yeni içeriklerin kolaylıkla oluşturulması vb. nitelikleriyle geleneksel medyadan ayrılmaktadır. Sosyal medyayı geleneksel medyadan ayıran bu nitelikler olumlu anlamda iletişimin biçimini değiştirdiği gibi, bu ortamlarda üretilen içerikler kimi zaman ifade özgürlüğünün sınırlarını aşan ve özellikle toplumsal cinsiyet temelli kadın cinayetlerine zemin hazırlayan ve aynı zamanda geleneksel toplumsal cinsiyet normlarına uyum gösteremeyen tüm bireyleri hedef alan cinsiyetçi söylemlerin kitlesel olarak yayılmasında rol oynamaktadır.

Bu tezin amacı, sosyal medya platformlarından Twitter üzerinden kadın cinayetleri olgusu karşısında üretilen ve paylaşılan kullanıcı türevli içeriklerdeki anlam üretimi etkinliklerinin cinsiyetçi boyut taşıyıp taşımadığının araştırılmasıdır. Bu amaç çerçevesinde sosyal medya ortamlarından bir mikroblog servisi olan Twitter üzerinden bireylerin 140 karakter¹ sınırıyla görüş bildirilmesini sağlayan Tweet'ler incelenerek, Twitter gönderilerinde

¹ 2007 yılında Jack Dorsey tarafından kurulan Twitter, başlangıçta kullanıcıların 140 karakter sınırında görüş

cinsiyetçi söylemin hangi söylemsel pratiklere başvurularak üretildiği belirlenmeye çalışılmıştır. Bu nedenle bu çalışmanın sosyal medya ortamlarında kadın cinayetleri olgusu karşısında kadınlara yönelik üretilen cinsiyetçi söylemlerin, hangi anlamlarda sabitlenmeye çalışıldığının tespit edilerek bu anlamsal sabitlenmeleri yerinden edecek, karşıt ve eşitlikçi söylemlerin toplumsal anlam mücadelesi alanında konumlanması gerektiğini işaret etmesi bakımından literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Twitter kullanıcılarının kadın cinayetleri olgusuna getirdikleri yorumların geleneksel toplumsal cinsiyet normlarının kodlarını içerip içermediği, kadın cinayetleri haberlerinin, üretilen kullanıcı türevli içeriklerde hangi bağlamlarda ve hangi kavramlarla değerlendirilerek yorumlandığı ve sosyal medya üzerinden kadın cinayetleri sonrasında paylaşılan bu yorumların kendi içlerinde ne gibi farklı anlam kalıplarını barındırdığının araştırılması bu tezin problemini oluşturmaktadır. Bu çalışma, geleneksel medyadan yapı olarak değişiklik göstermesine karşın sosyal medya platformlarında üretilen içeriklerde, toplumsal cinsiyet rollerinin tartışıldığı ve bu tartışmalar sırasında cinsiyetçi söyleme meşruluk kazandıran ataerkil cinsiyetçi ideolojinin değerlerinin geleneksel medya ile benzer şekillerde yeniden üretildiği varsayımına dayanmaktadır.

Günlük konu ve sözlerimiz ideolojiler tarafından etkilendiğinden, söylemin günlük ifadeler içerisinde ideolojilerin yeniden üretilmesinde vazgeçilmez bir rol üstlendiğini söylemek mümkündür. Söylem ve dil kullanımı gibi toplumsal olarak gerçekleşen pratikler ideolojileri nasıl edindiğimizi, öğrendiğimizi etkilediği gibi ideolojileri nasıl değiştirdiğimizi bildirmesine olanak tanırken, 2017 yılından itibaren Twitter karakter sınırı 280'e çıkarılmıştır. Ancak çalışma kapsamında analiz edilen Tweet'ler 2015 yılına ait olup, 140 karakterden oluşmaktadır. (<https://shiftdelete.net/twitter-karakter-siniri-280-oldu> , Erişim: 23.03.2019).

de etkilemektedir. Kadınlar ve erkekler arasındaki günlük karşılıklı eylem ve etkileme biçimlerinin büyük bir çoğunluğu cinsiyetçi ideolojiler tarafından yönlendirilmektedir. Mikro düzeyde yaşanan çeşitli dışlama pratikleri makro düzeydeki toplumsal eşitsizliklerle sonuçlanmaktadır (van Dijk, 2015). Bu bağlamda çalışmada seçilen bir kadın cinayeti ile ilgili olarak sosyal medya platformlarından Twitter üzerinden paylaşılan gönderiler (Tweet'ler) bir metin olarak değerlendirilmiştir. Bu metinler Teun A. van Dijk'in eleştirel söylem analizi yöntemi kullanılarak kadın cinayetleri olgusu karşısında sosyal medyada paylaşılan kullanıcı türevli içeriklerde cinsiyetçi söylemin bilinçli bir şekilde ya da farkında olmaksızın nasıl yeniden inşa edildiğinin tespiti için analiz edilmiştir.

Genel olarak dil ile ilişkili olan eleştirel söylem çözümlemesi metin çözümlemesine dayanmaktadır. Özellikle van Dijk'in geliştirdiği eleştirel söylem çözümlemesi yazılı, sözlü veya görüntülü medyada yer alan haber metinlerinin çözümlemesinde sıklıkla makro ve mikro yapıların çözümlemesi şeklinde kullanılmaktadır (Şimşek, 2015). Bu çalışmada van Dijk'in genellikle haber metinlerinin çözümlemesinde kullanmak üzere geliştirdiği eleştirel söylem analizi yönteminin YouTube, Facebook ve Twitter ortamlarına uyumlu olacak şekilde geliştirilen çözümleme şablonları incelendikten sonra (Çomu, 2012; Aygöl, 2013; Bayraktutan vd., 2013), "Yeni Medyada Nefret Söyleminin Üretimi: Bir Toplumsal Paylaşım Ağı Olarak Facebook Örneği" isimli çalışmada van Dijk'in analiz şablonundan yola çıkılarak Facebook sosyal medya ortamı için geliştirilmiş olan söylem analizi uygulama modeli (Aygöl, 2013) ve "Sosyal Medya Ortamlarının Siyasal İletişim Uygulamaları Açısından İncelenmesi: Türkiye'de 2011 Genel Seçimlerinde Facebook ve Twitter'ın Siyasi Partiler ve Liderler Tarafından Kullanılması" (2013) isimli araştırma projesinin Twitter söylem çözümleme şablonu (Bayraktutan vd., 2013) bu çalışmada, Twitter sosyal medya platformuna uyarlanarak kullanılmıştır.

Buna göre çalışmada makro yapı başlığı altında, tematik yapı ve şematik yapı olmak üzere iki çeşit çözümleme yapılmıştır. Tematik yapı başlığı altında yapılan çözümlemede kişi/hesap tanımı, diğer bilgiler ve web sayfası bağlantısı bilgilerine yer verilmiştir. Şematik yapı başlığı altında ise durum tanımı diğer bir deyişle Twitter gönderisinin sunumu, gönderinin anlatım dili, sonuçları, önceki olay da dâhil olmak üzere ardalın bilgisi ve bağlam bilgisine yer verilmiştir. Mikro yapı başlığı altında yapılan çözümlemede gönderinin cümle yapılarının aktif ya da pasif olması ve cümle yapılarının basit ya da karmaşıklığına yönelik analizin yapıldığı sentaktik çözümleme, gönderi metninde birbirini izleyen cümlelerin birbiriyle olan ilişkisinin ele alındığı bölgesel uyum, gönderinin ideolojisini aktarmada elverişli olduğundan kelime seçimleri üzerinde durulmuş ve gönderinin inandırıcı ve ikna edici olmasına katkı sağlayan verilerin retorik çözümlemesi yapılmıştır. Böylelikle Twitter'da paylaşılan kullanıcı türevli içeriklerin, eleştirel söylem çözümlemesi yöntemine başvurularak çözümlenmesi kadın cinayetleri olgusunun toplumsal yapı ve aynı zamanda bu yapıyı oluşturan diğer mekanizmalar çerçevesinde değerlendirilmesini sağlamıştır.

Araştırmanın sınırlılığı, genelde web üzerinde yayınlanan, özelde ise sosyal medya platformlarından Twitter üzerinden paylaşılan içeriklerin sayıca çok oluşundan kaynaklı olarak konuyla ilgili bütün içeriklerin kayıt altına alınması ve analiz edilmesi söz konusu olmamaktadır. Bu bağlamda araştırma için belirlenen kadın cinayeti olgusunun Twitter'da tartışılmaya başlamasının ardından bir haftalık süre içerisinde, konuya yönelik olarak üretilen içeriklerin araştırma kapsamında analiz edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu amaçla Twitter'da kullanıcı profili oluşturulduktan sonra, her gün için yüz adet Tweet, toplamda yedi yüz adet Tweet ekran görüntüsü alınarak kaydedilmiştir. Söz konusu Tweet'lere, Twitter'ın arayüzünde bulunan arama bölümüne cinayetin kurbanının ismi etiketli (#) ve etiketsiz olarak yazılarak arama yapılması sonucunda ulaşılmıştır. Arama sonucunda cinsiyetçi söylem içerdiği görülen

gönderiler kadının toplumsal kimliği, kadın bedeni, erkeklik olgusu, yargı kararları ve feminizme bakış kategorileri altında sınıflandırılmış ve çalışmada her bir kategori için bir adet Tweet olmak üzere toplamda beş adet Tweet analiz edilmiştir.

Bu araştırmanın Birinci Bölüm'ünde medya ve toplumsal cinsiyet ilişkisinin incelenmesi amacıyla, toplumsal cinsiyet ve cinsiyetçilik kavramının yanı sıra toplumsal cinsiyet ve medya ilişkisi üzerine feminist yaklaşımlar incelenmiştir. Araştırmanın İkinci Bölüm'ünde geleneksel medya söylemlerinde cinsiyetçiliğin nasıl kurulduğunun anlaşılması için kurmaca ve haber metinlerindeki söylemin cinsiyetçi düzeni ele alınmıştır. Aynı zamanda İkinci Bölüm'de yeni medya ve geleneksel medyanın toplumsal iletişim bakımından karşılaştırılması yapılmış, kadınların yeni medyadaki temsilleri üzerinde durulmuştur. Araştırmanın Üçüncü Bölüm'ünde sosyal medya ortamlarının analizi ile ilgili eğilimler ve yöntemler üzerinde durulduktan sonra, söylem kuramlarının gelişim sürecine katkı sağlayan kuramsal yaklaşımlara değinilmiş ve söylemsel pratik yaklaşımı, tarihsel söylem yaklaşımı ve araştırmanın yöntem kısmında uygulanan van Dijk'in sosyobilişsel yaklaşımı olmak üzere söylem çözümlemesinin alt kollarından biri olan eleştirel söylem çözümlemesinin üç farklı yaklaşımının temel ilkelerine kısaca yer verilmiştir. Böylelikle eleştirel söylem analizinin çeşitli sosyal ve politik bağlamlarda farklı formatta bulunan metinler vasıtasıyla, diğer bir deyişle iletişimsel olaylar ve söylem aracılığıyla meşrulaştırılan görüşlerin eşitsizliğin yeniden üretimindeki rolünü açığa çıkarmayı amaçladığının altı çizilmiştir.

Araştırmanın Üçüncü Bölüm'ünde sosyal medya platformlarından Twitter üzerinden paylaşılan kullanıcı türevli içeriklerdeki cinsiyetçi söylemler, Teun van Dijk'in söylem aracılığıyla üretilen sosyobilişsel yapılanmayı incelediği eleştirel söylem çözümlemesi yöntemi, Twitter ortamına uyarlanarak analiz edilmiştir. Sonuç bölümünde ise kadın

cinayetleri olgusu karşısında, Twitter üzerinden kullanıcılar tarafından oluşturulan içeriklerde gerçekleşen anlam üretimi etkinliklerinin cinsiyetçi boyutları ortaya konmuştur. Bunun yanı sıra sosyal medya platformlarında hangi nedenlerden dolayı geleneksel medyada görüldüğünden farklı bir şekilde ve kitlesel olarak cinsiyetçi söylemlerin yaygınlaştığı üzerinde durulmuş ve sosyal medya platformlarında cinsiyetçi söylemle mücadele etmenin yöntem ve önerileri tartışmaya açılmıştır.

Bölüm I. MEDYA VE TOPLUMSAL CİNSİYET İLİŞKİSİ

1.1. Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyetçilik Kavramı

Batı literatüründe² sex (cinsiyet) ve gender (toplumsal cinsiyet) terimleri birbirlerinin yerine ve çoğunlukla farklı anlamlarda kullanılsa da özellikle cinsiyet rollerinin araştırmaya tabi tutulduğu günümüzde iki terimin ayrımının daha çok yapıldığını söylemek mümkündür. Kadınlar ile erkekler arasındaki farklar üzerine biyolojik yapının ve çevresel faktörlerin etkisi ve bunların terminolojik yansımaları üzerine farklı görüşler mevcuttur. Bu görüşlerden biri biyolojik temelli farklılıkların “cinsiyet” ile, sosyokültürel temelli farklılıkların ise “toplumsal cinsiyet” ile ifade edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Diğer bir görüş ise kadınlarla erkekler arasındaki farklılıkların hem cinsiyetten hem de toplumsal cinsiyetten kaynaklandığını ileri sürerek bunların ayrı nedenler olarak gösterilmesinin uygun olmadığını ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet terimleri ayrımı Türkiye açısından yeni olmakla birlikte bu konu üzerindeki bilimsel araştırmaların en erken tarihi 1970’ler olmakla birlikte araştırmalar 90’lı yıllarda yoğunluk kazanmıştır (Dökmen, 2010:18-19). Toplumsal cinsiyet terimini kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıkların kültürel ve sosyal açıklamalarına dikkati çekmek üzere kullanmayı tercih eden feministler olduğu gibi toplumsal cinsiyet ve cinsiyet terimlerini, cinsiyetin biyolojik ve sosyal açılardan bağlantılı ve kimi zamansa birbirinden ayrılmaz yönlerinin getirdiği güçlkle bu iki terimi aynı anlamda ve birbirlerinin yerine geçecek şekilde kullananlar da vardır.

² İngilizcede cinsiyet terimi biyolojik özellikler açısından “sex”, toplumsal özellikler açısından ise “gender” şeklinde bir kullanıma karşın, Türkçe’de cinsiyet terimi biyolojik ve toplumsal anlamların her ikisine birden işaret edecek şekilde kullanılmaktadır.

Doğuştan gelerek mutlak olduğu varsayılan birtakım cinsiyet özelliklerinin savunulması temelinde kadın ve erkek arasındaki farklılığın onların biyolojik yapısından ileri geldiği görüşü yer almaktadır. Bu tarz görüşlerin zamanla önemini yitirmesinde feminist çalışmaların sorgulamaya tabi tuttuğu kadınlık ve erkekliğe atfedilen özelliklerin sosyo/kültürel açıdan ele alınması etkili olmuştur. Toplumsal cinsiyet kavramı, biyolojik farklılıkların yanında, toplumsal, kültürel ve tarihsel olarak belirlenen, öğrenilen kadınlık ve erkeklik rol ve davranışlarının nasıl biçimlendirildiğine işaret etmek amacıyla kullanılmaktadır (Alankuş, 2007:28-29). Bu bağlamda ileri sürülen toplumsal cinsiyet kavramı, bireyin yaşamışlıklarıyla birlikte toplumsallaşma sürecini cinsiyet oluşumunda ön plana çıkarmıştır.

Toplumsal Cinsiyet Kavramı, ilk kez feminist literatürde Anne Oakley'in 1972 tarihli "Sex, Gender and Society" (Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet ve Toplum) isimli eserinde kullanıldığında cinsiyet farklılıklarının dönüştürölüp dönüştürölmemeyeceğı üzerine tartışmaların yapıldığı, cinsiyet rollerinin tarihselleştirilmesi yollarının aranarak işlevselci çerçevenin sınırlarından kurtarılmaya çalışıldığı bir dönemde, biyolojik cinsiyetten farklı ve onunla karşıt bir kavram olarak öne sürölmekteydi. Bunun yanı sıra toplumsal cinsiyet kavramı, kadın(sı)lık ve erkek(sı)liğın bir başka değışle "cinsiyet rolleri"nin toplumsal dönüşöme açık birer davranış ve varoluş biçimleri olduğına işaret etmekteydi (Savran, 2004:233-234). Bu aynı zamanda kadınların maruz kaldığı çeşitli bağılılık, baskı biçimlerini biyolojik farklılıklara indirgeyen cinsiyetçi ideolojinin dayanaklarından birinin ortadan kalkması anlamına gelmektedir.

Toplumsal Cinsiyet kavramını 1972 tarihinde biyolojik cinsiyetin karşıtı bir kavram olarak kullanıma sokan Oakley, 1997 yılında cinsiyetin toplumsal cinsiyetten daha doğal

olmadığını, kültürel inşanın cinsiyet kavramı içinde geçerli olduğunu ifade etmiştir. Kadın kategorisiyle birlikte toplumsal cinsiyet kategorisini de yapıbozuma³ uğratan feminist teorilerinden toplumsal inşa teorileri, biyoloji ve özcülüğe yönelttikleri eleştirilerle cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarını tartışmaktadır. Toplumsal inşa teorilerine göre cinsiyet, toplumsal cinsiyet pratikleri, söylemleri, ilişkileri ve düzeni tarafından oluşturulmuş bir ikiliğe dayanmaktadır. Bu anlayış doğrultusunda biyolojik cinsiyet kategorileri, toplumsal cinsiyet pratik ve söylemlerinin doğallaştırma yoluyla inşa ettiği bir kategori olmaktadır. Başka bir görüş, “farklılıkçı” feministler ise, toplumsal cinsiyet kavramını onun sadece baskı ve hiyerarşiye dayalı feminist bir eleştiri anlayışı geliştirmesine temel oluşturduğu gerekçesiyle reddetmektedir. “Farklılıkçı” feministlere göre, beden, inşacı teorisyenlerin ifade ettiklerinin tersine, toplumsal anlamların üzerine işlendiği boş bir levha değildir. Kısaca ifade etmek gerekirse “farklılıkçı” feministler kadınların yaşam pratiklerinin ve kadın bedeninin kendine özgü yapısını gerektiği ölçüde ayırt etmediği anlayışıyla toplumsal cinsiyet kavramını reddederken, toplumsal inşa teorisyenlerine göre ise cinsiyet/toplumsal cinsiyet ikiliği biyolojizm ve özcülüğe yönelik açık kapı bıraktığından dolayı geride bırakılması gereken bir ayrımdır (Savran, 2004:235-240). Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarına yönelik farklı feminist teori görüşlerine karşın, cinsiyet ile toplumsal cinsiyet kavramlarını birbirinden ayrı olmakla birlikte onları birbiriyle etkileşim içerisinde olan kategoriler olarak da ifade etmek mümkündür.

³ Yapıbozum, Fransız postyapısalcı düşünür Jacques Derrida tarafından, felsefe ve edebiyat okumalarında kullanılmak üzere geliştirilmiş bir çözümleme yöntemi, metinsel analiz şeklidir. Yapıbozum, metinde hiçbir şeyin rastgele olmadığını öne sürmekte, metnin statik uyumu ya da metnin birliğinden ziyade metnin çelişkilerine, tutarsızlıklarına ve gizlediği şeyler üzerinde odaklanmaktadır. Yapıbozumun çabası kavramsal ve teorik açıdan saklanan yapıların üzerindeki perdeyi kaldırarak, onu tümünden aşma yönündedir. Yapıbozum yöntemi, yorumlamayı temele alan, anlamın hiçbir biçimde statikleştirilemeyeceği, değişmez kılınamayacağı görüşüne dayanan bir yöntemdir (Ceviz, 1999:913-914).

Giddens'a göre ise, toplumsal cinsiyet kavramı erkek ile kadınların birbirlerinden farklı olmalarına yol açan fiziksel nitelikler olarak değil, toplum tarafından erkeklik ve kadınlık hakkında oluşturulmuş özelliklere işaret etmede kullanılmaktadır (Giddens, 2000:621). Bu açıdan toplumsal cinsiyet, cinsiyet kavramının biyolojik ve fizyolojik görüş alanıyla sınırlı bir kavrayışın ötesinde toplumsal bir kurgu olarak inşa edilen kadın ve erkek oluş biçimlerine işaret eden bir kavramdır.

Kadınların günümüzde karşı çıkarak mücadele etmek gereğinde bulundukları pek çok sorun, toplum ve kültürün kadın ve erkek kimliklerine ve rollerine yönelik belirlediği ön kabuller ve kalıpyargılarla kısacası toplumsal cinsiyetle yakından ilişkilidir. Varoluşumuz söz konusu olduğunda toplumsal olarak verili olan kadınlık ve erkeklik kalıplarıyla birlikte imgeleri önem taşımaktadır. Kültürlerin ve dinlerin de etkisiyle bu imgeler geleneklerin ürünü olduğu gibi onu yeniden üreten bir parçası da olmaktadır (Berktaş, 2000:16). Bu imgeler çeşitli toplumsal yapılar tarafından geliştirildiği gibi insanların içselleştirilerek benimsetilmesi sağlanmış olmaktadır. Söz konusu imgeler, toplumsal yapılar aracılığıyla inşa edilen kalıpyargılar mutlak değişmezler olarak sunulmaktadır.

Connell, toplumsal cinsiyet düzenini “erkeklerle kadınlar arasında ve kadınlık tanımıyla erkeklik tanımı arasında tarihsel olarak kurulmuş bir iktidar ilişkileri örüntüsü” (1998:140) olarak tanımlamaktadır. Kültürel olarak inşa edilen ve öğrenilen yapılar olarak toplumsal cinsiyet kadın ve erkeği birbirinden ayırt etmekle kalmayarak, onların toplum içerisindeki yerine işaret ederek, iktidar ve kaynakların nasıl paylaşılacağına yönelik konumlandırmaları da içerir. Otorite, denetleme ve baskı kurumlarından oluşan iktidar, evdeki otorite ve çekişmelerden, devlet ve iş hiyerarşisine, kurumsal ve kişiler arası şiddetten cinsel düzenleme ve denetlemeye kadar uzanmaktadır (Segal, 1992:132). Ataerkil sistemin

kodlarına göre yetiştirilen ve kendisine biçilen rolleri içerisinde bulunduğu ataerkil sistemin yardımı ve olanaklarıyla her daim içselleştiren erkek aynı zamanda iktidar, başka bir deyişle güç alanı üzerinde de kontrolü bulunmaktadır. Connell'e göre, erkeklerin elinde örgütlü şiddet araçlarının bulunması bir rastlantı değildir. Şiddet genellikle kurumların ve onların örgütlenme biçimlerinin bir parçası olarak ortaya çıkmaktadır. İşyerinde, evde ya da büyük bir kurumda iktidar, bir kazanç dengesi olabileceği gibi kaynak eşitsizliği olarak varlık gösterebilir. Kadınların işlerinde üst seviyelere ulaşmasını engelleyenler de genellikle kurumların, bakanlıkların ve üniversitelerin yöneticileri olan erkeklerdir (Connell, 1998:151).

İktidar ilişkilerini belirgin kılmamanın temel yolu toplumsal ilişkilerin kurucu ögesi olan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini görünür kılmaktır. İktidarın farklı temsillerindeki değişikliklerine bağlı olarak toplumsal ilişkilerin nasıl örgütlenmesi gerektiğine yönelik değişiklikler gerçekleşmektedir. Devletin ihtiyaçları doğrultusunda toplumsal cinsiyet ilişkilerinde zaman içinde değişimler meydana gelebilmektedir. Toplumsal cinsiyet "iktidarın doğrudan ortaya konduğu ya da ortaya konması aracılığıyla oluşturulan asli alan" olarak sadece bir alan olmamakta, "iktidarın belirgin kılınmasını sağlayan kalıcı ve tekrar eden bir yöntem" olmaktadır (Scott, 2007:43). Toplumsal cinsiyet ilişkilerini çalışmak da, aynı zamanda insan etkileşimlerinin farklı biçimleri arasındaki iç içe geçmiş bağlantıların anlamını çözmeye yönelik bir yöntemdir. İktidarın nasıl inşa edilerek devamının sağlandığını incelediğimizde denetim ve güç mekanizmalarının ortaya çıkarılarak kadınlara yönelik siyasetin belirlendiğini, cinsel farklılıkların insanları kontrol ve tahakküm altında tutmak için kullanıldığı görülmektedir. Var olan hiyerarşik yapılar sözde kadın ve erkek arasında olduğu varsayılan doğal ilişkinin genelleştirilmesi anlayışının bir uzantısıdır (Scott, 2007:45-51). Kadın ve erkek arasında doğal olduğu iddia edilerek kurulan değişmez karşıtlıklar, siyasi

iktidarları ve bütünüyle sistemin kendisini eleştiriden, değişimden uzak tutmanın, her türlü ayrımcılığı meşrulaştırmanın bir aracıdır.

1.1.1. Toplumsal Cinsiyet Roller

Rol kuramına göre, “bir kişinin toplumdaki konumunun getirdiği beklentiler, kurallar veya normlar genellikle bireyleri destekleme ve ketleme süreçleriyle bu rollere uymaya” (Segal, 1992:97) zorlamaktadır. Psikanalitik kavramlardan yola çıkılarak benimsenen yaklaşıma göre cinsiyet rolleri aynı cinsiyetten olan ebeveyn ile özdeşleşilmesi vasıtasıyla içselleştirildiği benimsenmiştir (Segal, 1992:97). Kadınlar başarıdan korkarken, şefkatli ve ilgili olmayı, erkekler ise rekabetçi, hırslı ve akılcı olmayı öğrenmişlerdir. Öncesinde bu rollerin birbirlerini tamamladıkları düşünülerek iktidar ya da egemenlik açısından yaklaşılmamış, sonrasında feministler cinsiyet rolü ilişkisine egemenlik ve baskı kavramlarını ilave ederek yaklaşmışlardır (Segal, 1992:97). Toplumsal cinsiyet terimi, toplum ya da kültür tarafından kadınlık ve erkekliğe yönelik yüklenen anlamlarla birlikte bu anlamlardan yola çıkarak oluşturulan beklentileri de ifade etmektedir.

Toplumsal cinsiyet ataerkil ideolojinin kadın ve erkeğe atfettiği roller ve bunların yeniden üretimi olarak ele alındığında ataerkil ideolojinin eril ve dişile yönelik kurguladığı toplumsal cinsiyet rolleriyle karşılaşmaktadır. Duygularını gizleyen, duygusal olmayan, saldırgan, kolaylıkla etkilenmeyerek nesnel davranışlarda bulunabilen, bilimsel olmasına ilave olarak matematiği seven, mantıklı, kriz anlarında kolaylıkla heyecanlanmayan, dünya işlerini anlamaya açık, rekabetçi, ağlamayan, liderlik özellikleri gösterebilen, sokağa yatkın,

güvenli, kararlarını kolaylıkla verebilen, iş hayatında yetenekli ve kolaylıkla incinmeyen vb. özellikler ataerkil ideoloji tarafından eril özellikler olarak sayılmaktadır. Dişil özellikler ise, başkalarının duygularının farkında olma, anlayışlılık, konuşkanlık ve yumuşak bir dil kullanımı, fazlasıyla nazik olma, dış görüntüyle fazla ilgili olma, güvenlik ihtiyacı duyma, duygularını açıklıkla ifade edebilme, sanat ve edebiyatı sevmeye, dini konulara yatkın olma, düzenli alışkanlıklara sahip olma vb. olarak eril özelliklere tamamen zıt bir şekilde ifade edilmektedir (Girginer, 1994:17-18). Kız çocukları ataerkil toplumlarda genellikle duygusal, anlayışlı, hoşgörülü vb. özelliklerle ilişkilendirilirken, erkek çocukların hırslı, bağımsız, sert ve kavgacı olma yönünde bir kimlik edinmesine gayret edilmektedir. Ataerkil toplumsal cinsiyet rejimlerinde çocukluk döneminden başlanarak benimsenilen bu kimlikler aracılığıyla erkek eyleyen bir özne olurken, kadın değerin birer taşıyıcısı ve aynı zamanda nesnesi olarak yeniden üretilmektedir (Oktan, 2009:183).

Medya ve toplumsal cinsiyet ilişkisi incelendiğinde medyanın toplumda cinsiyet düzenini yapılandırmada yardımcı bir rol üstlendiği ve cinsiyetin tasarım ve inşası için etkili bir mecra işlevi üstlendiği görülmektedir (İmançer, 2006). Medyanın kendimizi kadın ve erkek olarak algılamamızda gerçeği üç biçimde saptırdığı gözlemlenmektedir. Birincisi medyanın kadınlar ve erkeklere yönelik gerçek olmayan idealleri devamlı bir şekilde tekrar ediyor oluşudur. İkincisi medya erkeklerin ve özellikle de kadınların normal fiziksel özelliklerini müdahale edilmesi gereken çirkin, hastalıklı ve anormal olarak algılatmaktadır. Üçüncüsü medya kadına yönelik şiddetin benimsenmesine katkıda bulunmaktadır (Wood, 2009:275). Medyada oğlan çocukları ve erkekler, güçlü, aktif, maceraperest, başkalarıyla kolayca ilişki kurabilen şeklinde temsil edilmesine karşın kız çocukları ve kadınlar, genç, güzel, ince, bağımlı, pasif ve yetersiz olarak temsil edilmektedir (Wood, 2009:259). Cinsiyete dayalı ayrımcılık kullanılan sözcüklerle birlikte cümle kurguları ile dil aracılığıyla yeniden

üretilmektedir (Alankuş, 2000:107). Medya mecrasında yoğun bir biçimde kullanılan bu söylemler cinsiyetçi söylemlerdir. Medyanın kalıpyargıları kadınları bilgi düzeyi düşük, itaatkâr cinsel nesneler ya da ev kadınları olarak belirlediği roller içerisinde konumlandırmaktadır.

Medya, siyasal gündemde ön plana çıkardığı olgu ve olaylarla birlikte haberleri çerçeveleme, işleme, aktarma şekilleriyle bilinçli ya da örtük bir şekilde siyasal duruşunu ve ideolojik tercihlerini yansıtmaktadır. Söz konusu bilinçli ya da bilinçli olmayan bir şekilde yansıtılan ideolojik söylemlerin bir tanesi de “cinsiyetçilik” olmaktadır. Bourdieu’ya göre cinsiyetçilik, “temel” olarak değerlendirilen bir cinsin ya da cinsel eğilimin diğerleri üzerindeki üstünlüğünün ve tahakkümünün kabul edilmesiyle diğer cinsin ya da cinsel eğilimlerin eşit haklara sahip olduğunun reddedilmesi veya bu hakların gerçek ya da temsil düzeyinde kullanılmasının engellenmesidir (2015). Toplumsal cinsiyetin yeniden oluşturulmasında etkin bir rol oynayan medya, toplumsal cinsiyetin tasarım ve inşasında olduğu kadar cinsiyet imgelerinin kurulmasında da etkilidir. Toplumdaki cinsiyete yönelik öğrenilmiş kalıpyargılar ile medya tarafından yeniden üretilen ve medyada yerleşik olan cinsiyet kalıplarının aynı özellikleri taşıdığı görülmektedir.

Cinsiyet kavramı ister biyolojik ya da toplumsal ve kültürel temelli yaklaşımlarla açıklanıyor olsa da söylemler vasıtasıyla özneleri belirli düzenlemelere tabi kılmakta ve bu düzenlemeler bireyin kendisini anlamlandırmasında etkili olmaktadır (Direk, 2009). Bu düzenlemelerden bir tanesi olan cinsiyetçilik, sosyal psikologlar tarafından genellikle de kadınlara yönelik olumsuz tutum ve davranışlar şeklinde bireyin cinsiyetine bağlı uygulanan ayrımcılık olarak tanımlanmaktadır (Sakallı ve Uğurlu, 2003). Cinsiyetçiliği ölçmek amacıyla çoğunlukla başvurulmuş ölçeklerden bir tanesi Glick ve Fiske tarafından 1997 tarihinde

geliştirilen, Türkçe uyarlaması ise Nuray Sakallı ve Uğurlu tarafından 2001 yılında yapılan Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği, düşmanca cinsiyetçilik ve korumacı cinsiyetçilik olmak üzere iki etmeni içermektedir. Düşmanca cinsiyetçilik etmeni, erkeğe göre zayıf, düşük düzeyde ve ona bağımlı olarak algılanan kadının cinsiyet ayrımcılığına tabi olması olarak tanımlanmaktadır. Korumacı cinsiyetçilik etmeni ise, kadına yönelik onun korunması, sevilmesi ve yüceltilmesi gibi tutumların birer önyargı olarak kadının erkekle kıyaslandığında daha düşük düzeyde olduğunu kanıtlamaya hizmet ettiğini belirtmek için kullanılmaktadır. Kadınlar özellikle cinsiyetçiliğin yüksek olduğu toplumlarda düşmanca cinsiyetçiliği, ayrımcılık ve önyargı olarak algılama eğilimindeyken korumacı cinsiyetçiliği olumlu olarak algılama eğiliminde bulunmuşlardır. Korumacı cinsiyetçilik uygulananlarda ve uygulayanlarda olumlu duygular uyandırmasına karşın erkek egemen düzeni ve geleneksel kalıpyargıları güçlendirdiğinden genellikle kadınlara zarar veren cinsiyetçilik türleri arasındadır (Sakallı ve Uğurlu, 2003).

Kategorik olarak kuşkuya yer bırakmayacak bir şekilde üretilen kadın ve erkek, eril ve dişiye yönelik anlamlar, normlar içeren ifadeler aynı zamanda alternatif olasılıkların reddedilmesi ya da bastırılması anlamına da gelmektedir. Dişiye ve erkeğe yönelik olarak ortaya çıkan konumun tek hâkim ve mümkün konum olduğu iddiası bu konumların çatışmanın değil de toplumsal uzlaşmanın bir sonucu gibi algılanmasına neden olacaktır (Scott, 2007:39). Toplumlara yönelik olarak hazırlanmış hazır reçeteler veya analitik kategoriler günlük yaşamdaki gerçek kadın ve erkeklerle birebir uyuşmamakla birlikte, kadın ve erkeklerin söz konusu kategorilerin dikte ettiği rolleri de eksiksiz bir şekilde karşılaması beklenemez. Toplumsal cinsiyet kimliklerinin inşa edilmesine somut bir şekilde aracılık eden davranış biçimlerinin, içerisinde yer aldıkları özgül toplumsal örgütlenmeler ve kültürel temsillerle ilişkilendirilmesine gerek duyulmaktadır (Scott, 2007:41). Kadın ve erkeklere

atfedilen bu özellikler, toplumsal cinsiyet farklılığı zemininde var olduklarından dolayı bunların değiştirilebilir olduğunu da söylemek mümkündür. İnsanlar değişmeyen, doğal toplumsal cinsiyet rollerine mahkûm değildir. Toplum içerisinde günlük hayat içinde kurulan ve normalleştirilen kadınlık ve erkeklik imgeleri bireyler tarafından doğal olarak algılandıkları ölçüde toplumsal cinsiyet rolleri ve bu rollere bağlı eşitsizlik ilişkileri daha da güçlendirmiş olacaklardır.

1.1.2. Cinsiyete Dayalı Mesleki Ayrışma

Toplumsal cinsiyet rolü, toplumun kadın ve erkeklerden beklediği sosyal ve kültürel roller olarak, mesleklerle ilgili kalıpyargıların oluşmasına neden olmaktadır. Kadınların toplumda daha çok aile görevleriyle benzerlik taşıyan işlerde çalışmaları beklenirken, erkeklerin karar vermeyi gerektiren, yüksek statülü iş ve mesleklere yöneldikleri görülmektedir.

Tüm toplumlarda tarih boyunca kadınlar, erkeklerin dünyası olarak nitelendirilen iş dünyası ve liderlik ortamında gerektiği ölçüde temsil edilmemiştir. Liderlik, profesyonellik ve otorite benzeri özellikler erkeklerle bütünleştirilmiştir. Erkekler tarafından çalışma ortamında birer tehlike olarak görülen kadınların liderlik davranışları da şüpheyle karşılanmıştır (Terzioğlu ve Taşkın, 2008:63).

Toplumsal cinsiyet özellikleri gerekçesiyle kadınlara yüklenen roller, kadınların bu rolleri içselleştirmesinin de etkisiyle, çalışma yaşamında liderlik davranışları ve istekleri göstermesi yönünde engel oluşturmaktadır. Yükselmesinin mümkün olmadığını düşünen

kadın çalışan özgüven eksikliği yaşamakta, iş yaşamında erkeklerle rekabet etmeyerek kendi cinsini rakip olarak görmektedir. Erkek çalışanlar ise kadın çalışanların kariyerlerinin bir aşamasında ailesine daha fazla zaman ayırma gereği duyacağı inancından hareket ederek kadın çalışanları kasıtlı olarak sınırlandırmaktadır (Terzioğlu ve Taşkın, 2008:64). Yönetici pozisyonunda çalışan kadınların üst düzey yönetim konumlarına gelmelerini engelleyen, örgütsel önyargılar ve kalıplar tarafından oluşturulan bu görünmez ve yapay engeller 1970’li yıllarda ABD’de ortaya çıkan “cam tavan” kavramıyla açıklanmıştır (Wirth, 2001:1). Kadın istihdamı ve geliştirilmesi meselesi, günümüz şirketlerinin başarısı için temel bir gereklilik haline gelmiş olsa bile kadının aile içi rolü ve sorumlulukları mesleğinde terfi ettirilme imkânını sınırlamaktadır. Bu yönelim birçok işyerinde kadınlara yönelik ayrımcılığın esası olan “cam tavan” kavramını ortaya çıkarmıştır. Bu “cam tavan”, aşılması zor bir engel olarak görülmekte, günümüzde çok az kadın bu engelleri aşarak yönetimin üst kademelerinde yer alabilmektedir (Aytaç, 2001:908-909). Kadınların liderlik davranışı göstermesini sınırlandıran bir diğer unsur kadının doğası gereği erkeğe göre daha az becerikli, başarılı olma olasılığı düşük, liderlik nitelikleri barındırmadığı yönündeki önyargılı cinsiyetçi tanımlamalardır. Erkekler liderlik pozisyonu elde etmede kadınlara oranla daha özgür çalışma ve hareket etme olanağına sahip olarak kendi cinsiyle, gruplar içerisinde, işbirliği yapmakta, başka bir deyişle liderlik pozisyonuna sahip olabilmek için kadınlara göre daha fazla fırsat ve olanağa sahip bulunmaktadır. Çocuk bakımı vb. sorumlulukları almaktansa kariyerlerine devam etmeyi tercih eden erkekler daha hızlı yükselme isteği göstererek, kadınlara göre bu isteklerine kısa zamanda ulaşabilmekte, kadınlar ise aynı iş pozisyonu için daha fazla gayret göstererek kendilerini kanıtlamak zorunda kalmaktadırlar (Ernst’den aktaran Terzioğlu ve Taşkın, 2008:63-64). Erkekler arasındaki çocuk bakımı işini üstlenmeme yönündeki ortak karar, aslında erkekler arasındaki üstü kapalı ittifakın, erkeklerin mevcut güçlerini ve çıkarlarını korumaya yönelik stratejilerinin bir yansıması olarak görülebilir.

Kadının toplumsal konumu annelik ve eşlik durumu üzerinden tanımlanmakta, emek piyasasına dâhil olabilmesi ancak ataerkil sistemin “izin” verdiği sınırlar çerçevesinde gerçekleşmektedir. Bu sınırlar kapitalist sistem içinde kadın emeğini değersizleştirerek enformel ekonomi⁴ içerisinde tutmaktadır. Ataerkil sisteme göre kadınların temel görevi annelik ve eşlik olarak belirlenmiştir. Kadınların emek piyasasındaki konumu ikincil önceliğe sahip olmasının yanı sıra ailenin ihtiyaçları ön plana çıktığında özellikle kadın emeğinin işgücü piyasasına eklenmesi söz konusu olmaktadır (Öztürk ve Dedeoğlu, 2010:16).

Ataerkil toplumsal cinsiyet rejimleri kadınların baskılanması ve kendilerine yönelik tanım ve söylem geliştirmelerinin kısıtlanmasıyla yakından ilişkilidir. Susturma, öteleme ve ezme ancak görmezden gelmeyle ya da saklama, görünmezleştirmeyle gerçekleştirilebilir. Başka bir deyişle ataerkil yapılarda kadınların bedenleri ve bedenden ayrı düşünülmemeyecek olan emeklerinin saklanması, görünmez kılınması temel bir uygulamadır. Ataerkil saklamada yapılan işler, ev işlerine benzetilerek annelik ve eşlik rolleri etrafında saklanmaktadır. Ataerkil ideolojiye göre ev işi çalışma tanımının dışında yer almaktadır. Ev işinin emek harcanan bir işten sayılmaması neticesinde toplumsal cinsiyet eşitsizliği emek üzerinden kurularak, ataerkil yapının yeniden ve yeniden üretilmesine katkıda bulunur. Ataerkil saklama

⁴ Vergi ve bilgi vermekten kaçınmaya yönelik uygulamalar “enformel ekonomi” olarak adlandırılmaktadır. Enformel ekonomide temel iktisadi faaliyetin kendisi ve bu faaliyetten kaynaklanan gelirin kamu organlarının vergilendirilmesinden, bilgisinden ve yasal düzenlemelerinden kaçırılması söz konusu olmaktadır (Ekin, 1995:11). Enformel sektör istihdamından olumsuz bir şekilde etkilendiği görülen gruplar kadınlar ve çocuklardır. Formel sektörde kadınlara yönelik ayrımcılığın temel unsuru olan, kadınları korumaya yönelik tedbirlerin alınmasıyla artan maliyet artışları neticesinde, ayrımcılığa maruz kalan kadınların önemli bir bölümü, enformel sektörde istihdam olanaklarına yönelmektedir. Önemli bir bölümü evde çalışan kadınlar, imalat teşebbüslerine parça başı mal hazırlamaktadır. Kamu otoritelerince kontrol edilmeyen bu gizli istihdam biçimi istismara elverişli bir ortam yaratmaktadır (Ekin, 1995:55-56).

eğer kadınlar tarafından da içselleştirilmişse onlar da ev işini iş olarak görmeyeceklerdir. Ev işinin iş tanımından çıkarılması örneğin, yıkamak, temizlemek, pişirmek, dikmek, örmek gibi işlerin de iş tanımından çıkarılması anlamına gelmektedir. Örmek ve dikmek ev işi olduğunda aracıya yapılan örgü dikiş işleri de kolaylıkla iş tanımı dışına atılabilecektir. Böylelikle örgü, dikiş ya da çocuk bakma gibi eylemlerin “iş” ve “emek” yönlerinin üzeri silinmekte, toplumsal olarak görünmez kılınmakta ve annelik, eşlik ya da kadınlık isimleri birer toplumsal cinsiyet rolleri olarak emeğin üzerine yazılmaktadır. Kadınlık, aynı zamanda bir ezilen kimliği olarak karşılıksız pek çok emeği içinde barındıran bir kimlik inşası haline gelmektedir. Beden ve eylemleri iş vasfından çıkarılarak kadınsılaştırılmaktadır (Topcuoğlu, 2010:106-109).

Ataerkillik sadece iş gücü pazarındaki cinsiyetçi hiyerarşinin oluşmasına etki etmez. Aynı zamanda kadını, kadınlığı, kadınsılığı ve kadının emeğini görünmezleştirerek saklar ve saklayarak da değersizleştirir. Enformelleşme ve ataerkillik düşünülürken mekân, kurucu bir öge olarak durmaktadır. Evin duvarları görünmezlik ve saklama süreçleri açısından önem taşır. Ataerkillik aynı zamanda mekânı cinsiyete göre böler. Böylelikle mekâna yüklenen anlamlar onu anlamlandıran ideolojinin bağlamında mekândaki yaşantılarla pekişir hale gelir (Topcuoğlu, 2010:110). Ev ve işin mekânsal olarak birbirinden ayrılarak, birinin kadının diğerinin ise erkeğin alanı olarak kurgulanması, cinsiyete dayalı işbölümünün özünü oluşturmaktadır. Ataerkillik kadının ideal yerini ev olarak işaret eder ve annelik idealleştirimleri her türlü bakım emeğini iş tanımının dışında tutar (Boris ve Prügl, 1996:24). Modern dönemin kadını “doğası” gereği evde kalarak çocukların ve evde bulunan erkek ve yaşlıların bakımını üstlenen, çalışma yaşamında yer alsa dahi eninde sonunda “evine” dönecek olan bir ev kadını modeli oluşturmaktadır.

Kadınlar için ev eksenli çalışmada olduğu gibi ücretsiz aile işçiliği de bir başka çalışma türü olmakla birlikte harcanan emek “kadınlık” kılıfı altında saklanmaktadır. Ataerkil ideolojinin farklı toplumsal cinsiyet rejimlerinde dayatılan roller “fedakâr anne” gibi sıfatlar altında emek, kimi zaman emekçinin kendisine de görünmezleşmektedir. Böylece çalıştığıнын farkında olmayan bir işçi grubu oluşmaktadır. Örneğin ev eksenli çalışan kadınların çoğunluğu kendilerini ev kadını olarak tanımlamakta bu nedenle de istatistiklerde yer alamamakta, kayıt dışı alanın oluşmasına katkıda bulunmaktadır (Topcuoğlu, 2010:123-124).

Cinsiyete dayalı işbölümü kadınların aleyhine yönelik olarak eşitsiz bir görev paylaşımı olmasının ötesinde cinsiyete dayalı bir ayrımcılığa da işaret etmektedir. Kadınların ev işleriyle sınırlandırılmaları hatta meslek sahibi olsalar bile temel vazifelerinin ev işleriyle ve onunla alakalı olanlar olarak görülmesi kadınların çalışma yaşamlarını sınırlandırmaktadır. Bir kadının ancak ihtiyaç gereği ya da beklenmedik bir durum halinde bir işte çalışması gerekeceği düşüncesi çok eski olmamakla birlikte, günümüzde çalışma yaşamında başarılı bir kadının aile yaşantısında başarısız olduğu ve bunun bedelini çocuklarının ve kocasının ödediği düşünülmektedir. Cinsiyete dayalı sözü edilen ve benzeri ayrımcılıklar eğitim alanından, istihdama, kültürden sosyal ve siyasal hayata kadar etki etmektedir (Bora, 2012:180-181). Eşitsizliğin ve ayrımcılığın meşrulaştırılmasını sağlayarak, kadın ve erkekler arasındaki farklılıkları biyolojik görüşe indirgeyen, cinsiyet rollerini doğal ve değişmez olarak gören toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığın temelini ideolojik, ekonomik, politik ve kültürel yapılar oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra kadınları özel alanla, annelikle, bakımla, fedakârlıkla, duygusal ve zayıf vb. özelliklerle özdeşleştiren kalıpyargılar kadınların çalışma yaşamından siyasete kadar her alanda arka planda kalmasına, kamusal yaşamda ilerlemesi önünde büyük bir engel oluşturmaktadır.

1.2. Toplumsal Cinsiyet ve Medya İlişkisi Üzerine Feminist Yaklaşımlar

Kişinin, toplumsal cinsiyet rollerini hayata geçirmesi içselleştirme, toplumsallaşma ve rolün öğrenilmesi süreçlerinden oluşmaktadır. Anne, baba, aile, öğretmenler, arkadaş grupları ve medya gibi ilişki örüntüleri ve kurumları bu üçlü sürecin devamlılığını ve yeniden üretilmesini sağlamaktadır (Connell, 1998:79). Aynı zamanda kitle iletişim araçları sadece eğlendirmekle kalmamakta bunun yanı sıra gündelik yaşamda kullanılan bilginin büyük bir kısmını sağlayarak bu bilgiyi biçimlendirmektedir (Giddens, 2000:421). Kitleler üzerindeki yönlendirici gücü son derece etkin olan medya, kişilerin psikolojik yapısına derinlemesine işleyerek zihinlerine yayılmakta ve bireylere ne söylemeleri ya da ne yapmaları gerektiğini tavsiye etmektedir. Bu nedenle medyanın çok etkili bir tanıtım, ikna ve propaganda kaynağı olduğunu söylemek mümkündür (Laughey, 2010:42). Medya, toplumsal cinsiyet rollerini aktardığı gibi toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yeniden üreten bir araç olarak belirlemektedir. Bu bölümde toplumsal cinsiyet rollerini aktaran ve inşa eden medyaya yönelik feminist bakış açılarının güçlü ve zayıf yönleri ortaya konulacaktır.

Feminizmi “cinsiyetçiliği, cinsiyetçi sömürüyü ve baskıyı sona erdirmeye çalışan hareket” (Hooks, 2014:9) olarak tanımlamak mümkündür. Ancak feminizm tek parçalı bir ideoloji olmadığı gibi içerisinde farklı çerçeve, yaklaşım ve perspektifleri barındırmaktadır. Bu nedenle özellikle 1980’lerden itibaren feminizmden değil de feminizmlerden söz edilmeye başlandığı söylenebilmektedir. Feminizmler temel olarak kadınların baskı altına alınmışlık durumlarına son vermeyi üstlenmekle birlikte baskı altında olma durumuna yönelik felsefi ve politik yaklaşımları birbirlerinden farklılık göstermektedir (Pilcher ve Whelehan, 2004:49). Feministlerin medyayı algılama ve çözüm önerilerindeki farklılıklarına göre feminist medya

alışmaları, liberal feminizm, radikal feminizm, Marksist ve sosyalist feminizm olarak sınıflandırılmaktadır.

1.2.1. Liberal Feminist Yaklaşım

18. yüzyıl boyunca aydınlanma fikirlerini yaymaya ve onları kadınları kapsayacak şekilde geliştirilmesine çaba harcayan feministler Amerikan ve Fransız devrimlerine de katılmışlar ve bu devrimler sırasında ilk kez kadın sorunlarını ele alan kitaplar ve broşürler hazırlanmıştır. Yazılan ilk eserler “Amerikan Bağımsızlık Bildirisi” (1776) ve “Fransız İnsan Hakları Bildirisi” (1789)’nin kadınları kapsamaması üzerinde durmaktadır. Bu bildirilerin hazırlanmasında temel alınan Thomas Hobbes, John Locke, Jean Jacques Rousseau’nun sözleşme teorilerinde de kadınlar devlet ile insan toplumu arasında yapılan sözleşmelerde yer almıyordu (Çaha, 1996:21-28).

Mary Wollstonecraft, Frances Wright ve Sarah Grimke gibi feminist düşünürlerin eserleriyle adını duyurduğu aydınlanmacı liberal geleneğin problem olarak gördüğü şey siyasal sistemlerdir. Locke, Kant, Mills ve Rawls gibi isimler tarafından açıklanan siyasal felsefe, kadınların ekonomik ve siyasal açıdan uğradığı haksızlıkların bir uygulaması olarak görülmektedir (Steeves, 1999:137).

17. yüzyıldan beri, özel ve kamusal alanın birbirine karşıt olarak kurgulanması, devlet müdahalesinden bağımsız olarak bireyin özgürlüğünü kullandığı alan, özel alan, erkeğin gücünü sınırsızca kullandığı yer olurken aynı zamanda ataerkil yapıyı da güçlendirdiği yer

olmuştur. Kadınlar ise kendilerine ait olduğu var sayılan bu alanda güçsüz ve erkeğe bağımlıdır. Bu durum, liberal teorinin yasalar önünde eşit olan, evrensel ve soyut bireyinin erkek olduğunu kanıtlar. Kadınlar ise “kadın ve erkek arasındaki doğal farklılıklara dayandırılarak, özel alana itilmiş, toplumsal yaşama katılım şansına sahip olamamışlardır. Siyasal hakları “herkesin” sahip olması gereken haklar olarak kurgulayan liberal toplumsal sözleşme, bu doğal farklılıklardan bahsetmemiştir (Berktaş, 2000:353).

Dönemin kadınları eserlerinde sadece eş ve anne olarak kadının evine ait olduğu görüşünü eleştiriyor ve kamusal alana katılım isteklerini dile getiriyorlardı. Kocaların eşleri ve çocukları üzerindeki kurdukları sınırsız otoriteye karşı çıkıyor, medeni haklar isteminde bulunuyorlardı. Kadınlar doğaya, akıl dışına, duygulara ait olmadıklarını söylüyor, kültüre, akla ve insanlığa sahip oldukları anlayışıyla doğal haklar talebinde bulunuyorlardı. Ve tüm bunların gerçekleşmesi için gerekli olan erkeklerle aynı eğitime ve donanıma sahip olmaları (Donovan, 1997:15-22). Ayrıca kadınlar oy kullanma hakkının temel öğeyi oluşturduğu siyasal değişimi, kısıtlayıcı yasa ve düzenlemelerin kaldırılmasını, kadınların istedikleri işte çalışmalarını ve mülkiyete sahip olmalarını sağlayacak değişikliklerin yapılmasını içeren uygulamaya ilişkin öneri ve eylem planları da kaleme almaktaydılar. Tüm bunlara yönelik olarak kadının kişisel gelişim olgusu için kadın okulları ve tartışma grupları, çıkar amaçlı olmayan kadın grupları, kooperatif ve ticari teşebbüsler olmak üzere pek çok kurumun oluşumunu üstlendiler. Böylelikle kadınlar sorumluluk alarak kendilerini tanıyacak ve erkekler organizasyonlarına egemen olmadan beceri ve kendilerine güven kazanacaklardı (Davies, 1987). Liberal feministler en geniş kişisel eylemi, bireysel sorumluluk ve kendini gerçekleştirme olanakları içeren özgür ekonomiyi ve toplumu savunuyorlardı.

Aydınlanmacı liberal feministler ortak olarak akla inanıyordu. Wollstonecraft gibi düşünürlerle göre akıl ve Tanrı neredeyse eş anlamlıydı. Birey, aklı içinde Tanrısal bir kıvılcım barındırıyordu ve bu kıvılcım kişinin vicdanıydı. Frances Wright, Sarah Grimke gerçeğin en güvenilir kaynağının yerleşik kurum veya gelenek olamayacağını, bireysel vicdanın gerçeğin en güvenilir kaynağı olarak göz önüne alınması gerektiğini belirtmişlerdir. Aydınlanmacı liberal feministlere göre, kadının ve erkeğin ruhları ile akılcı yetenekleri aynıdır, başka bir deyişle ontolojik olarak benzer olduklarına inanılmaktadır. Toplumun değişimine ve dönüşümüne etki etmenin yöntemi eğitim ve eleştirel düşünmek için eğitilmekten geçmektedir. Aydınlanmacı liberal feministlere göre bireyler diğer bireylerden bağımsız ve akılcı olarak hareket eder ve ayrı olarak gerçeği arar. Birey yalnız bir varlık olmakla birlikte haysiyeti bağımsızlığına bağlıdır (Donovan, 1997:27-28). 19. yüzyıl kadın hareketi bu taleplerle birlikte doğal haklar doktrinini benimsemiş ve temel olarak oy verme hakkı üzerinde durmuştur.

19.yüzyılın ikinci yarısında siyasal haklar taleplerini vurgulayanlar artarken bu talepleri en iyi şekilde İngiliz felsefeci Harriet Taylor ve İngiliz klasik iktisatçı John Stuart Mill dile getirmiştir. Ortak yazdıkları “Kadına Seçim Hakkının Verilmesi” (1851) ve “Kadınların Bağımlılığı” (1832) adlı eserlerde bu talepler bildirilmiştir (Leoff, 1994:46).

Liberal feministler bireylerin kendi yeteneklerini geliştirme ve kendi menfaatlerinin peşine düşme konusunda özgür olması gerektiğini kabul eden klasik liberal düşünceyi temel almıştır. Liberal feminizm, kadın ve erkekler arasındaki cinsiyet farklılıklarının nasıl oluştuğu sorusuna odaklanarak bu sorunun cevabının cinsiyet farklılıklarında yer alarak sosyal ilişkileri etkileyen kültürel varsayımlar ile açıklanabileceğini söylemiştir (Payne’den aktaran Demirbilek, 2007:19).

Liberal feministler toplumun temel bir organizasyon olduğunu kabul ederken bu organizasyon içinde kadınların hak ve olanaklarını geliştirmeye çalışır. Kadının istek ve beklentilerini engelleyen önyargılara ve ayrımcılığa karşı çıkarak, eşit hakları destekler. Liberal feministler bütün kadınların çalışma yaşamında üretken olmalarını benimsemektedir. Buna karşın aileye bakış açısından liberal feministler kendi içlerinde ayrılabilirler. Bazıları aileyi çalışmak isteyen kadınlar için çocuk bakımı ve analık iznini gerektiren sosyal bir kurum olarak kabul ederken, bazıları aileye yapısını mevcut durumundan değiştirilmediği sürece kadınlar için özgürlüğün mümkün olamayacağını ileri sürmektedir (Macdonald ve Plummer'dan aktaran Demirbilek, 2007:19). Liberal yaklaşım, eşitsizliğin azaltılması ve eşit şansların geliştirilmesine yönelik olarak çözümü mevzuat ve sosyal geleneklerin değişimi ile çocukların cinsiyet eşitsizliğini kabul eden bir çevrede büyümesine izin veren sosyalleşme sürecinin değişmesinde arar (Payne'den aktaran Demirbilek, 2007:19). Aydınlanmacı liberal feminist geleneğin eleştirildiği nokta toplumsal cinsiyet farklılıklarının psikolojik kökenlerine eğilmeyerek çözümü incelenen her birimin eşitmiş gibi kabul eden geleneksel toplumbilimi araştırma metodlarını kabul etmesidir (Steeves, 1999:138).

Liberal feminizmin “benzerlik” üzerine kurulu anlayışı, 70’li yılların ortalarından itibaren, ama esas olarak 80’li yıllarda, üçüncü dünyalı feminist kadınlar tarafından eleştirilmeye başlanarak Batı Avrupa ve Amerikalı beyaz orta sınıf feminizminin “aileye hapsolmuş ve üretimin dışında” kadınının, kadınların çok küçük bir bölümünü temsil ettiği vurgulanarak, geri kalmış ülkelerin kadınlarının “öteki”leştirildiği ifade edilmiştir (Bora, 1997:88). Böylelikle kadınların var olan sisteme dâhil olmalarının sonuç getirmeyeceği anlaşılmış, farklılıkları dikkate alan yeni bir anlayışla kamusal alanın dönüştürülmesi gerektiği fikirlerinin temelleri atılmıştır.

Liberal feminist yaklaşımdan köklenen liberal feminist medya çözümlemelerinin merkezinde cinsiyet rol stereotipleri, cinsiyete uygun davranış reçeteleri, dış görünüş, ilgiler, yetenekler ve öz-anlayışlar yer almaktadır (Tuchman'dan aktaran Zoonen, 1997:305-306). Liberal feminist söyleme göre, kadınların toplumdaki eşitsiz konumlarının göstergeleri, kadınların eşler ve anneler olmalarına yönelik doğal rolleri hakkındaki mantıksız yargılar ve stereotiplerdir. Yapılan çok sayıdaki nicel içerik çözümlemesine göre kadınlar nadiren medyada görünmekte, medyada göründüklerinde ise anne, eş, kız evlat ya da kız arkadaş olarak, mensup oldukları mesleklerin ise sekreter, hemşire, kabul görevlisi vb. geleneksel kadın meslekleri olduğu yahut kadınların seks aracı şeklinde gösterildikleri ifade edilmektedir. Medyada yer alan kadınların genellikle çok iyi eğitim almadıkları ancak genç ve güzel oldukları görülmektedir (Zoonen, 1997:305-306).

Genel olarak liberal feminist medya yaklaşımı kadınların karar verme mercilerinden programlardaki çeşitli rollerine kadar temsiline yönelik nicel araştırmalardan oluşmaktadır. Bu araştırmalar çoğunlukla medya kuruluşlarında yer alan kadınların güçlendirilmesi, kadınların temsil edildiği rollerin çeşitlenmesi, programlarda konuk uzman olarak davet edilmeleri vb. isteklerle sonuçlanmaktadır (Cirksena ve Cuklanz, 1992).

Çocuklara cinsiyet rollerini öğreten medya ve aile onların uygun davranışları sergilemesi karşılığında çocukları simgesel olarak ödüllendirmektedir. Medya, erkek medya yapımcıları, egemen toplumsal değerleri yansıtan cinsiyet rolleriyle ilişkili stereotiplere sıklıkla yer vermektedir. Liberal feminizmin bu konuya yönelik önerdiği çözüm önerisinden birincisi kadınların erkek egemen alanlara girmesi ve güç kazanmasına yönelik toplumda daha eşit konumların elde edilmesine yöneliktir. Diğer bir çözüm önerisi ise medyanın daha çok kadın ve erkeği geleneksel olmayan roller içerisinde göstererek, cinsiyet ayrımcılığı

içermeyen bir dilin kullanılması yönünde olmuştur. Bu hedefler doğrultusunda liberal feministler, “cinsiyetçi olmayan profesyonelliğin” gazetecilik okullarında öğretilmesi, yayıncılar ve gazeteciler arasında stereotipler ve etkileri hakkında farkındalık yaratma, reklamcılar ve medya kurumları üzerinde “tüketici baskısı” uygulama, eşitlikçi politikalar uygulamalarını medya kurumlarından talep etme vb. stratejiler geliştirmişlerdir.

Geliştirilen pek çok liberal medya stratejisine karşın istenmeyen ya da öngörülemeyen sonuçlarla karşılaşmıştır. Özellikle de kadınların rol değişimine yönelik yapılan vurgu “süper kadın” şeklinde ticari kültürün verdiği bir yanıt, yeni bir stereotip yaratmıştır. Kadın dergileri ile reklamlar kadını bağımsız ve kendine güvenen bir iş kadını, başarılı bir eş ve anne olarak gösterirken bu kadının hala güzel ve gençken sahip olduğu kusursuz beden ölçülerine sahip olduğu görülmektedir. Bu imgeye uygun bir yaşam sürmek isteyen gerçek kadınların ise ciddi bunalımlara girdiği görülmektedir (Dowling’den aktaran Zoonen, 1997:306-307). Liberal stratejilerin öngörülemeyen bir diğer sonucu başta Amerika Birleşik Devletleri’nde olmak üzere kadın gazeteci sayısındaki önemli artışa karşın alandaki kadınların alanda daha fazla güce kavuşarak etki alanlarını arttırdıkları görülmemiş, ücret ve alanın toplumsal konumuna yönelik bir gerilemeyle sonuçlanmıştır (Creedon’dan aktaran Zoonen, 1997:307). Zoonen’a göre bu sorunlar liberal feminizmin iktidar ilişkilerini ve sosyo ekonomik yapıları önemsemeksizin toplumsal çatışmayı akılcı, önyargısız tartışmalarla çözümleyebileceğini varsaymasından kaynaklanmaktadır. Bu varsayım, eğitim aracılığıyla medyada çalışan erkek yapımcıların farkındalıklarını yükseltme stratejisi ya da kadın medya profesyonellerinin medya kurumlarını değiştirebileceği yönündeki oldukça iyimser inançlara dayanmaktadır (1997:307). Medyadaki kadınların bireysel olarak var olmasının büyük bir fark yaratacağı yönündeki beklentiler medya içeriğinin kolektif bir süreç sonucunda üretildiğini atlamaktadır. Aynı şekilde kadınların “daha gerçekçi” bir biçimde medyada

yansıtılmasını talep eden liberal feminist medya araştırmaları, temsilin toplumsal güç ilişkileri tarafından belirlendiğini, gerçekliğin bir yansıması olmadığını, izleyicinin medya içeriğini aktif bir şekilde okuyabileceğini tespit edememektedir.

1.2.2. Radikal Feminist Yaklaşım

Radikal feminist kuram, ABD’de 1960’ların sonunda bir grup ‘eylemci kadın’ tarafından geliştirilmiştir. Bu kadınlar o yıllarda liberal feministler öncülüğünde gerçekleşen medeni haklar, 68 ğrenci olayları, çevreci protesto hareketleri, anti nükleer hareket, Vietnam savaşı sonucu oluşan savaş karşıtlığı hareketi, anti bilim hareketi kampanyalarında yer alan kadınlardır. ‘Yeni Sol’daki erkeklerin aşağılamasına maruz kalmaları sonucunda radikal feminist kuramın büyük bir bölümü, erkek ‘Yeni Sol’ kuramlarına, örgütlenme yapılarına karşı direniş şeklinde şekillenmiştir. Bu durum eylemci kadınları Yeni Sol’un ilgilendiği toplumsal sorunların kökeninin erkek egemenliği ve kadınlara hükmetmek olduğu sonucuna getirmiştir. Sorunun zm ancak feminizmde ve devrimci bir mücadeleyle kadınların bir araya getirilmesi ve mevcut toplumun kurumlarıyla birlikte yıkılarak feminist bir toplumun kurulmasında yatmaktadır (Demir, 1997:62-64).

1969-1970 sıralarında kadın özgürlük hareketi ile başlayan, liberal ve marksist feminist geleneklerden esinlenmesine karşın radikal feminizm, tamamıyla bunlardan farklı taleplerde bulunmaktadır. Radikal feministler patriarkal yapıyla birlikte biyolojik ailenin, cinsiyet rollerinin ve toplumdaki cinsiyet temelli iş bölümünün yıkılmasını savunmakta, liberal ve sol ideolojilerin çabalarını ise yetersiz ve başka platformlara aktarılması gereken çabalar olarak değerlendirmektedir. Radikal feministlere göre mücadele oy hakkının elde

edilmesinden daha çok cinsiyet rollerinin değiştirilmesine kaydırılmalı ayrıca mücadele çizgisinin burjuva ve proletarya arasında değil, kadın ile erkek arasında olduğu bilinmelidir (Eisenstein, 1999:201-202).

Radikal Feminizm, liberal geleneğin “ontolojik eşitlik” kabulüne karşı çıkarak kadın ve erkeğin doğuştan farklı olduğunu söyler. Erkek her zaman kadını boyunduruğu altında almaya çalışır. Bu durumda kadınlar erkeğe ihtiyaç duyulmayan bir dünya için her anlamda birbirlerine yönelmelidirler. Radikal feminist geleneğe göre erkek egemenliği kapitalizmin doğurduğu bir problem olmamakla birlikte erkeğin doğuştan itibaren kadını kendine hizmet etmeye zorlaması sonucu ortaya çıktığı belirtilmektedir. Kadınların her alanda ikincil konumda tutulduğunu belirten radikal feministler kadınların ikincil konumuna yönelik olarak da pornografinin önemli bir araç olarak kullanıldığını iddia ederler. Kadın bedenini aşağıladığı için pornografiye ve fahişeliğe karşı olan radikal feministler bu iki olgunun tecavüz olgusunu destekleyen araçlar olduğunu belirtir. Liberal feministler ise zorlama olmadığı sürece pornografiyi fikir hürriyetinin, fahişeliği ise yasal ve ahlaken doğru para kazanmanın bir yolu olarak görürler (Watkins, 1996:142-145). Kadınlar kendilerini bastırılmış bir sınıf ya da kast olarak görmeli ve erkeklere karşı kadınların tarzında bir toplum oluşturmak için birlikte savaşmalıdır (Donovan, 1995:268-269). Böylelikle radikal feministler, cinsel şiddet, fahişelik, pornografi vb. kişisel olarak nitelenen sorunları siyasallaştırmıştır. Aynı biçimde kadınların tamamıyla erkek toplumuyla ilişkilerini keserek kendi topluluklarını oluşturması ve lezbiyenlik siyasal bir tercih olarak gündeme getirilmiştir.

Sigmund Freud’un biyolojinin kader olduğu (kadının cinsel edilgenliği ve acı çekme isteği) ve kadınların buna bağlı olarak gelişen psikolojik yapılarına yönelik düşünceleri radikal feministleri kadınların ezilmişliğini üremeye, aşka, cinselliğe ve anneliğe

dayandırmaya götürmüştür. Radikal feministler kadınların biyolojik ve psikolojik olarak erkeklerden farklı olduğunu ve bu farklılığın toplumda çeşitlilik yarattığını kabul etmişlerdir. Radikal feministler bu alanlardaki farklılıkların nasıl toplumsallaştırıldığını incelemektedir (Yüksel, 1995).

Radikal feminist kuramın başlıca eserleri: Kate Millett'in "Cinsel Politika"sı (1970), Shulamith Firesone'un "Cinselliğin Diyalektiği: Feminist Devrimin Meselesi" (1970) adlı eseri, Ti-Grace Atkinson'un "Amazon Odyssey"i (1974) ve Mary Daly'nin "Jin-Ekoloji: Radikal Feminizmin Meta Etiği" (1978) adlı kitaptır. Kate Millett kapsamlı çalışması 'Cinsel Politika' adlı kitabında, ataerki düzen için şu açıklamalarda bulunmuştur:

Yaptırımları sınıflara göre değişen ve karşılıklı standarttan beklenen işlevlere göre gelişen bu sürekli ve evrensel yasaklamalar yoluyla hem çocuğun ve hem de ananın durumlarının öncelikle ya da uç noktada erkeğe bağımlı olduğunu belirler. Ve ana ile çocukların, erkeğin sadece toplumsal durumuna değil, ekonomik durumuna da bağımlı olmaları yüzünden, erkeğin -aile dışında olduğu gibi- aile içindeki durumu da, manen olduğu kadar maddeten de güçlüdür (Millett'dan aktaran Kayhan, 1999:44).

Millett ayrıca 1968 yılında yayımladığı "Devrim için Manifesto"da şu açıklamalarda bulunur: "Eğer bir grup bir diğerini yönetiyorsa, ikisi arasındaki ilişki politiktir. Böylesi bir düzenleme uzun bir dönem boyunca sürdürülürse, bir ideoloji geliştirir. Tüm tarihsel uygarlıklar ataerki; ideolojileri erkek egemenliğidir" (Millett'dan aktaran Kayhan, 1999:44)

Shulamith Firestone, klasik Marksist kuramdan ayrılarak kadınların baskı altına alınışının maddi temelini ekonomide değil, biyolojide olduğunu öne sürer. Çekirdek aile ideolojik damga basmanın ilk yeri olmakla birlikte üremenin de ilk yeridir. Kadının üreme işlevi cinsiyet ayrımcılığının üzerine kurulduğu cinsiyete dayalı iş bölümünün nedenidir.

Biyolojik işbölümü ayrımıyla kadınlara boyun eğdirmenin cinsel politik ideolojisinin temeli de böylelikle atılmıştır. Feminist devrimden yana olan Firestone, teknolojinin kadınları biyolojik kaderinden kurtarmaya yönelik olarak kullanılması gerekliliğini savunur. Firestone, romantik aşkı ise “erkeğin daha aşağı bir kasta düşüşünü telafi etmek için tek bir kadını geri kalanların üstünde tutarak” idealize edilen bir yöntem olarak açıklar. Aynı zamanda aşk kadınlar için “afyonlayan bir uyuşturucu” dur. Kadınlar aşk ve seks nesneleriyle özdeşleşmesiyle birlikte bir sınıf olarak değerlerini yitirirler (Firestone’dan aktaran Kayhan, 1999:45).

Erkek ve dişi roller bütün baskıların ilk ve özgül biçimi olmakla birlikte ataerkil yanlış bilinçlendirme ve toplumsallaştırmada uygulamaya konulmuştur. Böylelikle erkek egemen kültür oluşmakta ve soydan soya aktarılmaktadır. Radikal feministler çözümü heteroseksüel seks kurumu olan evlilik ve ailenin ortadan kaldırılmasında görür. Aile iddia edildiği gibi özel alan olmamakla birlikte kamusal alanın bir parçasıdır. Kimi radikal feministler bu durumda erkekler ile ilişkilerin kesilerek kadınların kamusal alanda kadın komünleri içinde yaşamalarını savunurken kimi radikal feministler iki cinsiyet kültürünün sentezlenerek yok olacağı, ailenin yerini ise sınırlı bir sözleşme ile ev halkının alacağı bir sistem öne sürerler.

Radikal feministler ‘Yeni Sol’ hareketin anti demokratik, hiyerarşik yapısını terk ederek örgütlenmelerinde demokratik, bağımsız, anti hiyerarşik bir yapı geliştirmişlerdir. ‘Bilinç yükseltme grupları’ oluşturarak ‘kişisel olan siyasaldır’ sloganını kullanmışlardır. Tüm kadınlar kardeş olarak görülerek ortak kadın deneyimleri paylaşılmış ve böylece evrensel ‘kız kardeşlik’ kavramı geliştirilmiştir. Buna karşın ‘kız kardeşlik’ kavramına radikal feminizmin iki ayrı kolu olan renkli feminizm (Zenci, Asyalı, Latin kadınları içeren) ve

lezbiyen feminizmden eleştiriler gelmiştir. Renkli feministler ırkçılık karşıtı örgütlenmelerde erkek şovenizminden, kadın örgütlenmelerinde ise beyaz, batılı ve orta sınıf kadınların ırkçı davranışlarından rahatsız olmuşlardır. Ve bu durumu ‘çifte tehlike’ olarak adlandırmışlardır (Donovan, 1997:295-321).

Radikal feministler ‘kültürel ayrılıkçılık hareketi’ taraftarı olarak kadınların kültürlerinin erkek kültüründen ayrılması gerektiğini savunurlar. Yeni bir toplum için gerekli olan simge ve imgeleri bulabilmek amacıyla mitsel anaerkil bir geçmişten yararlanırlar. Aynı zamanda kadın kültürünü pasifist ve ekolojik anlamda bütüncül kabul ederler (Watkins, 1996:104-123).

Radikal feminist bakış açısından yürütülen medya çalışmalarına bakıldığında medyanın erkek patron ve yapımcıların yönetiminde olduğundan dolayı ataerkil toplumun çıkarlarına yönelik işleyeceği gerçeğinden ziyade çalışmaların odak noktasını pornografi oluşturmaktadır. Radikal feminist medya çözümlemelerinde medyanın kadınların kendileri hakkındaki algılamaları ve erkeklerin kadınlara yönelik davranışlarını etkileme gücüne yönelik tartışmalar yer almamaktadır (Zoonen, 1997:308). Evrensel erkek tahakkümünü varsayan radikal feminizm bir çözüm yöntemi olarak ayrılıkçılığı amaçladığından dolayı, kitle medyası çalışmaları bakımından ayrı işlemcilere, kanallara ve izleyicilere sahip bir feminist basına ihtiyaç olduğu ifade edilmiştir. Amerika, İngiltere, Avrupa ve diğer yerlerde radikal feminist yayınlar uzun bir süredir bulunmasına karşın bu basının üretim süreçlerini, içeriğini, izleyicilerini ve etkilerini düzenli bir şekilde analiz etmeye yönelen az sayıda araştırma gerçekleşmiştir (Steeves, 1994:110-111).

Feminist edebiyat çalışmalarıyla birlikte sözel çalışmalarda ayrılıkçı yönler daha açık bir biçimde görülmektedir. Bu çalışmalar kadınların yazım ya da konuşmalarını ele alarak, tarih dışı, bağlam dışı bir yoğunlaşma göstermekte, doğuştan gelen (inborn) dişil niteliklerin var olduğunu varsaymakta böylelikle radikal olarak değerlendirilmektedir. Feminist edebiyat çalışmalarıyla birlikte kadınların edebiyatlarının tarihlerini ayrı bir şekilde yazmanın ve de yalnızca kadınlar tarafından yazılmış düzyazı, şiir antolojileri yayımlamanın değeri üzerine sayısızca tartışma gerçekleşmiştir. Buradan yola çıkarak bazı feministler, erkek ve kadınların kendilerini ifade etme tarzlarını karşılaştırmaksızın, sadece kadınların yazılı ve sözel dilini yorumlamış, yaratmış ve bir araya getirerek derlemiştir. Radikal feministler, maruz kalınan ve de kalınmaya devam edilen adaletsizlikleri gidermek adına kadınların çalışmalarını yayımlamayı, analiz etmeyi ve ayrı yazma, konuşma tarzlarını çoğaltmayı sürdürmektedirler (Steeves, 1994:111-114).

1.2.3. Marksist ve Sosyalist Feminist Yaklaşım

Marksist feminizm Karl Marx ve Friedrich Engels'in bilimsel sosyalizm olarak adlandırdıkları öğretinin yer aldığı kimi kitaplardan türetilmiştir. Donovan bu konuda şu saptamada bulunmaktadır:

Gerçekte çağdaş 'Marksist feminizm'in artık katışıksız bir Marksizm'den çok, (temelde) radikal feminizm tarafından değiştirilmiş bir Marksizmi temsil ettiğine işaret etmek için 'sosyalist feminizm' diye adlandırılması daha uygun olur (1997:130).

Marksist feminizm 19. yüzyılın son çeyreği ile 20. yüzyılın ilk çeyreğinde etkili olmuş, ardılı olan sosyalist feminizm ise 1960'ların son yıllarında ortaya çıkmıştır (Kayhan, 1999:40). Marksist feminizm, kadınların ezilmesiyle ilgili olarak maddi bir temel saptamaya ve üretim tarzları ya da kapitalizm ile kadınların statüsü arasında bir ilişki bulmaya

çalışmıştır. Aydınlanmacı liberal ve radikal geleneğe muhalefet niteliği taşıyan (sosyalist gelenekten farklı olarak) Marksist feminizm, sorunun kaynağını sınıfsal baskıda görürken yönetici sınıfın dayattığı hâkim ideolojiyi de vurgular (Steeves, 1999:149). Marksist feministler özellikle Engels'in "Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni" (1884) adlı eserinde, Marks'ın görüşleri çerçevesinde şekillenen, aile olgusu kullanılan önemli argümanlardandır. Engels, tek eşliliği servetlerin bir elde erkeğin elinde toplanması olarak görürken, tek eşlilik isteğinin servetin başkalarına değil adamın çocuklarına kalması isteğinden doğduğunu savunur. Böylelikle iktisadi üstünlüğü elinde bulunduran erkek kadına karşı üstün konumdadır (Demir, 1997:9). Anaerkilliğin ataerkilliğe nasıl dönüştüğünü açıklayan Engels, özel mülkiyetin ortaya çıkmasıyla birlikte ticaretin gelişmesini ve böylelikle kadınların da birer meta olarak alınıp satılmaya başlandığını belirtir. Ekonomik ve siyasal anlamda iktidarı ele geçiren erkekler analık hukukunu ve kültürünü gözden düşürmüşlerdir. Engels eserinde tek eşli ailenin kaldırılmasını ve ev işi ve çocuk yetiştirmenin toplumsallaştırılmasını önermektedir (Engels, 1998). Bunların yanı sıra Marks ve Engels'in kullandığı kimi kavramlar ve oluşturdukları teoriler Marksist feminizmin oluşumunda önemlidir: diyalektik ve tarihsel materyalizm teorileri, emek ve kapitalizm üzerine geliştirilen teoriler bunlardandır (Donovan, 1997:130).

Marks ve Engels'in görüşleri August Bebel, Clara Zetkin, Rosa Luxemburg, Nadia Krupskaya ve Aleksandra Kollantai tarafından Marksist feminizmi oluşturmak üzere yeniden yapılandırılmıştır (Watkins, 1996:82). Aleksandra Kollontai'nin yazıları sosyalizm teorisyenlerinin temel düşüncelerine dayansa da geliştirdiği özgürleşim teorisiyle tarihsel materyalizmden önemli bir noktada ayrı düşmektedir. Engels'in düşüncelerine karşıt olarak, kadının toplumsal aşağı durumunu özel mülkiyete bağlamayarak, cinslere özgü çalışma ayrımı yapılmasına dikkatleri çeker:

Özel mülkiyet, eğer kadın önceden soyun geçimi için baş sorumlu olmak anlamını kaybetmiş olmasaydı, onun köleleşmesi sonucuna varmazdı... Bu iş bölümü ne kadar tam olduysa, kadın o derecede bağımlılaştı, en sonunda onun köleliği bir olgu haline geldi (Kollontai'den aktaran Rullmann, 1976:33).

Alexandra Kollontai'a göre kadının gittikçe artan aşağılanma ve sömürülme süreci somut olarak bir "el koyma" olarak gerçekleşmiştir:

Erkeğin egemenliği yani ataerkillik ve babalık hukuku, bir günde oluşmadı... Kadınların egemenliği, analık hukuku, kolektif ilkel ekonomide, o baş üretken olarak yer aldığı sürece ağırlıklıydı. Erkek hukuku, özel mülkiyetin ortaya çıkması ve bununla birlikte ortaya çıkan çatışmalarla kendisini gösterdi. Ve bu, o zamana kadar olduğu gibi içgüdüsel bir birliktelik, ortak bir ocak başında birleşme temeli üzerinde değil...daha güçlü olanın otoritesi temeli üzerinde oldu (Kollontai'den aktaran Rullmann, 1976:30). Buna göre kadının aşağı düzeydeki durumu onun etkin el koymasıyla yeniden değişebilecektir.

Yeni proleter cinsel ahlak ve etik sözcülüğü yapan Alexandra Kollontai, "Yeni Ahlak ve İşçi Sınıfı" (1918) adlı yazısında yeni bir kadın tipi olan "bekâr kadın"ı hayattan beklentileri olan bir kahraman olarak nitelendirir. Kişiliğini ortaya koyarak devlet ve aile içinde ve toplumda köleleştirilmesini protesto ederek hakları için savaşıyor. Aynı zamanda bu kadın için aşk, hayatının sadece gelip geçici bir evresini oluşturur. Marks tarihi, sınıflar arası bir savaş alanı olarak görürken, Kollontai tarihi cinsiyetler arası bir savaş alanı olarak yorumluyordu. Bu yüzden "büyük dozda feminist süprüntü yüklü komünist kadın" olarak aşağılanmıştır (Tröger'den aktaran Rullmann, 1976:257).

Günümüzün sosyalist feministleri Marks ve Engels'in kadınlar için öngördüğü "çalışarak özgürleşecekleri mitini" reddederler (Donovan, 1997:153). Marks, "Kapital" (1867) adlı eserinde ekonomik değeri üçe ayırır. Bu ayırımı adı geçen kullanım değeri, üretilen mal ve hizmetin pazarlanmaya uygun olmayan hizmetler anlamındadır. Bunlar özel alanda üretilen ve kapitalizm tarafından yabancılaştırılmamış emek ürünleridir. Sosyalist feministler ise yabancılaşmayı, kendinden, çevreden ve anlam duygusundan kopma deneyimi

olarak tanımlar. Bu anlamda ev işi deneyimi sıkıcı, önemsiz ve soyutlayıcıdır. Bu nedenle özel alan Marks ve Engels'in düşüncesinin aksine yabancılaştırıcıdır. Sosyalist feministler ayrıca biyolojik yeniden üretimin (cinsellik) ve üremenin yabancılaştırıcı etkilerini de tartışırlar (Demir, 1997:78-80).

19. yüzyılın Sanayi Devrimi ucuz çocuk ve kadın emeğine ihtiyaç duyduğundan Marksist feministler bu haksız duruma tepki göstererek 'eşit işe eşit ücret' ilkesini savunmuşlardır. Ayrıca kadınların daha rahat çalışması için 'pozitif hak' talebinde bulunulmuştur. Sosyalist feministler kapitalizmin doğuşu ile kadın sorunu arasında ve proletarya ile de kadınlar arasında benzerlik kurmuşlardır (Demir, 1997). Sosyalist feministler, cömert ve insancıl refah sistemi arayışlarıyla liberal feministler ile pek çok ortak temelde buluşurlar (Coleman, 2002). Buna karşın sosyalist feministler, liberal feministler tarafından uygulanmaya çalışılan reformların yetersiz oluşunu görmüş, kadın istismarının kapitalist sistemden kaynaklandığını ve ekonomik kurumlardaki değişikliklerin kadınları özgürleştireceğini öne sürmüşlerdir (Coleman, 2002).

Marksist feminizm, sosyalist feminizm ile birlikte sınıfsız toplumu kadının özgürleşmesi için vazgeçilmez olarak görür. Uygulamaya yönelik olarak ise kadınları "bilinç yükseltme" diğer bir anlamıyla devrimci bilince ulaştırmayı hedefler. Sosyalist feminizm, radikal feminizmin toplumsal cinsiyet eşitsizliği vurgusunu paylaşır. Ataerkillikte en az sınıfsal baskı kadar önemlidir. Marksist yaklaşım kadını evde ve işyerinde baskı altına alan ataerkilliği ve kadın emeğini açıklamada yetersizdir. Bunun yanı sıra sosyalist feminizm, liberal geleneğin kendini gerçekleştirmeye yönelik olarak vurguladığı bireyseldiliği eleştirir ve kolektif yararı savunur. Kadınların özgürleşmesi için destekçi siyasal gruplara ihtiyaç vardır ve bu aynı zamanda ayrılıkçılığın reddidir (Steeves, 1999:150-151).

Lee Comer'a göre sosyalist feministlerin amacı kapitalist toplumda kadınların erkekler karşısındaki yerini düzeltmek olmamıştır. Kadın hareketi insan yaşantısının temel taşlarını incelemiş ve sorgulamıştır. Bunlar: cinsler arası işbölümü, erillik ve dişilik ilkeleri, kadınların cinsel yönden birer nesne haline getirilişleri, Protestan çalışma ahlakı, servet dağılımı, kadının akıldan ve erkeğin duygusallıktan ayrı tutulması, sınıf, cinsiyet ve ırk ayrımına dayanan baskıcı bir toplumun varlığı vb. konulardır. Hareket, kendinden öncekilerden farklı olarak insan yaşantısını en ufak ayrıntılarıyla ve bütünsel bir şekilde ele almıştır (Comer'den aktaran Segal, 1992:71).

70'li yılların sosyalist feminist iletişim modeline baktığımızda radikal modellere benzer şekilde medyayı, kapitalist ve ataerkil toplumsal düzenini doğal düzen olarak aktaran ideolojik bir aygıt olarak algılamaktadır. Buna karşın sosyalist feminizmin ayırt edici özelliği medya tarafından inşa edilen dişillik ideolojilerine daha fazla ilgi göstermesidir. Yapısalcılık ve göstergebilimin geliştirdiği analitik araçlar kullanılarak gerçekleştirilen pek çok araştırma medya metnlerinin ideolojik olarak çözümlenmesinden oluşmaktadır. Sosyalist feminizmin medya stratejileri ve önerdiği çözümler liberal ya da radikal medya stratejileri ve önerilerinden çok da farklılık göstermemektedir. Bu stratejiler temelde ana akım medyada reform gerçekleştirme ve ayrı feminist medya üretme üzerinde durmaktadır. Bu stratejilerin daha çok orta-sınıf kadınlara hizmet ettiği görülmekle birlikte, medya işgücü örgütlenmesinde yapısal değişikliğe gidilmesinin zorunlu olduğu da kabul edilmiştir (Zoonen, 1997:311).

Sosyalist feministlere göre, medya kurumlarında yer alan kadınların sayısının arttırılması ve kadınların medyada klişeleşmiş temsillerinden kaçınılması gibi liberal feministlerin amaçları sınıfsal, ırksal ve cinsel tercih temelli baskının neden olduğu sorunları kabul etmekte başarısız stratejiler olarak kalmaktadır. Sosyalist feministler, değer

hiyerarşileri, sınıf ve toplumsal cinsiyet temelindeki işbölümlerinin liberal tutumlara temel hazırladığını düşünmekte, ortadan kaldırılmalarına yönelik tüm toplumu kapsayıcı değişiklikleri hedeflemektedir (Steeves, 1994:130).

İngiliz kültürel çalışmalar sosyalist feminist medya araştırması üzerinde kayda değer bir tesir yaratmıştır. Kültürel çalışmalar, 1970’li yıllarda İngiltere Birmingham Üniversitesi’nde Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi’nin kurulmasıyla bir çalışma alanı olarak belirmiş, Anglo-Sakson dünyasının akademik ve politik ilgilerinin bir ifadesi olarak özellikle 2. Dünya Savaşı sonrası İngiliz sınıflı toplum yapısındaki dönüşümlerin kültürel göstergeleriyle birlikte politik sonuçlarına yönelmiştir. Ancak bir merkez etrafında şekillenen bir okul olmayan kültürel çalışmalar özellikle 1980’ler boyunca, yeni sağın küresel politik liderleri döneminde, başta ABD, Kanada, Avustralya vb. İngilizce konuşan ülkelere ve sonrasında 1990’larda Latin Amerika ve Uzak Doğu dâhil olmak üzere dünyanın dört bir tarafına ulaşmıştır (Dursun, 2012b:2). Çeşitli teorik kaynaklara yaslanan kültürel çalışmaların kaynaklarına baktığımızda klasik Marksist temel ve üstyapı sorununun yeniden ele alınmasına öncülük eden Frankfurt Okulu yazıları, Althusser’in yapısal Marksizmi, Gramsci’nin hegemonya üzerine çalışmaları, Barthes ve Levi-Strauss’un yapısal dilbilimi, Lacan’ın psikoanalitik yapısalcılığını, Foucault’nun söylem analizini öneren neo-Marksizmi sayılabilir. Sosyalist feminist çalışmaların bu kişilerin ve grupların çalışmalarından etkilendiği ve sosyalist feministlerin de İngiliz kültürel çalışmalarını bir anlamda etkiledikleri söylenebilmektedir (Steeves, 1994:132-133).

Ekonomik koşullar karşısında aile, okul, kilise ve medya gibi ideolojik aygıtların göreceli özerkliğini vurgulayan ayrıca egemen ideolojinin nasıl sağduyu biçimini aldığını açıklayan Althusser’in çalışmaları sosyalist feminizmi etkilemiştir. Sosyalist feminist söyleme

göre iktidar, özerk ideolojik düzeylerde dolayımına karşın, sosyo-ekonomik yapılar içerisinde konumlandırılmıştır. Kültürel çalışmalar ise iktidarı, söylemsel bir pratik olarak maddi koşullardan bağımsız bir biçimde ortaya çıkabildiğini ifade etmektedir. Buna karşın her ikisi de, sadece toplumsal cinsiyet üzerine odaklanmakla kalmayarak kadının toplumsal konumunu açıklarken maddi ve kültürel koşulları birleştirmeye çabalamaktadır (Zoonen, 1997:310-311).

Kültürel çalışmalar, iktidar ilişkilerinin nasıl kurumsallaştığı ve meşrulaştırıldığına yönelik açıklamalardaki ‘ekonomizme’ karşı çıkışlarında eleştirel Marksist kuramdan faydalanmıştır. Kültürel çalışmalar, özellikle Althusser’in “İdeoloji ve İdeolojik Devlet Aygıtları” (1970) başlıklı çalışmasında, ideolojik aygıtların (hukuk, aile, eğitim sistemi vb.) ekonomik koşullar kadar önemli olduğu iddiasına dayanarak kültürün ekonomik ilişkilere tümüyle bağımlı olmadığı gibi, onlardan tamamıyla bağımsız olmadığını da ifade eder. Başka bir deyişle, Althusser’in belirttiği gibi, toplumsal bütünlüğün inşasında ekonomik, siyasal ve kültürel pek çok güç rekabet ve çatışma halindedir (Turner, 2016:34). Althusser’in düşünceleri, kapitalist sınıf baskısının yokluğunda kadınların baskı altına alınma durumunun niçin ve nasıl devam ettiğini anlama uğraşlarında birçok sosyalist feministe yardımcı olmuştur (Steeves, 1994:133).

Sosyalist feminist iletişim çalışmaları, ister İngiliz kültürel çalışmalarından doğrudan ya da dolaylı bir şekilde etkilenmiş olsun, sınıfsal baskıyla ilgilenip ilgilenmemeye bağlı olarak iki yaklaşımdan yararlandığı görülmektedir. Birinci yaklaşım detaylı bir biçimde metinler üzerinde yoğunlaşmakta ve toplumsal cinsiyete dayalı haksızlıklarla ilgili psikoanalitik perspektiflerden etkilenmiş bulunmaktadır. Bu yaklaşımı tercih eden düşünürler, dişil ideolojinin metinlerde sembolleştirilip sembolleştirilmediğini ya da bastırılıp

bastırılmadığını ve bu olguların gözlenmesi durumunda nasıl ortaya çıktığını belirlemek için Althusser'in yapısal Marksizmine başvurmakta, genel olarak Lacan ve göstergebilim teorisyenlerinden birtakım varsayımları ödünç almaktadırlar. Bazı feministlerin ise Chodorow'un kadınların annelik rolü aracılığıyla toplumsal cinsiyetin yeniden üretilmesi teorisinden etkilenerek Chodorow'un eserlerine metinlerin yorumlanmasında kullanmak üzere başvurdukları görülmektedir. Birinci yaklaşımda yer alan feministler ya Althusser ve Lacan ya da Chodorow'dan etkilenmiş olsun, metin analizlerinde sınıfsal baskı sorununa yönelik Marksist bir ilgiye genellikle rastlanılmamaktadır. İkinci yaklaşımı kullanan feminist düşünürler ise, toplumsal cinsiyet baskısı öncelikli odaklarına sınıf baskısını da eklemektedir. Bu çalışmaların bir kısmı edebi üretim ve kitle medyası üretimindeki toplumsal cinsiyet ilişkilerini incelerken, bu çalışmaların büyük bir bölümü metinlerdeki toplumsal cinsiyet temsillerine odaklanmaktadır (Steeves, 1994:133-134).

Kültürelci feminist medya çalışmalarının temel bir sorunu “anlamanın inşasında özgül bağlamsal ve metinsel özelliklerin önemi ortadayken” genel bir toplumsal cinsiyet ve medya kuramının ortaya çıkması mümkün görünmemektedir. Ayrıca anlam, bağlama fazlasıyla bağımlı ise, metinlerin siyasal eğilimlerinden ya da içerikleri hakkında feminist yargılarda bulunmak mümkün müdür? İzleyicilerin metinlerle ne yapacakları ya da onları nasıl yorumlayacakları bilinmeyeceği için, bir metinde belirgin bir metinsel baskı olduğunu iddia eden feminist bir yargı, diğer kadın izleyici grupları tarafından paylaşılmayacaktır. Bir yorumlama şeklinin diğerlerinden daha geçerli ya da daha doğru olduğunu iddia edemiyorsak, feminist medya eleştirisi meşruluğunu neye dayandırmaktadır? Siyasal temsiliyeti tartışmak ya da egemen kültüre feminist bir müdahalede bulunmak için nasıl bir haklılaştırma içerisinde bulunabiliriz (Zoonen, 1997: 329-331)?

Kadınların ezilmesini ve değersizleştirilmesini teorileştirmede radikal feminist yaklaşım kadınların kendi dillerinde özgür ve açık bir biçimde konuşabilecekleri kendi medyalarını yaratmaları gerekliliğine değinmiş, liberal feminist yaklaşım ise var olan sistem içerisinde değişikliğe gidilerek kadınlar için ifade özgürlüğü ve haklarının teslim edilmesinin sağlanabileceğini varsaymıştır. Marksist feminist yaklaşım, kadınların kitle iletişim araçlarındaki ya da genel olarak durumlarının değişebilmesi için tüm toplumun özellikle de kapitalist üretim tarzından başlayarak değişmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Son olarak sosyalist feminist yaklaşım ise ideolojik kurumlardaki toplumsal cinsiyete, sınıfa ve ırka dayalı baskı ve tahakküm ilişkilerinin açığa çıkartılarak değiştirilmesi gerektiğinin önemine işaret etmiştir. Feminist iletişim araştırmalarında en çok iki teorik konunun öne çıktığını söylemek mümkündür. Bu konulardan biri oldukça değişiklik gösteren, ancak kadınların ezilmesi konusunda teorik açıdan daha kapsamlı bir görüş sunan sosyalist feminist konum olmakla birlikte bir diğeri “üstü örtük bir liberal konum”dur (Steeves, 1994:152-154). Feminist medya çalışmaları kadınların medyadaki temsilini ve toplumsal cinsiyet olgusunu irdelemeye yönelik çalışmalarıyla kalıpyargılar, cinsiyet temelli toplumsallaşma ve ideoloji konularına odaklanarak medyanın ataerkil kültüre yaptığı katkıları tartışmıştır. Feminist medya çalışmalarının temel sorunsalı medya aracılığı ile cinsiyet temelli toplumsallaşmanın nasıl yeniden üretildiği olmuştur. Çoğu benzer varsayımları paylaşan her feminist teori toplumsal cinsiyetin inşasında kitle iletişim araçlarının üstlendiği role odaklanarak söz konusu araçların kadınlara yönelik cinsiyetçi, ataerkil, kalıpyargısal, hegemonik, kapitalist değerleri aktardığı, toplumsal yapıyı düzenlediği ve yeniden ürettiği yönünde aynı görüşü taşımaktadır.

Bölüm II. GELENEKSEL MEDYADA VE SOSYAL MEDYADA CİNSİYETÇİ SÖYLEM

2.1. Medya Söylemlerinde Cinsiyetçiliğin Kurulması

1960'lı yıllarda kadın hareketlerinin sonucunda ortaya çıkmış olan kadın çalışmalarında bu dönemde Zoonen'in de ifade ettiği üzere kuram, siyaset ve eylem birlikte gelişim göstermiştir (2002:470). Buna karşın toplumsal cinsiyet ve medya arasındaki etkileşimi çalışan ilk örnekleri incelediğimizde akademik alanın dışından gelişmiş olduğu görülmektedir. Söz konusu çalışmaların ilk örneklerinden sayılan 2. dalga Amerikan feminist hareketin önemli isimlerinden Betty Friedan'ın ilk kez 1963 yılında yayınlanan "The Feminine Mystique"⁵ (Kadınlığın Gizemi) adlı eseridir. Çalışmada 1939-1959 yılları arasındaki Amerika'da yayınlanan kadın dergilerinin sayıları ele alınmış ve dergilerdeki kadın imgelerinin tarihsel süreç içerisinde değişime uğradığı tespit edilmiştir. Çalışmada aynı zamanda kendilerine yüklenen toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklı Amerikalı orta sınıf ev kadınlarının yaşadıkları kimlik bunalımı araştırılmıştır. 1940'lı yıllarda yayınlanan kadın dergilerindeki karakterlerin bağımsız, kariyer sahibi, kendine güvenen kadınlar olarak sunulduğu ve ayrıca dergilerin içeriğine bakıldığında siyaset, kültür ve sanat gibi konuların işlendiği görülmektedir. Buna karşın 1950'li yıllarda yayınlanan kadın dergilerindeki karakterlerin edilgen, genç ve mutlu ev kadınları olarak resmedilen kadınların gelecek hayali olarak sadece çocuk sahibi olmayı arzulayan, tek mücadelesinin erkek tavlama olduğu, ev,

⁵ Betty Friedan'ın "Kadınlığın Gizemi" adlı eseri 2. dalga Amerikan liberal feminizminin temel metinlerinden bir tanesi olup orta sınıf, beyaz, eğitilmiş ve heteroseksüel kadınların sorunlarına odaklanarak belirtilen grubun dışındaki kadınları görmezden gelmesi nedeniyle eleştiriye uğramıştır.

mutfak, cinsellik, bebek ve yatak odası ile sınırlandırılmış bir dünya içerisinde sunulmuştur⁶. 1950'li yıllarda yayınlanan kadın dergilerinin içerisinde yer alan konular ise kıyafet, kozmetik, mobilya, ev eşyaları ve yiyecek ile yer değiştirmiştir. Çalışmada 1940'lı yıllarda yayınlanan kadın dergilerindeki kariyer sahibi olan kadın öykülerinin genellikle kadın yazar ve editörlerce üretildikleri, 1950'li yıllarda yayınlanan kadın dergilerindeki editöryal kararların ise erkekler tarafından verildiği ifade edilmektedir (Friedan, 1979:30-48). Friedan, “Kadınlığın Gizemi” adlı çalışmasıyla cinsiyet rollerinin toplumsal yapı içerisinde biçimlendiğini ve toplumsal değişimlere bağlı olarak toplumsal cinsiyet rollerinin de değiştiğini göstermiştir.

Kitle iletişim çalışmaları alanında feminist çalışmaların yer alması 1970'li yıllarda edebiyat çalışmalarının etkisiyle olmuştur. Bu dönemde ABD’de içerik analizi ve etki çalışmaları ana akım kitle iletişim araştırmalarına hakimdi. Medyada kadının temsiline ve toplumsal cinsiyet rollerine yönelik 2. dalga feminizmin ilgisi bu bağlamda gelişme göstermiştir. Başlangıç çalışmaları kadının medyadaki varlığını ya da yokluğunu sergilemeyi amaçlayan içerik analizleri olmuştur. Yapılan bu çalışmalarda medyada kadınların erkeklerden daha az temsil edildiği, erkeklerle karşılaştırıldığında ev kadınlığı, annelik, hemşirelik, öğretmenlik gibi daha sınırlı geleneksel rollerle, bağımlı, çok yönlü bireyler olarak resmedilmeyen, yetenekli oldukları üzerinde durulmayan şekillerde sunuldukları ifade edilmiştir. Söz konusu çalışmalarda aynı zamanda kadın imgelerinin çoğunlukla ev içi alanlarda yer alırken, iş yerlerinde ve diğer kamusal alanlarda daha çok erkekler yer alarak bu alanların erkek alanı olarak betimlendiği sonucuna ulaşılmıştır. Kadınları kozmetik ürünleri

⁶ 1940'lı ve 1950'li yıllarda yayınlanan kadın dergilerindeki toplumsal cinsiyet rollerinin değişiminin nedenlerinden bir tanesi, 2. Dünya Savaşı sonrasında savaştan dönen erkeklerin yeniden iş yaşamına girmesiyle birlikte kadınların işlerini bırakarak ev ortamındaki görevlerine geri dönmesidir.

ve ev eşyalarının esas tüketicisi olarak resmeden televizyon reklamları kadınları ev işleriyle erkeklere çekici görünmek arasında bir yerde konumlandırmıştır (Watkins ve Emerson, 2000:152).

Kadının medyada temsiline yönelik ilk dönem çalışmalarından en önemlisinden bir tanesi de Gaye Tuchman'ın "The Symbolic Annihilation of Women by the Mass Media" (Kadınların Medya Tarafından Sembolik İmha Edilişi) adlı çalışmasıdır. Çalışmada Tuchman, kadınların yaşamlarını "sıcak aile ortamı" ile sınırlandıran medya mesajlarının tahakkümünden nasıl kurtulabileceklerini sorgulamış ve kadınların medyada temsilini 'sembolik imha'⁷ kavramı ile açıklamıştır. 'Sembolik imha etme' şeklinde kavramsallaştırdığı olgu medyanın kadınları görmezden gelerek temsil dahi etmemesi anlamına gelmektedir (Tuchman, 1978:8).

George Gerbner, "The Dynamics of Cultural Resistance" (Kültürel Direnişin Dinamikleri) isimli çalışmasında başta televizyon olmak üzere medyanın toplumsal cinsiyet ilişkilerinin kurulu yapısıyla uyumlu imgeleri nasıl yetiştirdiğini ve aynı zamanda kadınların mevcut koşullarının değişimine karşı kültürel bir direnişi nasıl oluşturduğunu incelemiştir. Gerbner'in 'itibarsızlaştırma', 'tecrit etme' ve 'altını oyma' şeklinde nitelendirdiği stratejiler televizyonda kadınların imgelerindeki değişime direnmek için kullanılmaktadır. Televizyonda genellikle saldırgan, mantıktan uzak davranışlarda bulunan ve erkekleri düşmanca bir şekilde yargılayan şekilde gösterilen feminist eylemciler itibarsızlaştırılmaktadır. Kadınlarla ilgili sorunlar sadece "kadın programları"nda ele alınarak ilgili meselelere kamusal programlarda

⁷ "Sembolik imha etme" kavramı ilk kez 1972 yılında George Gerbner tarafından kullanılmış olup burada kadınları görünmez hale getiren medya imgelerini ifade etmektedir (Gallagher, 2014:23).

yer vermeyerek tecrit edilmektedir. 'Altını oyma' stratejisinde ise tecavüz ve pornografi vb. konuların televizyonda 'eleştirel' bir şekilde yer aldığı durumlarda bile üretilen söylemin içeriği cinsel sömürüyü meşrulaştırmaktadır (Gerbner, 1978:48).

Kitle iletişim alanındaki liberal paradigmaya dayalı erken dönem feminist çalışmalar, medyada yer alan toplumsal cinsiyet rollerine yönelik kalıpyargıların eleştirisinin medya temsillerini iyileştirerek toplumdaki kalıpyargıların da gücünün azaltılabileceğini düşünmüştür. Benzer şekilde erken dönem çalışmalar medya kuruluşlarında yönetici pozisyonunda çalışan kadın sayısının yetersiz oluşunu ifade etmesine rağmen işe alımlardaki cinsiyet ayrımcılığını ortadan kaldırmaya yönelik kesin bir çözüm üretememiştir. Erken dönem feminist çalışmalar teorik açıdan sınırlı oluşları, egemen kitle iletişim araştırmaları paradigmasına yaslandıkları ve toplumsal cinsiyet düzeninin oluşmasında etkili başka etmenleri görmezden geldikleri yönünde eleştirilmişlerdir.

Kitle iletişim çalışmaları alanındaki etki çalışmaları, izleyicilerin medya iletileri karşısında edilgen ve kolay etkilenebilir bir konumda olduğu düşüncesi, izleyici odaklı araştırmalara karşı geliştirilen eleştirilerle değişmeye başlamış; izleyiciyi odak noktasına alan ilk yaklaşım 'kullanımlar ve doyumlar'⁸ yaklaşımı olmuştur. 1944 tarihinde Herta Herzog'un,

⁸ 'Kullanımlar ve doyumlar' yaklaşımı psikolog Elihu Katz'ın çalışmalarına dayanmaktadır. Katz'a göre medya alanındaki çalışmalar medyanın insanlara ne yaptığı sorusu üzerine odaklanmıştır. Buna karşın asıl sorulması gereken medya ile insanların ne yaptıkları sorusudur. Katz'a göre, insanlar toplumsal ve psikolojik kökenli ihtiyaçlara sahip olarak medyadan ve benzeri diğer kaynaklardan bu ihtiyaçlarını gidermek için birtakım beklentilere sahiptirler. Medyaya maruz kalma sonucunda ihtiyaçlarının bazılarını gideren insanlar, medyanın etkisi olarak istenmeyen ya da niyet edilmeyen bir takım sonuçlarla da karşılaşabilirler. Medya içeriği ile izleyici arasında işlevsel bir ilişki olduğunu kabul eden kullanımlar ve doyumlar yaklaşımına yönelik araştırmalar çoğunlukla 1960 ve 1970'li yıllarda yapılmıştır. Farklı araştırmalar olmasına karşın bu araştırmaların ortak

“Motivations and Gratifications of Daily Serial Listeners” (Arkası Yarın Dinleyecilerinin Motivasyon ve Doyumları) isimli çalışması radyodaki arkası yarın dizilerini takip eden ev kadınlarının kullanımları üzerine yaptığı çalışma kullanımlar ve doyumlar yaklaşımının öncü çalışmalarından olmuştur (aktaran Baran ve Davis, 2012:245). Steeves’a göre nadiren feminist bir perspektif sergileyen bu çalışmalar kişilerin belirli doyumlar elde etmek amacıyla bilinçli bir şekilde medyaya yönelebileceklerini varsaymaları açısından liberal feminist bir perspektifle uyum içerisinde olan çalışmalardır (1994:122).

Kitle iletişim çalışmaları alanına feminist yaklaşımların yanı sıra kadın odaklı yapılan çalışmalar, Birmingham Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi’nde Kadın Çalışmaları Grubu’nun 1974 yılında kurulmasıyla dâhil olmuştur. Kültürel çalışmaların sunmuş olduğu kuramsal ve siyasal çevre göz önüne alınarak feminist çalışmaları zenginleştirerek geliştirdiği düşünülse de aslında bu gelişmelerin hiçbiri kolay bir şekilde gerçekleşmemiştir. Stuart Hall, Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi’nin iyi niyetli olmasına karşın kültürel çalışmalar projesine feminizmin dahil olmasının tehdit ettiği bölünmeyi dirençle karşıladığını kabul etmiştir:

İyi, dönüşmüş erkekler olarak kapıyı feminizme açıyorduk. Ve fakat o camdan içeri girince var olduğu bilinmeyen her bir şüphe su yüzüne çıktı- kendi varlığını inkâr ettiğine inanan tam anlamıyla yerleşmiş bir ataerkil iktidar (Hall’dan aktaran Turner, 2016:286).

Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi’nin yayınladığı ilk feminist makale derlemesi kadın çalışmaları grubunun 1978 tarihli “Woman Take Issue: Aspects of Women’s Subordination” (Kadınlar Karşı Çıkıyor: Kadın Tabiiyetinin Veçheleri) çalışmasıdır. Bu

özellikle sosyal ve psikolojik ihtiyaçları olan insanın bu ihtiyaçlarını karşılamak için medya içeriklerine yöneldiği ön kabulüdür. Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı izleyiciyi ve tüketicuyu pasif bir konuma yerleştiren ilk dönem etki araştırmalarının tersine onlara belirli düzeyde de olsa aktiflik atfetmektedir (Yaylagül, 2017:71-72).

derleme kültürel çalışmaları direniş ve sınıf kimliği sorunlarından uzaklaştırarak kültürün kişisel boyutlarına, kültürel tüketime ve dışılık sorunsalının çözümlemesine yöneltmiştir (Shiach'dan aktaran Turner, 2016:287). Böylelikle kültürel çalışmalar içerisinde haz, kimlik, cinsellik, tüketimin işlevi, fail ve televizyon izler kitlesinin soruşturulması ve bedenle ilişkili geniş bir çerçevede çeşitli tartışma meseleleri ortaya çıkmıştır (Turner, 2016:287). Özetlemek gerekirse, izleyici odaklı araştırmaları kuramsal yaklaşımlarındaki farklılıklarından dolayı 'kullanımlar ve doyumlar' ile 'kültürel çalışmalar' olmak üzere iki farklı gelenek altında incelemek mümkündür. Kültürel çalışmalar geleneği aynı metnin farklı bağlamlarda ve farklı izleyiciler tarafından farklı şekillerde anlamlandırılabilceğini, direniş imkânı sunan karşıt okumalar da dâhil olmak üzere çoklu okumalara açık olduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda Birmingham Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi'nde kurulan Kadın Çalışmaları Grubu'nun da katkısıyla, 1980'li yıllar ile birlikte kadın izleyicilerin medya metinlerini nasıl algıladıklarına ve kadınların tükettikleri medya içeriklerine yönelik çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. İzleyici odaklı araştırmalar izleyicinin popüler kültür ürünleri karşısında pasif olmadığı anlayışı ile kitle kültürü çalışmalarından ayrılmıştır. İzleyici odaklı medya ve kadın araştırmaları kadınların homojen bir bütün olmayarak kültür ürünlerine yönelik farklı izleme pratiklerinin var olduğuna işaret etmesi alana önemli katkılar sağlamıştır.

Stuart Hall, "kodlama/kodaçımı" (encoding/decoding) (1973) adlı makalesinde sosyal bağlama bağımlı olarak mesajın çok boyutlu ve çoklu okumalara açık olduğunu ileri sürmüştür. Hall'un bu modeli kadın medya izleyicisine yönelik yapılan çalışmalarda yol gösterici olmuştur. Hall'un söz konusu çalışmasında geliştirdiği üçlü okuma modeli hâkim/hegemonik okuma, müzakereli okuma ve karşıt okumadan oluşmaktadır. Hâkim/hegemonik okuma biçimi, mükemmel şeffaf bir iletişim durumuna atıfta bulunarak izleyicinin yapımcının kodladığı biçimde hareket ederek metindeki yan anlamları doğru bir

şekilde almasıdır. Müzakereli okuma biçiminde, neyin profesyonellerce anlamlandırıldığını bilen izleyici sınırlı bir biçimde de olsa kendi konumunu yansıtan anlamlar üreterek tercih edilen okumanın dışına çıkabilmektedir. Karşıt okuma biçiminde ise izleyici söylemi yan anlamı ile birlikte kusursuz bir biçimde anlar, mesajı karşıt bir biçimde kodaçımalar ve metinde kurulan anlama muhalefet ederek yeni bir referans çerçevesi içerisinde yeniden kurar. Bu aynı zamanda söylem içerisinde mücadelenin verildiği bir okuma biçimidir. Söylemsel dolaşımdan geçerek kurulan olayla karşılaşan izleyiciye olay anlamlı geliyorsa kodaçımlanır. İzleyici mesajı anlamlı bulmazsa mesajı anlam pratiğine eklemmez, onu tüketmez ve mesajın etkisi ortadan kaybolmuş olur. Anlam ve mesajlar basitçe “taşınmaz”, kodlayıcı tarafından devamlı üretilmesi gerekir. Aynı zamanda kodlayıcı tarafından üretilen bu söylemler izleyicinin mevcut söylemleriyle etkileşime geçerek dönüşüme uğrar. Her ne kadar medya profesyonelleri kod açıklamanın kendi kodlamaları doğrultusunda gerçekleşmesini istese de bunun garantisi yoktur. İzleyicinin sahip olduğu çeşitli kültürel referansları, psikolojik tutumu, beğenileri, etik vb. konuları kodaçıklama sırasında farklılıkları yaratmaktadır. Simetrik olmayan kodlama ve kodaçıklama yanlış anlama olasılığını içerisinde barındırır (Hall, 2005:125-127).

Etnografik yöntem ile ev kadınlarıyla 1990 yılında gerçekleştirdiği feminist kültürel çalışmasında Dorothy Hobson, radyo ve televizyonun ev kadınları için anlamının ne olduğunu hem metinlere hem de izleyicilere odaklanarak araştırmıştır. Çalışmaya göre radyo izole bir yaşam süren ev kadınlarının gündelik gerilimlerini yönetmenin önemli bir aracı konumundadır. Ev kadınlarının televizyon kullanımlarına bakıldığında ise “kadın dünyasını” içeren programları seçerken “erkek dünyasını” temsil eden programları tamamen reddettikleri görülmektedir. Ev kadınları haberleri, savaş filmlerini, belgeselleri, günlük olayları ve macera filmlerini “erkek dünyası” içinde değerlendirirken bu türler kadınların izlemekten kaçındıkları

türler arasındadır. Kadınlar için radyo ev içi çalışma günlerinin ayrılmaz bir parçası iken, televizyon programları daha ikincil bir konumda boş zaman ya da rahatlama biçimi olarak ifade edilmektedir. Araştırmadaki ev kadınları eve ve aileye yönelik filmler ve soap operaları izlemeyi tercih ederken haber ve politik içeriğe sahip olan programları reddetmektedir (Hobson, 2005:102).

Popüler kültür ürünleri gündelik yaşamın kültürü olarak yapay mutluluklar üretmekte gerçekliğin olumsuz yanlarından uzaklaşmayı sağlamaktadır. İktidarın hegemonik kültürü içinde ve onun tarafından üretilen popüler kültür ürünleri gerçekliğin görülmesini engelleyen aldatici bir karaktere sahiptir. Popüler kültür ürünlerinde insanlar arasındaki ilişkilerin düzeltilmesi ile birlikte eşitsizliklerin ve adaletsizliklerin de çözüme kavuşturulabilecek olgular olarak gösterilmekte, söz konusu ürünler kitlelerin gerçek yaşamdaki acılarını ya da umutsuzluklarını hafifletmektedir (Oktay, 2002:18-26). Egemen ideoloji üretmeye ve çoğaltmaya yarayan kültür endüstrisi tarafından üretilen popüler kültür ürünleri ataerkil sistemin sürdürülmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda kadın izleyicilerin popüler kültür ürünleri karşısında tercih edilen okumalara muhalif okumalar gerçekleştirdiklerine yönelik ikna edici kanıtlar mevcut değildir. Popüler kültür ürünlerini tüketerek bu ürünleri gündelik hayatında dönüştüremediği alanların yerine koyan geçici bir telafi yaşayan kadınlar, hem bu ürünlere bağımlı hale gelmekte hem de toplumsal yaşamdaki konumlarını dönüştürmeye yönelik bir eylemlilik durumuna geçemeyerek ataerkil toplumun kendisine biçtiği pasif, kabullenici rolünü pekiştirmektedir.

Postmodern düşüncenin 1990'lı yıllardaki gelişimi ile birlikte feminist hareket 3. dalga feminizm olarak adlandırılan döneme evrilmiştir. Bu dönemde feminist çalışmaların konusunu farklı kadınlık halleri ve kadınların öznel deneyimleri oluşturmuş, kimlikler

farklılıklar ekseninde vurgulanmaya başlamıştır (Baştürk Akca ve Tönel, 2011:17).

Medya içeriklerinde 1990'lı yıllardan başlayarak aile yaşamı ile iş yaşamı arasında denge kurmuş, toplum hayatında etkin ve aynı zamanda sağlıklı ve güzel olan süper kadın imgesi dolaşıma girmeye başlamıştır. Bu dönemle birlikte eril söylemin toplumsal cinsiyete yönelik hakimiyetinin etkisiyle dolaşımda bulunan kadına yönelik imgeler feminist medya çalışmalarının ortak ilgi alanı haline gelmiştir. Bu ilgide iletişim alanında güçlü bir eleştirel yaklaşım özelliği kazanan kültürel çalışmaların farklılıklar, kimlik, ideoloji, kültür ve söylemin inşası gibi kavram setleriyle kadının sesine, sözüne ve beden politikalarına yönelmesinin de katkısı olmuştur (Dursun, 2008:74).

Amerikan feminist medya çalışmaları öncesinde liberal eğilimler sergileyen, beyaz, orta sınıf merkezli iken, 1990'lı yıllarla birlikte artan sayıda çalışma Latin, siyah, Asyalı feminist kuramlar farklı ırk ve etnisitenin temsillerini incelemeye alarak farklı kadın deneyimlerinin karşılaştırmasına odaklanmıştır (Carter, 2011:373). Erken dönem feminist medya çalışmaları, medya temsillerindeki toplumsal cinsiyetin gerçek dünyayı ne ölçüde yansıttığı ile ilgilenmiş, günümüzde ise postmodern düşüncenin de etkisiyle 'kadınlık' ve 'erkeklik' biçimlerinin sorgulandığı bir döneme geçilmiştir.

Üçüncü dalga feminizm ile birlikte mevcut toplumsal cinsiyet kategorilerinin kendisi sorgulanmaya başlanmış diğer bir deyişle cinsiyetin 'doğal' bir kategori olarak düşünülmesi tartışmaya açılmıştır. Postmodern feminizmin önemli isimlerinden Judith Butler, 1990 tarihli “Gender Trouble” (Cinsiyet Belası) isimli çalışmasında toplumsal cinsiyet gibi cinsiyetin kendisinin de kültürel inşalar olduğunu iddia etmiştir:

Cinsiyete dair doğal görünen olgular, çeşitli bilimsel söylemler tarafından başka bir takım siyasi ve toplumsal çıkarlar uğruna söylemsel olarak mı üretilmişlerdir? Eğer cinsiyetin

değişmezliğine itiraz edilirse belki de "cinsiyet" denen bu insanın da toplumsal cinsiyet denli kültürel bir inşa olduğu; hatta belki de "cinsiyet"in aslında zaten başından beri toplumsal cinsiyet olduğu, yani cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki ayrımın aslında ayrım falan olmadığı ortaya çıkar (Butler, 2010:52).

Kristeva'ya göre de üçüncü kuşak feministlerin temel görevi her kadının öznelliğini, özgünlüğünü ve tekliğini vurgulamak olmalıdır. "Bütün kadınlar" şeklinde konuşmanın mümkün olmadığı bu dönemde tek tek kadınlardan bahsedilmelidir. Bu noktada Kristeva kadınların oluşturduğu bir topluluktan bahsedilebileceğini ancak önemli olanın bu topluluğun kitle şeklinde yorumlanmaması gerektiğini ifade etmektedir. Toplu olarak feminizm yapma başlangıçta gerekli bir durum olmasına karşın günümüzde biz kelimesi sorunlu bir hale gelmiştir. Kadınlar topluluğu tek tek özgün kadınlardan oluşması ve benler'den bahsedilmesi gerekmektedir. Bu aynı zamanda bir insanı niteleyebilmek için onu belirli kategorilere dâhil ederek düşünülmesi gerektiği yönündeki düşünceye getirilen bir eleştiridir (Durudoğan, 2009:61).

2.1.1. Kurmaca Metinlerde Cinsiyetçilik

1970'li yıllarda başlayan feminist medya çalışmaları medyada kadın temsiliyi inceleyerek medyanın toplumsalı yansıtmak yerine, ataerkil cinsiyet rejimini yeniden inşa ettiğini ve güçlendirdiğini tespit etmiştir. Feminist medya çalışmaları sonucunda medya aracılığıyla dolaşıma sokulan kadın imgelerinin cinsellikle ve bedenle eşdeğer tutulması sonucunda ataerkil, cinsiyetçi ve hegemonik değerleri erkek egemen bakış açısıyla yeniden ürettiği ortaya çıkmıştır.

Kadın ve erkek toplumsal cinsiyetlerinin kitle iletişim araçlarında nasıl temsil

edildiğine yönelik araştırmalar bu araçlardaki imgelerin cinsiyetçi kalıpyargılar⁹ içerdiğine işaret etmektedir. Cinsiyetçilik, toplumsal cinsiyete dayalı bir ayrımcılığın ifadesi olarak kadın ve erkeğin toplumsal cinsiyetine bağlı olarak geliştirilen kalıpyargıları içermektedir. Bu terim özünde ise kadın cinsine yönelik ayrımcılığı işaret etmektedir. Bir başka deyişle cinsiyetçilik, toplumda kadını aşağı ve ikincil bir konumda gösteren tutum, davranış ve etkinliklerin tamamıdır. Cinsiyetçilik bunları yeniden üretmek için gereken bütün kurumsal ve ideolojik olanakları kullanır (Timisi, 1998:24). Kitle iletişim araçları egemen ideolojinin önemli unsurlarından birini oluşturmaktadır. Bu araçlarda her çeşit propaganda en örtük ve

⁹ İlk kez Lippmann'ın (1922) ortaya attığı kalıpyargılar (stereotip) terimi, etimolojik olarak kalıpyargı (stereotip), stereos (katı) ve typos (nitelik, tip) sözcüklerinden oluşmaktadır (Bilgin'den aktaran Dökmen, 2010:96). Toplumun bir grup olarak kadınlardan ve bir grup olarak erkeklerden beklediği bazı davranış ve özellikler cinsiyet kalıpyargıları olarak tanımlanmaktadır. Kadınların ve erkeklerin sahip oldukları düşünülen kişilik özellikleri kadınsı ve erkeksi özellikler olarak bilinmektedir. Kadınsılığın ev içerisinde ilgi göstermeyle ilgili olarak bakım verici olmayla ilgili özellikleri, erkeksi özelliklerin ise çalışma yaşamında yarışmacı ve başarı odaklı olmayla ilgili özellikler olduğu varsayılır. Genellikle de kadınların duyarlı ve ilgili, sıcak gibi özelliklere sahip olduğu, erkeklerin ise baskın, bağımsız ve güçlü vb. özellikleri taşıdığı düşünülür. Toplum kadın ve erkeği bu anlamlar içerisinde düşünerek, bu özellikler ve davranışlarla tanımlayarak aslında kadın ve erkeği, aynı birbirlerine göre karşı cinsi ifade ettiği gibi, birbirinden zıt özelliklerle tanımlar. Cinsiyet kalıpyargıları, ırk, yaş, engelli vb. kalıpyargılarından çok daha farklıdır. Cinsiyet kalıpyargılarının betimsel ve de reçetesel tarafları vardır. Kalıpyargının ait olduğu grubun üyesinin neye benzediğine ilişkin kişilerin kafalarındaki tanımlar betimsel yanı oluştururken, reçetesel yan grubun üyelerinin nasıl davranmaları ve neler yapmaları gerektiğini dikte eden yandır. Bu reçetesel yan, cinsiyet kalıpyargılarında merkezi ve güçlüdür. Bu nedenle cinsiyet kalıpyargıları kadınların ve de erkeklerin davranışlarını sınırlandırır, onlara uymayanların olumsuz algılanmalarına neden olur. İfade edilen bu süreç güçlü cinsiyet ayrımcılığıyla sonuçlanır (Fiske ve Stevens'dan aktaran Dökmen, 2010:105-106). Cinsiyet kalıpyargıları kültürden kültüre değişiklik göstereceği gibi dünyanın çeşitli kültürlerinde büyük benzerlikler de gösterebilir. Ayrıca cinsiyet kalıpyargılarının 30-40 yıllık dönemleri kapsayan boylamsal araştırmalar neticesinde zaman içerisinde çok az değişebildiği, ya hiç değişiklik göstermediği hatta bazı kalıpyargılarda artış gözlemlendiği tespit edilmiştir (Dökmen, 2010:107-109).

etkin bir şekilde üretilmekte ve bilinç oluşturucu bir işlev üstlenmektedir. Halk tarafından içselleştirilmesi sağlanan ve egemen inançları pekiştiren aile, ulus, görev duygusu, kahramanlık, erkeklik gibi stereotipler kitle iletişim araçlarınca üretilmektedir (Oktay, 2002:34). Bu bölümde televizyon reklamları, kadın ve erkek moda dergisi reklamları, çeşitli televizyon programları, roman, dizi, sinema ve müzik videoları vb. kurmaca metinlerde kadın ve erkek toplumsal cinsiyetlerinin kitle iletişim araçlarında nasıl temsil edildiğini sorgulayan çalışmalara ve sonuçlarına yer verilmiştir.

1990'lı yıllarda ortaya çıkan reklamcılık anlayışının bir yansıması olan ve tüketiciyi harekete geçirecek düzeydeki yaratıcılığa sahip çalışmaları tespit etmek amacıyla reklamcılar derneği tarafından 1989 yılından itibaren her yıl Kristal Elma Türkiye Reklam  d lleri Yarışması düzenlenmeye başlamıştır. Yasemin Karaca ve Nurhan Papatya, “Reklamlardaki Kadın İmgesi: Ulusal Televizyon Reklamlarına İlişkin Bir Değerlendirme” isimli çalışmalarında, 1990 ve 2009 yılları arasında televizyonda yayınlanmış Kristal Elma  d l ne sahip 872 televizyon reklamının içerisinden yargısal örnekleme yöntemi ile seçtikleri kadın görüntüsü bulunan 218 televizyon reklamını içerik analizinden geçirmişlerdir (Karaca ve Papatya, 2011:490-491).

Çalışmanın sonucunda 1990 ve 2009 yılları arasında ulusal televizyon reklamlarında geçen kadın imgesinin genellikle temel gıda, şekerleme, ciklet, çikolata gibi gıda ürünleri reklamlarında görüldüğü saptanmıştır. Reklamlarda  alışan kadın rolünde sunulan karakterler çok az olmakla birlikte, kadın karakterlerin çoğunlukla aile bağı vurgulanmış ve büyük bir oranda ev hanımı, anne ve eş rolünde, çoğunlukla ev içerisinde temsil edilmişlerdir. Reklamların hedef kitlesi ve ürünün niteliği ne olursa olsun reklamlardaki kadınların  oğunluğ  18-35 yaş aralığında bulunmaktadır. Reklamlarda  n planda olan ve görünen kadın

karakterler olmasına karşın, hedef kitlenin kadın olarak seçildiği reklamların çoğunluğunda erkek, otoriteyi sağlayıcı ve ürünün ya da hizmetin güvenilirliğini vurgulayan dış ses olarak kullanılmıştır (Karaca ve Papatya, 2011:495-496).

Çalışmada literatür ile paralellik gösteren bir diğer netice kozmetik ürün reklamlarında kullanılan güzel ve bakımlı kadınların, selülit, kilo, kırışıklık ve benzeri sorunlar yaşayan hedef kitlenin sorunlarından kurtulmasının bir yolu olarak söz konusu tanıtılan ürün ve hizmetleri tüketmeleri gerektiği vurgusu olmuştur. Reklamlardaki ürünü ya da hizmeti kullanan kadınlar mutlu, başarılı ve özellikle de karşı cinsin takdirini kazandıkları yönünde betimlenmişlerdir. Başka bir deyişle tüketiciler reklamda gösterilen kadın gibi güzel ve bakımlı olmak istiyorlarsa, tanıtılan ürünü ya da hizmeti tüketmeleri gerekmektedir. Sonuç olarak günümüzde tüketici istek ve ihtiyaçları değişmiş, teknolojik gelişmeler yaşanmış, değişen bir dünya anlayışı olmasına karşın 1970'li yıllardan bu yana reklamlarda sunulan kadın imgelerine yönelik bir değişimin hemen hemen hiç yaşanmadığı sonucuna varılmıştır (Karaca ve Papatya, 2011:497).

Özgür'ün 1996 tarihli "Reklam Filmlerinde Görülen Kadınların İşlevsel Rollerini"nin araştırıldığı çalışmada edilgen bir konuma yerleştirilen kadınların geleneksel roller içerisinde, fiziksel görünümleri ve cinsel rolleriyle ön plana çıkarıldığı tespit edilmiştir. Araştırılan reklam filmlerindeki kadınların yüzde 17,5'i ev kadını olarak gösterilirken, kadınların yüzde 20'si cinsel bir meta olarak kullanılmaktadır. Aynı zamanda reklam filmlerindeki kadınlar ev yaşamındaki başarılarıyla iyi bir eş ve anne olmalarının yanı sıra iş yaşamında da başarılı, bakımlı ve çekici niteliklerle bedenleri ön plana çıkarılmaktadır (Özgür, 1996:235-238).

Büker ve Kıran, “Televizyon Reklamlarında Kadına Yönelik Şiddet: Şiddetin Nesnesi Kadın” isimli çalışmalarında 1997 ve 1998 yıllarında üçer aylık dönemlerde izledikleri televizyon reklamlarından sadece kadına yönelik şiddeti barındıran on altı reklamı inceleyerek çözümlemişlerdir (Büker ve Kıran, 2000:282). Çalışmada reklamlarda sunulan şiddet sonucunda kadınların özne konumu ellerinden alınmış, güçsüz, bağımlı, edilgin ve itaatkâr kişilere dönüştüğü tespit edilmiştir. Sadece tek bir reklam örneğinde şiddete engel olan bir öğeye rastlanabilse de şiddetin nesnesi olan kadın ancak büyük bir bedel ödemesi karşısında şiddete karşı çıkabilmiştir (Büker ve Kıran, 1999:307-311).

Kadın bedeninin parçalara ayrılarak seyirlik bir nesne konumunda kullanıldığı aynı zamanda erotize edildiği televizyon reklamlarında kurtarıcı figür olarak bir erkek karakter sunulmakta, kadın izleyiciler de dâhil olmak üzere bu durumu hayatın doğal bir parçası olarak değerlendirerek içselleştirmektedirler. Büker ve Kıran’ın “salınımlı şiddet” olarak nitelendirdikleri durum, kadına boyun eğmeyi tek seçenek olarak sunmakta, kadınlara haz vererek onları kendinden geçirmekte ve kadın içerisinde bulunduğu durumun bilincinde olamamaktadır. Nesne olmaya can atan, haz içindeki kadın aslında farkında olmadan bir nesneye dönüşmüştür. Nesne olmak için açık giysiler giyen, süslenen ve kokular süren kadın sadece birer nesne olmakla kalmayarak erotik bir nesneye dönüşür. Kimi zamansa erotik bir nesne olmayı başaramayarak dikiz aynası ya da lastik gibi bir otomobil parçasına dönüşür. Erotik bir aksesuara dönüşen kadın, erkek bakışla cinsel tacize uğrar, fetiş nesnesine dönüştürülerek cinsel kimliği ezilir. Cinselliğine el konulan kadının salınımlı şiddetin verdiği haz duygusu bile elinden alınarak kadının düşlemini reklamda ona sunulan ürün süslemeye başlar. Düşlemini ele geçiren güçler ürünün dışında bir düşlem kurmasına izin vermez. Kadın izleyiciler ise farkına varmaksızın reklamda nesne konumunda bulunan ve şiddete uğrayan kadınla özdeşleşmekte ve aynı zamanda şiddeti içselleştirmektedir (Büker ve Kıran,

1999:307-309). Yapılan alışmalar neticesinde modern toplumsal pratikler içerisinde kadın bedeninin sömürülen bir tüketim nesnesi haline getirildiği ortaya konulmuştur.

Zaman içerisinde toplumsal cinsiyet sunumları bakımından değişim ve dönüşümler yaşanmış olmasına karşın reklamlarda erkek ve kadın karakterlerin toplumsal cinsiyet sunumları bakımından kayda değer değişimler yaşanmadığı, geçmişte yapılan çalışmalarla paralellik gösteren birçok ortak noktanın bulunduğu, reklamlarda yer alan toplumsal cinsiyet kalıplarının geleneksel olanla ilişkisinin çok güçlü bir biçimde sürdüğünü söylemek mümkündür. Cosmopolitan ve Esquire rneklerinde, “Kadın ve Erkek Moda Dergisi Reklamlarında Toplumsal Cinsiyet Sunumları” adlı çalışmasıyla Eylem Arslan, kadın ve erkek moda kategorisinde yayıncılık yapan cozmopolitan ve esquire dergilerinin 6 aylık sayılarında (Eylül, Ekim, Kasım, Aralık 2013, Ocak ve şubat 2014) yer alan toplamda 353 adet reklamlardaki kadın ve erkek karakterleri içerik analizi yöntemi kullanarak toplumsal cinsiyet sunumları açısından incelemiş ve aralarındaki farklılıkları ortaya koymuştur (Arslan, 2015:294-295).

Çalışmanın sonucunda farklı hedef kitlelere hitap eden dergilerde yer alan reklamlarda toplumsal cinsiyet sunumları açısından farklılıklar bulunmuştur. Bu nedenle gelecekte reklamlardaki toplumsal cinsiyet temsillerine yönelik yapılacak çalışmalarda hedef kitlenin önemli bir değişken olduğu göz önünde bulundurulmalıdır (Arslan, 2015:318). Reklamların kullandığı geleneksel cinsiyet kalıplarında zamanla değişim yaşanmıştır. Bu değişim kadınlar ve erkekler açısından farklılık göstermiş, işgücüne katılımı artan kadınların toplum içerisindeki konumunun değişmesi kadınların reklamlardaki temsilini de etkilemiştir. zgrleşmiş, kendi kendine yeten ve cinselliği erkekle paylaşan bir kadın imgesi reklamlarda yerini almıştır. Cinsiyet kalıplarında yaşanan bu değişime karşın, toplumdaki değer

yargılarının ve kalıplaşmış davranışların da etkisiyle reklamlardaki geleneksel çizgi varlığını korumaktadır. İncelenen reklamlardaki kadınların önceliği güzellik ve moda uygunluk, fiziksel görüntülerinin iyi olması ve bu durumu denetleyebilir olma ön plana çıkmış, ayrıca geleneksel cinsiyet rollerine benzer bir şekilde kadın karakterler ev ya da benzeri iç mekânlarda görüntülenmiş, erkek karakterler ise işte ve dış mekânlarda kadınlardan daha sık görüntülenmiştir. Günlük tüketim faaliyetlerine erkeklerin dâhil edilmeye başlamaları ve onların da tüketimin bir parçası haline getirilmesi ile birlikte farklı ürünlerin reklamlarında bakımlı, genç, yakışıklı ve çıplak erkeklerin kullanılmaya başlandığı görülmüştür. Öncesinde daha çok otomobil, teknoloji gibi sektörler ile özdeşleştirilen erkekler çalışmanın kapsamında incelenen reklamlarda giyim ve kozmetik gibi sektörlerle ilişkilendirildikleri tespit edilmiştir (Arslan, 2015:314).

Hedef kitlesi kadınlar olan Cosmopolitan ile erkek okuyucuları hedef alan Esquire dergisinde yer alan kadın ve erkek temsillerinde değişkenler bağlamında çeşitli farklılıklar tespit edilmiştir. Kadın karakterler esquire dergisine oranla cosmopolitan dergisinde daha fazla evli olarak betimlenmiştir. Bu durum evliliğin kadınların kimlik inşasında, erkeklere kıyasla kadınların daha fazla önem verdiği bir unsur olarak vurgulayan geleneksel anlayışla örtüşmektedir. Aynı anlayış ideal kadın tanımlamasını yaparken kadınların güzel olmasının yanı sıra çalışması aynı zamanda evli ve anne olması gerekliliği üzerinde de durmaktadır. Kadın moda dergisi reklamlarındaki kadınların genellikle evde ve ev işleri ile ilişkilendirilerek temsil ediliyor oluşları “kadının yeri evidir” şeklindeki cinsiyetçi söylemin kadınlar tarafından da benimsendiğinin bir göstergesi olarak okunabilir (Arslan, 2015:315).

Çalışmada kullanıcısı kadınlar olan ürünlerin reklamlarında erkek karakterlerin kullanılmadığı görülmüştür ancak erkekler bakımından bu husus değerlendirildiğinde

kadınların erkeklere yönelik ürünlerin reklamlarında rol aldıkları, bu bağlamda kadın bedeninin reklamlara yönelik ilgiyi artırıcı bir unsur olarak kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda hedef kitleyi tüketime davet eden dergi reklam metinlerinde temsil edilen kadınların erkeklerden daha müstehcen temsil edildiği de saptanmıştır (Arslan, 2015:315-316).

Erkek moda dergisi reklamlarında yer alan kadınların hiçbiri şişman ya da toplu olarak nitelendirilen kategorinin içerisinde yer almazken, kadın moda dergisi reklamlarında yer alan toplu ve şişman erkeklerin oranının daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Toplumsal cinsiyet düzeni tarafından kadın bedeninin ince ve sıkı olması yönünde bir dayatma sürdürülmekte, baştan çıkarıcı erotik bir beden imgesi daha çok kadın bedeni üzerinden kurgulanmaktadır. Reklamlarda kadınlar cinsellik üretmek için erkeklerden daha fazla tercih edilmekte ve hedef kitlesini erkeklerin oluşturduğu reklamlarda kadınlar çıplak ve bedenini sergileyen bir konumda reklama bakan erkeğin seyirlik nesnesi durumundadır (Arslan, 2015:316-318).

2002 yılında Tülin Kurtarıcı, "Erken Cumhuriyet Dönemi Romanında Kadın ve Cinsellik" isimli çalışmasında 1922-1939 yılları arasında basılmış altı romanda cinselliğin nasıl temsil edildiğini araştırmıştır. Araştırmada romandaki ana kadın karakterler üzerinden bu dönemdeki modern-geleneksel arasındaki paradoksun tartışıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Cinselliği kadınlar için bir yozlaşma alanı olarak nitelendiren romanlar, evlilik öncesinde bekâretini kaybeden kadınları fuhuş yapmakla örtüştürmüş, kadınları arzularına yenilmeyerek sürekli olarak gücünü göstermesi yönünde uyarmıştır (Kurtarıcı, 2002: 41-43).

1980'li yıllardan sonra kadın hareketinin yükselişi karşıt söylemleri oluştursa da egemen ideolojinin kalıntılarına feminist görüşlerin içerisinde dahi karşılaşılmıştır. Ahmet

Oktay, "Hıçkırık", "Nilgün" ve "Kadının Adı Yok" romanlarını ele alarak anne ve iyi eş kadın imgesinden, özgür kadın imgesine geçişin izini sürdüğü çalışmasında 1960'lı yıllara kadar ve kapitalizmin gelişme gösterdiği 1970-1990'lı yıllarda dâhil olmak üzere kadın yazınında, kadının özgürleştiği imaları yer alsa da; kadının bağımlı ve ikincil konumunu benimsemesini sağlayan erkek-egemen bakış açısının yerleşmiş olduğunu tespit etmiştir (Oktay, 2002:152).

Dizi metinlerinde kadın ve erkek için vurgulanan kahramanlık kodları 70'lerden başlayarak her dönem biraz daha değişmiş ve karşıtını geliştirmiştir. Toplumsal dönüşümden kayda değer izler taşıyan bu eleştirel kodlar egemenlik kuramayarak geleneksel kodlar tarafından sınırlandırılmış ve bir bakıma evcilleştirilmiştir. Türkiye'de dizi serüveni içerisinde yer alan kahramanların temsilleri farklılaşma görüntüsünde, ancak sürekli vurgulanan kodlamalarla sabitlenmiş bir biçimde karşımızda durmaktadır. Eş ve anne, baba rolleri üzerinden gerçekleşen yeni temsiller yenilikçi potansiyel taşımalarına karşın, egemen değerlerin denetiminden kurtulamamıştır. Tek ebeveynli aileler, dul anne ve babalar, evlilik dışı ilişkiler, farklı kimlikler, cinsel yaşamın normallliği gibi farklılaşan temsiller egemen temsil ve değerlere bir karşı koyma ya da bu değer ve temsillerin içerisine sızma şeklinde okunabilir. Ancak dizi metinlerinde öykü kahramanlarının sorgulayıcı, eleştirel ve yıkıcı olmaya başladıkları bir başka deyişle, temsillerin farklılaştığı sırada gelenekler aracılığıyla kahramanlar sınırlandırılmakta, kontrol altına alınmakta ve bu bağlamda izleyicinin özgürleştirici bir okuma yapması engellenmektedir. Örneğin, dizilerdeki dul anne ve babalar evlendirilmek istenmiş, tek ebeveynli aileler çift ebeveynli hale getirilmiş, evlilik dışı ilişkiler ceza ile sonlandırılmış, farklı kimlikler ötekileştirilerek gücü azaltılmış, sorumlulukları için bireyin özel alanından fedakarlık etmesi uygun görülmüş ve cinsel yaşamın konuşulmasına ya da gösterilmesine sınırlılık getirilmiştir (Özsoy, 2015:244-245).

Günümüz dizilerinde pazarın da dayattığı farklı kahramanlar arama çabasıyla birlikte, taşradan kente pek çok yerdeki insanın öykülerinin işlendiği görülmektedir. Ancak niceliksel olarak gerçekleşen bu değişim dizilerin niteliklerine yansımamıştır. Niceliğin artışı içerikte ve nitelikte kayıplara neden olurken dizi metinlerindeki öykülerin konuları, işlenen temalar ve karakterler ironik bir biçimde benzerlik taşımaktadır (Özsoy, 2015:245).

Çelenk ve Timisi, “Yerli Dramalarda Kadın Temsili ve Şiddet” isimli çalışmalarında ulusal televizyon kanallarının ana yayın kuşağında yayınlanan, ilk sıralarda izlenme oranına sahip, dizi ya da seriyal formattaki anlatı yapısına sahip yerli dramalardaki “kadın temsili” ve “şiddet” incelenmiştir. Aile ilişkilerini konu edinen “Şehnaz Tango”, cemaat ilişkilerindeki gerilim ve çatışmaları konu edinen “Aynalı Tahir”, entrikalarla dolu olayları işleyen “Deli Divane”, polis, hukukçu ya da medya mensubu karakterlerin meslekleriyle ilgili olarak karşılaştıkları olayları konu edinen “Sıcak Saatler”, zenginlerin aşk, para ve güç istekleri çerçevesinde biçimlenen olayları konu edinen “Kara Melek” dizileri örnek olarak seçilmiştir. İfade edilen beş dizinin örneklem birimi, Aralık 1997 ve Ocak 1998 tarihleri arasında yayınlanmış her bir dizi için altışar bölümden toplamda otuz bölüm izlenerek dizilerdeki “kadın temsili” ve şiddetin sembolik olarak nasıl kurulduğu nicel içerik analizi ve nitel analiz ile çözümlenmiştir (Çelenk ve Timisi, 2000:24-29).

Çalışmada incelenen yerli dramalarda erkek karakterlerin daha fazla sayıda olmasına karşın kadın karakterlerin daha fazla temsil edildikleri ve öyküye yön veren öznel olarak konumlandıkları tespit edilmiştir. Buna karşın bu konumlanış gerçek yaşamdakine benzer şekilde ikili karşıtlıklar üzerinden kurgulanan toplumsal cinsiyetle bağlantılı karakterlerin kurgulanmasını değiştirmemiştir. Televizyon dizilerinde ideal kadın özellikleri olarak duygusallık, zarafet ve sadakat gibi özellikler; başarı, cesaret, istikrar ve soğukkanlılık gibi

özelliklerin karşısında konumlandırılmıştır. Özellikle de aile dizilerindeki orta ve alt-orta sınıftan kadınlar toplumsal cinsiyet rollerini sorgulamaksızın kabul etmekte, ev yaşantılarında kendilerine atfedilen geleneksel görevlerini yerine getirmeyi sürdürmektedirler. Toplumsal cinsiyet rolleriyle birlikte kadının geleneksel konumunu sorgulayan kadın karakterler ise ailesine ve toplumsal çevresine karşı ilgisiz, ev yaşamı ile bağları güçlü olmayan, üst sınıfa mensup genç ve asi kadınlar olarak konumlandırılmaktadır. Dizilerde idealize edilen geleneksel kadın rollerine yönelik kurgular devam etse de, çalışmada izlenilen dizilerdeki kadın karakterlerin zor yaşam koşulları içerisinde olayları gözü yaşlı ve olduğu gibi kabul eden bir tutumdan ziyade daha mücadeleci, rasyonel kararlar verebilen, inatçı kişilikler olduğu gözlemlenmiştir. Bu bağlamda söz konusu diziler vasıtasıyla Yeşilçam'ın trajik ve de travmatik öyküleri sürdürülüyor olsa da kadın karakterler önemli bir değişim geçirmişlerdir. Bu değişime rağmen yerli dizilerdeki kadın karakterler evlilik kurumuna ve aile kurma isteklerine olan bağımlılık duygularından uzaklaşamamışlardır (Çelenk ve Timisi, 2000:30-56). Çalışmada incelenen dizilerde geleneksel kadın imgesi ve mücadeleci, bağımsız, özgür kadın imgesi birlikte yer almasına karşın yerli dizilerde aile kurumunun olmazsa olmazlığı meşrulaştırılmaktadır.

Dramalardaki kadınların eğitim düzeyleri ve meslek tanımları çok fazla detaylandırılmamakla birlikte ana karakter ve yardımcı karakter rolündeki kadınların tamamının medeni durumlarına yer verilmektedir. Sınıfsal aidiyetleri değişen yerli dramalardaki kadınlar geleneksel aile yapısına ve evliliğe önem verme noktasında örtüşmektedir. Toplumsal statüleri ise eğitim düzeyleri ve mesleklerinin niteliğinden ziyade, kadınların toplumsal çevreleri ve aile yapısının vasıtasıyla oluşturulmaktadır (Çelenk ve Timisi, 2000:30-50).

Televizyon dizilerindeki şiddet eylemleri türün yapısından da kaynaklı dramının kurucu öğelerinden biri olarak açık ya da örtük meşrulaştırıcı nedenleriyle birlikte daha çok kadınlara yönelik ortaya çıkmaktadır. Televizyon dizilerinde erkekler tarafından uygulanan mağduriyetten yararlanmaya çalışma, sözlü taciz, sarkıntılık, gibi şiddet eylemlerine yer verilmekte, tecavüz gibi cinsel şiddet eylemleri nadir olmakla birlikte çalışmaya dâhil olan bölümlerde görülmemiştir. Dizilerdeki temel çatışma konuları aşk ilişkileri çerçevesinde ortaya çıkmakla birlikte, şiddet en fazla eş ve sevgili olan kişiler arasında yaşanmaktadır (Çelenk ve Timisi, 2000:51-55). Bunun yanı sıra kadın karakterler üzerinde toplumsal değerler aracılığıyla kurulan aşağılama ve hakaret etmeye dayalı bir psikolojik şiddetten söz etmek mümkündür. Daha çok erkeklerin başvurduğu bu tür psikolojik şiddette kadınlara geleneksel rolleri sürekli bir şekilde hatırlatılarak bu rollerinin dışında bir hareket alanına sahip olmaları engellenmektedir (Çelenk ve Timisi, 2000:61).

Türkiye sinemasındaki gelişim toplumdaki modernleşme hareketleri ile paralellik göstermiş ve temsil edilen bedenler toplumsal gelişmelerden etkilenmiştir. Örneğin, Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yaratılan yeni ulus sinemaya yansımış ve bedenler ikilikler üzerinden ifade edilmiştir. Moderne geçiş ve gelenekten kopuş ile birlikte yaşanan gerilim sinemada beden temsillerine de yansımıştır. Yeşilçam sinemasındaki doğu batı, varıl yoksul, üst ve alt sınıf, köy ve kent karşıtlıklarının defalarca kullanıldığı ve temsil edilen bedenler üzerinden anlatıldığı görülmektedir. Türkiye sineması 1950'lerde kentleşmenin artması, 1960 toplumsal ve siyasal krizler ile birlikte silahlı kuvvetlerin yönetime el koyması, 1961 Anayasası, Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi neticesine özgürlüklerin sınırlandırılması vb. pek çok sosyal ve siyasal olaydan etkilenmiştir. 1970'ler ile birlikte melodramlarda ve politik ve sosyal olaylara değinen filmlerde artış gözlenmiş, 1980'lerde Türkiye sinemasında yeni anlatım dilleri ve yeni akımlar oluşmaya başlamış ve 1990'lar sineması ile birlikte kişisel

ifadenin artış göstermesi ve beden temsillerinde farklılaşmalar gözlemlenmiştir (İmançer Takımcı ve Sebik, 2010:32-33).

1990 sonrası Türkiye sinemasında beden temsillerinin incelendiği çalışmada Foucault'nun iktidar ve beden ilişkisine yönelik kuramsal görüşleri çerçevesinde, iktidarın ideolojisinin sinemada beden üzerinden temsil edildiği temel hipotezinden yola çıkılarak “İskilipli Atıf Hoca” (1993), “C Blok” (1994), “Vizontele” (2000), “Yazı Tura” (2004) filmleri araştırmanın örneklemini dahilinde analiz edilmiştir (İmançer Takımcı ve Sebik, 2010: 17-18). Filmlere kadın temsilleri açısından yaklaşıldığında kadınların geleneksel ve modern olarak ikiye ayrıldığı tespit edilmiştir. Geleneksel olarak tasvir edilen kadın karakterler dış görünüşleri ve davranış kalıpları ile birlikte Anadolu kadını temsil etmektedirler. Bu geleneksel kadınlar öncelikli olarak anne konumunda, geleneğin birer savunucusu, halinden memnun, şartlarını değiştirmek istemeyen bu bağlamda kaderci, zayıf ve korunmaya muhtaç niteliklere sahiptir. Dış görünüşleriyle gelenekselden bambaşka şekilde betimlenen modern kadınlar ise makyajlarından giyim tarzlarına, bedensel görünümlerinden taktıkları takılara kadar kentli kadınları temsil etmektedir. Kentli modern kadınlar genellikle bunalımda, hırslı ve asabi, halinden memnun olmayan, şikâyet eden kişiler olarak sunulmuştur (İmançer Takımcı ve Sebik, 2010:34)

Tüm dünyada olduğu gibi 1970'lerde Amerika'da da yaşanan toplumsal feminist hareketler karşısında çekilen korku filmleri tutucu ataerkil stratejileri içermiş ve bu durum günümüze kadar devam etmiştir. Korku filmi genel başlığı altındaki kategorilerde yer alan seri katil, vampir ve zombi alt tür filmlerini ‘erkek egemen korku filmleri’ başlığı altında bir alt-tür olarak değerlendirmek mümkündür. Bu filmlerdeki kadın karakterler genellikle negatif anlatı kodları içerisinde temsil edilmektedir. Tehlike kaynağı karşısında genellikle edilgen

olan kadın karakterler erkekler tarafından kurtarılır. Gerçek yaşamda kadınlar için uygun görülen sınırlı davranış biçimleri korku filmlerinde de egemen görünmektedir. Kadınların hangi saatler içerisinde dışarıda olacağı ve hangi yerlerde gezeceği ve de hangi insanlarla görüşeceği belirlenmiştir. Kadın karakterlerin belirlenmiş sınırları ihlal etmeleri sonucunda cezalandırıldığı görülmektedir. Kadın karakterlerin aşmaması gereken sınırlardan bir tanesi de cinsellik konusundadır. Cinselliğini sınırsız bir biçimde yaşayan kadın karakter, cezalandırılmaları ile ahlaki olarak erkek izleyiciyi ikinci kez ancak bu sefer tutucu bir hazza ulaştırmış olur. Korku filmlerinde kadın karakterler cinsiyetinden dolayı doğaüstü varlıklarla bağlantılı bir şekilde temsil edilir ancak kötü niyetli olan bu varlıklar kadın karakterleri ele geçirirse onları kurtaracak kişi konumunda erkek karakter yer almaktadır. Özellikle anglosakson vampir ve cadı hikayelerinin işlendiği filmlerde dişi vampirler ya da cadılar erkek karakterleri güzellikleriyle kandırarak onlara kötülük yapar. Erkek seyirci ise perdedeki kadın güzelliğinden bakışa yönelik bir zevk almalarının yanı sıra kötü olan kadın karakterlerin erkekler tarafından yok edilmesi ile erkek izleyicilerin kadınlara karşı olan bilinçaltı korkuları dindirmeye çalışılır (Işıklar, 2010:55-56).

1970'li yıllardaki kadın hareketine karşı oluşan erkek endişesi ile baş edebilmek için özellikle seri katil korku filmlerinde, erkek seri katiller tarafından kesici aletlerle korkunç bir şekilde katledilen kadın karakterlere yer verilmiştir. 1970'lerde yapılan ataerkil ideolojiye sahip korku filmleri özellikle 1980'lerde seri korku filmleri üretimine geçiş yapmış ve kadın karakterlerin inşasında kullanılan negatif anlatı kodları Amerikan korku sinemasında belirli bir yer elde etmiştir. Günümüzde de kapitalist tüketim ilişkilerinin de katkısıyla hemen hemen bir tür durumuna getirilen 'ataerkil korku filmleri' varlığını sürdürmektedir (Işıklar, 2010:57).

Dilek İmançer Takımcı ve Gizem A. Seylan, İstanbul'da kadın ile erkek arasında yaşanan aşkı konu alan, Çağan Irmak yapımı, "İssız Adam" (2008) filmini örneklem olarak seçmiş ve kadın ve erkeğin metropol yaşantısı üzerinden toplumsal cinsiyet rollerinin hangi göstergelerle simgeleştirildiği ve kentli kadına dair temsillerin neler olduğu ve hangi toplumsal pratikler üzerinden kentli kadın davranışlarının formüle edildiği içerik analizi yöntemi ile sorgulamışlardır (İmançer Takımcı ve A. Seylan, 2010:78-79).

‘Yeni ideal kadın’ tipi ekonomik bakımdan bağımsız kişilik sahibi ve kendi kendini belirleme temel özelliklerine sahip modern kadını işaret etmektedir. Bu kadın böylelikle ‘aşk oyunlarında’ bile özerk davranışlar gösterebilecek ve iradesini ortaya koyabilecektir. Ancak yine de bu modern kadın ‘o eski aşklara’ özlem duymaktadır. “İssız Adam” filminde para karşılığında fiziksel haz satın alınarak izleyicilerin cinsel dürtülerine seslenilmekte, bir taraftan da “Ada” karakteri ile cinsel anlamda olmasa da gelenekselliğini ve saflığını kaybetmemiş olanla bir bağ kurulmaktadır. Filmde kadına özgür bir kişilik veriliyor gibi gösterilse de aslında kadının erkeğe duyduğu aşk ile kadının özgürlüğü sınırlandırılmaktadır. Ekonomik anlamda güçlü, özgüvenli, kentli kadın karakter erkeğe duyduğu aşk ile bir anlamda evcilleştirilmektedir (İmançer Takımcı ve A. Seylan, 2010:89). Filmde kadınların gerçek aşkı ancak geleneksel değerler içeren toplumsal ilişkiler bağlamında yaşayabileceğine yönelik atıflar bir nevi gelenekselin toplumsal baskılarını gizleyen bir nostalji anlayışı içermektedir. Sonuç olarak erkekler modern değerleri içselleştirmekte bir sorun yaşamazken, kadınlar modern değerleri içselleştirmekte zorluk yaşadıkları gibi geleneğe sahip çıkması gereken kişiler olarak temsil edilmektedirler (İmançer Takımcı ve A. Seylan, 2010:90).

Kadının iffetinin erkeğin namusu ve şerefi sayıldığı ataerkil toplumlarda kadın cinselliğine aşırı bir şekilde değer atfedilmektedir. Kadın bedeniyle özdeşleştirilen namus

kavramı kadın cinselliğinin kontrol altına alınması ile korunmaya çalışılmaktadır. Günseli Pişkin, “Günümüzde Türkiye’de Sinema Filmleriyle Televizyon Dizilerinde Kadınlar ve Töre” isimli çalışmasında kadınlar üzerindeki etkilerinin işaret edildiği içinde töre konusunun işlenerek ağaların yer aldığı film ve dizileri araştırmıştır. Bu film ve diziler arasında “Havar” (2006), “Saklı Yüzler” (2006), “Adem’in Trenleri” (2006), “Mutluluk” (2006), “Susuz Yaz” (1963), “Kuyu” (1968), “Ezo Gelin” (1968), “Seyit Han” (1968), “Dönüş” (1972), “Bedrana” (1974), “Hazal” (1979), “Yılanı Öldürseler” (1981), “Aşkım Dağlarda Gezer” (1999), “Asmalı Konak” (2002), “Zerda” (2002), “Berivan” (2002), “Kınalı Kar” (2002), “Kırık Ayna” (2002), “Aşkına Eşkiya” (2001), “Sıla” (2006), “Ezo Gelin” (2006) bulunmaktadır. Pişkin’e göre, söz konusu dizi ve filmlerdeki kadın karakterler genellikle töreler ile çatışma içerisinde olarak sunulmasına karşın, öykünün devamlılığının sağlanması açısından kadının sisteme entegre edildiği görülmektedir. Çalışmaya dahil olan dizi ve filmlerde kadınların kendileri için uygun görülen kurallara ve davranış biçimlerine uymaları sonucunda daha mutlu olacakları ve aynı zamanda düzenin de sağlıklı bir şekilde yürüyeceği ifade edilmektedir. Kadınların geleneksel rolleriyle bütünleşerek söz konusu rolleri benimsemeleri durumunda hiçbir sorun yaşanmayacağını belirten öykülerin geneli erkek egemen toplum yapısının bir parçası olan maçoçluk ve feodallık özlemlerinin de bir yansımasıdır. İzleyicilere toplumsal yapının içerisine nüfuz etmiş olan geleneklerin ve törelerin baskısı genellikle aşk öyküleri içerisinde dayatılmaktadır. Kadının ailesinin onayını almaksızın kaçarak evlenmesi, evlilik dışı ilişkiye girmesi ve tecavüze uğraması töreye aykırı durumlar olarak değerlendirilmekte ve suçlu olarak kadının kendisi ilan edilmektedir. Bu durumda kendisinin, ailesinin, köyün ve hatta aşiretin namusunu kirleten kadının kendisini öldürmesi beklenmekte ya da yakın akrabalarından bir erkeğin bu görevi üstlenmesi beklenmektedir (Pişkin, 2008:41).

Kadınların rolleri gerçek sorunlarından son derece uzak bir şekilde resmedilerek geleneksel kadın mitleri ile erişilemeyecek bir konuma yerleştirilmektedir. Erkek egemen toplum yapısının kendisi için belirlediği kapasite ve görevleri benimsemeyerek geleneksel kadın mitlerine zarar verecek bir olgu yaşandığında kadın ifade edilen toplumsal konumundan indirilmektedir (Pişkin, 2008:41-46). Diğer popüler kültür ürünlerine benzer şekilde kadın sorunlarına bir çözüm getirmeyen, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da geçen içerisinde töre ve ağılık konularının işlendiği yapımlarda erkek egemen toplum yapısının kadınlar için belirlediği yeri ve rolleri benimsemeleri beklenmektedir. Kadının geleneksel rollerini yerine getirmemesi bir nevi namusunu korumaması şeklinde de algılanmasına ve fiziksel şiddete uğramasına neden olabilmektedir. Her ne kadar dizi ve film yapımlarında kadınların toplumdaki değişen rollerinin izleri sürülebilir olsa da bu yeni rollerin de kabul edilen geleneksel kurallar çerçevesinde düzenlendiği görülmektedir.

“Yeşilçam Filmlerinde Kadının Temsilinde Kadına Yönelik Şiddet” adlı çalışmada Abisel, 1998 yılının yaz ayları süresince farklı ulusal televizyon kanallarında yayınlanan filmler arasından rastlantısal olarak seçtiği yüz yirmi filmi video ile kaydetmiş, aralarından kadın karakterlere erkek karakterlerle eşit oranda ağırlık veren ve kadın sorunlarına değinen filmlerin geçtiği yüz üç filmi araştırmanın örneklemi olarak belirlemiştir. Çalışmada kadına yönelik şiddetin türü, hangi aralıklarla ve kim tarafından hangi nedenler gösterilerek uygulandığı ve kadın karakterlerin nitelikleriyle birlikte yaşamla kurdukları ilişkilerin nasıl açıklandığı tespit edilmeye çalışılmıştır (Abisel, 2000:173-174). Çalışmanın sonuçlarına göre şiddet, filmlerin büyük bir kısmında yaşamın ayrılmaz bir parçası olarak benimsenmiştir. Kan davası gibi bazı töreleri eleştirmek amacı taşıyor görüntüsündeki filmlerde kadınlar kurban olarak gösterilmiştir. Filmsel anlatılarda kadınlara yönelik şiddetin neden olduğu çok kötü sonuçlara karşın şiddet olumsuzlanmamış ve bu anlatılarda şiddetin yeniden üretilerek

içselleştirildiği görülmüştür. Bu filmlerde şiddet, kadınların toplumsal varlıklarının denetlenmesinde kullanılan bir araç olarak görülmektedir. Aynı zamanda kadınlara ceza olarak şiddet uygulama “erkeklik” tanımının bir unsuru olarak görülmektedir. Filmlerde erkek karakterlerin şiddet içeren ya da cinsel güdülerini denetleyememe davranışlarının, erkeğin doğasından kaynaklandığı şeklinde sunulması şiddet yoluyla toplumsal iktidarın elde tutulmasını meşrulaştırmaktadır (Abisel, 2000:204-207). Şiddet erkekler arasındaki iktidar mücadelelerinin bir ögesi olduğu kadar, ataerkil toplumun belirlediği normların dışına çıkan kadınları korkutarak sindirmeyi amaçlayan, kadınların erkek iktidarına bağımlı, onun kurallarına tabi olmasını denetleyen bir kontrol ve suistimal aracıdır.

Medya geleneksel kadın imgesinin dışındaki farklı kadınlık durumlarını ya eksik temsil etmekte ya da hiç temsil etmemektedir. “Televizyonda Gösterilen Yabancı Filmlerde Kadının Sunumu” adlı çalışmada Onaran, 23 Mart-4 Nisan, 12 Nisan-26 Nisan tarihleri arasında, TRT1, TRT2, Atv, Star, Show TV, HBB, Kanal D, Kanal 6 kanallarında izleme oranlarının en yüksek olduğu saatlerde yayınlanan 59 film, 54’ü Amerikan yapımı, içerik çözümlemesinden geçirilmiştir. Filmler arasında 1980 yılından sonra çevrilen 24 film, 1960’dan önce çevrilen 20 film vardır. Filmlerin 23’ü serüven, 15’i drama, 7’si güldürü, 6’sı western, 6’sı müzikal ve 2’si bilim kurgu türlerindendir. Çalışmanın sonucunda elli yıllık süre içerisinde çeşitli türlerde yayınlanan 59 filmin tek ortak noktasının, kadına olan bakış açısının değişmediği anlaşılmıştır. Filmlerde çoğunlukla kadın kahramanlar duygusal bir bağ kurdukları erkekle evlenerek yuva kurmayı arzu etmekte ya da anlatıda bakılması güzel, çekici bir nesne olarak yer alarak izleyicilerin bakışına sunulmuşlardır. Kimi zaman güçlü, hırslı, yetenekli ve erkek mesleği olarak nitelendirilen mesleklere sahip kadın kahramanlar yapımlarda yer alsa da olumsuz karakterler olarak anlatılmışlardır. Filmlerde genç kadınlar şiddete açık ve cinsel nesne olarak sunulmuştur (Onaran, 2000:214-241).

Kadın ve erkek arasında mevcut olduğu kabul edilen sözde rol farklılıkları ikili karşıtlıklar şeklinde tasarlandığından, kadın ve erkek arasındaki ilişkiye güç ilişkileri temelinden yaklaşıldığını söylemek mümkündür. Alankuş ve İnal, “Güldürü Programlarında Kadının Temsili ve Kadına Yönelik Şiddet”, adlı çalışmalarında 1998 yılında Türkiye’deki özel televizyon kanallarında yer alan “Bir Demet Tiyatro”, “İnce İnce Yasemince”, “Olacak O Kadar” güldürü programlarını nicel ve nitel çözümlemeye tabi tutarak söz konusu programlardaki kadının temsili ve kadına yönelik şiddetin sunum biçimlerini araştırmışlardır. “Bir Demet Tiyatro” ve “İnce İnce Yasemince” güldürü programlarında görüldüğü üzere başarısız, edilgen ve beceriksiz erkek tiplerini ile kadınlaşmış erkek bir türlü toplumsal cinsiyet rolünü gerçekleştiremiyor oluşuyla temsil edilmektedir. Bunun karşısında ise etkin ve saldırgan karakter özellikleriyle erkekler ve erkekleşmiş kadınlar yer almaktadır (Alankuş ve İnal, 2000:65-106). İkili karşıtlık içinde kurulan tipler sabit konumlar sergilemeksizin aktif ve pasif konumlar arasında yer değiştirerek kurulmaktadır (Alankuş ve İnal, 2000:94).

Benzer şekilde şiddetin sunum biçimleri incelendiğinde “Bir Demet Tiyatro” ve “İnce İnce Yasemince” örneğinde erkeksi niteliklere sahip, sevimsiz, aktif kadın şiddete yönelen kadın tipi olmakta, kadınsı niteliklere sahip, şefkat ve acıma duygusu uyandıran pasif ve bağımlı erkek tipi ise şiddetin mağduru konumundadır. Fiziksel şiddeti, gerçekçi gösterimle uzun uzadıya anlatan “İnce İnce Yasemince” programı kadın ya da kadınlaşmış erkeklerden oluşan mağdurların, şiddetten kaçışlarının olmadığını betimleyen bir anlatı yapısına sahiptir. Bu anlatı yapısıyla izleyicinin şiddet karşısında eleştirel bir konuma yerleşmesinin sağlanmasından ziyade, şiddeti gülünebilir bir duruma getirerek normalleştirmektedir. Erkek tipleri ise metinlerin bağlamı içerisinde, ekonomik bakımdan güçsüz, karısına bağımlı olduğu durumlarda hadımlaştırılarak şiddetin mağduru konumuna yerleştirilmektedir (Alankuş ve İnal, 2000:96-99). Çalışmadaki güldürü programlarını, mevcut toplumsal cinsiyet

ilişkilerini, ikili karşıtlıkları aşmaktan ziyade mevcut eşitsiz iktidar ilişkilerini yeniden üretmek güçlendirmeye hizmet eden, özellikle de ayrımcılığa ve şiddete maruz kalan kadınlar için çözümsüzlüğü yeniden üreten metinler olarak okumak mümkündür.

Adaklı, “Reality Show’larda Kadına Yönelik Şiddet ve Kadın İmgesi” adlı çalışmasında 1996-1998 yılları arasındaki “Sıcağı Sıcağına” ve “Söz Fato’da” isimli reality show programlarında yer alan 45 şiddet haberini içerik çözümlemesinden geçirmiştir (Adaklı, 2000:111). Çalışmada reality show’lardaki şiddet mağduru erkek ve kadınlar arasındaki dağılım hemen hemen eşit çıkmasına karşın, mağduriyetin sunumunda farklılıklar gözlenmiştir. Reality show’larda yer verilen şiddet haberlerinde kadınlar genellikle güçsüzlük, zayıflık ve yoksunluk unsurları etrafında temsil edilmekte, örtük ya da açık biçimlerde kadınların şiddete maruz kalması kadınların zayıflığı ile ilişkilendirilmektedir. Bu çeşit haberlerde eğitim, meslektan kaynaklı statü, para ve ün gibi imkânlardan yararlanamayan kadınların şiddete maruz kalmasının kaçınılmaz olduğu varsayımı yinelenmektedir (Adaklı, 2000:130-131). Çalışmada incelenen programlardan her ikisinin de yapımcısının kadın olduğu görülmektedir. Toplumsal cinsiyet, programcılarının bireysel bakış açılarınca değil, egemen söylemlerce kurulmakta ve bunlar bütünüyle aynı olmasa da kadınları ve erkekleri benzer görüşlerle donatmaktadır (Adaklı, 2000:132).

Reality show’ların haberlerdeki şiddet biçimini sunum tarzları *gözetlemeci hazza* (voyeuristic pleasure) dayanmaktadır. Bunun için muhabirin sorduğu sorulardan, hızlı kurgudan, alt yazılardan, takip sahnelerinden, canlandırmalardan ve gizli kameralardan yararlanılmaktadır. Bu medya metinlerinde toplumsal cinsiyet yeniden kurularak, kadın gözetlemenin esas nesnesi olmaktadır. Reality show’larda günlük yaşamlarında şiddet olaylarının mağduru olan kadınların sorunları yeniden tartışmaya açılarak mağdurların

yanında oldukları izlenimi verilmekte ancak cinsiyetçi söylemin kendisi üstü kapalı bir şekilde desteklenmektedir (Adaklı, 2000:131-132).

Çelik, “Talk Show’larda Kadına Yönelik Şiddet ve Kadın İmgesi” adlı çalışmasında 1998 yılının Mayıs ve Haziran ayları arasında ana haber bülteni sonrasında Show TV, ATV ve Kanal D ulusal kanallarında yayınlanan, “İbo Show”, “Huysuz ve Tatlı Kadın: Huysuz Virgin Show”, “Hülya Avşar Show”, “Laf Lafı Açıyor” ve “Beyaz Show” adlı *talk show*¹⁰ programlardaki kadın imgelerinin nasıl kurulduğunu ve kadına yönelik şiddetin nasıl bir kurgu içinde varlık gösterdiğini açıklamayı amaçlamıştır (Çelik, 2000:137). Çalışmada tartışma programlarına kıyasla ünlülerle yapılan söyleşilere dayanan talk show’larda kadınların daha çok temsil edildiklerini söylemenin mümkün olduğu sonucuna varılmıştır. Buna karşın bu temsiller daha az sorunlu değildir. Kadının temsilinde geleneksel cinsiyet rollerine paralel bir hiyerarşi oluşturulmaktadır. Kadın konuklar söyleşilere ancak bedenleri üzerinden kurulan eril iktidara bağlı oldukları bir pozisyondan dâhil olabilmektedir. Buna karşın söz konusu programlarda, kadının konumunun sabitliğini bozucu tereddütlü temsillerin var oluşu bir karşı okumaya ve bir çoğulluğa olanak tanımaktadır. Ancak bu olanak eril kamusal alanın dönüşmesi anlamına gelmeyeceği gibi eril kamusal alanlara karşı direnişi mümkün kılacak çoğul anlatıların ortaya çıkması için bir vesile olarak görülebilir (Çelik, 2000:169).

¹⁰ Bir tür olarak Amerika Birleşik Devletleri’nde ortaya çıkan kendiliğindenlik üzerine kurulu *talk show*, genellikle geceleri yayınlanan eğlence dünyasından ünlü kişilerin konuk edildiği ve konu yönelimli, toplumsal ya da kişisel sorunların stüdyodaki konukların katılımıyla tartışıldığı gündüz kuşağında yayınlanan alt türlerden oluşmaktadır. Durağan bir program yapısına sahip talk show’larda genel olarak sunucu programın açılış konuşmasını gerçekleştirdikten sonra konuklarla söyleşiye yönelmekte ve söyleşinin ardından yeniden sunucunun kapanış konuşmasıyla program sona ermektedir (Çelik, 2000:137-138).

“Müzik Videolarında Kadın İmgesi ve Kadına Yönelik Şiddet” adlı çalışmasıyla Behçetoğulları, Kral TV ve Genç TV müzik televizyonlarından 1998 yılının Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında yayınlanan Türkçe müzik videolarından tesadüfi olarak seçtiği 100 müzik videosuna nicel içerik analizi uygulayarak “kadın imgesi ve kadına yönelik şiddet”i gösteren durumları sayarak oranları belirlemiştir (Behçetoğulları, 2000:255-257). Müzik videolarının genel teması aşkla ilişkili olduğundan videolarda kadınlık ve erkeklik konumları net bir şekilde verilmiştir. Videolardaki kadın karakterler kendilerine yönelen bakışa göre hareket eden bireyler olarak, bakılmak için var olmayı benimsemiş kişiler olarak sunulmuştur. Bu nedenle de müzik videolarının izleyicilerin “erkek bakışına” kadın bedenini görsel bir nesne olarak kullanması haklı gösterilmiştir. Çünkü kadınlar “doğal” bir gerçekliğin parçası olarak erkekleri baştan çıkarmak amacıyla vücutlarını sergilemektedir. Müzik videolarında çoğunlukla kadın bedeni cinsel bir nesne, bir “şey” olarak sunulurken bedeninin sergilendiğinin farkında olan kadın bu sergilemeye katkıda bulunmaktadır. Müzik videolarında şiddet yoğunluklu bir şekilde erkekler arasında yaşanırken, aşkın bir ifadesi olarak da kadın da erkek kadar şiddetin estetize edildiği biçiminin faili olmaktadır. Sevgili öfkeli olduğu ya da kırgın olduğu zamanlarda sevgilisini iterek “küçük” bir tokat atabilmektedir (Behçetoğulları, 2000:278-280).

Medyadaki kadın bedeni ve temsilleri incelendiğinde 'fedakâr anne', 'sadık, iyi eş' kalıplarının dışında vurgulanan kadınların pasif, üzerinde iktidar kurularak kolayca elde edilebilecek ayrıca bedeni parçalara ayrılarak seyirlik bir cinsel haz nesnesi olarak gösterilmesi erkek egemen bakışın kadınlara "uygun gördüğü" cinsel kimlikleri işaret etmektedir (Saktanber, 1995:213-216). Yazılı basın, reklam filmlerinde olduğu gibi kadının cinselliğini kullanarak dikkatleri üzerine çekmeye çalışmaktadır. Örneğin, haber içeriği ayırt edilmeksizin günlük gazetelerde kadınlar görsel malzeme olarak kullanılmaktadır. Yazılı

basın mesajlarını kadın cinselliğine yönelik kodlar çerçevesinde kurmakta ve fantezilere dayandırmaktadır. Reklamlarda olduğu gibi televizyonda gösterilen kadın programlarında kadınlar cinsellikleri çağrıştırılmayarak fedakâr anneler ve eşler şeklinde kurgulanmakta, gazetelerin magazin eklerindeyse 'müsait' kadın olarak nitelendirilen ve abartılı bir cinsellik sergileyen kadınlara yer verilmektedir. Özel hayatları ile iş hayatları arasındaki dengeyi kuramayan, yalnız ve serbest olarak sunulan bu kadınlar evlilik ve aile kurumuna yönelik bir eleştiriye kesinlikle başvurmamaktadır. Kitle iletişim araçlarınca üretilen kadın karakterler kendileri için öngörülen yerlerde belirlenen biçimlerde davranmak zorunda bırakılmaktadır. Kendilerine ayrılan sınırları yeni talepleriyle aştıkları takdirde denetimden çıkmış, toplum tarafından taciz edilmesi, cezalandırılması şart kadınlar olarak sunulmaktadır (Saktanber, 1995:212-229). Bu bağlamda kadınlar ya evine bağlı ve namuslu imgesiyle cinselliklerinden tümüyle arındırılarak söz edilmemekte ya da cinsellikleri haricinde başka bir kimliği bulunmayanlar şeklinde iki grupta temsil edilmektedir. Cinselliği herkese açık olan, seyirlik bir imgeye dönüştürülen kadınlar taciz edilmeye dahi tabi olabilmektedir.

2.1.2. Haber Metinlerinde Cinsiyetçilik

Medyanın kadına yönelik şiddet konusundaki rolünün ne olduğu, haberlerdeki ve çeşitli program türlerindeki şiddetin temsil biçimleri ve şiddet ile kadın arasındaki bağlantıyı yeniden üretme tarzına yönelik olarak eleştirel feminist bakış açısıyla ele alınan çalışmalar yapılmıştır. Yapılan birçok araştırma sonucunda şiddet haberlerinin şiddeti yaygınlaştırmanın ötesinde şiddeti meşrulaştırdığı ve olağan bir olgu haline getirdiği ortaya konulmuştur.

1994 tarihinde yayınlanan Aysel Aziz'in yürüttüğü "Medya, Şiddet ve Kadın: 1993

Yılında Türk Basınında Kadınlara Yönelik Şiddetin Yer Alış Biçimi" adlı çalışmada kadınlara yönelik şiddet haberlerine yer verme sıklıkları ile üslupları arasındaki farklılıklar dikkate alınarak Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet, Sabah, Türkiye, Meydan ve Zaman gazetelerindeki kadınlara yönelik şiddet haberleri içerik çözümlemesinden geçirilmiştir. Araştırma kadına yönelik şiddet haberlerinin vasıtasıyla, hangi kadınların ne türden şiddet olaylarıyla karşılaştıklarını ve kadına yönelik şiddet olgusuna yönelik haberlerin nasıl verildiğini ortaya koyarak, Türk basın haberciliğindeki genel kabullerin ortaya çıkarılmasını amaçlamıştır. Çalışmada 1 Ocak 1993 ve 31 Ağustos 1993 tarihleri inceleme dönemi olarak seçilmiş, örneklem ise gazetelerin 1993 yılına ait Ocak, Şubat, Mart, Nisan, Mayıs, Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarında yayınlanan sayılarından birer haftalık dilimlerin seçilmesiyle oluşturulmuştur. 392 gazetede kadına yönelik şiddeti konu edinen haberlerin sayısı 121 olarak tespit edilmiştir. Haberlerin 79'u kadının şiddete maruz kaldığı olayları içerirken, 42 haberde kadının saldırgan konumunda olduğu olaylara yer verilmiştir (Aziz vd., 1994:20-21).

Çalışmada kadına yönelik şiddet olgusunun kadının cinsiyetine ve geleneksel görüş ve değerlerle ilişkili olarak oluştuğu ortaya çıkmıştır. Kadınlar din, gelenek ve görenekler etkisiyle oluşmuş, toplumda genel kabul gören ahlak ve namus anlayışına yönelik değerlere uymamaları sonucunda şiddete maruz kalmaktadır. Erkeğin kadına şiddet uygulamasını doğal addeden Türk basın haberciliğindeki yaygın kabul, erkeğin toplum içerisindeki şiddet yönelimlerini pekiştirmesine yöneliktir. Erkeğin toplumsal yaşamlarında işten atılma ya da geçim sıkıntısı gibi sorunlarla karşılaşması neticesinde kadınlar şiddet görmektedir. Şiddete başvurma ile geçim sıkıntısı arasındaki ilişkinin vurgulanması alt düzey toplumsal sınıflarda şiddetin yaygın olduğu yönünde bir inancı yansıtmaktadır. Buna karşın yapılan çalışmalarda şiddete başvurma ile gelir düzeyi düşüklüğü arasında doğrudan bir ilişki saptanamamıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre kadınlar, savundukları düşünceler, güzel olmaları, ev içindeki

görevlerini yerine getirmeyişleri, istemedikleri kişilerle evliliğe zorlanmaları, erkeğin cinsel ihtiyaçlarını karşılamamaları, erkeğin kadına şiddet uygulamayı hakkı olarak görmesi, kadının evlilik dışı ilişkiye girmesi nedenlerinden dolayı şiddet görmektedir (Aziz vd., 1994:32-33). Araştırmada açığa çıkan kadına yönelik şiddetin nedenleri geleneksel yapı içerisinde kadının ikincil derecedeki konumuna işaret etmektedir.

Analiz edilen gazete haberlerindeki “dayak” yiyen kadınların oranı %15 iken, cinsel tacize uğrayan kadınların oranı %12'dir. Bu bağlamda kadınlar yaralandıkları, tecavüze uğradıkları ve öldürüldükleri takdirde haber konusu yapılmaktadır. Kadına yönelik şiddet biçimlerinden “öldürme” %41 oran ile “dayak”, “tecavüz”, “cinsel taciz”, “yaralama”, “kapatma” vb. şiddet biçimlerinden en yüksek orana sahiptir. “Dayak” ya da “cinsel taciz” gibi olayların meydana gelmediği ya da az gerçekleştiği değil, söz konusu olguların gazeteye yansımadağı ya da yansıdığı durumlarda ise olağan vakalar olarak değerlendirildiğini söylemek mümkündür. Çalışmanın dikkat çekici bir diğer sonucu kadına yönelik şiddet olaylarının haberleştirilirken kim, ne, nerede, ne zaman, neden, nasıl şeklinde nitelendirilen haber öğelerinin verilmesi kuralına uyulmadığı tespit edilmiştir. Haberlerde saldırganın ve saldırıya uğrayanın cinsiyetlerine ve ayrıca yaralama, tecavüz, öldürme vb. şiddet biçimlerine yer verilirken, sosyo-ekonomik durum ile ilgili bilgilerin verilmesinde, olayların diğer öğeleri ve özellikle de şiddetin ortaya çıktığı "zaman" ögesi görmezden gelinmiştir. Aynı zamanda kadına yönelik şiddet vakaları birer ‘magazin haberi’ şeklinde algılanmaktadır. Toplumdaki erkek egemen iktidar ilişkileri içerisinde biçimlenen habercilik anlayışı neticesinde gazeteciler, kadınlara yönelik şiddeti görmezden gelen haber politikalarına sahip olabilmektedir. Basın haberlerinde kadınlara yönelik şiddeti görmezden gelme toplum içerisinde kadını ikincil konumda bırakmaya yönelik bilinçli bir tutumdan kaynaklanmaktadır (Aziz vd., 1994:31-53). Haber medyası kadına yönelik erkek şiddetini normalleştirerek,

kadına yönelik şiddet haberlerinin gündemin ciddi haberleri arasına girmesine engel olmaktadır.

Medya çalışanlarının konumlarını değerlendirerek şiddeti tanımlama biçimleri ile iş pratikleri arasındaki ilişkiyi sorgulamayı amaçlayan “Medya Çalışanlarının Cinsel Şiddeti Yorumlama Biçimleri” adlı çalışmasında Köker, televizyon dizilerinde, reklam filmlerinde, video kliplerde ve sinema ürünlerinin yapım ve yönetim aşamalarında görev alan medya çalışanlarının iş ortamındaki eşitsiz ilişkilere ve şiddete yönelik görüş ve düşüncelerini ortaya çıkarabilmek için derinlemesine görüşme tekniğine başvurmuş ayrıca dizi çekimlerinde, senaryo yazım çalışmalarında ve fotoğraf stüdyosundaki çekimlere katılarak katılımcı gözlem tekniğini kullanmıştır (Köker, 2000:321).

Medya çalışanlarının egemen değerleri eleştiriyor gibi görünmelerine rağmen meslek ilkelerine karşı taşıdıkları duyarlılıklarını politik bir eleştiriye dönüştüremedikleri, medya ortamında meslek içi ve meslek dışı örgütlenmelerin dışında kaldıkları tespit edilmiştir. Görüşmeye katılan medya çalışanlarının tamamı, medyanın şiddet eylemlerini harekete geçirdiğini özellikle de televizyon haberciliğinde tekrarlanan şiddet görüntülerinin kullanılmasının şiddeti seyirlik bir hale getirerek normalleştirdiği görüşünü taşımaktadır. Buna karşın medya çalışanları şiddetin toplumsal bir sorun olarak kabul edilmesinin önündeki engelin daha çok kazanç elde etmek isteyen girişimciler ve gruplardan kaynaklandığını ifade etmişlerdir. Medyanın gelirini maksimize etmek isteyen söz konusu gruplar, insanları duyarsızlaştıran şiddet görüntülerini ekranlara ve gazete sayfalarına taşıyarak kontrolü ellerinde tutmaktadır (Köker, 2000:334-336).

Medya çalışanları şiddeti tüm dünyada var olan, içgüdüsel bir zaafıtan kaynaklanan bu anlamda insanlığa özgü bir sorun olarak değerlendirmektedir. Görüşme yapılan medya çalışanlarının tamamı medyadaki kadın temsiliinin sınırlılığını onaylamış ve kadın bedeninin şiddetin nesnesi olarak gösteriminin toplumdaki var olan ataerkil yapıyı güçlendirdiğini ifade etmişlerdir (Köker, 2000:336-337). Medya çalışanları genel anlamda şiddetten bahsedildiğinde ev içi şiddeti ya da cinsel şiddeti toplumsal bir sorun olarak dile getirmemişlerdir. Medya çalışanlarına göre ev içi şiddet ve cinsel şiddet konuları toplum tarafından “tabu” sayılmaktadır. Türkiye televizyonlarında “tecavüz ve taciz” gibi cinsel şiddet konularının konuşulmaya başlanmasını “moda” olarak gören medya çalışanları, cinsel şiddetin ancak “belirli çevrelerde” ve “şunun şurasında on yıldır” değinildiğini belirtmişlerdir (Köker, 2000:340). Köker’e göre, cinsel şiddetin bir sorun olarak tanımlanması ve kadının medyadaki temsiliinde hâkim olan kabulleri dönüştürebilmek için medya çalışanlarının da dâhil olduğu bir politik eylem düzeneğine ihtiyaç duyulmaktadır (Köker, 2000:347).

Kadın cinayetleri olgusu kadına yönelik şiddetin¹¹ bir biçimi olarak, 1970’li yıllarda kadın örgütlerinin ve feminist aktivistlerin çabalarıyla tartışılmaya başlanmıştır. Kadın cinayetlerine¹² yönelik haberler temelinde medyadaki kadın temsili sorunsalına, Radikal

¹¹ Kadına yönelik şiddete olan bakış 1980 ve 1990’lı yıllarda kadın örgütlerinin yürüttüğü mücadele ile birlikte değişmeye başlamıştır. Türkiye’nin 1985 yılında imzaladığı “Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi” (CEDAW) ile birlikte kadınlara yönelik şiddetin sadece özel alanın ve kadınların problemi olmadığı bir suç olarak şiddetin ve istismarcıların cezalandırılması gerektiği fikri kabul edilmiştir. Bu sözleşme ile aynı zamanda medyada yer alan kadına yönelik temsillerin ayrımcı bir niteliğe sahip olamayacağı ve bunun engellenmesinin sorumluluğunun devlete ait olduğu ilkesi kabul edilmiştir (CEDAW,1992).

¹² Kadın cinayeti kavramı ilk kez 1990’lı yıllarda toplumsal cinsiyet temelinde değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeye göre kadınlar kadın olduklarından dolayı ve toplumların onlara attığı kadınlık rollerinin bir sonucu olarak cinayete uğramaktadır. Kadın cinayetleri kavramı kadınların bireysel ya da topluluk kararı

gazetesi örneğinde yaklaştığımızda medyada şiddet olgusu özelde ise kadına yönelik şiddet normalleştirilmekte, önemsizleştirilmekte ve magazinsel bir boyut kazandırıldığı görülmektedir. "Medyada Kadın Cinayeti Haberlerindeki Cinsiyetçi İzler: Radikal Gazetesi" adlı çalışmada 1 Ocak 2013 ve 31 Aralık 2013 tarihleri arasında Radikal gazetesinde yayınlanan 79 adet aile içi toplumsal cinsiyet temelli kadın cinayeti haberinin başlık ve metinleri içerik analizi yöntemi ile değerlendirilerek cinsiyet temelli ayrımcılığın izleri sorgulanmıştır. Çalışma kapsamında 2013 yılında Radikal gazetesinde yayınlanan kadın cinayeti haberlerinin haber değeri, sayfada kapladığı yer bakımından habere ne kadar yer ayrıldığı ve haber sayfası açısından değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında ele alınan kadın cinayeti haberlerinden sadece bir haber birinci sayfada yer alırken, ağırlıklı olarak ilgili haberlerin iç ve arka sayfalarda yer aldığı görülmüştür. Haberlerin yer aldığı sayfa ve sayfada kapladığı alan bakımından ciddi haberler sıralamasına giremeyen kadın cinayeti haberleri daha çok magazin değeri taşıyan haber grubunda yer almıştır (Sallan Gül ve Altındal, 2015:175-176).

Kadın cinayeti haberlerinde, kadınları öldürmede kullanılan araçlara ilişkin ayrıntılı detaylar ve kadınların ölüm biçimlerine yer verilerek haberler sansasyonel hale getirilmiş, yaşanan ızdırap verici durumlar okuyucuyla paylaşılmıştır. Buna karşın failin cinayeti işleme nedenine yönelik çok az bilgi verilmiş, münferit bir olay gibi sunulmuş, failin öldürme eylemi ise abartılı öğelerle desteklenerek verilmiştir. Cinayetin nedenlerini önemsizleştirmek cinsiyetçiliği yeniden üretmektedir. Aynı zamanda haber başlıklarında fail hakkında bilgi verilmemesi failin korunduğunu göstermektedir. Radikal gazetesinde yayınlanan kadın sonucunda genellikle aileleri ya da akraba toplulukları tarafından öldürülmesini ifade etmektedir. Ülkemizde kadın cinayetleri kavramı çoğunlukla “namus, töre cinayetleri ya da namus suçları” şeklinde de ifade edilmektedir (Sallan Gül ve Altındal, 2015:172).

cinayeti haberlerinin başlıklarının üçte ikisinde erkeklerin öldürme eylemini meşrulaştırıcı, erkeklik rollerini ve beklentilerini haklılaştıran gizil cinsiyetçilik içeren başlık ve kavramların kullanıldığı tespit edilmiştir (Sallan Gül ve Altındal, 2015:176-181).

Gazetede genellikle kadın cinayetlerinin nedenlerine yönelik bilgilere yer verilmemiştir. Kadın cinayetlerinin nedenlerini veren örneklerle bakıldığında ise geleneksel ve modern kadın rolleri arasındaki çatışmaya 'namus' söylemi bağlamında vurgu yapılmaktadır. Haberlerin alt metinlerinde kendi yaşamları hakkında söz sahibi olmayı istemek, ekonomik bağımsızlığını kazanmak ve boşanmayı istemek gibi modern kadın olma davranışlarının kadınların ölümüne sebep olduğu yönündeki eril bakış açısına yer verilmektedir (Sallan Gül ve Altındal, 2015:184).

Haber başlıklarının %39'unda doğrudan eril bir dil kullanıldığı saptanmıştır. Haberlerin başlıklarında erkeğin kadını öldürme eylemini meşrulaştıran bir bakış açısına yer verilmiştir. Radikal gazetesindeki yazıların çoğunluğunda erkeğin işinden olması ve yoksullaşması gibi durumlarda ev içerisindeki otoritesinin ve konumunun bozulduğuna yönelik açıklamalara başvurulmaktadır. Bu durum kadın cinayetlerini ve aile içi şiddeti meşrulaştırıcı bir söylem içerisinde verilmektedir. Kadın cinayetlerinin gerekçesi olarak psikolojik dengesi bozulan ve cinnet geçiren erkek gibi açıklama modelleri birer ataerkil savunma mekanizması olduğu gibi örtük cinsiyetçi anlatılar içermekte ve suçluları 'suçsuz ve zan altında bırakılmış bireyler' olarak sunmaya çalışmaktadır (Sallan Gül ve Altındal, 2015:179-180). Erkek egemenliğinin kültürel bir ideolojisi olan şiddet, kadınları ikincilleştirmekte ve kurbanlaştırmaktadır. Eşitsiz toplumsal cinsiyet ilişkilerinin en temel mekanizmalarından bir tanesi de kadınlara yönelik uygulanan şiddettir.

Gazetelerde kadınların kişilik ve sosyal hakları bakımından temsil biçimleri ve kadınlarla ilişkili haberlerde kullanılan çerçeveler üzerine odaklanmış olan Aynur Köse'nin "Türk Basınında Kadın: 2010 Türkiye'sinde Sosyal Haklar Açısından Kadınların Temsili" isimli çalışmasında 1 Ocak ve 31 Aralık 2010 tarihleri arasında yayınlanmış olan günlük gazeteleri araştırmanın evreni olarak belirlemiştir. Çalışmanın örneklemi olarak ise yayın politikası, ideolojik duruş, dünya görüşü, sahiplik yapıları vb. kriterler gözetilerek Cumhuriyet, Hürriyet, Posta, Radikal, Zaman ve Yeni Şafak gazetelerinin baş sayfalarında yer alan kadınlarla ilgili haberler seçilmiştir. Kadınlar söz konusu olduğunda haber medyasının hangi konuları seçtiğine ve bu konuların haber çerçevelerine ve kadınların temsil biçimlerine odaklanılmıştır (Köse, 2011:403).

Çalışmanın sonucunda Hürriyet ve Posta gazetelerinin sansasyonel bir dil kullanarak kadınları mağdur ve kurban konumunda, çeşitli şiddet biçimlerinin nesnesi olarak, nadiren ise öznesi olarak haberleştirdikleri ve aynı zamanda kişisel ve sosyal hakları ihlal ettikleri tespit edilmiştir. Cumhuriyet, Radikal, Yeni Şafak ve Zaman gazetelerinde ise kadınlar sansasyonellikten uzak daha duyarlı bir dille haberleştirilmişlerdir. Buna karşın genellikle Posta ve Hürriyet gazetelerinin baş sayfalarında yer bulabilen kadınların medyadaki temsili üçüncü sayfa haberi ya da magazin malzemesi şeklinde olmaktadır. Gazetelerde kadınların yaygın bir temsil biçimi de kadınlara yönelik herhangi bir bilgiye yer verilmeyerek yalnızca görünürlüğün ön plana çıkarıldığı bir “vitrin” rolü olmaktadır. Sonuç olarak gazetelerin ifadeleri, yorumları, kullandığı görüntüler ve alıntılar ile cinsiyet ayrımcılığını pekiştirmekte ve kadın bedeni üzerinden cinsiyetçi bir söylem inşa edilmektedir (Köse, 2011:415).

Esra Serdar Tekeli, yazılı basında kadın cinayetlerinin nasıl temsil edildiğinin sorgulandığı "Kadın Cinayetlerinin Haberleştirilmesi Bağlamında Medya Etiğini Yeniden

Tartışmak: Habertürk Gazetesi Örneği" isimli çalışmasında medya profesyonellerine düşen sorumluluğu irdelemiş ve çalışmanın ana sorunsalı olarak gazetecilik mesleği ile toplumsal sorumluluk çizgisinin şiddet olaylarının haberleşmesinde nerede çeliştiğini ortaya koymak olarak belirlemiştir. Habertürk gazetesini inceleme nesnesi olarak belirleyen Serdar Tekeli, özellikle toplumda büyük tepki uyandıran Şefika Etik¹³ haberi ve birkaç örnek haber üzerinden sorunu örneklendirerek somut duruma getirmeye çalışmıştır (Serdar Tekeli, 2016:130).

Çalışmanın sonucunda Serdar Tekeli, etik ihlallerinin en aza indirilmesi amacıyla bir takım çözüm önerileri dile getirmiştir. Bunlardan birincisi, habere yönelik ön kabullerin yeniden düşünülmesi ve hiçbir haberin gerçeği yansıtamayacağının bilincinde olunmasına yöneliktir. Bir diğer çözüm önerisi, özellikle şiddet haberlerinde mağdurun fotoğrafının mümkün oldukça kullanılmaması, kullanılacağı durumlarda ise buzlanarak verilmesi gerektiği yönündedir. Habere ilişkin ölüm, kan gibi detayların umutsuzluğa ya da kabullenmeye neden olacak unsurlar üzerinden değil toplumu bilinçlendirecek unsurlar üzerinden verilmesi gerekmektedir. Örneğin, benzer mağduriyeti yaşamış bir kadın haber izleyicisinin koruyucu önlemlerden, devlet politikalarından, uzman görüşlerinden ve verilen sağlık hizmetlerinden haberdar olması yönündeki bilgiler ilgili haberlerde paylaşılmalıdır. Böylelikle benzer sorunlar ile yüzleşen bireyler güvensizlik ya da korku hissederek yaşadıkları şiddeti saklamayacak ve çözümsüzlük nedeniyle kabullenmeyeceklerdir. Aynı zamanda şiddet uygulayan erkeklerin eylemlerinin süreklilik kazanmasının önüne geçilebilecektir. Serdar Tekeli'nin şiddet haberlerindeki etik ihlalleri en aza indirilmesi yönündeki bir diğer çözüm

¹³ Şefika Etik cinayetine ilişkin haber 7 Ekim 2011 Cuma günü, Habertürk gazetesinde sürmanşetten verilmiştir. Fotoğrafı çekildiğinde yaşadığı ifade edilen mağdurun, sırtından bıçaklanmış şekildeki üst bedeni çıplak bir biçimde fotoğrafının ilk sayfadan verilmesi Habertürk gazetesini yoğun eleştirilerin hedefi haline getirmiştir.

önerisi, failin yargı sürecinin takip edilmesi ve özellikle caydırıcı olması amacıyla ağır cezalarla sonuçlanan yargılama süreçlerinin kamu ile paylaşılmasıdır (Serdar Tekeli, 2016:141).

Erkek şiddeti haberlerinin gazetelerde yer alış biçimlerini sorgulayan “Şiddet Haberlerindeki “Mağdur Kadın” Üzerine Göstergebilimsel Bir İnceleme: Habertürk Gazetesi Ş.E¹⁴ Cinayeti Örneği” isimli çalışmasında Fadime Şimşek İşliyen, genelde medya özelde ise haberlerdeki seksist bakış açısının yansımalarını ortaya koymak amacıyla çözümlemesine dâhil ettiği haber fotoğrafını Saussure’cü bir bakış açısından göstergebilimsel analize tabi tutmuştur. 7 Ekim 2011 tarihinde Habertürk gazetesinde “kadına şiddette son nokta” adı ile yayınlanan habere ilişkin fotoğraf, anlamsal kodları dizisel ve dizimsel ilişki içerisinde ele alınarak çalışmanın örnek olayını oluşturmaktadır. Haberlerde fotoğraf dolayımı ile kadına yüklenen örtük anlam sorgulanmış, kadın aleyhine cinsiyet eşitliğini bozacak unsurların ortaya konması amaçlanmıştır (Şimşek İşliyen, 2015:487-493).

Çalışmanın sonucunda dizimsel düzeyde değerlendirilen fotoğraf erkek şiddetinin bir göstergesi olmakta ve olayın kişiselleştirilerek sunulduğu tespit edilmiştir. Bu şiddet olgusunun kişiler tarafından kolaylıkla benimsenmesine ve benzer davranışları sergilemesini normalleştirme sonucuna neden olmaktadır. Fotoğraf dizisel düzeyde ele alındığında ise olayın faili olan erkeğin görünür olmadığını, buna karşın erkeğin yine de güçlü olarak konumlandırıldığı ortaya çıkmıştır. Fotoğrafta zayıflığın bir temsili olan kadının imgesi görünür durumdadır. Mağdur kadın mitinin en sansasyonel örneklerinden bir tanesi olan

¹⁴ Kocası tarafından öldürülen Ş.E isimli kadının cansız bedeni yakın planda ve sürmanşetten verilmiştir. Belden üst kısmı çıplak olan kadının yüzü, sırtına saplanmış olan bıçak ve vücudundaki kan izleri buzlanmadan verilmiştir.

fotoğraf, çekim ölçeği ve tercih edilen çekim açısı ile birlikte kadının yenilmişliğine ve ezilmişliğine işaret etmektedir (Şimşek İşliyen, 2015:495). Kadına yönelik şiddet haberlerinde, kullanılan cinsiyetçi söylemlerin failin eylemlerine üstü kapalı bir meşruluk kazandırdığı ve kadın sorunlarına yönelik okuyucuları bilgilendirmek, farkındalık yaratmak gibi medya sorumluluğu taşımaksızın kadının bir tiraj nesnesi olarak kullanıldığı görülmektedir.

Genel olarak bakıldığında kadına yönelik şiddet haberleri gazetelerin üçüncü sayfalarında yer almakta bazı durumlarda ise bu haberler birinci sayfaya taşınmaktadır. Bunun en büyük nedenlerinden bir tanesi şiddetin büyüklüğüdür. Gazetecilere göre şiddet haberinin sıradan bir nitelikte oluşu okuyucular üzerinde bir etkide bulunmayacağından, özellikle de toplum içerisinde gerçekleşmiş, bıçaklama ve öldürme gibi olaylar daha fazla ilgi çekecektir. Habercilere göre şiddetin varlığına yönelik yazılı bilgiler yeterli olmayacağı gibi şiddet haberlere yönelik fotoğrafın kan, ölüm, bıçak, bir muhabirin deyişiyle ‘gözü morarmış, ağzından kan akan bir fotoğraf olursa’ gibi unsurları barındırıyor oluşu onu birinci sayfadan verilecek bir haber konumuna taşımaktadır (Altun vd., 2007:23-24).

“Aile İçi Şiddet Haberlerinin Üretim Süreci ve Medya Profesyonelleri” isimli çalışmada Abdülrezak ve diğer araştırmacılar, aile içi şiddet haberlerinin üretim sürecini konuyla ilgili olarak çalışan gazeteci ve editörler ile yapılan derinlemesine görüşmeler aracılığıyla ortaya koymaya çalışmışlardır. Medya profesyonelleri aile içi şiddet kavramsallaştırmasının haberlerde yer almamasını doğal olarak görmekte, bunu medyanın erkek egemen yapıda olmasıyla açıklamamaktadır. Onlara göre, gazeteler bir ders kitabı olmadığından, her gün kadın hakkı gibi konularda ya da erkeklerin ve kadınların ne yapması gerektiğinin yer alması durumunda gazeteler satmayacak ve okur kaybedeceklerdir. Erkek

muhabirler ve editörler kadın meslektaşlarından farklı bir şekilde aile içi şiddeti kadına yönelik olarak kavramlaştırmaktan kaçınmış, aile içi şiddetin nedenlerini ataerkil sistemle ilişkilendirmemişlerdir. Toplumsal cinsiyet perspektifine sahip olmayan medya profesyonelleri aile içi şiddetin nedenini ekonomik güçlükler, eğitim ya da psikolojik sorunlar gibi değişkenlerle açıklamışlardır (Altun vd., 2007:55-56).

İki kadın muhabir dışında görüşülen muhabir ve editörler, Türkiye'de aile içi şiddetle ilgili yasal mevzuat ve gelişmeler söz konusu olduğunda eksik ya da yanlış bilgilere sahip oldukları hatta bir muhabirin 'bunu es geçsek' söylemi ile hiç konuşmamayı tercih ettiği belirlenmiştir. Çalışmada sadece kadın gazetecilerin aile içi şiddetle ilgili yasal düzenlemelerden haberdar olduğu ve erkek gazetecilerden farklı bir şekilde aile içi şiddeti kadına yönelik olarak kavramlaştırdığı bulgulanmıştır (Altun vd., 2007:50-53). Aile içi şiddet olaylarını haberleştiren gazeteciler şiddeti önlemeye yönelik organların işleyiş biçimlerinden habersiz görünmektedir.

Medya yapılanması ticari bir temele dayalı olduğundan medyada yer alan şiddetin dozunun arttırılmasının arkasındaki temel amaç daha fazla kâr elde etme isteğidir. Medya uzmanı aile şirketlerinin elinden çıkarak, temel uzmanlık alanları medya sektörü olmayan devasa holdinglerin eline geçmesi sonucunda medyanın yapısı ve buna bağlı olarak sahip olduğu öncelikler de büyük değişimler yaşanmıştır. Kazancın arttırılmasına ve maliyetlerin azaltılmasına odaklı medya kuruluşları daha fazla ilgi çekeceği varsayılan şiddet içerikli haberleri ve şiddet içeren görsellerin yayınlanmasına daha fazla ilgi göstermeye başlamıştır (Erdal, 2012:13-14).

Haberdeki 5N 1K olarak kısaltılan kim, nerede, nasıl, ne zaman, ne ve neden bilgi

unsurlarının eksiksiz bir biçimde tamamlanması, bütün taraflara söz hakkı verilmesi, haberin ‘iyi’ yazılarak yorum dahil edilmeksizin kaleme alınması, kadının lehine olacağı yönünde bir varsayım taşımaktadır. Ancak habere yönelik söz konusu bu ön kabuller, şiddet gören ve ezilen kadının lehine bir habercilik pratiğinin gerçekleşmesinin önündeki temel engellerden bir tanesidir. Örneğin, kadına yönelik şiddet haberlerinde çoğunlukla mağdur durumdaki kadınların fotoğrafı yayınlanarak nesneleştirilmektedir. Haberi gerçeğin yansıtmı olarak gören anlayış ve mevcut yazılı ve görsel medya sektörünün yapısı ve işleyişi haberi başka bir anlayışla ele almak ve bu anlayıştan yola çıkarak habercilik yapabilmekten uzak görünmektedir (Dursun, 2010:25-26).

Ataerkil anlam rejimi tarafından belirlenen ve sınırlandırılan gerçeklik kadının kendi gerçeği değildir. Toplumsal dünyada gerçek, mevcut güç ilişkilerince kurulmaktadır. Kadının kendi dünyasına yönelik gerçeğini ortaya koyabilmesi için gazetecinin yardımına gereksinimi vardır. Bu yardım gazetecinin alışlagelmiş haber yazımı ve habercilik uygulamalarının dışında konumlanması, haber medyası sektöründe çalışan kadın gazetecilerin sayısının artması ve ağırlıklı olarak yönetici düzeyinde görevlerde çalışabilmesi ile sağlanabilir. Haber medyası sektöründe istihdam eden kadınların sayıca az oluşu cinsiyetçi imgelerin haber medyasındaki yeniden üretimini kolaylaştırarak bir bakıma kadına yönelik şiddeti doğal hale getirmektedir. Cinsiyetçi söylemden zarar gören kesimleri ayırt etmeksizin, haber medyası sektöründe çalışan kadınların sayıca artışı elbette ataerkil anlam rejimini bir anda değiştirmede yeterli olmayacaktır. Bu nedenle gerçek anlamda bir yardım cinsiyet gözetmeksizin gazetecinin kadınların aleyhine olacak ataerkil cinsiyetçi söylemin bileşenlerini habere dahil etmemesi ile sağlanabilir. Bundan dolayı gazetecinin çalıştığı medya kuruluşlarında söylemsel tercihleri meselesinde kararlı bir konuma yerleşmesi gerekmektedir (Dursun, 2010:29).

Kadınlık ve erkeklik, kendinden menkul biyolojik bir özellik değil, toplumsal olarak meydana getirilen bir “habitus”, bir yapıdır. Bu yapıda gazeteci çalışmasında tam anlamıyla özgür olmayacağı gibi, ne de her yerde, her zamanda ve de her kişi tarafından aynı ve eşit şekilde uygulanabilecek “nesnel” kurallar söz konusudur. Habercilikte kusursuz bir nesnellik olamayacağı gibi haber, genel olarak medya endüstrisinin ve özelde ise medya kuruluşunun ve o kuruluştaki söz sahibi olanların kültürel, siyasal ve toplumsal cinsiyet özelliklerini aktarmaktadır (Uğur Tanrıöver, 2007:150-152). Her haber ve her metin birer “yapı” olmakla birlikte, haberin oluşum aşamasında nesnellik diye bir şey söz konusu değildir. Habere yerleştirilecek bir fotoğraf kadını simgesel olarak ortadan kaldıracak bir taraflılık içerebilir (Uğur Tanrıöver, 2007:164). Eleştirel yaklaşımlar haberin bir kurgu olduğu görüşünü desteklemektedir.

Farklı temsillerin birbirlerine eklenmesi sonucunda dünyaya, topluma ve insanlara olan bakışımız şekillenir. Bu bakışın, genel olarak değerlerin, stereotiplerin, önyargıların ve davranış biçimlerinin sürekli yeniden üretilmesinde temsillerin kayda değer bir fonksiyonu vardır. Metinsel ve söylemsel özelliklerine göre medya ürünlerinin kadınları temsil biçimlerinde farklılıklar söz konusudur. Görsel-işitsel medya ve yazılı basın kendi özellikleri doğrultusunda kadın temsillerini oluşturur. Pek çok çalışmada bulguları üzere genel olarak popüler kültür ürünlerindeki sayıca az egemen temsillerin dışında ya da bunların karşısında yer alan kadın temsilleri bulunmasına karşın genel egemen söylem daha belirleyici konumda olmakta ve günümüz Türkiye medyasının tamamı kadın temsillerinde bir “hak ihlali”ne gitmektedir (Uğur Tanrıöver, 2007:153-156).

Türk medyası Batı medyasından farklı olmamakla birlikte kadınları genellikle anne ve eş, cinsel bir meta ya da kurban şeklinde stereotipleştirmektedir. Türkiye basınında, kendisine

“günlük siyasi gazete olarak” nitelendiren gazetelerden, haftalık haber dergilerine ve neredeyse tüm günlük gazetelerden televizyonlara fazlasıyla örnek olduğu üzere, özellikle de yaygın popüler medyada kadınlar erkeklerin röntgencilik gereksinimlerini karşılamaya yönelik birer “cinsel nesne” olarak kullanılmaktadır. Aynı zamanda her gün gazetenin arka sayfasına yerleştirilen çıplak kadın fotoğrafları herhangi bir haber niteliği taşımaksızın dolgu amaçlı kullanılan alt yazılarla desteklenmektedir. Kadınları dışı, cinsel nesne olarak sunan medya temsiline egemen güzellik kalıpları da dahil edilerek “ekonomi politik” bakımdan kozmetik, diyet ve bakım endüstrisinin desteği alınmaktadır. Gazetelerde ve eklerinde yer alan reklam ve ilanlar söz konusu olguya işaret etmektedir (Uğur Tanrıöver, 2007:158-159).

Medyada kadınların temsil edilme şekilleri bilgilendirme amacı taşımaksızın, yeterince duygu sömürüsü odaklıdır. Kadınların gerçek sorunları birer magazin malzemesine dönüştürülürken asıl temsil edilen kadınların zavallılığı, çaresizliği ve kimi durumlarda da içinde bulundukları koşulları “hak etmiş” olmalarıdır. Kadınların sorunları ya da “kurban” durumundaki halleri yansıtırken bile cinsel nesne haline getirilmektedir. Kadınların medya metinlerinde erkeklerle eşit olarak resmedildikleri durumlarda, özellikle de iş kadınlarının temsili söz konusu olduğunda bunların birer başarı öyküsü olarak verildiği ortaya çıkmaktadır. Aslında erkeklerle "eşit" bir biçimde temsil edilen kadınlar değil, başarılı olabilmiş kadınlardır. Kadınlarla erkeklerin eşit olarak var olabilmesinin ön koşulu örtük bir biçimde “başarı” olarak belirlenmiştir. Söz konusu kadın temsillerinin tamamı birer kadın hakları ihlalidir (Uğur Tanrıöver, 2007:159-162).

Türkiye’deki 1975-2010 yılları arasında haber, gazetecilik, kadın ve toplumsal cinsiyet bağlantısını kuran çalışmalar, öncelikli olarak gazetelerde ve televizyonlarda yer alan haber metinlerini analiz etmeye başlamıştır. Haber metin analizi çalışmalarına, haber üretim

süreçleri, mesleki pratikler, izleyici ya da okur alımlama çalışmalarından daha fazla yer verildiği görülmektedir. Haber metin analizi çalışmalarının bir kısmı kadınların haber medyası olan gazete ve dergilere yönelik betimleyici nitel değerlendirmeleri içerirken, bir kısmı ise nicel içerik çözümlemesinden oluşmaktadır. Özellikle 2000’li yıllarla birlikte eleştirel söylem çözümlemesi yaklaşımını temel alan metin analizleri yapılmaya başlanmıştır. Medyanın dördüncü güç olduğu, haberin tarafsız ve dengeli olabileceği liberal-feminist haber anlayışını benimseyen, kadını odak noktasına alan çalışmalarda, nicel ve nitel içerik analizleriyle toplumsal cinsiyet temsili ortaya konmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra Türkiye’de haber üretim süreçleri, kadın gazetecilerin mesleki koşulları, gazetelerin meslek kültürüyle ve ekonomi politiğiyle ilişkili olarak cinsiyetçi örgütlenme ve işleyiş yapıları, kadın sorunları bağlamında yerel medya kuruluşlarının içerik ve üretim süreçleri vb. konular haber metinleri kadar çalışılmamıştır (Dursun, 2011:622).

2.2. Yeni Medyada Kadın Varlığı

2.2.1. Yeni Medya ve Geleneksel Medyanın Toplumsal İletişim Açısından Karşılaştırılması

Kavramsal olarak yeni medya kavramı yeni bir kavram olmamakla birlikte her yeni kitle iletişim aracının toplumsal iletişimi dönüştürücü rolünün olduğu da bir gerçektir. İletişim teknolojilerindeki gelişmeler ve internetin icadı yeni medyanın ortaya çıkışında temel etken olarak yer alsa da, yeni medya geleneksel medyadan bütünüyle bağımsız bir biçimde ortaya çıkmamıştır. Yeni medya geleneksel medyanın kademeli bir şekilde değişim geçirmesi neticesinde ortaya çıkmış ve geleneksel medyadan farklı teknik ve biçimler geliştirmiştir. Laughey'in de belirttiği gibi eski medyanın tekniğine, biçimine ve toplumsal önemine el koyan yeni medya ya bunlarla yarışır ya da bunları yeniden biçimlendirme çabasına girer. Medya ancak mevcut olandan tamamıyla farklı bir şey takdim ettiğinde yeni olması mümkündür (Laughey, 2010:160). Yeni medya karşılıklı etkileşim, kitlesizleştirme ve eş zamansız olabilme özellikleri ile geleneksel medyadan farklılaşan niteliklere sahiptir (Rogers'tan aktaran Geray, 1994:7).

1970'li yıllarda sosyal, psikolojik, ekonomik, politik ve kültürel çalışmalar yapan araştırmacılar tarafından geliştirilen yeni medya kavramı özellikle 1990'lı yıllarda bilgisayar ve internet teknolojisinin gelişimi ile birlikte farklı anlamlara gelmiştir. Yeni medyaya yönelik tanımların bir bölümü belirli bir teknoloji grubunu içerirken, diğer bir bölümü bu yeni teknolojinin süreç olarak açıklanması gerektiğini vurgulayarak geleneksel medya çerçevesinde ele almışlardır (Aytekin, 2012:103).

İnternet teknolojisinin gelişmesi ile birlikte gün yüzüne çıkan yeni medya, Web 1.0'den, etkileşimli Web uygulaması olan Web 2.0 teknolojisine geçilmesi ile birlikte sosyal medyanın oluşmasına zemin hazırlamıştır. İnternetin gelişim süreci Web 1.0, Web 2.0 ve Web 3.0 olarak üç dönem içerisinde değerlendirilmektedir. Web 1.0 teknolojisi, mevcut içeriğe herhangi bir katkı sağlamaksızın pasif bir konumda konumlandırılan kullanıcıyı bilgiyle buluşturmuş, içeriği okuyarak yalnızca tüketmeye yönlendirmiştir. Bu dönemdeki işletmelerin hedef müşteri kitlesi gözetmeksizin çevrimiçi varlıklarını görünür kılmak adına oluşturdukları Web sitelerinde, genellikle katalog ve broşürlerin yer aldığı, düzenli olmayan aralıklarla içeriğin güncellendiği görülmüştür (Aghaei vd., 2012:2). Kullanıcı merkezli Web 2.0 teknolojisi kesintisiz bir biçimde güncellenen servislerle kişilerin istedikleri zaman ve mekanda görüntü, içerik ve deneyim paylaşmasını sağlamaktadır. Kullanıcılar farklı servislerin kaynaklarını tüketerek gerektiğinde yeniden düzenlemekle kalmayıp, kendi içeriklerini üreterek başkalarının tüketim ve düzenlemesine sunabilmektedir.

Web 3.0 teknolojisi ise internete kişiye özgü öğrenebilen bir yapay zeka unsurunun ilave edilmesi anlamına gelmektedir. Başka bir deyişle kullanıcıların Web'deki hareketlerinden yola çıkarak, bu hareketlere yönelik daha hızlı ve daha anlamlı analizlerin olası kullanıcı ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde sonuçlar elde edilebilmesidir. Web'in yeni bir evrimine atıfta bulunan bu kavram, bir kısmını günümüzde kullandığımız, belirli yenilik ve uygulamaları içermektedir (Expert System, 31 Ocak 2017). Sayısallaştırılmış bilginin Web 1.0 ve Web 2.0 kombinasyonları bilginin yayılmasına yeni imkanlar kazandırmıştır.

Gündelik yaşamda yeni iletişim teknolojilerinin ve internetin sağladığı olanaklar ile birlikte e-mail aracılığıyla haberleşebilmek, Facebook, Twitter, YouTube, Instagram, Snapchat vb. sosyal medya uygulamalarıyla diğer kişilerle etkileşime geçebilmek ve sohbet

edebilmek, farklı sosyal medya uygulamaları üzerinden oluşturulan gruplarda aynı anda birden fazla kişinin sohbete dâhil olabilmesi, çeşitli arama motorları üzerinden istenilen veri ve bilgilere zaman ve yer sınırlaması olmaksızın ulaşılabilmesi, internet siteleri üzerinden farklı sanal mağazalarda e-alışveriş gerçekleştirebilmek, bilgisayar benzeri mobil özellikli araçlarla çevrimiçi ya da çevrimdışı oyun oynanabilmesi sıradan hale gelmiştir. Her geçen gün sözü geçen uygulamaların yenileri geliştirilmekle birlikte internet ve bilgisayar teknolojisinin melez ürünleri yeni medya olarak tarif edilmekte ve bu yeni iletişim kanalları kariyer, oyun, siyaset, sağlık, ticaret, kişilerarası iletişim gibi her alanda yer almakta ve bireyler tarafından da gündelik yaşamlarında sıklıkla kullanılmaktadır (Binark, 2007:5).

Günümüzde sosyal medya ile belirtilmek istenen yeni medyanın özellikleri değerlendirildiğinde, bu iki kavramın iç içe geçtiğini, kimi zamanlarda birinin diğerini kapsadığını ve bu iki kavramın gündelik yaşamda birbirlerinin yerine kullanıldığını söylemek mümkündür. Ancak sonuçta yeni medya sosyal medyayı da kapsayan ve daha geniş bir çeşitliliği ifade eden bir kavramdır. Gazete, radyo, televizyon ve sinema gibi geleneksel medyadan farklı olarak yeni medya kavramsallaştırmasıyla dijital kodlama sistemi içeren, iletişim sürecini gerçekleştiren aktörler arasında eş zamanlı ve yüksek düzeyde kapasiteye sahip, yüksek hızda, çok katmanlı ve karşılıklı etkileşime olanak veren, multimedya biçimselliği bulunan iletişim araçları anlaşılmaktadır (van Dijk'den aktaran Binark, 2007:5).

Günümüz gelişmiş bilgisayar teknolojisi büyük miktarlardaki metnin, görüntünün, enformasyonun ve bilginin mikro hafızalarda depolanarak taşınabilir hale gelmesine olanak tanıdığından söz konusu durum geleneksel medya karşısında yeni medyanın önemli üstünlükler elde etmesini sağlamıştır. Yeni medyanın çoklu ortam özelliği çok sayıdaki metnin, sesin ve görüntünün aynı anda kaydedilmesine ve gönderilmesine imkân

sağladığından geleneksel medya ile kıyaslandığında yeni medya, ekonomik oluşu ve ticari kullanılabilirlik özelliğinden dolayı geleneksel medyaya karşı daha avantajlı konumdadır. Geleneksel medyanın en önemli sorunlarından bir tanesi dağıtım sorunudur. Buna karşın yeni medya ses, veri ve kitle iletişimini bir arada bulundurarak dağıtım sorununa sahip olmamakta ve bu konuda ciddi bir ticari üstünlüğüne sahiptir. Ayrıca yeni iletişim teknolojilerinin iletişim olgusunu daha az maliyetli, çok boyutlu ve daha kolay bir hale getirmesi ile birlikte esnek çalışma koşulları oluşmuş ve birçok işin bir arada yapılması gerekli hale gelmiştir (Şakı Aydın, 2011:105-111).

Yeni medya ile birlikte izleyiciler sadece üretilen içeriğin birer tüketicisi değil aynı zamanda kendi içeriklerini üretebilen başka bir deyişle herkesin başlı başına bir medya işlevi görmeye başladığı bir döneme geçilmiştir. Yeni medya ortamında bireysel olarak içerik üretilebileceği gibi içerikler kolektif olarak da üretilmekte, üretilen içerikler arzu edilen kişilerle paylaşılarak içeriğe yönelik tepkiler derhal alınabilmekte, gerektiği durumlarda içerik düzeltilebilmekte, ekleme ya da eksiltmeler yapılabilmektedir. Geleneksel kitle medyasının aksine kitlesel yayıncılık yerine daha çok mikro kimliklere, gruplara ya da beğenilere göre yayın yapıldığından bu bağlamda iletişim ortamının görece daha demokratikleştiğini söylemek mümkündür. Ancak elbette geleneksel medyaya oranla yeni medyanın kullanım ve demokratikleşme bakımından mutlak bir eşitlik getireceğini iddia etmek olası görünmemektedir (Şakı Aydın, 2011:108-109).

Geleneksel medyanın metin, ses, video, grafik, animasyon, gerçek zamanlı yayın gibi tüm olanaklarını kapsayan yeni medya araçları; kullanıcı kontrolü, uyarılama, etkileşimlilik, isteğe bağlı erişim gibi yeni olanaklar da sunmaktadır (Pavlik, 2013:10). Ağ tabanlı yeni medya metin, görüntü, hareketli resimler ve sesin yeni kombinasyonlarını bir araya

getirebilmekte, aynı çıkarı ve kaygıyı paylaşan yeni topluluklar oluşturulmasına imkan sunabilmekte, içerik üretecek profesyonel meslek sahiplerinin ve tüm bireylerin, geleneksel medyada mümkün olmayacak derinliğin, dokunun ve bağlamın sunulmasına sınırsız fırsat sağlayabilmektedir (Pavlik, 2013:48). Ancak yeni medya araçlarında yayınlanan çok sayıdaki içeriğin kaynağı belirsiz olduğundan ve kimi zaman kasıtlı bir şekilde yanlış yönlendirici içerikler de dolaşıma sokulduğundan, online kaynaklardan elde edilen bilgilerin iyi bir şekilde kontrol edilmesi gerekmektedir (Pavlik, 2013:98).

Sosyal medya araçlarıyla kullanıcılar enformasyon, bilgi ve düşüncelerini karşılıklı etkileşime olanak tanıyan çevrimiçi araçlarda; web sitelerinde, bloglarda, forumlarda, mikro bloglarda, wikilerde paylaşma imkanına sahiptirler. Sosyal medya olarak nitelendirilen bu yeni iletişim biçimi işleyiş ve işlevleri bakımından gazete, radyo, televizyon, sinema gibi kitle iletişim araçlarından bir takım farklı özelliklere sahiptir. Bu özelliklerden bir tanesi, iletilerin gönderici ile alıcı arasında karşılıklı olarak gönderip yanıtlanmasını sağlayan etkileşimcilik özelliğidir. Geleneksel kitle iletişim araçlarında iletişim tek yönlü, kitlelere gönderilen iletiye verilen tepki ise genelde ya geri dönüşümsüz ya da ölçüm teknikleri ile tepkiye yönelik bir anlayış oluşturulmaya çalışılmaktadır. Buna karşın sosyal medyada etki ve tepki aynı anda ve karşılıklı olarak gerçekleşmesi sosyal medyanın iki yönlü bir işleyiş özelliğine sahip olduğu anlamına gelmektedir. Sosyal medyanın bir diğer özelliği anımsalılık özelliğidir. Diğer kitle iletişim araçlarından farklı olarak bu özellik sayesinde iletilerin gönderilerek geri dönüşümün sağlanması aynı anda olmakta ve bu durum kişiler arasında daha etkin bir iletişimin gerçekleşmesini sağlamaktadır (Güngör, 2016:390-391).

Sosyal medyanın bir diğer özelliği izleyici yerine kullanıcı özelliğidir. Bunun anlamı geleneksel medyada olduğu gibi izleyici ve medya arasında keskin sınırların olmaması ve

kullanıcının izleyici durumundan aynı zamanda kullanıcı da olduğu durumuna geçmiş olmasıdır. Sosyal medyanın bir diğer özelliği üretim ve tüketime iç içe geçmiş olmasıdır. Sosyal medya araçlarını kullananlar aynı zamanda kendi içeriklerini de üretmektedir. Geleneksel kitle iletişim araçlarının aksine sosyal medya içerikleri, belirli bir merkezde üretilerek kitlelerin tüketimine sunulmamaktadır. Sosyal medyanın bir diğer özelliği kişi, grup ya da kurumların bulundukları ortamda içerik üreterek, bilgiyi aktarması ve bilgiyi alması işlemlerini yapabilmesi anlamına gelen merkezsizlik özelliğidir. Sosyal medya ekran içinde ekran olarakta nitelendirebileceğimiz, iç içe geçişli sanal gerçeklik özelliğine sahiptir. Bu özellikte çok sayıdaki sanal gerçeklik kesiti iç içe verilebilmektedir. Örneğin, Facebook vb. mecralardan video vb. hareketli çekim ya da kurgular paylaşılabilmektedir. Sosyal medyanın bir diğer özelliği çok çeşitli kamusal alanların bir arada bulunmasına olanak sağlamasıdır. Pek çok grup, toplumsal kesim çeşitli konular hakkında sosyal medya ortamlarında tartışma yürütebilmekte ve dolayısıyla da pek çok kamusal alan bir arada bulunabilmektedir. Aynı zamanda toplumun her kesiminden, meslek grubundan, gelir ve eğitim düzeyinden, yaş ve cinsiyetten insanların bir araya gelerek iletişime geçebilmesi sosyal medyanın kozmopolitlik özelliğine işaret etmektedir (Güngör, 2016:392-393).

Türkiye'de bilgisayar ve internet kullanımı her iki cinsiyet için de yetersiz olmakla birlikte özellikle kadınların yeni iletişim teknolojilerini kullanım ve erişimlerinin daha sınırlı olduğunu söylemek mümkündür. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından gerçekleştirilen “2017 Yılı Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması” sonuçlarına göre, nisan ayından başlayarak 16-74 yaş grubunun bilgisayar ve internet kullanım oranları sırasıyla yüzde 56,6 ve yüzde 66,8 olmuştur. Söz konusu oranlar geçen yıl yüzde 54,9 ve yüzde 61,2 olarak tespit edilmiştir. 16-74 yaş grubundaki erkeklerin bilgisayar kullanım oranı yüzde 65,7, kadınlarda ise yüzde 47,7’dir. 16-74 yaş grubundaki erkeklerin

internet kullanım oranları 75,1, kadınlarda ise yüzde 58,7 olmuştur (TÜİK, 2017). Intel'in Türkiye'nin 28 ili ve 55 ilçe merkezinde olmak üzere toplam 113 mahallede bilgisayar tutumlarına yönelik görüşleri değerlendirmek amacıyla “Kalita” adlı araştırma şirketine bir araştırma yaptırmıştır. Araştırma kapsamında bilgisayar kullanan ve kullanmayan A, B, C ve D sosyoekonomik statü gruplarından kişileri kapsayacak şekilde bir anket yapılmıştır. 113 mahallede ankete katılan kişilerin yüzde 61,2'si erkek ve yüzde 31,8'i kadın olmak üzere toplamda 1134 kişi ile yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların tamamı 16 yaş üzerindeki kişiler olmakla birlikte araştırmanın yaş ortalaması 29,62'dir. Araştırmanın sonuçlarına göre son bir ayda bilgisayar kullanma oranı erkekler arasında yüzde 85 iken, kadınlar arasında bu oran yüzde 58 olarak saptanmıştır. Araştırmanın katılımcılarından kadınların üçte biri bugüne kadar hiç internet kullanmadıklarını ifade etmiştir. Erkekler de ise hiç internet kullanmayanların oranı sadece yüzde 10'dur. Annelerin bilgisayar kullandığı hanelerin oranı ise yüzde 18'dir. Kadınların yüzde 30'u haftada iki-üç kere ya da daha seyrek olarak internete bağlanmaktadır. Buna karşın erkeklerin yüzde 70'i her gün en az 1 saat internette zaman geçirmektedir. Erkekler internet kafeden ve işyerlerinden internete bağlanma oranları çok daha yüksek iken, kadınlar arasında evden ve arkadaş evinden internete bağlanma oranı erkeklere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Intel, 2009).

Yeni iletişim teknolojilerindeki dönüştürücü gelişimle birlikte medya dönüşümü çok hızlı bir şekilde yaşanmıştır. Ancak medyada gelişim olarak nitelendirilen kimi olgular aslında kimi sorunları da beraberinde getirmiştir. Örneğin, doğruluğu tartışmalı olan haber içeriklerinin sosyal medya üzerinden anonim bir şekilde ve yoğun olarak geniş kitlelerle paylaşımı bu sorunlardan bir tanesidir. İnternet ve sosyal medya ortamlarında kolaylıkla üretilen içerikler habercilik pratiklerini olumsuz bir şekilde etkilediği gibi günümüzde araştırma haberlerinin zaman ilerledikçe azaldığını söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra

geleneksel medyadan farklı olarak kullanıcıların tamamının sosyal medyada kendi içeriklerini üretmek paylaşabilmesi neticesinde, ifade özgürlüğünü aşan ölçülerde, özellikle başta kadınlar olmak üzere ve kadınlarla birlikte, toplumsal cinsiyet normlarına uyum gösteremeyen bireyler, göçmenler vb. azınlık gruplarını hedefleyen, cinsiyetçi, önyargılı ve nefret söylemi içeren gönderilerin kitlesel olarak üretilmesinin önü açılmıştır.

2.2.2. Kadınların Yeni Medyada Temsilleri

Kadın ile erkeğin teknoloji ile olan ilişkisi değerlendirilirken genellikle kadınlar teknolojiden uzak ve teknolojinin sadece tüketicisi ya da teknolojinin içerisinde sadece cinselliği ve bedeniyle sunulmaktadır. Erkek ise bilim ve teknoloji ile özdeş duruma getirilmekte ve teknolojinin üreticisi veya tasarlayıcısı olarak nitelendirilmektedir. Deniz Kan, "Yeni Medya Aracı Bilgisayar Oyunlarında Toplumsal Cinsiyetin İnşası" adlı çalışmasında bilgisayar ve enformasyon teknolojisindeki gelişmeleri de göz önünde bulundurarak yeni araç olarak ifade edilen bilgisayar oyunlarında toplumsal cinsiyetin nasıl inşa edildiğini sorgulamayı amaçlamıştır. Amaçlı örneklem yöntemi ile Türkiye'de ve dünyada geliştirilmiş oyunlar arasından "Lara Croft", "Pusu", "Evvel Zaman İçinde Nasrettin", "Dragon Age: Origins", "Legend of Surf" çalışmanın örnekleme olarak belirlenmiş ve farklı oyun türlerinden seçilmiş olan oyunlar özellikle radikal feminizm ve postmodern feminizm kuramları çerçevesinde incelemeye alınmıştır. İncelemeye alınan beş farklı oyun mekan-cinsiyet ilişkisi, teknoloji-cinsiyet ilişkisi, toplumsal cinsiyet rolleri, dış görünüş, giyim, kıyafet, beden sunumunu içeren görsel analiz ve söylemsel/dilsel analiz şeklinde temalar oluşturularak derinlemesine analiz gerçekleştirilmiştir (Kan, 2012:53).

Kitle iletişim araçları kullanılarak toplumun belleğine var olmayan olgular, imgeler, toplumsal cinsiyet örüntüleri hiper-gerçeklik içerisinde verilmektedir. Çalışmanın sonucunda incelenen oyunlarda “ideal kadın” imgesi olarak abartılı beden temsillerine, mükemmellik arayışlarına ve kadının ikincil, edilgen sunumuna yer verildiği ve bu anlamda cinsiyetçi olduğu tespit edilmiştir. Yeni medya aracı olarak nitelendirilen aynı zamanda dijital oyun sektöründe önemli bir yeri olan bilgisayar oyunlarında, toplumsal cinsiyet ideolojisi kendisini gerçekleştirilmektedir. Bilgisayar oyunları sadece birer eğlence aracı olmamakta bu alan aynı zamanda ırk, dil, din ve özellikle de cinsiyet gibi toplumsal farklılıkları yeniden üretmektedir. Bir anlamda bireyin toplumdaki kendi kimliğini tanımlama özerkliğine müdahale edilmektedir (Kan, 2012:59-60).

Geleneksel medya ile yeni medya karşılaştırıldığında olgulara karşı haber dilinin ve medya araçlarının ilgisinin farklılaştığı gözlemlenmektedir. Özellikle internet haberciliğinde görsel malzemenin temin edilmesinde bir sorun olmadığı durumlarda habere ilişkin, özellikle de reklam gelirleri elde etmek adına tıklanma kaygısıyla, fotoğraf galerisi oluşturulmaktadır. Örneğin Ayşe Paşalı¹⁵ cinayetine yönelik haberlerde, yeterli görsel malzeme bulunmadığından dolayı, haber sitelerinde fotoğraf galerisine rastlanmamıştır. Buna karşın Ayşe Paşalı’nın gözlerinin mor olduğu ve anlamlı bakışının yer aldığı fotoğraf karesi internet gazete ve televizyon haberlerinde kullanılan temel fotoğraf olmuştur. Bu fotoğraf aynı zamanda kadına yönelik şiddeti konu alan pek çok haberde yer almış ve kadına şiddet olgusunun bir sembolü

¹⁵ 2006 yılında Ayşe Paşalı aile içi şiddete maruz kalmış, eşinden boşanmak istemesine karşın yakın çevresinin araya girmesiyle boşanma davasından vazgeçirilmiş ve eşi tarafından Ayşe Paşalı’ya şiddet uygulanmaya devam edilmiştir. Ayşe Paşalı bir süre sonra şiddete dayanamayarak boşanma davası açmış sonunda eşinden boşanabilmiştir. Ancak bir süre sonra Ayşe Paşalı Ankara Yeni Etlik Caddesi’nde eşi ile karşılaşmış ve çıkan tartışmanın sonrasında eşi tarafından bıçaklanarak öldürülmüştür.

haline gelmiştir. Geleneksel medya ile benzer şekilde internet sitelerinde kadın cinayetlerine ilişkin yayınlanan ve fotoğraflarla desteklenen haberlerde mağdur imgesi üzerinden bir haber dili kullanılmaktadır. İnternet sitelerinde yer alan Ayşe Paşalı cinayetine ilişkin haberlerde gazete ve televizyon haberlerindeki dil ile karşılaştırıldığında 5N 1K kuralına çok fazla bağlı kalınmadığı görülmektedir. Sonuç olarak internet sitelerinin tiraj ve reyting kaygısıyla haberde kullandıkları fotoğraf ve video gibi görsel unsurların ahlaki olmayan tarzda kullanımı internet haberciliğinin en ciddi sorunları arasındadır (Yurdigül ve Zinderen, 2012:89-90).

Sosyal medya araçları toplumsal cinsiyet rollerinin tartışıldığı ya da cinsiyetçi değerlerin yeniden üretildiği alanlardan biri olma niteliğini taşımaktadır. Seher Kırçelli, "Facebook'ta Kadın Konuşmaları" adlı araştırmasında Facebook gruplarının içeriklerindeki farklı kadın kimliklerini geleneksel/geçiş ve modern/post-modern Facebook gruplarını içeren metinler çerçevesinde analiz ederek grup isimleri ve grup metinlerini örneklem alanı olarak belirlemiştir. Facebook gruplarına ve Facebook gruplarının isimlerine bir metin olarak yaklaşıp söylem analizi yöntemi ile söz konusu gruplardaki genç kadınların toplumsal cinsiyete yönelik ürettikleri anlamlar, değerler ve toplumsal kimliklerinin nasıl oluşturulduğu incelemeye alınmıştır. Araştırmacı Facebook'a üye olma yoluyla pasif analiz yöntemini seçmiş ve Facebook'un arama motorunda "toplumsal cinsiyet", "genç kadın", "genç kız" kavramlarını aratarak listelenen gruplar içerisinden, toplumsal cinsiyet merkezli olduğu düşünülen rastlantısal örneklem yöntemi ile araştırmayı temsil etme özelliğine sahip olan gruplar seçilmiştir. "Kadın Olmak", "Kadın önce bir insandır", "Kadınlar; Birer Obe veya Meta Değildir. Yaşamın Öznesidir, İnsandır" vb. Facebook grupları seçilen gruplar arasındadır (Kırçelli, 2015:329-331).

Çalışmanın sonucunda genç kadınların geleneksel toplumsal cinsiyet inançlarıyla örtüşmeyen düşüncelerini ve uygulamalarını Facebook gruplarında dışa vurarak bu konular üzerinde tartıştıkları gözlemlenmiştir. Aynı zamanda “Kadın Olmak” adlı grupta kadın kullanıcılar arasında dayanışmacı, yardım ilişkisine dayanan bir iletişim sürecinin varlığı tespit edilmiştir (Kırçelli, 2015:333-334).

Geleneksel medyaya bir alternatif olan Facebook, çok farklı kullanıcıların bir araya gelerek etkileşim kurmasını olanak tanımakta ve bu alanda kadınların aktif olarak daha fazla katılım gösterebilmesine olanak tanımaktadır. Bu bakımdan kadınlar bu sosyal medya ortamında toplumdaki ikincil konumlarına karşı direniş gösterebilme imkânına sahip olmaktadır. Ayrıca bu alanlar kadınların daha çok güçlenme elde edebileceği alanlardan birisi durumundadır. Buna karşın kadınlar her ne kadar kamusal alanda bu tarz çıkışlar göstermelerine karşın ev içi rollerin gerektirdiği "sorumlulukları" aksatmadan yerine getirmeye devam etmektedirler. Sosyal medya tüm bu içerisinde barındırdığı dönüştürme ve değiştirme potansiyeline karşın bunun yanında egemen ataerkil cinsiyet rollerini de yeniden üretebilmektedir. Bu bağlamda kadınlar bu ortamda iktidar ilişkilerinden mutlak bir şekilde bağımsız özneler olarak konumlanmazlar. Çalışmada Facebook kullanıcısı kadınların egemen değerleri kısmen içselleştirmiş olmalarına karşın bu değerleri performe ederken kimi zaman kırılmaların olduğu görülmüş, bu nedenle kadınlık konusuna genel bakış biçiminin çelişkili olduğu tespit edilmiştir. Facebook'ta incelenen kadın grupları bazı konularda eleştirel olmalarına karşın güncel modelleri ve tüketim kültürünün kalıplarının özneleri haline geldikleri bu bağlamda, geleneksel medyanın da etkisinin sürdüğünü söylemek mümkündür. Bu nedenle yeni iletişim teknolojileri geleneksel medyadan mutlak bir şekilde ayrı değerlendirilmemelidir. Toplumsal cinsiyet dili özneler olarak kadınlar sosyal medyada iletişim süreçlerini devam ettirmektedir. Bu bakımdan geleneksel toplumsal cinsiyet

normlarına dayalı kimlikler değişime açık olmakla birlikte müzakere süreci devamlılığını sürdürmektedir (Kırcelli, 2015:340-341).

Teknoloji toplumsal cinsiyet politikaları tarafından biçimlendiriliyor olsa da kadınların verdiği mücadelede, yeni medyanın en önemli araçlarından bir tanesi olan, internet; kamuoyu oluşturma, sorunları ortaya koyma ve çözüm üretebilmenin vazgeçilmez araçlarından. Kadın örgütlerinin internet sitelerinde kadın sorunlarına yönelik yaklaşım biçimlerinin ne olduğunu, ne tür meseleleri kadın sorunları ile ilişkilendirdikleri ve kadınlar adına yaptıkları çalışmaların neler olduğu tespit edilmek istenmiştir. Araştırmanın kapsamında kadın hakları adına mücadele veren “Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği” ve “Uçan Süpürge”nin çalışmaları ve internet sitelerinin kullanımları, ana sayfada yer alan ana bölümler ve bu bölümlerin içerisinde yer alan konular araştırmanın kapsamında 1 Ocak-20 Haziran 2010 tarihleri arasında incelenmiştir (Terkan, 2010:44).

Çalışmanın sonucunda “Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği” kadın hakları konusunda ulusal ve uluslararası bağlamda yoğun çalışmalar yürütmesine karşın interneti ve özellikle de onun katılım biçimlerini etkin bir şekilde kullanmadığı tespit edilmiştir. Daha çok internet sayfalarında projelere, yapılan çalışmalara yer ayrılmış ancak kadınların kendi aralarında iletişim kurarak tartışabilecekleri forumlara ya da gruplara yer verilmemiştir. Buna karşın “Uçan Süpürge”nin eksikleri olsa da, “Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği”ne göre internetin sağladığı katılım biçimlerini daha etkili bir şekilde kullandığı görülmüştür. Ancak yine de her iki kadın örgütünün de web sayfalarını daha aktif bir şekilde kullanmaları ve kadınları mücadelelerinin bir parçası haline getirerek, karşılıklı, eş anlı, çok boyutlu etkileşime geçilmesi gerekmekte ve böylelikle kamusal alanda kadın hakları için yürütülen mücadelenin daha güçlenmesine katkı sağlanabilecektir (Terkan, 2010:52).

Yeni medya, geleneksel medyadan yapı olarak farklılık göstermesine karşın içerik olarak cinsiyetçi söylemi meşrulaştırmakta, erkek egemen eril bakış açısını yeniden üretmekte ve kadının toplumsal yapı içerisindeki ikincil derecedeki konumunu pekiştirmesi bakımından geleneksel medya ile ortaklık içerisinde. İnternet haber portallarında kadının temsil biçimleri üzerine "Kadına Yönelik Cinsiyetçi Söylemin İnternet Haber Portallarında Yer Alma Biçimleri" isimli bir araştırma yapılmıştır. "Alexa" verilerine göre Türkiye'nin en çok tıklanan internet haber portalı "www.hurriyet.com.tr"nin ilk sayfası 01.01.2014 - 15.01.2014 tarihleri arasında 15 günlük bir süre içerisinde incelenmiştir. Bu 15 günlük süreç içerisinde haber portalının ilk sayfasındaki doğrudan ya da dolaylı bir şekilde içerisinde kadın geçen haberler analiz edilmiş ve söz konusu 77 adet haber dil, söylem ve konu bakımından değerlendirilmeye alınmıştır (Akmeşe ve Deniz, 2015:322).

Gerçekleştirilen araştırma sonucunda kadınların haberlerin yüzde 54'ünde mağdur ya da kurban olarak yer aldıkları, haberlerin yüzde 15'inde tanınmış bir kişi ya da tanınmış kişinin yakını olarak yer almış, kadınların haber temsillerinde genellikle mağdur, suçlu, şüpheli, eylemci, protestocu şeklinde sunuldukları tespit edilmiştir. Haberlerde kadınların iş hayatına, başarılarına ya da olumlu gelişmelerine yönelik çok az ya da hiç yer verilmediği tespit edilmiştir. Haberlerde kadınlar için anne, eş, sevgili, gelin, kuma, bayan, prenses, yabancı uyruklu, hanım vb. sıfatlar kullanılmış ve genellikle kadınlar başka bir kişi üzerinden tanımlanmıştır. Kadınların aynı zamanda fiziksel ve cinselliğini öne çıkaran haberlerde güzellik kraliçesi, prenses, cazibe, taş bebek vb. sıfatlarla yer verildiği görülmüştür. Haberlerde yer alan görsel imge ve fotoğraflar incelendiğinde mağduriyet konulu haberlerde kadınlar genellikle ağlarken, elini başına koymuş, çaresiz bir durumda verilmiştir. Kadınların fiziksel özelliklerini ya da cinselliğini ön plana çıkaran haberlerde ise kadının bedenini, cinselliğini, dekoltesini ön plana taşıyan fotoğraf karelerine yer verilmiştir. Haberlerin

kullandığı dil incelendiğinde aynı şekilde cinsiyetçi söylemin devam ettirildiği; bilim adamı, iş adamı, siyaset adamı ve benzeri tanımlamalara sık olmasa da yer verildiği tespit edilmiştir (Akmeşe ve Deniz, 2015:323).

Sosyal medya ortamındaki içeriğe katkıda bulunan kadınlar, kadına yönelik şiddet, tecavüz ve taciz vakalarına karşı çıktıkları durumlarda kimi zaman erkek egemen cinsiyet rejiminin hakim söylemlerini yeniden üretebilmekte ve toplumsal eşitsizliklerin daha da derinleşmesine katkı sağlamaktadırlar. Yeliz Dede Özdemir, “Taciz Anlatılarında Cinsiyetçi Söylemlerin Yeniden İnşası: #SENDEANLAT¹⁶” isimli çalışmasının temel sorunsalı kadınların taciz vakalarını nasıl anlamlandırdıkları ve dile getirdikleri olmuştur. Çalışmada sosyal medya platformlarından bir tanesi olan Ekşi Sözlük’te kadınların #sendeanlat başlığı altında yaşadıkları taciz hikayelerini dile getirdikleri toplamda 475 entry¹⁷ örneklem olarak tespit edilmiş ve büyük bir bölümünü kadınların oluşturduğu taciz entry’leri eleştirel söylem çözümlemesi ile incelenmiştir (Dede Özdemir, 2015:82-83).

Çalışmanın sonucunda yaşadıkları taciz hikayelerini anlatan kadınların ifadelerinin büyük bir çoğunluğunda tacizi özellikle de kıyafet gibi “tahrik” edici bir unsura bağlı tutan

¹⁶ Özgecan Aslan, 11 Şubat 2015 tarihinde Mersin’de evine gitmek amacıyla bindiği otobüsün şoförü tarafından gerçekleştirilen tecavüz girişimine direndiği için öldürülmüştür. Özgecan Aslan’ın anısına ve kadına yönelik şiddet, taciz ve tecavüz gibi olgulara karşı Türkiye genelinde birçok eylem düzenlenmiştir. Sosyal medyada tacizi görünür kılmak amacıyla #sendeanlat etiketi altında kadınlar yaşadıkları ya da tanık oldukları taciz olaylarını anlatmaya başlamışlardır.

¹⁷ Entry, sözlük yazarlarının açılan bir başlık için görüşlerini dile getirebilmelerini ve bu görüşlerin diğer kullanıcılar tarafından okunarak beğenilmesini ya da eleştirilmesini sağlayan sözlük ortamına eklenen maddelerdir.

baskın anlayışın kabullenildiği görülmüştür. Kadınların taciz ve tacizciyi eleştirirken dahi kadın bedeni üzerinden kurulan cinsel şiddet içeren cinsiyetçi küfürlere başvurdukları tespit edilmiştir. Söz konusu anlatılarda kimi zaman kadınlar erkeği eyleminden sorumlu tutmayarak bağımsız bir noktaya koymuş, tacizden diğer kadınları sorumlu tutmuşlardır. Erkek şiddetine maruz kalan kadınların, erkek şiddetinden korunmak için başka bir erkeğin varlığına ihtiyaç duydukları vurgulanmıştır. Benzer bir şekilde sevdikleri erkeklere zarar gelmemesi amacıyla maruz kaldıkları tacize sessiz kalan kadınlar, bir nevi erkek egemen rejimin kendilerine yüklediği “fedakâr kadın” rollerini başarıyla yerine getirmişlerdir. Tacizden korunmak amacıyla erkeksiliği ya da çirkinliği bir avantaj olarak gören kadınlar erkek egemen cinsiyet rejiminin “ideal güzellik” anlayışını benimsedikleri gibi, tacizin güzellik ve çirkinlik ile ilgili bir olgu olduğunu kabul ettikleri anlamına gelmektedir (Dede Özdemir, 2015:92-98).

Başlatılan #sendeanlat kampanyasını bazı kadınlar bir güçlenme ya da bir direniş biçimi şeklinde değil kadınların zayıflıklarını ortaya çıkartan ve tacize ortam hazırlayan bir teşebbüs olarak nitelendirmişlerdir. Sonuç olarak dil aracılığıyla cinsiyetçilik dolaşıma girmekte ve yeniden üretilmektedir. Buna karşın yine dil aracılığı ile mücadelenin gerçekleşeceği unutulmadan, bu anlatılara bakıldığında erkek hâkimiyetine karşı duracak dirençli ve alternatif söylemlerin gelişmesinin yolu açılmış olacaktır (Dede Özdemir, 2015:100-101). Sosyal medya ortamları kişilerin arzu ettikleri meselelerdeki görüşlerini eleştirel bir konumdan ifade edebilmelerine olanak tanıyor olmasına karşın, sosyal medya ortamlarında kurulan iletişimin çevrimiçi ilişkilerden ya da sosyal-kültürel normlardan çok da bağımsız olmadığı görülmektedir. Sosyal medya platformlarında ağ tabanlı olarak sosyalleşme süreci içerisinde kullanıcıların, geleneksel kadınlık ve erkeklik tanımlarına yönelik uyum gösterme veya direnişte bulunma imkânları söz konusudur.

Bölüm III. TWİTTER'DA ÖZGEÇAN ASLAN CİNAYETİ ÜZERİNE CİNSİYETÇİ SÖYLEMİN KURULUŞU

3.1. Sosyal Medya Ortamlarının Analizi İle İlgili Eğilimler ve Yöntemler

Sosyal ağ siteleri sınırları belli olan bir sistem içerisinde kişilere açık veya yarı açık kullanıcı profili oluşturmalarına olanak tanıyan, farklı kişilerle bağlantı paylaşımında bulunan kişilerin listesinin yanı sıra bu kişilerin bağlantılı olduğu diğer kişilerin de listesini aktaran Web tabanlı hizmetlerdir. Genellikle sosyal ağ sitelerinin kullanıcıları yeni kişilerle karşılaşma ve iletişime geçme hedefinin dışında mevcut arkadaşlar veya tanıdıklar ile iletişimi devam ettirme gayesini taşımaktadır (Boyd ve Ellison, 2007).

Son yıllarda sosyal medya sitelerinin popüler bir iletişim ortamına dönüşmüş olması ve sosyal medya ortamlarının kullanıcı sayısının çok olmasından dolayı kullanıcıların neden sosyal medya ortamlarında bulunmayı istedikleri sorusu araştırılmaya başlanmıştır. Kişilerin bu araçları kullanıyor olmakta birçok motivasyona sahip oldukları ve sosyal medya ortamlarını birçok açıdan kullandıkları görülmektedir. Bireyler kitle iletişim araçlarını seçerken bireysel ve toplumsal gereksinimlerine göre tercih yapmakta ve kitle iletişim araçlarını kullanımları sonucunda bir takım doyumlara ulaştıkları kullanımlar ve doyumlar görüşüne göre, bireylerin neden sosyal medya ortamlarını kullandıkları ve bu kullanımları sırasında hangi motivasyonlardan yola çıkarak hareket ettikleri sorusuna cevap verilebileceği düşünülmektedir (Erdoğan ve Alemdar, 2005).

İnternet iletişim mekanlarının bir yenisi olarak dahil olmasının yanı sıra bir toplumsal mekan olarak da belirgin hale gelmiştir. Herhangi bir verili zamanda bir arada bulunmayan, bir arada bulunmaları muhtemel dahi olmayan karşılaşmalara imkân tanıyan bu alan zamansız toplumsal bir mekân olmaktadır. Herhangi bir zamanda bilgisayar ekranının başına oturan kişinin aynı anda pek çok farklı zaman ve mekânda var olması olanaklı hale gelmiştir. Adeta zamanın çizgisel ayrımı ortadan kalkmış, kişiler ekranlar aracılığıyla aynı anda pek çok farklı bağlam içerisine yerleşebilir olmuştur (Timisi, 2005:94-95).

Bu bölümde sosyal medya platformlarında yer alan metinlere uygulanan araştırma yöntem ve tekniklerine değinilecektir. İnterneti ve arayüzeyi analiz etmekte kullanılan temelde iki çeşit yaklaşım bulunmaktadır. Birinci yaklaşım kullanıcı temelli yaklaşımdır. Bu yaklaşımda internet kullanıcılarının kullanım alışkanlıkları, süreleri, yöntemleri ve internete yönelik görüşleri araştırılmaktadır. Bu yaklaşım genellikle kamuoyu araştırma şirketleri tarafınca kullanılmaktadır. İnternet alanındaki yenilikler ve heterojen kullanıcı gibi kavramlar yaklaşımın temel ilgi alanları arasındadır. Bu yaklaşımla gerçekleştirilen çalışmalarda elde edilen verilerin her zaman güven verici olmaması, araştırılan konuya yönelik yeterli veri sağlamaması yaklaşımın eleştirilen yönlerini oluşturmaktadır. İkinci yaklaşım ise içerik temelli yaklaşım olarak adlandırılan, internet kullanıcılarının kullandığı metin ve üretilen içeriklerin analiz edilmesine yöneliktir. İnternet ara yüzeyinde üretilerek dolaşıma sokulan metinlerin, mesajların ve söylemlerin kullanıcıları, tüketicileri, okurları, izleyicileri ne derecede ve nasıl etkilediğine yönelik sorular alanda birçok farklı görüş ile cevaplandırılmaktadır. Araştırmacılar tam da bu soruları cevaplandırmak için internet metinlerini analiz etmeye yönelmiştir (Mitra ve Cohen'den aktaran Çomu ve Halaiqa, 2014:27).

İnternet üzerindeki içeriklerin analiz edilmesine yönelik olarak sınırları kesin olarak belirlenmiş araştırma yöntemleri bulunmamakla birlikte, sosyal medya platformları üzerine yapılacak çalışmalarda dikkat edilmesi gereken nokta araştırmanın konusunun, kapsamının, yönteminin ve araştırma nesnesinin çok iyi bir şekilde tanımlanarak, kullanılacak tekniklerinde bu doğrultuda tercih edilmesi gerektiğidir. Bu bağlamda her araştırmanın tekniği kendine özgü bir nitelik taşıyacaktır. Özellikle de sosyal medya platformları birbirinden farklı nitelikler taşımasının yanı sıra uygulamalar zaman içerisinde sürekli olarak değişebilmektedir. İnternetteki içeriklerin hipermetinsellik özelliği, sayıca fazla oluşu, çeşitliliği ve yoğunluğunun yanı sıra birbirleri ile ilişkili metinler olduğundan ve çok fazla sayıda başka sayfaya bağlantı içerebildiğinden, hangi soruların sorulacağı gibi başlangıç noktası olarak hangi metinlerin seçileceği çözümlemenin kapsamının çok iyi tanımlanmasına bağlıdır. Bunun aksi söz konusu olduğunda amaca uygun bütünlüklü sonuçlara ulaşılamayacağı gibi çözümleme tamamlanması gerekenden fazla zaman alacaktır (Çomu ve Halaiqa, 2014:29-32).

İnternetteki içeriklerin çözümlenmesine yönelik olarak içerik çözümlemesi ve söylem çözümlemesi olmak üzere iki farklı metin çözümleme yönteminin tercih edildiği görülmektedir. Esas olarak içerik çözümlemesi 2. Dünya Savaşı sırasında önem kazanarak uygulanmaya başlamıştır. Radyonun Hitler Almanyası tarafından propaganda aracı olarak görülmesi ve kullanılması içerik çözümlemesi yönteminin söz konusu propaganda mesajlarının çözümlenmesinde kullanılmasına neden olmuştur. 2. Dünya Savaşı sonrasında televizyon yayınlarının yaygınlaşmasının da etkisiyle kitle iletişim araştırmalarında çalışılan konularda değişimler yaşanmaya başlamış, bu bağlamda farklı yöntem ve teknikler denenmeye başlanmıştır. Bu yöntemlerden biri olan içerik çözümlemesi ile iletişim araştırmalarında “ne veriliyor?”, “nasıl veriliyor?”, “ne kadar sıklıkla veriliyor?” sorularının

irdelendiği araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. İlk olarak 20.yüzyılın ilk çeyreğinde başlayan ve ABD'de yazılı basınla alakalı olarak yapılan içerik çözümlemesi sonrasında ABD'de gazetecilik eğitimi görmekte olan öğrenciler tarafından, gazeteler üzerinde iç politika, iş, suç işleme, boşanma, spor vb. konularda yapılmış sonrasında araştırma ilgileri edebiyat ve dil meselelerine yönelmiştir. Kitle iletişim araçlarından gazete, televizyon, radyo, sinema, dergi, video'nun yanı sıra siyasal demeçler ve konuşmalar da içerik çözümlemesi yöntemi ile analiz edilmektedir (Aziz, 2006:13-14).

Türkiye'de içerik çözümlemesi yöntemi ile yapılan ilk alan araştırması 1987 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi doktora ve yüksek lisans öğrencilerinin Nermin Abadan Unat ve Aysel Aziz'in yöneticiliğinde gerçekleştirdikleri, siyasal partilerin genel milletvekili seçimlerinde iki ay süresince yaptıkları televizyon konuşmalarının metinlerinin çözümlendiği araştırmadır. 1990'lı yıllarda özellikle Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi ve Eskişehir'de yapılan yüksek lisans ve doktora tez çalışmalarında içerik çözümlemesi yöntemi yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanmış, başlangıç olarak kadınların kitle iletişim araçlarında nasıl temsil edildiği sonrasında medyada siyasal söylemin nasıl yer aldığı ve mesajlarda neler verildiğine yönelik meseleleri içermiştir. Günümüze gelindiğinde ise bu araştırmaların yeni iletişim mecralarına kaydığı ve de özellikle internet üzerinde çalışıldığı görölmektedir (Aziz, 2006: 23).

Berelson içerik çözümlemesini şu şekilde açıklamaktadır: “İçerik çözümlemesi, iletişimin açık/aşıkar (manifest) içeriğinin nesnel, sistematik ve nicel olarak betimlenmesine yönelik bir araştırma tekniğidir”(Berelson'den aktaran Atabek, 2007a:4). Bu tanıma göre içerik çözümlemesinin birinci temel unsuru açık/aşıkar içerik ile ilgili olmasıdır. İçerik çözümlemesi yöntemi öncelikli olarak iletilen mesajın açık/aşıkar içeriğine yönelik olarak

geliştirilmiştir. İçerik çözümlemesi pozitivist/ampirik bir araştırma geleneğine dayandığından ‘açık/aşıkâr’ içerik kavramından ‘ölçülebilir’ içeriği anlamak yerinde olacaktır. İçerik çözümlemesinin ikinci temel unsuru nesnel oluşudur. Pozitivist/ampirik araştırma geleneğine göre bilim nesnel bilgi anlayışına dayanmaktadır. Objektiften dünyaya bakıldığında, kimin baktığı farketmeksizin objektiften gerçek dünyanın nesnelliği görünür. Kodlamayı gerçekleştiren öznelerin yani kodlayıcıların öznelliği ile beliren eksik bir nesnellik olarak nitelendirilmiş ve içerik çözümlemesinin nesnellik özelliğinin eleştirilmesine neden olmuştur. Ancak nesnelliği güvence altına alabilmek amacıyla kodlayıcılar arası güvenilirlik ve uyum konularına yönelik çözüm önerileri getirilmiştir. İçerik çözümlemesinin üçüncü temel unsuru nicel oluşudur. Pozitivist/ampirik araştırma geleneği içerisinde içeriğin ölçülebilir olması, onun açık/aşıkâr olmasını gerektirir. Pozitivist/ampirik gelenek ölçülebilecek diğer deyişle bilinebilecek nesnelerin, olguların ve süreçlerin bilgisini aramaktadır. İçerik çözümlemesinin dördüncü temel unsuru sistematik oluşudur. Bir yöntemin araştırmacıya gerçekleştireceği çalışmada yol göstermesi beklenir. Bu bakımdan içerik çözümlemesinin nasıl yapılacağı ve hangi yolların, kuralların izleneceği bellidir. İçerik çözümlemesinin sistematik olması onun aynı zamanda tekrarlanabilir olması anlamına da gelmektedir. Bir içerik çözümlemesi yapıldığında aynı malzemeye erişmek şartıyla bu çözümleme herkes tarafından tekrar edilebilir, ölçme hatası içermiyorsa aynı yol takip edilerek aynı sonuçlara ulaşılabilir (Atabek, 2007a:4-6).

YouTube, Myspace, Wikipedia gibi kullanıcı tarafından oluşturulan medya son birkaç yıl içerisinde muazzam bir popülerlik kazanmıştır. Guosong Shao, çalışmasında kullanıcı tarafından oluşturulan medyanın ortaya çıkması ile ilgili bir girişten sonra kişilerin sosyal medyayı nasıl ve niçin kullandıklarını ve hangi faktörlerden dolayı kullanıcı tarafından oluşturulan medyanın cazip bir hale geldiğini ve son olarak ise gelecekte sosyal medyaya

yönelik yapılacak araştırma yönlerinin neler olduğu tartışılmıştır. Çalışmanın sonucunda kişilerin sosyal medyayı farklı amaçlarla, farklı şekillerde algıladıkları ortaya çıkmıştır. Kişiler kullanıcı tarafından oluşturulan sosyal medya içeriklerini bilgilerini, eğlencelerini, ruh hallerini yönetmek için tüketmektedirler. Aynı zamanda kişilerin içerikle etkileşimlerinin yanı sıra sosyal bağlantılarını ve sanal topluluklarını geliştirmek için kullandıkları ve kendi içeriklerini üreterek kendilerini ifade ettikleri ve kendilerini gerçekleştirme amacıyla sosyal medya ortamlarını kullandıkları tespit edilmiştir. Bu üç kullanım analitik olarak ayrı olsa da gerçekte birbirine bağlıdır (Shao, 2008:7).

İkincisi bireyler içerik ve diğer insanlarla etkileşim kurarak kullanıcı tarafından oluşturulan sitelerin avantajlarından yararlanmaktadır. Bu katılımcı aktivite sayesinde genel olarak sanal toplulukları ve sosyal bağlantıları geliştirme işlevi görür. Myspace ve Facebook gibi popüleritesi büyük siteler, bireylerin çevrimiçi etkileşim aracılığıyla birbirleriyle sosyal ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri yönündeki olumlu görüşü desteklemektedir. Sanal toplulukların oluşmasında ve korunmasında kullanıcılar arasındaki etkileşim, kişilerin ortak ilgi alanları, sosyallik ve kimlik gibi meseleler katkı sağlamaktadır. Genellikle kullanıcı tarafından oluşturulan içerikler etrafında bir araya getirilen sanal topluluğu geliştirmenin vazgeçilmez bir parçası olarak, içeriğe yanıt vererek dinamik içerik oluşturulması amaçlanmaktadır. Üçüncüsü insanlar kendini gerçekleştirme amacıyla kendi oluşturdukları sitelerde, kendilerini ifade ediyor ve kendi içeriklerini üretiyorlar. Kendini ifade etmenin çevrimiçi davranışlarını bloglama ya da video oluşturma gibi örneklendirmek mümkündür. İnsanların üretme faaliyeti de kendini ifade etmede olduğu gibi kendini gerçekleştirme motivasyonu tarafından yönlendirilmektedir. Bu çevrimiçi üretime tanınma, şöhret ya da kişisel etkinlik arayışları gibi amaçlar da yansıtılmaktadır (Shao, 2008:18-19).

Sosyal medyanın araştırılmasında kullanımlar ve doyumlar yaklaşımının varsayımları ile sosyal medya ortamlarının kullanımıyla ilgili tahminlere açıklık getirme konusunda başarılı bir model olduğu düşünülmektedir. Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı temel olarak medya kullanıcılarının ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, medyayı nasıl kullandıklarını açıklamak, medya kullanımının ardındaki motivasyonları anlamaya çalışmak ve ihtiyaç ya da motivasyonların sonuçlarının neler olduğunu tanımlamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda kişilerin niçin farklı sosyal medya ortamlarını kullandıklarını araştırmak için kullanımlar ve doyumlar yaklaşımının en elverişli araçlardan biri olduğu düşünülmektedir (Shao, 2008; Muntinga vd., 2011).

1960 ve 1970'li yıllarda kullanımlar ve doyumlar yaklaşımına yönelik araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı Psikolog Elihu Katz'ın araştırmalarına dayanmakla birlikte Katz, “medya insanlara ne yapıyor?” sorusunun yerine “insanlar medya ile ne yapıyor?” sorusunu sormuştur. Bu yaklaşım ilk dönem etki araştırmalarının tersine izleyicileri ve tüketicileri pasif konumlarından çıkararak onlara belirli bir düzeyde aktiflik yüklemiştir. Katz'a göre insanlar toplumsal ve psikolojik kökenli ihtiyaçlarından dolayı medyadan ya da diğer kaynaklardan bu ihtiyaçlarını giderme yönünde bir takım beklentiler içerisine girerler. İnsanlar medyaya maruz kalmalarının sonucunda birtakım ihtiyaçlarını giderseler de medyanın etkisi ile birtakım istenmeyen sonuçların oluşması ile karşılaşabilirler (Yaylagül, 2017:71-72). Özetle kişiler bilinçli ve gönüllü bir şekilde kendi ihtiyaçları, istekleri doğrultusunda medya içeriklerini arama, bulma ve kullanma kapasitesine sahiptir.

Medya izleyicilerine yönelik, büyük bir kısmı medyada yer alan şiddetin etkileri ile ilgili olmak üzere, pek çok görgül araştırma yapılmıştır. Psikologlar laboratuvar deneyleri

yapmayı tercih ederken, toplum bilimciler geniş ölçekli alan araştırmalarını tercih etmişlerdir. Bu yöntemlerden farklı olarak kullanımlar ve doyumlar yaklaşımının temelinde izleyicilerin karmaşık bir gereksinimler dizgesine sahip oldukları ve bu gereksinimleri medyadan gidermeye çalıştıkları düşüncesi yer almaktadır. Medyanın yayımladığı her şeyin edilgin bir alıcısı olmayan izleyici, etkin bir şekilde gereksinimlerine göre en iyi doyumunu sağlayacak medyayı ve programları özgürce seçme bakımından etkindir. Medya yapımcısı programın kullanım şekillerinin farkında olmasa da, aynı program farklı izleyicilerin farklı gereksinimlerini karşılamak amacıyla kullanılabilir. Bu iletişim modeline göre izleyici en azından gönderici kadar etkin olmakla birlikte iletinin göndericinin düşündüğü şey değil izleyicinin verdiği anlam olduğunu ifade etmesi bakımından da göstergebilimsel yöntemle benzer bazı özellikler taşımaktadır (Fiske, 2003:194-199).

Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı bağlamında sosyal medya kullanım motivasyonlarını araştıran çalışmaların hızlı bir şekilde arttığı gözlemlenmektedir (Shao, 2008; Akçay, 2011; Muntinga vd., 2011; Biçer, 2014; Çemrek vd., 2014). Özetle bu çalışmalarda sosyal medya kullanımı konusunda bireylerin “bilgi edinme”, “eğlence”, “iletişim”, “kimlik”, “gözetim” ve “gizlilik” gibi pek çok farklı motivasyonlara sahip oldukları ifade edilmiştir.

Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı “medya insanlara ne yapıyor?” sorusunun yerine “insanlar medya ile ne yapıyor?” sorusunu sormuştur. Aktif izleyici yaklaşımına göre herhangi bir olayı anlamlandırmaya çalışan kişiler ya da grupların etkinlikleri iletişim sürecinin merkezini oluşturmaktadır. Bir kaynaktan enformasyon seçildiği takdirde ancak iletişim gerçekleşmiş olur. Alıcı ya da izleyici belli bir enformasyonun zaman ve yer durumuna olan uygunluğunu algılayarak enformasyonu kendi anlam yapısına dâhil eder. Gereksinimlerine göre iletişim araçlarını ve içeriklerini seçen izleyiciler kendi etkilerini

kendileri aramaktadır. Çevrelerine etkide bulunan aktif ajanlar olarak hareket eden insanlar basit bir şekilde davranmazlar. Bu aktif ajanlar amaçlarına uygun tercihler yapma gücüne sahip olarak etkinliklerini seçmektedirler (Erdoğan ve Alemdar, 2005:161-162).

Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımına göre, iletinin alıcısı en az iletinin göndericisi kadar etkili olmaktadır. Diğer bir deyişle sadece iletinin göndericisinin amaçladığı iletiye yüklemiş olduğu anlam değil kişinin bu iletiye yüklemiş olduğu anlam önem kazanmaktadır (Fiske, 2003). Aktif izleyici yaklaşımını öne süren kullanımlar ve doyumlar yaklaşımına göre izleyicilerin amaçlarına yönelik tercihler yapma gücüne sahip olarak çevrelerine etkide bulundukları kabul edilmektedir. Söz konusu anlayışa göre izleyiciler iletinin etkisine karşı direnebilen, istekleri doğrultusunda seçim yapabilen aktif kişiler olarak görülmektedir (Erdoğan ve Alemdar, 2005).

“Akademisyenlerin Sosyal Ağlarda Bulunma Motivasyonları: Facebook Örneği” isimli çalışmada akademisyenlerin Facebook ortamında bulunma motivasyonlarının neler olduğu, nasıl bir iletişim gerçekleştirdikleri ve diğer Facebook kullanıcılarından farklı olarak ne çeşit sunumlar gerçekleştirdikleri, kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı bağlamında araştırılmıştır. Araştırmada verilerin toplanmasında kayıtların NVivo 8, nitel veri analizi programına aktarılacağı yüz yüze derinlemesine görüşme ve Facebook Wolfram Alpha uygulaması kullanılarak karma bir yöntem uygulanması tercih edilmiştir. Uluslararası veri analiz hizmeti sunan bir şirket olan Wolfram Alpha veri analiz aracı, geniş algoritma ve veri koleksiyonlarını kullanarak, Facebook kullanıcılarının kendi Facebook verileri üzerinden kendilerine ait raporlara ulaşabilmelerini sağlamaktadır. Araştırmada Wolfram Alpha veri analiz hizmeti katılımcıların Facebook kullanımını, ortamdaki sayısal bulunurluklarını grafiklerle net, sayısal sonuçlar ile birlikte nicel bir şekilde açıklaması için kullanılmıştır

(Biçer, 2014:66-68). Elde edilen veriler ise betimsel analizden yararlanılarak yorumlanmıştır. Akademisyenlerin Facebook'ta bulunma motivasyonlarını anlamak isteyen bu çalışmada Facebook özelinde olmak üzere, sosyal medya ortamlarında nasıl bir iletişim sürecinin yaşandığını göstermeyi amaçlamıştır (Biçer, 2014:60).

Çalışmada akademisyenlerin Facebook'u temel kullanma motivasyonunun ardında iletişim amaçlı kullanımın, diğer kullanım motivasyonlarından daha güçlü olduğu ortaya çıkmıştır. İletişim amaçlı kullanım motivasyonunun dışındaki kullanım motivasyonları ise “haber ihtiyaçlarını giderme”, “profesyonel amaçlı kullanım” ve “mesleki işbirliği” motivasyonları olarak tespit edilmiştir. Akademik bakımdan sıklıkla Facebook'u kullanan akademisyenlerin bu ortamda öğrencileri ile ve meslektaşları ile iletişimlerini sürdürmeyi tercih ettikleri, daha çok akademik hayatlarıyla ilişkili olan gruplara katıldıkları ve bu bağlamda Facebook'u profesyonel hedefler doğrultusunda kullandıkları, meslektaşlarının yaptığı işleri Facebook üzerinden takip ettikleri, akademisyenleri takip eden kişilerin de öncelikli olarak öğrencileri, meslektaşları ve aile bireylerinden oluştuğu görülmüştür (Biçer, 2014:74-75).

Araştırmanın sonucunda Facebook kullanımında doyum elde ettikçe akademisyenlerin Facebook kullanım sıklığının da arttığı ve akademisyenlerin günlük olarak ortalama 2-3 saat Facebook üzerinde çevrimiçi oldukları tespit edilmiştir. Akademisyenlerin Facebook'ta yer alan arkadaş listeleri sayısı ne kadar fazla da olsa, paylaşımlarını mevcut sosyal sermayelerine yönelik performans sergiledikleri, bunun dışındaki kitleye yönelik ise bir ilgilerinin olmadığı, paylaşımların ve yorumların belirli bir kesimi içerdiği anlaşılmaktadır. Akademisyenler Facebook'ta tanımadıkları kişileri arkadaş listesine eklememekte, bu bağlamda Facebook'u sosyal sermayelerini devam ettirdikleri bir çevre olarak görmektedirler.

Facebook'taki akademisyenler “sosyalleşme” motivasyonu ile bu ortamda bulunmamakta, sonuç olarak bu araştırmayı diğer araştırmalardan farklılaştıracak bir sonuç olarak sosyal sermayeyi geliştirme kullanım motivasyonu ön plana çıkmaktadır (Biçer, 2014:75-76).

Bireylerin sosyal medya kullanım motivasyonlarını kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı bağlamında “Sosyal Medya Kullanım ve Davranışlarının Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımı Bağlamında İncelenmesi: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Örneği” isimli çalışmada Çemrek vd., üniversite öğrencilerinin sosyal medya kullanımı konusundaki tutum ve davranışlarını araştırmaya yönelik olarak “kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı” çerçevesinde açıklamayı amaçlamıştır. 2013 ve 2014 yılları arasında Eskişehir Osmangazi Üniversitesi'nde okuyan öğrencilerin tamamı bu araştırmanın evrenini oluşturmuştur. Tabakalı örneklem yöntemi araştırmanın örnekleminin belirlenmesinde kullanılmış, aynı zamanda üniversiteye ait bir takım demografik bilgilere de başvurulmuştur. Çalışma kapsamında basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilmiş ve tabaka olarak tanımlanmış 446 kişi çalışmaya dahil edilmiştir. Çalışmada veri toplama aracı olarak birinci bölümünde demografik bilgilerin yer aldığı, ikinci bölümünde medya kullanımına ilişkin soruların bulunduğu, üçüncü bölümünde ise kullanıcıların sosyal medyadaki tutumlarını içeren üç bölümden oluşan ve 2012 yılında geliştirilmiş olan anket kullanılmıştır. Örneklemi oluşturan 446 kişinin cinsiyet, okudukları fakülte ve bilgisayar sahipliği gibi demografik özelliklerinin bilinmesinin yararlı olacağı varsayılarak örnekleme yönelik betimsel istatistikler oluşturulmuştur. Bu istatistikler SPSS’te elde edilen tablolar ile ifade edilmiştir (Çemrek vd., 2014:65-66).

Sosyal medya platformlarını en fazla gençlerin kullandığı yönündeki çalışma sonuçları, araştırmacıları bu çalışmayı üniversite öğrencileri üzerinde uygulamaya

yönelmiştir. Araştırmada üniversite öğrencilerine interneti kullanım amaçlarının ne olduğu, en fazla takip ettikleri sosyal medya platformlarının neler olduğu, sosyal medya platformlarında geçirdikleri zamanın miktarı, sosyal medyayı kullanma nedenleri ve sosyal medyada gerçekleştirdikleri eylemlerin neler olduğu yönünde sorular sorulmuştur. Araştırmanın sonucunda, interneti en fazla sosyal medya platformları için kullandıkları görülen üniversite öğrencileri, bu platformları içerisinde pek çok uygulamayı barındırıyor olmasından tercih etmektedir. Örneğin, öğrenciler Facebook üzerinden haberlere ulaşabildiği gibi, müzik dinleyebilmekte, oyun oynayabilmekte ve video izleyebilmektedir. Çalışma sonucunda üniversite öğrencilerinin en fazla takip ettiği sosyal medya platformunun Facebook olduğu tespit edilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, üniversite öğrencilerini sosyal medya kullanımına yönlendiren ve sosyal medya platformlarının kullanımından elde edilen doyumu açıklayan temel faktör “eğlence/boş vakit geçirme” faktörü olmuştur. Üniversite öğrencilerinin büyük bir bölümünün zamanlarını sosyal medya platformlarında kurdukları arkadaş çevrelerinde resim, video, müzik gibi paylaşımlar yaparak geçirdikleri görülmüştür (Çemrek vd., 2014:74-75).

Gümüşhane Üniversitesi'nin akademik, idari personel ve öğrencilerinin sosyal medya sitelerini kullanma sıklıklarını ve amaçlarını tespit etmenin yanı sıra kişilerin sosyal medya ağlarını kullanmaları sonucunda elde ettikleri doyumları belirlemek amacıyla “Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımı Bağlamında Sosyal Medya Kullanımı: Gümüşhane Üniversitesi Üzerine Bir Araştırma” isimli çalışmada, bir alan araştırması gerçekleştirilmiştir. “İnsanlar sosyal medyayı kullanarak nasıl doyumlar elde ediyor?” sorusu çalışmanın ana sorunsalını oluşturmaktadır. Araştırma 2010 Kasım ayında gerçekleşmiş, Gümüşhane Üniversitesi'nde okuyan öğrenciler ile üniversitede görev yapmakta olan akademik ve idari personel örneklem olarak belirlenmiştir. Üniversitede toplam akademik personel sayısı 356, idari personel sayısı

134, toplam öğrenci sayısı ise 5 bin 536'dır. Sosyal medya kullanımından elde ettikleri doyumları tespit etmek amacıyla bu kişiler için iki aşamalı bir anket formu hazırlanmıştır. Anket formunun birinci kısmında, kişilerin sosyal medya kullanımı ve elde etmiş oldukları doyumların neler olduğunu belirlemeye yönelik 27 sorudan oluşmuş; ikinci kısımdaki sorular ise kişilerin sosyal medya kullanımının ne sıklıkta olduğu, internete nereden bağlandıkları, kullanım alışkanlıkları, ikamet ettikleri yer ve demografik özelliklerini ortaya çıkarmaya yönelik olarak hazırlanmıştır. Anket formu yüz yüze anket yöntemi ile doldurulmuş, veri toplama aşamasında toplamda 250 kişi ile görüşülmüş, örnekleme ise anketlerin 232 tanesi dahil edilmiştir. Bazı kişilerin örneklem dahilinde belirlenmesine karşın araştırmanın örnekleminin dışında tutulmasının nedeni sosyal medya ağlarını kullanmamalarından kaynaklanmıştır (Akçay, 2011:144-145).

Araştırma sonucunda sosyal medya kullanımını tetikleyen faktörün ve aynı zamanda sosyal medya kullanımı sonrasında elde edilen doyumunu açıklayan faktörün “sosyal çevre edinme/sosyalleşme” faktörü olduğu görülmüştür. Bireylerin sosyal medya ağları aracılığıyla belirli bir gruba üye olma ihtiyaçlarını da giderdikleri ifade edilebilir. Sosyal medya kullanımı sonucunda elde edilen doyumunu açıklayan ikinci faktör “eğlence/boş vakit geçirme” faktörü olmuştur. Kişiler sosyal medya ortamlarında resim, müzik ve video paylaşarak zaman geçirmektedir. Sosyal medya ağlarının kullanımı sonucunda elde edilen doyumunu açıklayan üçüncü faktör “rahatlama/stresten uzaklaşma” faktörü, en son ve dördüncü faktör ise “bilgi edinme/hayatı tanıma” faktörüdür. Günlük hayatımızda kayda değer bir yer işgal eden interneti kişilerin bir bilgi edinme aracı olarak görmediklerini söylemek mümkündür. Araştırmanın sonucunda öğrencilerinin sosyal çevre edinme ya da sosyalleşme bakımından sosyal medya ağlarına akademik ve idari personelden daha fazla önem verdikleri tespit edilmiştir. Aynı zamanda çalışmanın bir diğer sonucunda öğrencilerin ve idari personelin

sosyal medya ağılarına eğlence ya da boş vakit geçirme bakımından akademik personelden daha fazla önem verdikleri ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda öğrencilerin ve idari personelin sosyal medyayı kullanma motivasyonları akademik personelden farklılık göstermektedir (Akçay, 2011:149-157).

“Üniversitelerin Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıklarının Tespit Edilmesine Yönelik Bir Araştırma” isimli çalışma sosyal medya platformlarının kullanım alışkanlıklarının tespit edilmesine yönelik olarak gerçekleştirilmiş ve Türkiye’de yer alan üniversitelerin Web sayfaları ile birlikte yer aldıkları sosyal medya platformları içerik analizi yöntemi ile incelemeye alınmıştır. Çalışma son yıllarda sosyal medya platformlarının önemli bir halkla ilişkiler aracı olarak nitelendirilmesi ile birlikte sosyal medya platformlarının bir halkla ilişkiler aracı olarak kullanılıp kullanılmadığının tespitine yönelik bir incelemeyi de içermiştir (Çiftçi vd., 2014:307).

Çalışmada Yükseköğretim Kurulu’na bağlı 176 üniversitenin verileri incelenmiştir. Veri toplama yöntemi olarak ise nitel bir araştırma tekniği olan ve sözel, yazılı, diğer materyallerin içerdiği mesajı, anlam ya da dil bilgisi açısından nesnel ve sistematik bir şekilde sınıflandırmaya, sayılara dönüştürmeye ve çıkarımda bulunmaya olanak tanıyarak sosyal gerçekliğin araştırılmasına fırsat tanıyan içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi ile Üniversitelerin Web sayfalarında yer alan sosyal medya bağlantıları göz önünde bulundurularak yeni kodlar oluşturulmuş ve aynı zamanda kodlama yönergesi hazırlanmıştır. Çalışmada üniversitelerin Web sayfalarında yer alan sosyal medya bağlantılarının linkleri, bu linklerde yer alan paylaşımlar ve bu paylaşımların paylaşım oranları, sosyal medyaya üye oldukları tarih, sosyal medya sitelerinde nasıl bir üslup kullandıkları, hangi sosyal medya sitelerini daha aktif bir şekilde kullandıkları, sosyal medyayı kullanan diğer kullanıcılar

tarafından bu ortamda hangi konular dahilinde etiketlendiklerini ortaya çıkarmak amacıyla kodlar oluşturulmuştur. Böylelikle bu kodlar göz önünde bulundurularak üniversitelerin sosyal medya platformlarını etkin bir şekilde kullanıp kullanmadıkları saptanmaya çalışılmıştır (Çiftçi vd., 2014:313).

Üniversiteler sosyal medya platformlarında öncelikli olarak kendilerini Facebook'ta konumlandırarak “ilişkiler”i ön plana çıkarmış, yaptıkları paylaşımlarla takipçilerini bilgilendirdikleri gibi, hem de onların konularla ilgili görüşlerinden haberdar olunduğu görülmüştür. Facebook’u takip eden ikinci sosyal medya platformu olan Twitter'da ise “sohbet” ve “konum” öğelerinin ön plana çıktığı, takipçilerin genellikle bu platformu üniversitenin etkinliklerini takip etme, duyurulardan, tanıtımlardan, yeniliklerden, yer bildirimlerinden, basından haberlerden ve eleştirilerden haberdar olmak için kullandıkları tespit edilmiştir. Facebook ve Twitter kullanıcılarının genellikle iki hesabı birbirine bağlayarak etkinleştirdiği, Facebook’u ise kullanıcılara çok yönlü paylaşım imkanları sunmasından dolayı daha aktif bir şekilde kullanmayı tercih ettikleri görülmüştür. Sonuç olarak üniversitelerin sosyal medya platformlarının “kimlik”, “ilişkiler”, “konum”, “paylaşım”, “sohbet”, “itibar” gibi özelliklerini bilinçli bir şekilde kullanmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Üniversite tarafından kullanılmayan platformlarda öğrenciler tarafından resmi olmayan hesapların açıldığı tespit edilmiştir. Bu uzun vadede üniversitenin imajı açısından zarar verici durumların oluşmasına yol açabilir. Bu bağlamda sosyal medya platformlarının üniversiteler tarafınca etkin bir halkla ilişkiler aracı olarak kullanılmadığı söylenebilir (Çiftçi vd., 2014:315-316).

Yeni medya ortamlarının bilgi ve haber almadaki rolünün ne olduğunu belirlemeye yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiştir. “Haber ve Bilgi Alma Aracı Olarak Yeni Medya: Muş

İli Örneği”, isimli çalışmada yeni medya araçlarının bilgi ve haber almada oynadığı rolü tespit etmek amacıyla Muş ili örneğinde bir alan araştırması ile incelemede bulunulmuştur. Çalışma öncelikli olarak yeni medya platformlarının bilgi ve haber almadaki rolüne ilişkin teorik bir tartışma sunmuş, ardından üniversite öğrencileri ve çeşitli meslek gruplarından katılımcılara yönelik yapılan alan araştırmasından elde edilen sonuçlar değerlendirilmiştir. 15.04.2017-20.04.2017 tarihleri arasında gerçekleştirilen alan araştırmasında üniversite öğrencilerini temsilen, tesadüfi örneklem aracılığıyla Muş Alparslan Üniversitesi'nin çeşitli fakülte ve yüksek okullarında eğitim görmekte olan 100 öğrenci ile, Muş ilinde ikamet etmekte olan çeşitli meslek gruplarına dâhil 100 kişi tesadüfi örneklem yöntemi ile seçilmiştir. SPSS programı ile elde edilen veriler analiz edilmiş ve yorumlanmıştır (Güz vd., 2017:1411).

Araştırmanın sonucunda katılımcıların sosyal medya ortamlarından nasıl haberdar oldukları incelendiğinde %45'inin Facebook, Twitter, Instagram, Snapchat, Periscope Vine, YouTube ve YouNow gibi sosyal medya platformlarından arkadaş, eş, dost ve çevreleri aracılığıyla, %32,5'inin internet ve medya aracılığıyla, %7,5'inin ise kendi araştırmaları sonrasında haberdar olduğu ortaya çıkmıştır. Katılımcıların %69,5'inin sosyal medya platformları aracılığıyla haber paylaşımının dikkatlerini çektiği ortaya çıkmıştır. Sosyal medya platformlarından özellikle Facebook'un (%65) en çok haber amaçlı olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda sosyal medya platformları ile birlikte habercilik anlayışının değiştiğini; haber kaynağının geleneksel medyadan yeni medyaya doğru kaydığını, buna karşın habercilikte bir alternatif oluşturan sosyal medya ortamlarının haber kaynağı olarak bir güvenilirlik sorunu yaşadığını söylemek mümkündür (Güz vd., 2017:1412-1413).

Sosyal medya platformlarının gündelik yaşam üzerindeki mevcut etkisi görmezden gelinemez düzeylere ulaşabilmektedir. “Gündelik Yaşam ve Sosyal Paylaşım Ağları: Twitter

ya da “Pıt pıt net” isimli çalışmada sosyal medya platformlarından Twitter¹⁸’ın gündelik yaşamla ilişkisi ele alınmış, içeriği tüketen ve aynı zamanda üreten kullanıcıların Twitter’ı hangi amaçla, nasıl ve ne sıklıkla kullandığını ve bu bağlamda Twitter’ın kullanıcıların gündelik yaşam rutinleri içerisinde nasıl bir yere sahip olduğuna bakılmıştır. Bu soruların cevaplandırılması amacıyla çoklu yönetime başvurulmuş; araştırma dahilindeki kullanıcıların Twitter sayfa içerikleri katılımcı gözlem tekniği kullanılarak taranmış ve ulaşılan nitel veriler yarı yapılandırılmış açık uçlu görüşmelerden elde edilen veriler ile birlikte çözümlenmiştir. Elde edilen nitel veri setleri tematik kategorilere ayrılmış ve etnografik bir bakış açısından açıklanmıştır. Veri toplama aracı olarak etnografi yönteminin yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ve katılımcı gözlem kullanılmıştır. Analiz sürecinde Twitter kullanma işleminin süresi, içeriği ve sıklığı gibi nicel boyutları da araştırmada dikkate alınmıştır (Cemiloğlu Altunay, 2010:33).

Seçilen kullanıcı ile yarı yapılandırılmış görüşmeler, Google Talk ve MSN adlı çevrimiçi programlar ile internet üzerinden yapılarak, Twitter hakkında hazırlanan sorulara cevap verilmesi sağlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmelerden önce kullanıcıya ait olan içerik taramalarından elde edilmiş olan veriler gözden geçirilmiştir. Böylece içerik taramalarından elde edilmiş Twitter kullanıcılarının mesaj içerik türleri, mesaj saatleri, sıklıkları ve Twitter’a erişim yaptıkları araçların tercihlerine yönelik veriler, yarı

¹⁸ Twitter, Web sayfası arayüzüne bağlı olmadan telefonda kısa bir konuşma gerçekleştiriyormuş gibi, ancak bir kişi ile sınırlı olmaksızın ve sözlü değil, metinsel sohbet ve diyalog özelliğine sahiptir. Aynı zamanda Web sitelerinde olduğu gibi bilgi ve haber paylaşma, statü güncelleme ve kontrol etme, ilgi alanlarına, bağlantılara ve konuma bağlı olarak pazarlama ve reklamcılık imkanları sunma, kullanıcının kendisini sınırlı uzunlukta ifade etmesini ve hatta kendi kendine iletişimi sağlama, değişen bağlamlarda işbirliğini ve hatta değişimi mümkün kılma niteliklerine sahiptir.

yapılandırılmış görüşmelerdeki soru setlerinin tasarlanmasını sağlamıştır. Bu veriler Pear Analytics araştırma şirketinin 2009 tarihinde Amerikan Twitter kullanıcıları üzerine yaptığı araştırmada uygulanmış olan kod cetvelindeki kategorilere göre analiz edilmiştir. Görüşmeler sonrasında birden fazla kez tekrar eden kavramlar ve veriler tematik olarak yorumlanmıştır (Cemiloğlu Altunay, 2010:41).

Çalışmanın sonucunda gündelik yaşam ve Twitter kullanımı arasında karmaşık ve aynı zamanda etkileşimli bir ilişki olduğu, bu kullanımın homojen ve makro bir pratik olmaktan ziyade her bir kullanıcı için mikro düzeyde ve bireysel bir kullanım şekli geliştiği tespit edilmiştir. Kullanıcıların büyük bir bölümü uyanık oldukları saatlerin çoğunda aktif olmasalar da çevrimiçi olduklarını ifade etmişlerdir. Bu nedenle Twitter'ın her geçen zamanla birlikte gündelik yaşamın içerisine daha da gömülü hale gelmesi onu vazgeçilmez bir ağ haline getirmektedir (Cemiloğlu Altunay, 2010:33-51).

Sosyal paylaşım platformlarındaki üye bağlılığı oluşturmada etkili olabilecek faktörlerin ve aynı zamanda bu faktörlerin üye bağlılığı yaratmadaki etki derecesinin belirlenmesi amacıyla “Sosyal Paylaşım Sitelerinde Üye Bağlılığı Üzerine Bir Araştırma” isimli çalışma Hacıfendioğlu tarafından gerçekleştirilmiştir. Çalışmada pazarlama aracı olarak sosyal paylaşım platformlarının önemine işaret edilmiş ve bu bağlamda sosyal paylaşım sitelerinin kullanıcısı 548 cevaplayıcı ile yüz yüze anket yöntemi gerçekleştirilmiştir. Anket formunun ilk kısmında kullanıcıların hangi sosyal paylaşım platformlarına üye oldukları ve bu platformlara ne kadar sıklıkla giriş yaptıkları sorgulanmış, araştırmanın amacına uygun olarak her gün ya da haftada 4-5 defa (gün) giriş yapmayan cevaplayıcıların anket formları değerlendirmeye alınmamıştır. Anket formunun ikinci bölümünde üye bağlılığı ve üye bağlılığını etkileyen faktörlere yönelik sorulara yer verilirken,

üçüncü bölümde ise cevaplayıcıların demografik özelliklerinin ortaya çıkarılmasına yönelik sorular yer almıştır. Anket formunda 44 soru yer almış, üye bağlılığı ve bağlılık üzerindeki etkisi ölçülmek istenen boyutlara yönelik anket soruları 5'li likert ölçeğine göre hazırlanmıştır. Araştırmanın örnekleme ise kolayda örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Araştırma verilerinin analizinde ise SPSS 15.0 istatistik yazılım programı kullanılmıştır. Sosyal paylaşım sitelerinin üyeleri arasında bağlılık yaratmada etkisi olan çeşitli faktörlerin etki dereceleri çoklu regresyon modeli kullanılarak çözümlenmiştir (Hacıfendioğlu, 2010:56-62).

Çalışmanın sonucunda üye bağlılığı üzerinde etkili olan faktörler, hizmet çeşitliliği ve kalitesi, siteye güven, üye duyarlılığı, sitenin üye profili, sitenin içerik ve düzeni olarak saptanmıştır. Başarılı ve etkili bir üye bağlılığı yaratmak isteyen sosyal paylaşım sitelerinin bu faktörlere gereken önemi göstermeleri gerekmektedir (Hacıfendioğlu, 2010:56). Sosyal paylaşım sitelerinde üye bağlılığı yaratmada etkili olabilecek faktörlerin belirlendiği bu çalışma milyonlarca kullanıcıya sahip olan sosyal medya sitelerinin, işletmelerin ürün ve hizmetleri ile ilgili pazarlama stratejilerini yönetebilecekleri ve müşteri bağlılığı yaratabilecekleri kayda değer bir ortam olduğuna işaret etmektedir. Bu bağlamda söz konusu çalışma, sosyal paylaşım platformlarını ürün ve markanın pazarlama yollarından biri olarak görüldüğü ve aynı zamanda ekonomik ağların gelişmesine katkı sağlayan bir araç olarak nitelendirildiği çalışmalara örnek oluşturmaktadır.

Yirmi birinci yüzyılın dijital medyası üreticiler ve tüketiciler arasındaki mevcut iletişim imkânlarını genişletmiştir (Laughey, 2010:157). Sosyal medya platformlarında görünür bir şekilde yer alabilmek bireyler için olduğu kadar kurumlar için de bir öncelik haline gelmiştir. Kimi işletme sahipleri sosyal medya platformları aracılığıyla kurdukları her

bir bağlantının, içten gelen bir duyguyla yanıtlanması gerektiğini düşünmektedir. Bu konu pazarlama karmasının önemli bir parçası haline gelmiş ve günümüzde gerçek olarak işe yarayan tek yaklaşım olarak durmaktadır. Sosyal medya akışı bir kez başlatıldığında tek yönlü iletilerle ürünlerin reklamının yapılması yeterli değildir. İşletmenin amacı sosyal medya platformlarında kurulan her bir temasın ya da markadan her söz edilişinin görüldüğünde mevcut durumu sohbete dönüştürerek, özellikle de firma ile bağlantı kurmak isteyen kişilerle bağlantı kurmak olmalıdır (Vaynerchuk, 2011:150- 152).

Ürün fikirleri hakkında kitle kaynaklı çalışmalar yapan bir şirket için sosyal medya platformlarındaki ürünlere yönelik geri bildirimlerin sayısındaki artış önemli bir işletme fonksiyonudur. Ayrıca sosyal medya platformları üzerindeki karşılıklı diyalogların artışı, genel veri toplama süreçlerini de daha iyi bir hale getirmektedir. Müşteriler bir işletme hakkında konuştuklarında, işletme bu diyaloga dahil olmasa da, işletmeye yönelik düşüncelerini dile getireceklerdir. Ancak bir işletmenin müşterisi ile etkileşim kurmasının sonucunda oluşacak olan fazladan diyaloglar değerli verilerin gün ışığına çıkmasını sağlayacaktır. Bu tür bağlantılar bütün şirketlerin fayda sağlayabileceği fırsatlar (Vaynerchuk, 2011:153) olarak görülmektedir.

Dergilerin sosyal ağ kullanım biçimlerini araştıran “Cinsiyet Dergilerinin Sosyal Medya Kullanımlarında Hazcı İleti Arayışı” adlı çalışmada Gürer ve diğerleri, kadın ve erkek dergilerinin sosyal medya hesaplarındaki içeriklerinde, ne kadar hazcı tüketime dayalı iletilere yer verdiklerini ve dergi içeriğinin sosyal medya platformlarına ne kadar taşındığının saptanması amaçlanmıştır. Araştırmada Türkiye’de yayınlanan kadın cinsiyet dergilerinden; Cosmopolitan ve Vogue, erkek dergilerinden; Esquire ve GQ’nun 2013 Ekim ayını içeren Facebook ve Twitter sayfalarında yer alan iletiler içerik çözümlemesi yöntemi ile

incelenmiştir. Dergilerin takipçi ve ileti sayıları, sosyal ağlardaki kullanım etkinliğini ifade ederken, dergilerin Facebook ve Twitter hesaplarından paylaştıkları iletilerin ise ne ölçüde okuyucuları hazcı tüketimi yönlendirdiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunun için haz tüketimine yönlendiren kavramlar seçilmiş ve dergilerin sosyal ağ gönderilerinde bu kavramlara ne sıklıkla başvurdukları incelenmiştir. Çalışmada dergilerin sosyal ağ kullanımları, sosyal ağlarda yer alan iletilerin ortaklıkları ve sosyal ağlardaki beğeni ve takipçi sayıları tespit edilmiş buna bağlı olarak hazcı tüketime teşvik eden kavramlar ileti grupları ve dergi bilinirliğini artırmaya yönelik iletilerin sosyal ağlardaki kullanımı tespit edilmiştir (Gürer vd., 2014:25-26).

Çalışma sonucunda tüketim ideolojisinin taşıyıcısı ikonlar, magazin haberleri, moda/stil, marka/ürün reklamı, güzellik/bakım, spor, sağlık/beslenme, etkileşimli ileti, mekan/seyahat olarak hazcı tüketimi güdülemekte olan ileti grupları tespit edilmiştir. Moda/Stil, marka/ürün tanıtımı ve tüketimin taşıyıcısı ikonlar sosyal ağlardan özellikle Twitter'da yoğun şekilde yer almış, kadın dergilerinin erkek dergilerine oranla bu iletilere fazlasıyla yer verdikleri görülmüştür. Erkek dergilerinin sosyal ağ kullanımında hazcı tüketime yönelik iletilerin kadın dergileri ile kıyaslandığında çok daha az olduğu tespit edilmiştir. Dergilerin sosyal ağ kullanımlarında pazarlama, reklam, bilgi ve haber paylaşımı dergilerin iletilerinde görülmesine karşın, özellikle sosyal medya platformlarının ayırt edici özelliklerinden olan sohbet ve diyalog özelliğine dayalı etkileşimli iletilere gereken yerin verilmediği tespit edilmiştir. Dergiler sosyal ağ platformlarında yayınladıkları iletilerle kısa ve sınırlı bilgilerle alıcıyı basılı dergi içeriğine yönlendirmiş, geleneksel medyaya özgü yönlendirici ve buyurgan iletiler kullanmışlardır (Gürer vd., 2014:32-33). Bu durum dergilerin sosyal ağları, geleneksel medyayı destekleyecek şekilde kullandıklarını göstermektedir.

“Sosyal Medyanın Kaldıraç Etkisi: Türk Sivil Havacılık Endüstrisi Sosyal Medya Gücünü Nasıl Kullanıyor?” adlı çalışma Facebook, Twitter, YouTube ya da blog gibi sosyal medya platformlarının, Türk sivil havacılık sektörü tarafından nasıl kullanıldığını ve bu araçların bir rekabet unsuru yaratıp yaratmadığını tespit etmeye yönelik olarak gerçekleştirilmiştir (Kara, 2016:62). Araştırmada sektördeki büyüme hızı ve 2014 yılında gerçekleşen yolcu trafiği dikkate alınarak, Türk sivil havacılık sektöründe sadece yolcu taşımacılığı yapmakta olan havayolu şirketleri seçilmiştir. Araştırmanın verileri ise 4 Mayıs-10 Mayıs 2015 tarihleri arasında, araştırma kapsamındaki 10 havayolu şirketinin Web sayfaları, Facebook, Twitter, YouTube, Pinterest, LinkedIn, Foursquare, bloglar vb. sosyal medya platformlarında yer alan hesaplardan elde edilmiştir. Araştırmanın yöntemi olarak ise içerik analizi tercih edilmiştir. İletişim, pazarlama, psikoloji gibi birçok sosyal bilimler disiplinlerinde kullanılan içerik analizi tekniği sosyal medya çalışmaları bakımından da önemli bir araştırma yöntemi olarak görülmektedir (Kara, 2016:67-68).

Araştırmanın sonucunda yolcu taşımacılığı yapmakta olan yerli havayolu firmalarının sosyal medya platformlarını gerektiği kadar aktif ve verimli bir şekilde kullanmadıkları görülmüştür. Yolcu taşımacılığı yapan yerli havayolu şirketleri tarafından en sık kullanılan platform olarak Facebook ve Twitter'ın tercih edilmesi, Türkiye'de en fazla kullanıcıya sahip olan sosyal medya platformlarının Facebook ve Twitter olmasından kaynaklı olabilir. İş dünyasındaki kişilerin diğer kişilerle iletişim kurmasını sağlayan profesyonel sosyal paylaşım platformu LinkedIn ise sadece bir havayolu şirketi tarafından tercih edildiği görülmüştür. Türk Hava Yolları ve Pegasus gibi havayolu şirketlerinin bütçelerinde reklam ve pazarlamaya daha fazla yer açmalarının da etkisiyle, diğer havayolu şirketlerine oranla sosyal medya platformlarını daha fazla etkileşime sahip olarak ve profesyonel bir şekilde kullandıklarını söylemek mümkündür. Buna karşın yerli havayolu şirketlerinin Facebook üzerinden bilet

satışı yapmadıkları tespit edilmiştir. Günümüz sosyal ticaret çağında küresel havayolu şirketleri Facebook üzerinden bilet satışı gerçekleştirmelerinin yanı sıra yolcuların bagaj, bilet vb. sorunlarına yönelik olarak etkileşimli çözümler üretmektedir. Bunun yanı sıra yerli havayolu şirketleri Facebook ve Twitter üzerinden gelen müşteri sorunlarını ya da yorumlarını cevaplandırmayarak müşteri hizmetleri numarasına yönlendirmektedir. Bu bağlamda yerli havayolu şirketleri sosyal medya platformlarının en temel niteliklerinden birisi olan etkileşime sınırlı oranda olanak tanımaktadır (Kara, 2016:71).

Belediye örgütleri ve belediye başkanlarının sosyal medya platformlarından Facebook ve Twitter'ı yerel kamusal politikalara katılım bakımından “nasıl” ve “ne düzeyde” kullanıldığının tespit edilmesi amacıyla “Yerel E-Katılımın Yeni Aracı Olarak Sosyal Ağlar: Facebook ve Twitter Örnekleri” isimli çalışma gerçekleştirilmiştir. Bir başka deyişle, kentsel kamusal politikaların belirlenerek uygulanmasında birinci derecede sorumluluk taşıyan belediyeler, kente yönelik politikaların üretilmesi ve uygulanması aşamasında sosyal medya platformlarının etkileşimli ortamlarında katılımcılığı arttırmak amacıyla “ne düzeyde” ve “nasıl” kullanıldığının araştırılması çalışmanın temel çerçevesini oluşturmuştur (Memiş, 2015:216). Bu amaçla 5 Şubat 2013-15 Mart 2013 tarihleri arasında gerçekleştirilen çalışmada, kişisel düzeyde olmak üzere 6 belediye başkanının Facebook ve 12 belediye başkanının Twitter hesapları; kurumsal düzeyde olmak üzere ise 22 belediyenin Facebook ve 22 belediyenin Twitter hesabı niteliksel içerik analizi yöntemi ile araştırma kapsamında analiz edilmiştir. Sosyal medya platformlarının özellikleri göz önünde bulundurularak içerik analizi için Facebook ve Twitter ile uyumlu olacak değerlendirme formları hazırlanmıştır. Twitter hesapları Snap Bird¹⁹ uygulamasından faydalanılarak son 400 Tweet değerlendirmeye

¹⁹ Snap Bird uygulaması Twitter'ın kendi arama imkanları beklentileri karşılamadığında, oturum açma ve kayıt olmayı gerektirmeksizin bir anahtar kelime ya da kullanıcı adı yazarak anahtar kelimeyle ilgili ya da kullanıcının

alınmıştır. Facebook hesapları ise son 3,5 aylık (104 gün) zaman dilimleri ele alınacak şekilde incelemeye alınmıştır. Aramalar, Google Chrome Web tarayıcısı üzerinden gerçekleştirilmiş ve ortalama olarak her hesap için 150 dakika harcanmıştır (Memiş, 2015:209-217).

Çalışmanın sonucunda kişisel Twitter hesapları üzerinden sorunları ileten ve bilgi talep eden etkileşimin ön plana çıktığı görülmüştür. Başka bir deyişle, hesaplardaki takipçi sayıları dikkate alındığında etkileşimin sınırlı düzeyde olduğu, katılımın ilk evresi olarak nitelendirilen doğrudan katılımı teşvik etmeyerek, sadece bilgi aktaran şekilde kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca Twitter hesaplarında Facebook hesaplarına oranla daha fazla etkileşim gerçekleşmiştir. Bunun nedeni, sosyal medya platformlarından Twitter'ın kullanıcılardan genellikle herhangi bir ön şart talep etmeksizin kolaylıkla erişilebilir olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir (Memiş, 2015:209-228).

Sosyal medya platformlarının eğitsel amaçlı kullanımlarına yönelik de çalışmalar yapılmaktadır. “Lise Öğrencilerinin Sosyal Ağ Kullanım Amaçlarının ve Sosyal Ağları Benimseme Düzeylerinin Öğrenci Başarısına Etkisi” isimli araştırma, lise öğrencilerinin sosyal medya platformlarını genel olarak ve eğitsel amaçlı kullanımlarını ayrıca öğrencilerin sosyal ağları benimseme düzeylerinin öğrenci başarısındaki etkilerini belirlemeyi hedeflemiştir. Araştırmada aynı zamanda sosyal medya platformlarının eğitim amaçlı kullanılmadığında hangi sakıncalara neden olacağı test edilmek istenmiştir (Tanrıverdi ve Sağır, 2014:786).

Araştırmada nicel bir yöntem olan ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Bu araştırma

son ay içerisindeki Tweet’lerini arama yapabileceğiniz kolay kullanıma sahip çevrimiçi arayüz programıdır (Snap Bird, <https://snapbird.org>, Erişim: 05.03.2019).

modeli iki ya da daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ya da derecesini belirlemeyi amaçlamaktadır. Tarama modelleri geçmişte ya da mevcut olarak var olmakta olan bir olguyu var olduğu şekliyle betimlemeyi hedefleyen araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırma konusu olarak seçilen birey, olgu ya da nesne kendi koşulları içerisinde ve tamamen olduğu şekliyle açıklamaya çalışılır (Karasar'dan aktaran Tanrıverdi ve Sağır, 2014:787). Araştırmanın örneklemini İstanbul Anadolu Yakası'ndaki Kartal ve Pendik ilçesindeki lise öğrencileri oluşturmuştur. İlçe Milli Eğitim müdürlüklerinden Kartal ilçesinde 26.910; Pendik ilçesinde 25.717 lise öğrenci bulunduğu bilgisine erişilmiştir. Ana kütleyi temsil edecek örneklem büyüklüğü hesaplanmış bu bağlamda basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile belirlenmiş olan anket soruları 1500 öğrenciye uygulanmış ve bunun sonucunda 1167 kullanılabilir anket formuna ulaşılmıştır. Çalışmada üç ölçekten oluşan anket veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Anket lise öğrencilerinin sosyal medya platformlarını kullanma nedenlerini içeren 14 madde, sosyal medyayı benimseme süreçlerini içeren 22 madde ve sosyal medya platformlarını eğitsel amaçlı kullanmalarını içeren 11 maddeden oluşmuştur (Tanrıverdi ve Sağır, 2014:788).

Çalışma sonucunda araştırmaya katılan öğrencilerin sosyal medya platformlarını sosyal etkileşim, iletişim ve eğitim amaçlı olarak orta düzeyde; tanıma ve tanıtma amaçlı olarak kullanım seviyelerinin ise düşük düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Kız öğrencilerin yıl sonu başarı ve yabancı dil başarı notları erkek öğrencilere göre istatistikî açıdan daha yüksek olduğu görülmüştür. Araştırmada kız öğrencilerin eğitim amacıyla sosyal medya platformlarını daha çok kullandıkları, erkek öğrencilerin ise sosyal medya platformlarını tanıma ve tanınma amacıyla kullandıkları sonucuna varılmıştır. Kız öğrencilere oranla daha çok sosyal medyayı benimseyen erkek öğrencilerin daha az başarılı oldukları sonucu ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan kız öğrenciler sosyal medya platformlarını kolaylaştırıcı faktörler,

kullanım kolaylığı, yarar bakımından benimserken, erkek öğrenciler ise sosyal etki ve topluluk kimliği bakımından benimsemektedir (Tanrıverdi ve Sağır, 2014:806-807).

Özetle ifade etmek gerekirse sosyal medya ortamlarının analiz edilmesi ile ilgili temel eğilimler ve yöntemler incelendiğinde kullanıcı temelli yaklaşımlar ile içerik temelli yaklaşımların çoğu kez birlikte kullanıldığı görülmektedir. Yukarıda örneklenen çalışmalarda görüldüğü üzere, araştırma nesnesi olarak sosyal medya ortamlarını çalışan araştırmacılar, bireylerin veya kurumların neden bireysel ve toplumsal ihtiyaçlarını karşılamak için farklı sosyal medya ortamlarını kullandıklarını ve sosyal medya kullanımının hangi motivasyonlardan kaynaklandığını analiz edebilmek için kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı bağlamında çalışmalarını gerçekleştirdikleri tespit edilmektedir. Sosyal medya kullanıcılarının kullanım alışkanlıkları ve kullanım sürelerinin yanı sıra kullanıcılar tarafından üretilen ve paylaşılan metinlerin etkilerini ortaya koymak amacıyla içerikler, başta içerik çözümlemesi olmak üzere, söylem çözümlemesine de başvurularak iki farklı çözümleme yöntemi kullanılmaktadır. Araştırmanın örneklem seçiminin ve yöntem kısmının açıklandığı bölümde sosyal medya içeriklerinin çözümlemesinde kullanılan söylem çözümlemesine ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Ayrıca yukarıda aktarılan çalışmalarda sosyal medya ortamlarının analizinde farklı yöntem ve tekniklerin birlikte kullanıldığı görülmektedir. Kitle iletişim araştırmalarında sıklıkla kullanılan anket, katılımcı gözlem, yarı yapılandırılmış açık uçlu görüşmeler vb. yöntem ve tekniklerin nitel veri analizi programlarıyla birlikte sosyal medya ortamlarının analizinde kullanıldığı saptanmıştır.

3.2. Söylem Çözümlemesi

3.2.1. Söylem

Bu bölümde söylem kuramlarındaki yönelimler tartışılmadan önce söylem kuramlarının çıkış noktası sürecinde katkı sağlayan kuramsal yaklaşımlara değinilecektir. Söylem kuramları temelde Saussure'un linguistik yaklaşımından etkilenmiştir. Saussure'un yaklaşımı ile birlikte dilin dünyayı yansıtan gerçek bir ayna olmaktan öte, şeylerin anlamının kültür içerisinde ve toplumsal uzlaşma aracılığıyla inşa edildiği kavranmıştır. Ancak Saussure'un fikirlerinin Herder, Humboldt, Hegel, Wittgenstein gibi dilbilimi üzerine de düşünen düşünürlerin görüşleri üzerine temellendiği unutulmamalıdır. Saussure'a göre dil bir göstergeler sistemidir. Gösterge ise bir kavram veya sözcükten oluşarak kendi içerisinde bir bütünlüğe sahiptir. "Kendi içinde bir bütün" olmanın anlamı dilin insandan ve toplumdan dolayısıyla dış dünyadan bağımsız bir varlık olarak tanımlanmasıdır. Saussure'a göre, tek tek göstergeler ve bütün bir dilin sistemi toplumun uzlaşmaya varmasından sonra, dil toplumdan bağımsız, kendi içerisinde değişmez ve bütünsel bir yapı olarak mevcudiyetini devam ettirir. Ve ancak çeşitli gösterge sistemlerinin kullanılması ile insanlar arasında iletişim sağlanabilir. Bu bağlamda Saussure dilbilimin kuruculuğunu yaptığı gibi bununla birlikte göstergebiliminin de temellerini atmıştır (Güngör, 2016:227-229).

Saussure dilsel göstergeyi, birbirinden ayrılmaz bir bütün olarak, gösteren ve gösterilen olmak üzere iki yönlü bir olgu olarak tanımlamıştır. "Gösterilen", zihnimizde oluşan soyut bir kavram ya da imge iken, bu kavramın ya da imgenin bir ses zinciri ile ifade edilerek somut hale getirilmiş şekline, sözcüğe "gösteren" denilmektedir. Göstergeler ve nesneler arasındaki ilişkiyi inceleyen Saussure'a göre, bir topluluğun kullandığı dilde bir

kavramı temsil etmek üzere üzerinde uzlaşılarak seçilen sözcüğün seçilme işleminde herhangi bir neden yoktur. Saussure bunu “nedensizlik ilkesi” olarak tanımlamaktadır. Saussure aynı zamanda nesneler ve nesnelere karşılık gelen sözcükler arasındaki anlamsal ilişkinin toplumsal uzlaşa temeline dayandığına işaret etmekle, dili toplumsal bağlamı ile de değerlendirmiştir (Güngör, 2016:228).

Bir meta-eylem olarak söylem, anlatım, müzakere, beyan tarzı, diyalog, ideoloji, bilgi, güç ve gücün değişimiyle eyleme dönüşen dil pratiklerine yönelik süreçleri içermektedir. Söylem kültürel, ekonomik, sosyal ve siyasi özetle sosyal hayatın bütün yönleri ile ilişkilidir. Söylemin keşfi ile birlikte evrensel gerçeklik de ortadan kalkmış, gerçeklikler ortaya çıkmıştır. Gerçeklik, söylemle ve söylem içerisinde inşa edilmektedir. Her söylem aynı zamanda bir gerçeklik inşası olduğundan artık söylemlere karşılık gelen gerçekliklerden söz edilebilir (Sözen, 1999:12).

Felsefede dolayimli “gidimli düşünce” ya da söylem (discours) sözcüğünün retorik ile bir ilgisi yoktur. Söylem akıl yürütme ve usavurma yollarının yardımıyla dilin ilerleyişi içerisinde kendisini aşama aşama kuran düşüncenin kendisidir. Bazı felsefe eğilimlerine göre ise “söylem” kavramı “söylev, hitabet” anlamına da gelmektedir. Bunun nedeni bu kavramın Derrida ve Lacan tarafından kullanılan anlamıyla da yazıdan daha çok sözü ve konuşmayı (parole) işaret ediyor olmasıdır. Lacan’a göre arzunun bilinçdışı nesnesini dışarıda bırakmak ya da gizlemek söylemin fonksiyonudur (Bozkurt, 1988:40-41).

Söylem kavramı özellikle sosyal bilimcilerin, dilbilimcilerin, antropologların ve yazın kuramcılarının önemsedikleri bir kavram olarak batıdaki geçmişi 2000 yıl öncesine dayanmaktadır (van Dijk’dan aktaran Kocaman, 2003:1). Söylem sözcüğünün kökenindeki

‘discursus’ sözcüğü tartışma, konuşma ve koşuşturma anlamına gelmektedir. Sözlük anlamına bakıldığında ise bir konuya yönelik olarak düşüncelerin söze dayalı, düzenli, resmi ve uzun bir şekilde aktarılması şeklinde tanımlanmaktadır (Kocaman, 2003:1). “Discourse” kavramı Türkçe’ye “söylem” şeklinde tercüme edilmesine karşın söylem, “discourse” kavramını açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Dilbiliminde “discourse” karşılıklı konuşma, sözlü sunum ve tartışmada olduğu gibi bir cümleden fazla olan yazılı veyahut sözlü iletişim biçimini ifade etmektedir (Erdoğan ve Alemdar, 2005:299). Söylem kavramı etimolojik kökeninde etkinlik düşüncesini içermektedir. Bu kavram konuşma, sunum, sohbet vb. anlamlarında Fransızca “discours” teriminden gelmektedir. Latince discursus’a dönüşen söylem kavramı hareketlilik ve akış anlamını kazanmıştır. Bu bağlamda ikili bir anlama sahip olan söylem kavramı etkileşimli bir süreç içerisinde anlamların üretilmesi ve bu sürecin çıktısı olarak ortaya çıkan şey anlamındadır.

Teun A. van Dijk’a göre söylem çalışmalarının temeli genellikle siyasal amaçlı ve inandırıcılığı yüksek olan konuşmaların planlanması ve düzenlenmesine yönelik ilkeleri tespit etme konusuyla ilgilenen klasik sözbilimi alanına kadar uzanmaktadır. Buna karşın klasik sözbilim, dilbilimin 18. yüzyıldan sonra ortaya çıkışıyla özellikle de 20. yüzyılın başlarında önemini yitirmeye başlamıştır. 20. Yüzyılın başlarında Ferdinand de Saussure’un dil çalışmalarını dizgeleştirme ve bunun yanı sıra toplumsallaştırma uğraşları dilin yapısal niteliğinin ötesine geçme zorunluluğu oluşturmuştur. Bununla birlikte Rus biçimcileri yazınbilim ve dilbilimi bir araya getiren dil çalışmalarına öncülük etmiştir. Birçok dilbilimciye göre Vladimir Propp’un “masalın biçimbilimi” isimli 1928 yılında yayınlanan çalışması yapısalcılığın söylem çözümlemesinde kullanılmasının ilk ve en yetkin örneklerinden birisi olarak değerlendirilmektedir (van Dijk’dan aktaran Kocaman, 2003:1). Buna ek olarak Levi-Strauss’un kültür ve söylence çözümlemelerini de söylem çalışmalarının

öncüleri içerisinde değerlendirmek mümkündür. İlk olarak İngilizce'de 1952 yılında dilbilimci Zellig Harris tarafından söylem analizi kavramı bir makalenin başlığı olarak kullanılmıştır. 1960'lı yılların başlarında ise Fransız dilbilim ve göstergebilimcilerden Barthes, Greimas, Bremond iletişimi dil içi ve dil dışı öğeler bütünlüğü içerisinde ele almaları ve dili toplumsal, kültürel bağlam ve değerler içerisinde değerlendirmeleri neticesinde söylem kavramına ulaşılmasına katkıda bulunmuşlardır. Ancak söylemin yapısal boyutuna yönelik metin, dilbilgisi ve metindilbilim olarak bahsedilecek ilk çalışmalar 1960'lı yılların başlarında Avrupa'da Hartmann ve öğrencileri tarafından gerçekleştirilmiştir (Kocaman, 2003:2).

1970'ten sonraki söylem çözümlemelerinde dizgeli çalışmaların ya da masal, söylen gibi özel söylem türlerinin yerine dilin gündelik doğal kullanımı incelenmeye başlayarak söylem çalışmalarının yapıyı da kapsadığı ancak onun da ötesine geçerek bağlamı, işlevi ve doğal iletişim koşullarını yansıtan bir yönelime geçilmiştir. Bu dönemde yapısal düzlemin ötesinde dilin toplumsal yönüne ve işlevsel boyutuna ağırlık verilerek toplumsal, kültürel bağlamdaki farklı dil kullanımlarının ne anlama geldiği yorumlanmaya başlanmıştır. Özellikle de kişilerin konuşmadaki konumlarının, cinsiyet ve eğitim gibi faktörlerin dil kullanımı üzerindeki etkisinin ne olduğu yönünde araştırmaların yapılmasını gerektirmiştir (Kocaman, 2003:3).

Kişilerarası iletişimdeki “discourse” analizi bir ilişkinin sözlü ya da sözsüz yanının incelenmesi anlamına gelmektedir. Foucault'un ele aldığı anlamda, kültürel çalışmalarda “discourse analizi” dilin ve diğer kodların anlamı ile ilgilenmesinin yanı sıra odak noktası bu kodlardaki güç ilişkileridir. Toplumun ve tarihin dışarısında duramayan kodlar ve anlamları sürekli olarak zamanın tarihsel ve sosyal bağlamına, mevcut güç ilişkilerine ve çatışmalara bağlı durumdadır. Söylemler arasındaki ideolojik mücadelenin devamlılığı toplumda bazı

söylemlerin diğerlerinden daha meşru olduğu yönünde düşünülmesine neden olur. Foucault'a göre, toplumdaki belirli sayıdaki süreçlere göre söylem üretimi kontrol edilir ve onun seçilmesi, örgütlenmesi ve dağıtılması sağlanır (Erdoğan ve Alemdar, 2005:299).

Söylem, edebiyat çalışmalarında, sosyolojik çalışmalarda, medya metinlerinde kısacası her alanın kendi bakış açısını yansıtacak şekilde sıklıkla farklı şekillerde tartışılan ve kullanılan bir kavram haline gelmiştir. Söylem çalışmaları 1960'lı yıllarla birlikte disiplinler arası yaklaşımların çözümleme yöntemi olarak kullanılmaya başlanmasıyla ortaya çıkmıştır. Ancak söylem ve söylem çözümlemesini açıklamaya yönelik tek bir perspektif olmamakla birlikte her bir bakış açısı kendi önerisini dile getirmiştir.

Foucault öncesinde söylem kavramı, düşüncelerin dil yoluyla aktarım biçimi ve iletişime özgü tüm anlatım dillerini kapsamı bakımından heterojen bir dil olarak, tarihsel²⁰ ve sosyo-kültürel meselelerden bağımsız bir şekilde ele alınmaktaydı. Michel Foucault, bir kültür içerisindeki ifadelerin ortaya çıkışının yanı sıra yok oluşunu, olayların ve şeylerin sürekliliklerini ve paradoksal varoluşlarını belirleyen kurallar oyununu arşiv olarak nitelendirmiş, *The Archaeology of Knowledge*²¹ (Bilginin Arkeolojisi), isimli kitabında

²⁰ Tarihsel disiplinlerde Foucault ile birlikte süreksizlik kavramının önemli bir yere sahip olduğu kabul edilmeye başlanmıştır (Foucault, 1999:10).

²¹ Bilginin arkeolojisi adlı eserinde Foucault, yeni tarih kavramından bahsettiği gibi bu yeni tarih kavramının yeni bilgi ve öznel bilinç kavramlarıyla doğrudan ilişkili olduğunu ve hatta onların temelini oluşturduğunu iddia etmiştir. Özne aynı kendisini tanımlayan bilgi ve tarih gibi değişik diziler içinde yer aldığından dağılmış bir olgudur. Foucault'ya göre özneyi, tarihi ve bilgiyi söylem kavramı birleştirmektedir. Söylem bir bakıma onları değişik diziler içine yerleştirip dağıtırken aynı zamanda da hem dizilerin oluşumuna yönelik kuralları tanımlamakta hem de diziler arasındaki ilişkiyi kurarak bu ilişkinin özelliklerini ve sınırlarını oldukça net çizgilerle belirlemekte ve aktarmaktadır. Diğer bir deyişle söylem, seçici, tanımlayıcı, belirleyici ve aktarıcı

bilginin²² içinde herbiri ayrı bir ifadeler bütünü olan söylemsel oluşumları, pozitiflikleri, ifadeleri, bunların şartlarını ortaya çıkarmayı amaçlayarak bir arşiv araştırması yapmıştır. Bir düşünce sistemleri tarihçisi olarak nitelendirilen Foucault, arkeolojiye bir yöntem olarak başvurmuş ancak arkeoloji ve tarih²³ kavramlarını geleneksel anlamlarından farklı bir şekilde kullanmıştır. Bilginin arkeolojisi bir çağın söylemlerinin normatifliğini, bilginin normalleşme şekillerini ve oluşum kurallarını anlamaya çalışan bir yöntemdir (Foucault, 1999:8-10). Foucault, “söylemsel oluşumların ve ifadelerin bir kez baştan başa katedilmiş alanı, onların bir kez tasarlanmış genel teorileri ve mümkün uygulama alanları hakkında yapılmış çözümlemeyi” (1999:11) arkeoloji olarak tanımlamaktadır.

1960'lı yılların sonu ve 1970'lerdeki tarihsel mücadelelerle birlikte gerçekleşen kuramsal dönüşümler sınıf kimliği de dâhil olmak üzere toplumsal kimliklerin kuruluşunda yeni bir paradigmayı gündeme getirmiştir. Bu paradigma toplumsal kimliklerin önceden verili olmayarak belirli bir dil içerisinde inşa edildiğini iddia etmesi yönünden söylem kavramını merkeze yerleştirmiştir. Bu bağlamda söylem kavramı Batı marksizmi içerisindeki eleştirel,

özelliklere sahiptir (Doltaş, 2003:51).

²² Foucault'nun terminolojisinin en kilit kavramlarından olan bilgi (savoir), her türlü bilgiyi içerisine dahil edecek boyuta sahiptir. Derinlemesine gerçekleştirdiği çalışmalarında özellikle klasik çağ (1660-1800) ve modern çağda (1800-1950) bilginin ve bilimin oluşumu üzerinde durmuştur (Foucault, 1999:8).

²³ Foucault'ya göre geleneksel anlamında tarih “geçmişin anıtlarını”, “belleğine yerleştirmek” onları döküman haline dönüştürmek ve çoğunlukla, kendiliklerinden sözlü olmayan ya da söylediklerinden başka olan şeyi sessizce söyleyen bu işaretleri konuşurmak girişiminde bulunuyordu (1999:19). Günümüzde ise bilginin kaynağı olarak tarih, anıt olarak farz edilenleri gözlemlemeye ve çözümlemeye yönelmemekte, bunun yerine kendi anıtlarını seçerek, kendi yöntemini kurmakta ve kendi tarihini oluşturmaktadır (Doltaş, 2003:50).

çözümleyici fikrin ve uygulamaların yöneldiği yeni yörünge etrafında gelişmiştir. Söz konusu yörünge kapitalist toplumsal ilişkilerin kurulmasında ve korunmasında esas olarak ya da sadece ekonomik ilişkiler düzeyinin değil; kültürel, ideolojik ve aynı zamanda politik üst yapının işleyişinin de rolünün olduğu yönünde tespiti ile gelişim göstermiştir. Aynı zamanda kapitalist toplumlardaki sınıf mücadelesi, cinsiyet, ırk, etniklik, din vb. ayrımlar üzerinden inşa edilerek sürdürülen hâkimiyet yapılarının işleyişini anlama ve dönüştürme maksadıyla ideoloji, söylem, iktidar/güç, hegemonya, eklemlenme vb. kavramlar geliştirilmiştir. Özellikle söylem kavramı yapısalcılık sonrasındaki yaklaşımlarda ideoloji kavramı yerine kullanılmaya başlanmış ve toplumsal alandaki güç ilişkilerini anlamaya yönelik bir analitik araç olarak görülmüştür. Söylem kavramı yapısalcı yönelim taşıyan yaklaşımlar çerçevesinde ise ideoloji kavramını destekleyecek bir kavram olarak kullanılmıştır. Sonuç olarak söylem kavramı toplumsal bilimlerde ve dolayısıyla iletişim alanında da insanların politik ve toplumsal alanda verili güç ilişkilerine dâhil olma ve bu güç ilişkilerini değiştirme süreçlerinin dinamiklerinin anlaşılmasına olanak tanımaktadır (Dursun, 2012a:3).

1970'li yıllarla birlikte gerçekliğin toplumsal olarak üretilen bir dışsallık olduğu yönündeki anlayış inşacı (constructivist) görüşlerin etkisi ile ortaya çıkmıştır. İnsan dili kullanmak gibi ifadelendirici etkinlikleri süresince hem toplumu üretmekte hem de toplum tarafından üretilmektedir. İnşacı yaklaşımla birlikte gerçekliğin “yansıtılması/çarpıtılması” sorununun yerini gerçekliğin “temsil edilmesi” ve gerçekliğin “inşası ve anlamlandırılması” sorunu almaya başlamıştır (Dursun, 2012a:4).

Belirli bir dil anlayışını temel alarak geliştirilen söylem, tarihsel ve toplumsal koşullardan soyutlanmış bir dil anlayışına dayalı bir anlamda yapısalcı yönüyle Saussure’cüdür. Bir diğer yönüyle ise söylem, dili toplumsal koşullar içerisinde toplumsal

iktidarın kurulduğu bir alan olarak gören ve Saussure'cu dil kuramının eleştirisi üzerinden yükselen yapısalcılık sonrası dil yaklaşımları ile bağlantısı olan bir kavramdır. Ancak her iki yaklaşımda dil pratikleri ile toplumsal güç ilişkileri arasındaki bağa vurgu yapmaktadır.

Söyleme yönelik analitik yaklaşımların tamamı kuramsal kökenlerini eleştirel marksizmden almışlardır. Söylem çözümlemelerinin her biçimi için Antonio Gramsci, Louis Althusser, Frankfurt Okulu ve Foucault'nun dilin, ideolojik alanın ve kültürün önemine işaret eden çalışmaları kuramsal temeli oluşturmuştur. Günümüzde söylem çözümlemelerinde iki temel çözümleme eğiliminin olduğunu söylemek mümkündür. Birinci eğilim, Fairclough, Van Dijk, Wodak, Hodge, Kress gibi eleştirel dilbilimciler ve Stuart Hall ile İngiliz kültürel çalışmalarında karşılaştığımız yapısalcı yönlerde içeren söylem çözümlemeleridir. İkinci eğilim, yapısalcılık sonrası dil anlayışı ile psikanalitik yaklaşımların da etkisini içeren Laclau-Mouffe ve Žižek gibi düşünürlerin çalışmalarında karşılaştığımız söylem çözümlemeleridir (Dursun, 2012a:6).

Çalışmada söylem kuramları arasındaki iki temel yönelime işaret eden Foucault ve Laclau-Mouffe'un kuramlarına kısaca değindikten sonra medya çalışmalarında yoğun bir şekilde kullanılmakta olan özellikle Norman Fairclough ve Teun van Dijk'in eleştirel söylem çözümlemeleri üzerinde durulacaktır. Eleştirel söylem çözümlemeleri özellikle Foucault'nun söylem kavramı, bilgi ve iktidar kavramsallaştırmasından faydalanmıştır. Bu bağlamda hem yapısalcı hem de post-yapısalcı çözümleme tarzları arasında bir geçişli olma durumu söz konusudur.

Foucault'nun yaklaşımına göre özne dili kullanarak kendisini ifade etmez; dil tarafından konuşulan ve ifade edilendir. Söylem kuramlarında modern felsefenin öngörmüş

olduğu aşkın özne konumu yerini söylem içerisinde ve anlamlandırma sürecinde kurulan özne konumuna bırakmıştır. Bu bakımdan söylem kuramları Nietzsche'nin bilgi anlayışından da etkilenmiştir. Foucault'ya göre yorumlamanın tam anlamıyla başlangıcı olabilecek hiçbir şey bulunmamakla birlikte aslında her şey yorumdur. Göstergeler ise kendi içinde yorumlansın diye sunulan bir şey değil, başka göstergelerin yorumudur (Foucault, 2011:53-54). Dini, hukuki, tıbbi ve bir bölümüyle de politik özellik taşıyan söylemler, konuşan özneler için farklı özellikler ve kararlaştırılmış roller tespit eden bir tür ayınsellik içeren bir niteliğe sahiptir (Foucault, 1987:43).

Nietzsche'ye göre, kökensel bir gösterilen olmamakla birlikte sözcüklerin kendileri de yorumlardan başka bir şey değildir. Sözcükler bir gösterilen belirtmeksizin bir yorum dayatmaktadır. Yorumlamada bulunma görevi ile karşı karşıya olmamızın nedeni ilk ve açık olmayan göstergelerin varlığından ziyade yorumların varlığıdır. Konuşmayı sürdüren herşeyle birlikte yorumlar dokusu da var olmaya devam eder. Sözcükler, adalet, iyilik ve kötülükle ilgili ikili sınıflandırmaların hepsi özet olarak göstergeler, yorumun üstünü örtmeye yarayan birer maskedirler. Nietzsche'ye göre yorumcu her hakikatin gizlemeye çalıştığı yorumu dile getirdiği için aynı zamanda "hakikati dile getiren"dir. Modern yorumbilgisinde yorumun göstergeler karşısındaki bu önceliği belirleyici olmaktadır (Foucault, 2011:54-56).

Foucault'ya göre, disiplin söylemin üretimindeki bir denetim ilkesi olarak kuralların sürekli bir biçimde yeniden güncelleştirilmesi biçimindeki bir kimliğin desteğiyle söylemin sınırlarını belirlemektedir. Eğer konuşan özne birtakım zorunluluklara karşılık veremiyorsa ya da konuştuğunda yeterli olarak nitelendirilmiş olursa, söylemin düzeni içerisine dahil olamayacaktır. Başka bir deyişle söylemin tüm alanları açık ve girilebilir değildir; bazı alanlar çok sıkı olarak yasaklanmıştır. Söylemin bazı alanları ise önceden belirlenmiş bir

kısıtlama olmaksızın her konuşan öznenin kullanımına açık bırakılmıştır (Foucault, 1987:41).

Bireyleri özne yapan iktidar biçimi onları kategorize ederek, bireyselliklerini belirlemektedir. Aynı zamanda onları kimliğine bağlayarak hem kendisinin hem de başkalarının onda tanımak zorunda oldukları hakikat yasasını zorla kabul ettirerek gündelik yaşama doğrudan karışır. Özne sözcüğü denetim ve bağımlılık yoluyla bir başkasına bağımlı olma ya da vicdan ve öz bilgi aracılığıyla kendi kimliğine bağlanma anlamlarına gelmektedir. Bu her iki anlamda boyun eğdiren ve bağımlı kılan bir iktidar şeklini aşılacaktır. Bir iktidar ilişkisi gerçekten bir iktidar ilişkisi olacaksa, ötekinin diğer bir deyişle üzerinde iktidar uygulananın “sonuna kadar bir eylem öznesi olarak tanınması ve öyle kalması ile bir iktidar ilişkisine karşı, bütün bir karşılıklar, tepkiler, sonuçlar ve muhtemel buluşlar alanının açılabilmesi” (Foucault, 2005:63-73) unsurları vazgeçilmez bir derecede önem taşımaktadır.

Foucault “iktidar ilişkileri” kavramını kullandığında bir siyasi yapıdan, bir hükümetten, hâkim bir toplumsal sınıftan, köle ve karşısındaki efendi ilişkisine gönderme yapmamaktadır. Foucault’ya göre sözlü bir iletişim sağlama, kurumsal veya ekonomik bir ilişki ya da bir aşk ilişkisi diğer bir deyişle bütün insan ilişkilerinde iktidarın varlığı söz konusudur. Bu iktidar ilişkisinde bir kişi bir başkasının davranışlarını yönlendirmeye çalışmaktadır. Bu iktidar ilişkileri değişikliğe uğrayabilir ve bu bakımdan hareketli ilişkiler olmakla birlikte değişmez bir biçimde verili değillerdir. Foucault’nun iktidar ilişkilerinde altını çizdiği mesele öznelerin özgür olmadığı durumlarda iktidar ilişkilerinden de söz edilemeyeceğidir. İktidar ilişkileri mutlaka bir direniş imkânını içerisinde barındırmaktadır. Şiddetli karşı koyma, kaçıp kurtulma, hileye başvurma gibi mevcut durumu tam tersine çevirecek stratejilerin varlığı direniş imkânlarına işaret etmektedir. Bu imkânların olmaması durumunda iktidar ilişkisinin varlığından söz edilemezdi. Bu nedenle eğer her toplumsal

alandaki iktidar ilişkileriyle karşılaşılıyorsa bunun da nedeni her yerde aynı zamanda özgürlüğün de var olmasıdır (Foucault, 2005:235-237). Sonuç olarak Foucault, iktidarı her şeyi özgürlüğe hiçbir şekilde yer bırakmayacak biçimde denetleyen bir tahakküm sistemi olarak görmemektedir.

Kurumsal bir çerçeve içerisinde beliren iktidarı ifade eden Foucault, söz konusu iktidarın bazı sosyal pratikler aracılığı ile tesis edildiğini iddia etmektedir. Belirli bir kimseden gelmemesi bakımından belirli bir yüzü bulunmayan iktidar, bilgi ile yakından ilişkili ve bilgiden ayrılmazdır. Bilgi yalnızca güç ya da iktidar olmakla kalmaz aynı zamanda iktidarı elinde bulunduranlar söylemi de bir şekilde kontrol etmektedirler. İktidarla bilgi arasındaki bu zorunlu ilişki modern devletin doğasına bakıldığında en iyi şekilde anlaşılabilir. Devlet iktidarını genişletirken kendi sınırları içindeki sosyal grupları tanımlar, onların sayılarını planlar ve disiplin altına alıp kontrolü sağlamak amacıyla yeni söylem formları geliştirir (Cevizci, 2011:1264). Foucault bu bağlamda belirli bir beşeri faaliyet alanında gücü elinde bulunduranların, bilgiyi kendi kontrol alanları dahilinde tanımladıkları, kontrol ettikleri ve böylelikle diğerlerini kendi yönetimlerine bağlama kapasitesine sahip olduklarını ifade etmektedir.

Foucault, söylenmiş şeylerin yani söylemlerin alanına arşiv demek, arkeolojiyi de onun çözümlemesini yapmakla mükellef olarak görmektedir. Arkeoloji Foucault'ya göre bilim kuramı (epistemologie) alanını açıklamaya yönelik bir incelemedir. Arkeoloji sözlüğü, zamanın dışına düşerek şimdi kendi suskunlukları içerisinde donup kalmış olan izlerin çağrışımlarla birlikte yeniden bulunarak ortaya çıkarılması ya da uyandırılmasına yönelik “tehlikeli” bir sözcüktür. Arkeolojinin görevi söylemlerin (discours) betimlenmesidir. Foucault'ya göre arşiv, farklı bilgi alanlarının konusu içerisinde yer alan verili bir dönemdeki

şeylerin hepsini oluşturmaktadır. Arşiv dilbilimsel bir sistem değil, verilmiş bir uygarlıktaki geleneklerin diğer bir deyişle söylemlerin geniş anlamda toplamını ifade eder. Verilmiş bir kültür çerçevesi içerisinde ifadelerin ortaya çıkışını, ortadan kalkışını belirleyen kuralların işleyişine karşılık gelmektedir. Özetle arşiv, dilbilimsel anlamın karşıtı bir şekilde toplumsal anlamı oluşturan bir mekanizma olması gerekmektedir (Bozkurt, 1988:46-47).

Erken döneminde Foucault, sosyalist düşünceden, varoluşçu fenomenolojiden edindiği felsefi temel ile birlikte yapısalcılık ve post yapısalcılığın da etkisiyle kendi üslubunu oluşturmuştur. Sosyal bilimler, psikiyatri, klinik tıpla ilgilenen Foucault'nun inançlardan ve bireysel bilgilerden ayrıştırılmış bir şekilde söylemsel düzenlere dayanan bir “bilgi arkeolojisi” geliştirmiştir. Düşünce sistemlerinin pek çok farklı ve birbirinden alakasız olabilen öğelerden oluştuklarını iddia etmiştir. Kökenbilimsel yaklaşımında öncelikli olarak modern hapisaneleri ve onların içerisinde çıkıp temellendirildikleri sosyolojik ve psikolojik çerçeveleri araştırmış sonrasında ise modernizmin kendisini açıkladığı delilik, cinsellik gibi pratik alanlarını ele almıştır. Foucault, Eski Yunan ve Roma'daki etik kavramları felsefe çalışmalarının konusunu oluşturmuş ve kendisi yeni bir etik anlayışı geliştirmeyi sürdürmüştür (Bal, 2006:147-148).

Foucault'nun arkeolojik yöntemi Gaston Bachelard ve Georges Canguilhem'in tarih ve bilim felsefesinden, Raymond Roussel, George Bataille ve Maurice Blanchot'nun modernist edebiyatından, Fernand Braudel ve onun Annels Okulu'nun etkisiyle gelişim göstermiştir. Bu üç farklı etkinin kesiştiği nokta, öznenin felsefedeki merkezi konumunun sarsılarak öznenin tarihinin sona erdirilmesi olmuştur. Foucault ayrıca postmodern düşünürlerin yazının merkezindeki yazarı yerinden etmeleri, dilin kendisini ise yazının özü haline getirmelerinden etkilenmiştir. Özellikle de Foucault ve diğer Fransız Post-yapısalcı

düşünürler üzerinde etkili olan düşünürler, geleneksel felsefeyi aşma düşüncesini veren Nietzsche, aydınlanma aklını ve batılı kültürün gerçeklik ilkesini eleştiren ve modern özne anlayışına karşı çıkarak aykırı karşıt deneyimleri öven George Bataille olmuştur (Bal, 2006:148).

Foucault ilk dönem çalışmalarında geliştirdiği arkeolojik yaklaşımında söylemler ve disiplinler arasındaki basit karşılıklılık fikrini öne sürmüş, söylemin işleyişini belirleyen kuralların neler olduğunu araştırmış, soykütüğü yaklaşımına geçişle birlikte ise söylemsel kategorilerdeki mikro iktidar ilişkilerinin özne konumlarını üretme potansiyeline nasıl sahip olduğu konusuna odaklanmıştır. Foucault çalışmalarında soykütüğü yaklaşımına geçmesiyle birlikte, tarih içerisinde söyleme biçim veren iktidar ilişkilerine odaklanmıştır. Bu yaklaşıma göre, farklı toplumsal pratikler sonucunda ortaya çıkan iktidar söylemi, bilgiyi, özneyi ve bedeni inşa etmektedir.

Söylem çözümlemelerinin beslendiği bir diğer kuramsal temel Rus dilbilimci ve aynı zamanda ideolojik gösterge kuramının kurucusu Valentin Nikolayeviç Volosinov, dil kullanımının ideolojik boyutuna işaret etmiş ve dilsel göstergeleri sınıf mücadelesinin bir alanı olarak kavramsallaştırmıştır. Böylelikle Volosinov, sınıf mücadelesini sözcükler ve göstergeler üzerinden sürdürülen bir mücadele olarak nitelendirilmiştir. Volosinov'un göstergelerin çok vurgululuğuna yönelik ifade ettiği dil ve söylem içerisinde bir savaşın verilebileceği görüşü, 1980 sonrasındaki kültürel çalışmalar içerisinde ideoloji sorununun değerlendirilişinde etkili olmuştur. Volosinov'un görüşleri ile ideolojinin maddi bir pratik olduğu yönündeki Althusser'in düşünceleri ve Gramsci'nin hegemonya ve rızaya yönelik düşünceleriyle bir araya geldiğinde medya metinlerinde, siyasal söylem içerisinde bir mücadele verilebileceği ve bunun sonucunda karşıt hegemonik bir kültürün oluşturulabileceği

yönünde iddiaları gündeme getirmiştir (İnal, 1996:53-61).

Volosinov’a göre, her gösterge ideolojik değerlendirme ölçütlerine maruz kalmaktadır. İdeoloji alanı ile göstergeler alanı birbiriyle çakışmakta ve böylelikle birbirleriyle eşitlenmektedir. Göstergenin olduğu bir yerde aynı zamanda ideoloji de mevcuttur. İdeolojik her şey aynı zamanda semiyotik bir değere sahiptir (aktaran Hall, 1999a:218). Anlam üzerinde egemenlik kurmak amacıyla söylem içerisinde başlatılan mücadelenin bir sonucu olarak ideolojik göstergeye sonsuz, sınıflarüstü bir nitelik kazandırmak, toplumdaki değer yargıları arasındaki savaşı sonlandırmak göstergeyi tek vurgulu hale getirmek anlamını taşımaktadır (aktaran Hall, 1999b:109). İdeolojik göstergeler toplumsal çok vurgululuğa sahiptir. Her ne kadar bu çok vurgululuğun içerisinde direnen, alternatif söylemsel yorumlar mevcut olsa da, yönetici sınıf göstergeyi tek vurgulu yapmak amacıyla mücadele etmektedir (Volosinov, 2001). Volosinov’un yaklaşımı ideoloji ile dilin bir ve aynı olmadığını göstermiş ve aynı zamanda ideolojik öğelerinde zorunlu olarak bir sınıfa ilişkin olmadığını ifade etmiştir. Sınıflar üstü bir karaktere bürünen ideolojik göstergenin bu tek vurgulu hali sonuçta ideolojik bir kapanma pratiği ortaya koymaktır (Hall, 1999b).

Volosinov’a göre, dil ve ideoloji bir anlamda özdeş olmasına karşın bir diğer anlamda özdeş olamaz. Örneğin, aynı ulusal dil içerisinde çatışan ideolojik konumlar kendilerini dile getirebilir ve aynı dilsel cemaat içerisinde kesişebilirler. Özetle Volosinov’un çalışmaları gösterge düzeyinde mücadele eden karşı toplumsal çıkarları işaret ederek yeni bir ideoloji tanımlı kazandırmıştır (Eagleton, 1996:271).

Althusserci Fransız dilbilimci Michel Pecheux, özellikle “Dil, Anlambilim ve İdeoloji” (1975) adlı eserinde Volosinov’un kuramlarını daha ileri bir noktaya götürmüş

“söylemsel süreç” ve “söylemsel formasyon” kavramlarıyla Saussure’ün langue (soyut dil sistemi) ve parole (tikel ifadeler) ayrımını aşmayı amaçlamıştır. Bir söylemsel formasyon, toplumsal yaşam içerisinde belirli bir konumdan söylenebilecek ve söylemesi zorunlu olan şeyleri tespit eden bir kurallar kümesidir. İfadeler ise ortaya çıktıkları söylemsel formasyonların aracılığıyla bir anlama sahip olurlar ve bu anlam birinden diğerine aktarıldığında değişmektedir. Dilin kendisi her ne kadar işçinin, burjuvanın, kadının, erkeğin, idealist ya da materyalistin benzer şekilde paylaştığı görece özerk bir sistem olsa da bütün söylemsel formasyonların ortak temeli olduğundan, ideolojik çatışmanın ortamı haline gelmiştir. Konuşan özne kendisine hükmetmekte olan söylemsel formasyon ile bir özdeşleşme içine giriyor olsa da bu formasyonla olan “özdeşliğin kırılması” olasılığı siyasal dönüşümün önkoşulu olarak her zaman açık durmaktadır (Eagleton, 1996:271-272).

Özetle ifade etmek gerekirse Volosinov ve Pecheux’un çalışmaları oldukça çeşitli ve aynı zamanda da verimli bir söylem analizi tarzının gelişmesine kılavuzluk etmiştir. Bu çalışmaların büyük bir bölümü toplumsal iktidarın dil içerisine yerleştirdiği sözlüksel (lexical), sözdizimsel (syntactic) ve dilbilgisel (grammatical) yapılarıdaki izlerin nasıl soruşturulacağına yönelik olmuştur (Eagleton 1996:272).

Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe’un 1985 yılında birlikte kaleme aldıkları “Hegemony and Socialist Strategy” (Hegemonya ve Sosyalist Strateji) isimli eserde bilgi ve anlamın dil aracılığıyla değil söylemle oluşturulduğu görüşünü temel alarak geliştirdikleri radikal demokrasi kuramını siyasal ve sosyal teorideki tartışmalarla birlikte gündeme taşımışlardır. Çalışmalarında marksist ekonomik determinizmi ve toplumda sınıf mücadelesinin vazgeçilmez bir antagonizma olmasını reddetmişlerdir. Bunun yerine tüm antagonizmaların ifade edileceği radikal agonistik çoğulculuk demokrasisini ileri

sürmüşlerdir. Ayrıca toplumsal antagonizma, hegemonya, söylem ve eklemleme gibi kavramların içeriğini kendilerine özgü bir şekilde yeniden değerlendirmişlerdir. Post-Marksist olarak kabul edilen Laclau ve Mouffe'nin çalışmaları aydınlanma düşüncesinin temel ilkelerine, siyasal bakımdan ise sosyalizme alternatif görüşler geliştirmiştir. Althusser'in ideoloji anlayışı, Laclau'nun Althusser'den almış olduğu derslerin de etkisiyle post-marksizimde önemli bir yere sahiptir. Laclau, meseleleri ideoloji ve politika ile ele alan marksizmi değerlendirdiğinde söylemsel arabuluculuğun (discursive mediation) kaçınılmaz bir biçimde kurucu unsur olduğunu iddia etmiştir (Elpeze Ergeç, 2010:6).

Laclau ve Mouffe, "Hegemonya ve Sosyalist Strateji" adlı çalışmalarında sosyal yapıları söylem teorisi aracılığıyla açıklamayı amaçlamışlardır. Söylem kavramı yalnızca dili değil, aynı zamanda bütün sosyal olayları içerdiğinden bunları söylemin analitik araçlarını kullanarak çözümlemek mümkündür. Buradan yola çıkarak Laclau ve Mouffe, söylem teorisini oluştururken başlangıç noktası olarak eklemleme (articulation) kategorisini almışlardır. Düşünörlere göre söylemsel yapı yalnızca bilişsel ya da düşünsel bir varlık olmamakta, toplumsal pratiklere düzen veren bir eklemleme pratiğı olmaktadır (Elpeze Ergeç, 2010:6-7).

Laclau ve Mouffe, eklemleyici pratiğın sonucu olarak öğeler arasında kimlikleri değışecek şekilde bir ilişki kuran herhangi bir pratiğı eklemleme demektedir. Eklemleyici pratiğın sonucu olarak ortaya çıkan yapılaşmış bütünü ise söylem olarak nitelendirmektedirler. Bir söylem içerisinde eklemlenmiş durumda ortaya çıktıkları ölçüde, farklılık konumlarını ise moment olarak adlandırmaktadırlar. Her öğenin bu bütünlüğün bir momentine indirgenmiş olduğu, eklemlenmiş bir söylemsel bütün içerisinde bütün kimlikler ilişkisel olduğu gibi bütün ilişkilerde zorunlu bir karaktere sahiptir. Olumsuzluk ve

eklemlenmeyi mümkün kılan, hiçbir söylemsel formasyonun dikişli bir bütün olmamasından ayrıca öğelerin hiçbir zaman için momentlere dönüşümünün tamamlanmamasından kaynaklanmaktadır. Eklemlenme pratiğinin kendisi anlamı kısmen sabitleştiren düğüm noktalarının kurulmasından oluşmaktadır. Toplumsalın açıklığından kaynaklı olarak bu sabitleştirme kısmi bir karaktere sahiptir. Bu ise söylemsellik alanının sonsuzluğu, bütün söylemleri sürekli bir şekilde aşmasından kaynaklanmaktadır (Laclau ve Mouffe, 1992:130-242).

İlişkiler sistematik bir yapısal topluluk olarak, kimlikleri benimseme gücüne sahip değildir; buna karşın bütünüyle kimlikler ilişkisel olduğundan dolayı tamamen oluşturulabilecek hiçbir kimlik olmadığını söylemek mümkündür. Laclau ve Mouffe’a göre, hiçbir bütünün tamamlanmış olmaması, dikişli ve kendinden-tanımlı bir bütünlük olarak “toplum” önermesini bir analiz zemini olarak terk etmeyi gerektirir. Bu bağlamda “toplum” geçerli bir söylem nesnesi olmadığı gibi bütün farklılıklar alanını sabitleştiren temeldeki tek ilke diye bir şeyin varlığı söz konusu değildir. Mutlak sabitlik olanaklı olmadığı gibi mutlak sabit olmayışta olanaklı değildir. Söylem, bir farklılıksal varlıklar diğer bir deyişle momentler sistemidir. Bu çözümleme nihai anlamlar tespit etmenin olanaksız olduğu üzerinde duran, Heidegger’den Wittgenstein’a kadar uzanan çağdaş düşünce akımlarının tespitiyle örtüşmektedir (Laclau ve Mouffe, 1992:138-139).

Laclau ve Mouffe, Foucault’nun ilk dönem çalışmalarındaki söylemsel olan ve söylemsel olmayan pratikler arasındaki ayrımını reddetmektedir (1992:132). Diğer bir deyişle bu post yapısalcı söylem çözümlemesi yaklaşımı, nesnelerin gerçek dünyadaki varlıklarını onların varlıklarını dile getirerek inşa eden söylem pratikleri aracılığıyla olanaklı olduğuna işaret etmektedir. Her nesnenin bir söylem nesnesi olarak varolmuş olmasının,

realizm/idealizm karşıtlığı ya da düşünce/dışında bir dünyanın var olup olmadığı meselesi ile bir ilgisi yoktur. Laclau ve Mouffe, düşünce/dışında nesnelerin var olduğunu yadsımamakta, bunların nesne olarak söylemsel oluşum koşulunun dışında varolabilecekleri iddiasında bulunmaktadır (1992:134). Söylemsel ve söylem-dışı ikiliğinden ayrılmanın temel sonucu düşünce/gerçeklik karşıtlığının terk edilmesidir. Böylelikle toplumsal ilişkileri açıklamakta faydalanabilecek kategorilerin alanı fazlasıyla genişlemektedir (Laclau ve Mouffe, 1992:137).

Laclau ve Mouffe geliştirdikleri postyapısalcı söylem kuramı aynı zamanda Gramsci'nin hegemonya kavramsallaştırmasından beslenmiştir. Gramsci'nin hegemonya kuramında bazı oluşumların tahakkümü ideolojik zor aracılığıyla değil, kültürel önderlik vasıtasıyla sağlanmaktadır. Bu bağlamda hegemonya kavramı olabildiğince geniş bir anlam içermektedir. Toplumdaki temel ekonomik süreçler alanında avantajı elinde bulunduran bir yönetici blok ya da baskın bir sınıf ittifakı mevcuttur. Bu söz konusu ittifak toplumun adet, gelenek ve kültürünü, yaşam tarzlarını, medeniyet biçimini, var olan toplumsal sistemi geliştirecek ve yeniden biçimlendirecek şekilde dönüştürür, biçimlendirir ve onun üzerinde bir üstünlük kurar. Bunun yanı sıra bu üstünlüğü bütün süreçlere doğru, bu süreçlere önderlik yaparak, genişletir. Bu süreç içerisinde önemli olan hegemonyanın hukuki ve meşru zorun yanı sıra, bağımlı sınıfların ve toplumsal grupların rızalarının kazanılması yoluyla sağlanmasıdır. Hegemonya verili ve sürekli olmadığından aktif olarak kazanılması, sağlamlaştırılması gerekmektedir. Belirli anlatı türlerine maruz kalarak bir söylemin merkezinde kalan her özne, söylemin sadece o noktadan anlamlı olduğu bir konuma ya da bakış açısına yerleşmektedir (Hall, 1999b:104-119).

Yapısalcılık sonrası söylem kuramında sadece dilsel bir pratik olmayan söylem, aynı zamanda toplumsal bir fenomendir. Toplumsal ve politik kimlikler her çeşit anlamlandırıcı öğelerin bir araya gelmesi diğer bir deyişle “eklemlenmesi” sonucunda oluşmaktadır. Kimliklerin ve anlamın kurulmasındaki bu politik boyuttan ötürü postyapısalcı söylem çözümlemesi yaklaşımı politik bir çözümleme olarak nitelendirilmektedir. Bu yaklaşım tarihin belirli dönemlerinde, bazı söylemsel tarzların diğer söylemsel tarzların yerine neden ortaya çıktığını ve işlevlerinin ne olduğunu sorgulamaktadır. Bu yaklaşım aynı zamanda tarihin belirli dönemlerinde bazı kimlik biçimlerinin neden inşa edildiğini diğerlerinin ise inşasının önlendiğini araştırmaktadır. Özetle ifade etmek gerekirse Laclau ve Mouffe’nin temsil ederek geliştirdiği postyapısalcı söylem kuramı politik kimliklerin oluşması ve aynı zamanda dağılması ve hegemonik eklemlenmelerin yöntemi konularıyla alakadar olmuştur (Dursun, 2012a:10).

3.2.2. Eleştirel Söylem Çözümlemesi

1960’lı ve 1970’li yıllar arasında söylem çözümlemesi antropoloji, etnografya, mikro sosyoloji, algısal ve sosyal psikoloji, retorik, dilbilim, stilistik, şiir tekniği, göstergebilim ile metin ve konuşmanın yapılarını, işlevlerini ve süreçlerini sistematik olarak ele alan disiplinler arası bir alan olarak ortaya çıkmıştır. Söylem çalışmaları ve kitle iletişimi alanları nasıl çok çeşitli ise medya araştırmalarındaki söylem çözümlemesi uygulamaları da bir o kadar çeşitlilik göstermektedir. Glasgow Üniversitesi medya grubunun 1976 ve 1980 tarihlerinde endüstri çatışmalarının medyadaki sunumu hakkındaki eleştirel çalışmaları, 1983 yılındaki çalışmalarıyla Davis ve Waltson’un katıkları, 1980’li yıllarda Hall ve diğerlerinin Çağdaş Kültürel Çalışmaları Merkezi’ndeki kültürel çalışmalar yaklaşımı, kitle iletişimi

araştırmalarında yaygın bir biçimde tanınmış olan ancak ele aldığı konular açısından farklılıklar içeren çalışmalardır. Bu yaklaşımlar tam manası ile dilbilim çalışması olarak değerlendirilemeyeceği gibi söz konusu çalışmalar, medya iletilerinin ideolojik ve siyasal boyutlarına önem vererek söylem, dil ve imgelerle ilgilenmektedir. Dilbilim, göstergebilim ve söylem zmlemesi yaklaşımlarının ideolojik ve kuramsal farklılıklarına rağmen giderek artan bir biçimde entegre oluşları gözlemlenmektedir (van Dijk, 2007:164-165).

Bu çalışmaların büyük bir bölümü İngiltere'de ve günümüzde ise Avustralya'da yapılmaktadır. ABD'de medya çalışmaları genellikle anekdotlar üzerine kurulmakta ya da sosyopolitik konuları işlemektedir. ABD'de son zamanlara kadar medya alanında dilbilimsel ya da söylem çözümlemeci çok az araştırma gerçekleşmiştir. Bu durum ilk zamanlardaki medya söylemlerine yönelik göstergebilimsel araştırmalar gerçekleştirmesine karşın Fransa için de benzerdir. Almanya'daki araştırmalar ise başlangıçta metin dilbilimindeki farklı yaklaşımlardan sonrasında ise metin dilbiliminin, göstergebilim ve psikoloji gibi çeşitli disiplinler arasındaki gelişmelerin etkisi altında kalmıştır. Avusturya'da ise disiplinlerarası bir söylem zmlemesi bakış açısından gerçekleştirilen eleştirel medya araştırmaları başta Ruth Wodak ve arkadaşları tarafından yrtlmştir (van Dijk, 2007:165-166).

Söylem zmlemesi eleştirel söylem zmlemesi biçimi ile 1970'li yıllardan sonra özellikle Avrupa'nın akademik çevrelerinde benimsenen bir yaklaşım olarak iletişim alanında yeni bir yöntembilimsel konum oluşturmuştur. Bunu pozitivist olmayan, nesnel bilgi anlayışından öznel bilgi anlayışına doğru uzanan bir konum olarak ifade etmek mümkündür (Atabek, 2007b:151-152).

Norman Fairclough'ın eleştirel söylem çözümlemesi yaklaşımında dili, söylem olarak çözümlenmekte, diğer bir deyişle dilin kavramsallaştırılmasını söylem olarak merkeze almaktadır. Dil kullanımının metinlerde ortaya çıkan, dilsel biçimleri de olmak üzere, kendi niteliklerindeki değişimler sistemli bir biçimde toplumsal ilişkiler ve süreçlerden etkilenmektedir. Bu bağlamda toplumsaldaki bu etkilenme sürecinin bir kısmını oluşturan dil, ideolojinin maddi bir biçimi olarak aynı zamanda ideoloji tarafından çevrelenmiştir. İdeolojik olarak çevrelenmiş söylemsel pratikler iktidar ilişkilerinin olabildiğince sürdürülmesi ya da altının oyulmasına destek vermektedir. İdeoloji, hem geçmiş olayların bir ürünü ve aynı zamanda güncel olayların şartlarını meydana getiren yapılarda ve kendi koşullandırılmış yapılarını yeniden üreten ve aynı zamanda dönüştüren olaylarda yerleşmiştir (Fairclough, 2003:158-170).

Yapılar ve ilişkilerle olan bağlantısında söylem, sadece temsili değil aynı zamanda bir bileşen olarak toplumsal dünyayı meydana getiren öznelere, nesnelere ve ilişkilerin yaratılmasına ve sürekli bir biçimde yeniden yaratılmasına destek vermektedir. Söylem, toplumsal pratik (metin üretimi), söylemsel pratik (metin dağıtımı) ve metin (metin tüketimi) olmak üzere üç öğeden oluşmaktadır. Metinlerin üretilmesinde, yorumlanmasında kullanılan unsurların ideolojik yatırımında ve aynı zamanda bunların söylemin düzeni içerisinde birbirine eklenme süreçlerinde ideoloji etkili olmaktadır (Fairclough, 2003:159-160).

İdeolojiler, üstünlük ilişkileri tarafından simgelenen sınıflı toplumlarda ortaya çıkmaktadır. Buna karşın insanların bu çeşit toplumların üstesinden gelme becerileri olduğu gibi ideolojileri de aşma becerisi taşımaktadır. Bu bağlamda Fairclough, toplumdaki çekip çıkarılamayacak nitelikteki “genel ideoloji” görüşünü reddetmektedir (2003:170). Fairclough'a göre ideoloji ile mücadele etmek olası görünmektedir. Özneler ideolojik

belirlemeden özgür bir şekilde ideolojik olarak konumlandırılırlar. Buna karşın öznel çelişik olarak da konumlandırıldığından bu çelişik konumlanımların çakışması durumunda düşünümsellik ve farkındalık için bir fırsat sağlayarak dönüşüme neden olmaktadır. Eleştirel söylem çözümlemesinde bu bağlamda ideoloji eleştirisini ve aynı zamanda farkındalığı sistemleştirmelidir (Fairclough, 2003). Bu hareketler sadece direnişe değil aynı zamanda bir işbirliğine de dönüşebilmektedir. Bu nedenle eleştirel söylem çözümlemesinin sonuçlarının ne için ve kimin kullandığı ve ayrıca bazı pratiklerin eleştirisinin öteki eşit ancak farklı ideolojik pratiklerin doğallaşmasına katkıda bulunup bulunmadığı meselesinde devamlı bir şekilde tedbirli olmak zorundadır (Fairclough, 2003:171).

Fairclough'a göre, söylem sosyal pratik şeklinde planlanmış dil kullanımıdır. Sosyal pratik, söylemsel pratik ve metin şeklinde çözümlenmiş dil kullanımı örneği ise “söylemsel olay” kavramı ile açıklanmaktadır. Bir söylemsel olay içerisinde meydana getirilen sözlü ya da yazılı dil metni oluşturmaktadır. Bir metnin üretimi, dağıtımı ve aynı zamanda tüketimi söylemsel pratik olarak tanımlanmaktadır. Farklı söylemler ve türlerden oluşan bir metin söylemlerarasılık özelliğine sahiptir. Bir kurumun söylemsel pratiklerinin tamamı ve onlar arasındaki ilişkiler, söylem düzeni olarak nitelendirilmektedir. Belirli bir sosyal etkinlikle uyumlu dil kullanımı tür olarak tanımlanmaktadır (Fairclough, 1993:138). Söylemler dünyanın fiziksel, sosyal ya da zihinsel biçimdeki görünümünü meydana getirmenin göstergebilimsel yollarındandır. Söylem düzeni, sosyal kurumları, alanları, organizasyonları meydana getiren sosyal pratiklerin göstergebilimsel boyutlarıdır (Fairclough, 1992).

Fairclough başlangıçta söylemi sözlü ya da yazılı dil kullanımı olarak kabul etmesine karşın sonrasında sosyal pratiğin bir şekli olarak, söylem olarak dil kullanımını, sosyal kuramın içerisine yerleştirmektedir. Eleştirel söylem çözümlemesi söylemsel pratikler,

olaylar, metinler, sosyal ve kültürel yapılar, ilişkiler ve süreçler arasında bulunan nedensellik ve belirlenimin belirsiz ilişkilerini sistematik bir şekilde ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır (Fairclough, 1993:134-135).

Fairclough, iletişimsel olay ve söylem düzeni arasındaki ilişkiyi diyalektik olarak anlamaktadır. Söylem düzeni bir sistem olmasına karşın yapısalcı anlamda bir sistem değildir. Bunun anlamı iletişimsel olayların, yalnızca söylemlerin düzenini yeniden üretmekle kalmayarak aynı zamanda yaratıcı dil kullanımı aracılığıyla onları değiştirebildiğidir. Örneğin, bir hastanede tüketici söylemi kullanan bir halkla ilişkiler görevlisi, bir sistem çizmesinin yanı sıra sistemin oluşturulmasında rol üstlenmektedir. Ya da bir gazeteci medyada rutin olarak kullanılan bir söylemi kullandığında aynı zamanda medya sisteminin yeniden üretiminin bir parçasına dahil olmuş olur. Söylem düzeni belirli bir sosyal alanda kullanılan tüm türlerin ve söylemlerin toplamıdır. Söylem düzeni özel dil kullanım örnekleri tarafından şekillenen ve şekillendiren bir sistemdir. Böylelikle hem pratik hem de yapıdır. Dil kullanıcıları söylemleri ve türleri yeni yollarda kullanarak söylem düzenini değiştirebilir. Söylem düzeni özellikle söylemler ve diğer söylemlerden talep edilen türler devreye sokulduğunda değişime açıktır (Jorgensen ve Phillips, 2002:71-72).

Dil kullanımı sosyal pratik olarak bir eylem tarzı olduğu gibi aynı zamanda sosyal ve tarihsel olarak yerleşmiş bir eylem tarzıdır. Dil kullanımı sosyal kimliklerin, sosyal ilişkilerin, bilgi ve inanç sistemlerinin devamlı ve eş zamanlı bir şekilde oluşumunu sağlamaktadır. Toplumsal daha özelde ise, kurumlar ve alanlar içerisinde söylemsel pratikler bir yarış içerisinde olduğundan, sosyal olarak biçimlenmiş bir dil kullanımı mekanik olarak biçimlenmeyecektir. Dil kullanımı normları ile özel söylemsel olaylar arasında anlaşılması zor ilişkiler mevcuttur. Fairclough, özel söylemsel olaylardaki bağları ortaya çıkarmak

amacıyla üç boyutlu bir çözümleme çerçevesi önermiştir. Buna göre her söylemsel olay üç boyutludur. Her söylemsel olay, bir konuşma ve yazılı dil metnidir. Her söylemsel olay, metinlerin üretim ve tüketimlerini içeren söylemsel bir pratiktir. Aynı zamanda her söylemsel olay, sosyal bir pratiktir (Fairclough,1993:134-136).

Söylemin düzeninin homojen ve aynı zamanda bütünleyici varoluşların yanı sıra çelişen sözlükleştirimler ya da söz alma sistemleri gibi çelişkili varoluşlara eklenmesi bağlamında heterojen olduğu anlaşılmalıdır. Söylemin düzenine yönelik kabul edilen bu özellikler “ikinci-kuşak” Fransız söylem çözümleyicisinin görüşü ile birbirine uymaktadır. Aynı zamanda bu varsayım, hegemonya kavramıyla da uyumaktadır. O halde ideoloji, geçmiş olayların bir ürünü olarak ve güncel olaylarında koşullarını meydana getiren yapılarda ve kendi koşullandırılmış yapılarını yeniden üreterek dönüştüren olaylarda konuşlandırılmıştır. Ek-söylemsel yapılar ve ilişkiler ile olan ilişkisinde söylem, sadece temsili değil aynı zamanda bir bileşendir. İdeolojinin maddi etkilere sahip olmasının yanı sıra söylem de toplumsal dünyayı oluşturan ilişkilerin, özne ve nesnelerin yaratılmasına ve sürekli bir biçimde yeniden yaratılmasına katkıda bulunmaktadır (Fairclough, 2015:123-124).

Althusser’in de anımsattığı gibi ideoloji, ideolojik olan doğasını saklayarak hareket eder. Bu bağlamda otomatikleşerek doğallaşan ideoloji, Gramsci’nin de deyimiyle “ortak duyu” olarak kabul edilmeye başlar. Özneler ise ideolojik belirlemeden bağımsız bir şekilde ideolojik olarak konumlandırılırlar. Ancak özneler çelişik olarak konumlandırıldığından çelişik konumlanımların çakışması durumunda farkındalık ve düşünümsellik için bir temel sağlandığından sorunsallaştırmaya ya da değişime neden olabilmektedir. Eleştirel söylem çözümlemesi bu bağlamda farkındalığı ve ideoloji eleştirisini sistemli hale getirir. Buna karşın eleştirel söylem çözümlemesinin otomatik olarak bu farkındalık ve ideoloji

eleştirisinden muaf olduğu anlamına gelmemektedir. Bu hareketler hegemonik mücadelenin matrisinde yer alıyor olsa da, bunlar sadece direnişle değil aynı zamanda işbirliğine de yönelebilmektedir (Fairclough, 2015:134-135).

Tarihsel söylem yaklaşımı olarak adlandırılan Viyana Okulu'nun eleştirel söylem çözümlemesi, öncelikli olarak dil kullanımını merkezi inceleme alanına yerleştirmiş sonrasında tarihsel bağlamında devreye sokulmasını bir gereklilik haline getirmiştir. Dil kullanımının merkezi inceleme alanı olmasının dışında Viyana Okulu ırkçılık, Yahudi karşıtlığı ve bunlarla ilişkili olarak kimliğin ulusal ve uluslararası düzeydeki oluşumu ve değişimi başta olmak üzere kimlik çalışması alanlarında araştırmalarını gerçekleştirmiştir. Tarihsel söylem yaklaşımı, Kurt Waldheim'ın konuşmasının çözümlemesi ile başlamış, sonrasında Romanya'daki göçmenlere yönelik ırkçı ayrımcılık ele alınmış, bunun yanı sıra Avusturya'daki ulus ve ulusal kimliğe yönelik söylem araştırılmıştır (Wodak'dan aktaran Özer, 2018:221).

Ruth Wodak'ın temsilcisi olduğu tarihsel söylem yaklaşımı cinsiyetçilik, ulusal kimlikler ve çağdaş Yahudi karşıtlığı konularında mahkemelerde, okullarda ve hastanelerde olmak üzere kurumsal iletişim ve konuşma kısıtlamaları hakkında gerçekleştirilen çalışmaları kapsamaktadır. Tarihsel söylem yaklaşımı söylem ve metin üzerinde odaklanmaktadır. Söylem, yapılandırılmış bilgi olarak değerlendirilirken metin ise, ses, konuşma, görsel ya da yazılı formlarda olabilmektedir. Bu bağlamda metin, konuşmalar, televizyon tartışmaları, mektuplar, posterler, billboardlar ve Web 2.0 çeşitlerini içermektedir. Tarihsel söylem yaklaşımına göre bazı metinler kendilerine içkin, göreceli anlamlar içermektedir. Bunları bütünüyle anlamlandırabilmek için içeriğin farklı katmanları üzerinde düşünülmelidir. Özel söylemsel pratikler diğer ilgili olaylar, söylemler, metinler, söyleyişler ve metnin tarihsel

gelişimini içeren bağlamın farklı seviye modeli tarafından etkilenmektedir (Özer, 2018:221-225). Diğer bir deyişle tarihsel söylem yaklaşımı, metnin içeriğindeki anlamı ile şimdiki bağlam ve tarihsel ya da siyasi bağlam arasındaki bağlantıya dikkat çekmektedir.

Tarihsel söylem yaklaşımı, metinsellikarası ve söylemsellikarasını dikkate almaktadır. Metinsellikarasına göre, metinler hem şimdi hem de geçmişte diğer metinlere bağlanmaktadır. Söylemsellikarasılık ise, seçici haberleştirme kullanılarak farklı gazetelerdeki konuşmalar ile politik konuşmalar birbirine karıştırıldığında görülmektedir. Örneğin, makalenin amacını desteklemek için bir gazeteci özel alıntılar seçmektedir. Bu durumda alıntılar bağlamından farklı incelenmiş, diğer bir deyişle yeniden bağlamsallaştırılmış olur. Söylemsellikarasılık, söylemleri farklı yöntemlerle birbirine bağlamayı ifade etmektedir (Reisigl ve Wodak'dan aktaran Özer, 2018:224).

Wodak ve Meyer'in temsilciliğini yaptığı Viyana Okulu, söylemin işlevsel yanını benimsemiştir. Wodak ve Meyer'e göre, eleştirel dil (critical linguistics) ile eleştirel söylem çözümlemesi (critical discourse analysis) genellikle birbirlerinin yerine kullanılmış ve son dönemlerde eleştirel söylem çözümlemesi teriminin kullanımının tercih edildiği yönünde yorumda bulunmuştur. Wodak'a göre söylem, sosyal etkileşim ya da sosyal pratik olarak ilişkiler, özneler gibi sosyal gerçeklikle yapılanan dil kullanımı anlamına gelmektedir (Wodak ve Meyer'den aktaran Elpeze Ergeç, 2010:19).

Fairclough ve Wodak'a göre, eleştirel söylem çözümlemesi, sosyal meseleleri ele alarak güç ilişkilerini söylemselleştirmesi bakımından yorumlayıcı ve açıklayıcıdır. Toplumu ve kültürü oluşturan söylem ideolojik, tarihi ve sosyal davranışın bir biçimidir. Metin ile toplum arasındaki bağlantı ise ilişkiseldir (Fairclough ve Wodak'dan aktaran Elpeze Ergeç,

2010:21). Fairclough'a benzer şekilde Wodak, bir metnin eleştirel çözümlemesi için üç aşamadan oluşan bir yöntem önermiştir. Birinci aşama metnin içeriğinin tematik olarak nelerden oluştuğunun incelenmesine dayanmaktadır. İkinci aşamada metin ya da söylemdeki ideolojik yapının amacının tespit edilmesine yönelik olarak kullanılan stratejilerin belirlenmesini içermektedir. Üçüncü aşama ise ilk iki stratejiyi kullanarak söylemin biçim ve yapısının çözümlenmesi sürecinden oluşmaktadır (Wodak'dan aktaran, Elpeze Ergeç, 2010:22).

Wodak'ın tarihsel söylem yaklaşımı, etnografik gözlem içermesi, farklı araştırma yöntemlerinin bir konuyu analiz ederken kullanılabilmesi, disiplinlerarasılık özelliği taşıması, belirli bir zamana yayılmış verilerin seçilip toplanması, eleştirel ve aynı zamanda sorun odaklı analiz nitelikleri ile diğer eleştirel söylem analizi çalışmalarından ayırt edici nitelikler göstermektedir (Ünal, 2015:42).

Eleştirel söylem analizi dil kullanımının, söylem veya iletişimsel olayların üstünlük ve eşitsizliğin yeniden üretimindeki rolünün bir açıklamasını yapabiliyorsa, eleştirel sosyal ya da politik analizler yapmak için önemli ve spesifik bir katkı sağlayabilir. Söylemin güç veya üstünlükle ilgili iki durumu söz konusudur. Birinci durumda üstünlüğün metinde belirli bağlamlarda konuşmanın yürürlüğe girmesi aracılığıyla ve ikinci durum daha dolaylı bir şekilde söylemin, diğerlerinin zihinleri üzerindeki etkisidir. İlk durumda üstün konuşmacılar başkalarının söylem türlerini, konularını ve tarzlarını kısıtlayarak iletişim haklarını engelleyebilir. İkinci durumda ise üstün konuşmacılar, kamu söylemine erişimi kontrol etmesinin sonucu olarak dolaylı bir şekilde kamu aklını yönetebilir. Bunu izleyicilerin tutumlar, ideolojiler, normlar ve değerler gibi sosyal bilişlerini baskın grubun çıkarına olacak şekilde manipüle eden yapı ve stratejileri kullanarak yapabilirler (van Dijk, 1993:279-280).

Eşitsizliğin gerekçelendirilmesi için kendi grubunun olumlu temsili ve diğerlerinin olumsuz temsili iki tamamlayıcı stratejidir. Diğerlerinin olumsuz temsili sürekli olarak argümanlarla, hikayelerle, günlük konuşmalarda, politik söylemlerde, ders kitaplarında ya da haberlerde dolaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Kendi grubuna yönelik hoşgörü, yardım veya sempati gibi niteliklerin vurgulanması diğerlerinin ise olumsuz sosyal veya kültürel farklılıklarına, sapkınlıklarına ya da kendi gruplarına yönelik tehditlerine odaklanılır. Bu ayrıştırıcı modelin olumsuz tutumlarla veya ideolojilerle tutarlı olması durumunda, mevcut tutumları sürdürmek veya yeni olumsuz tutumlar oluşturmak için kullanılabilir. Eşitsizliği gerekçelendiren bu ayrıştırıcı modellerin ve tutum şemalarının oluşumu hakkında varsayımlar göz önüne alındığında, hangi söylem yapılarının bu tür süreçlere neden olduğunun daha ayrıntılı olarak incelenmesi gerekmektedir (van Dijk, 1993:263-264).

van Dijk eleştirel söylem analizinde söylem yapılarını ‘argüman’, ‘retorik figürler’, ‘sözel tarz’, ‘öykü anlatma’, ‘olumsuz davranışlara yapısal vurgu’, ‘alıntı yapmak’ şeklinde sınıflandırmıştır:

- (a) Argüman: Gerçeklere dayanan olumsuz değerlendirmelerle kanıtların güçlendirilmesi.
- (b) Retorik Figürler: Abartılarla onların olumsuz eylemlerini; ifade etmeme, inkâr, kaçınma ve örtmecelerle bizim olumlu yönlerimizin çoğaltılması.
- (c) Sözel Tarz: Olumlu ya da olumsuz değerlendirmeleri içeren sözcüklerin seçimine yönelik özellikler.
- (d) Öykü Anlatımı: Kişisel olarak tanık olunmuş olumsuz olaylar hakkında konuşmak, olayların olumsuz özellikleri ile ilgili makul ayrıntılar vermek.
- (e) Olumsuz davranışlara yapısal vurgu: Başlıklar, kanıtlar, özetleme veya haber raporlarındaki gibi metnin düzenlenişine ve cümlelerin söz dizilimine yönelik özellikler.
- (f) Alıntı Yapmak: Güvenilir tanıklardan, kaynaklardan veya uzmanlardan alıntı yapmak (van Dijk, 1993:264).

Söylem analizi metnin ve konuşmanın yapısına odaklanarak güçlü grupların ya da konuşmacının söylem içerisinde güçlerini nasıl açığa çıkardıklarını ve hangi söylemsel yapılarla ve stratejilerle dinleyicilerini inandırarak etkili olduğunu göstermeyi

amaçlamaktadır. Dolayısıyla eleştirel söylem analizinin ana hedefi olarak egemenliğin yeniden üretimi alındığında, üretim ve kabul olmak üzere iki ana boyutla karşılaşılmaktadır. Gücün söylemsel yeniden üretimi, güçlülerin sosyal bilişlerinden kaynaklandığı gibi yerleşik söylem yapıları sosyal bilişle sonuçlanmaktadır. Diğer bir deyişle her iki durumda da söylem ve biliş arasındaki ilişkilerle uğraşmak zorunludur. Her iki durumda da söylem yapıları önemli aracılık rolüne sahiptir ve onlar gerçekten egemenliğin sembolik yeniden üretiminin aracıdır (van Dijk, 1993:259).

3.3. Twitter’da Eleştirel Söylem Analizi Uygulaması

3.3.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu bölümde, eleştirel söylem çözümlemesi bölümünde ayrıntılı olarak değinilen van Dijk’in eleştirel söylem çözümlemesine araştırmanın yöntemi kapsamında özetle yeniden yer verilecektir. Teun A. van Dijk’in eleştirel söylem çözümlemesi modeli, haber söylemi aracılığıyla üretilmekte olan toplum-bilişsel (socio-cognitive) yapılanmayı incelemiştir. 1980’li yılların sonuna doğru van Dijk, eleştirel söylem çözümlemesini toplum-bilişsel model olarak ifade ettiği bir yaklaşım içerisinde devam ettirmiştir. Bu model ideolojilerin, toplumsal aktörlerin zihinlerinde belirli temsil şemaları meydana getirdiğini ifade etmektedir. Söz konusu bilişsel temsil şemaları davranış, algılama ve değerlendirme biçimlerine, toplumsal ya da etnik kimliklere, amaçlar ve diğer pratiklere yönelik normlar meydana getirerek bireysel ve toplumsal tutumları belirlemektedir. Tutumların söyleme yansımalarının neticesinde ise ideolojik çerçeve bireyin bilişsel düzeyinde yapılandırılmış olur. Söylemin çözülmesi bu bilişsel yapılanmayı ortaya çıkarmayı amaçlamalıdır (Büyükkantarcıoğlu, 2012:178).

1991 yılında Amsterdam’da bir sempozyum sonrası N. Fairclough, G. Kress, T.V.Leuwen, Ruth Wodak ve Teun van Dijk’in içerisinde bulunduğu bir grup dilbilimci toplanarak eleştirel söylem çözümlemesinin temel ilkelerini saptamışlardır (Büyükkantarcıoğlu,2012:171). Bell (1991), Fairclough (1991; 1992; 1992a; 1993; 1994), Fairclough ve Graham (2003), Hartley’in haberin söyleminde yer alan ideolojik üretimi ortaya çıkarmada kullanılabilecek 1990 tarihli çalışması, metni yapısalcılık bakımından değerlendirerek karşıtlıklar temelinde çözümleme yapan Pecheux’nün söylem çözümlemesi yaklaşımları bahsedilen isimler arasındadır. Buna karşın Teun van Dijk’in Söylem çözümlemesi modeli haberin yapısını ve ideolojik sunumunu ortaya çıkarma açısından diğer modellerin önüne geçmektedir (Özer, 2011:82).

Teun van Dijk’a göre, ideolojilerin toplumsal boyutu ideolojilerin yeniden üretiminde ve gelişmesinde gruplar ve kurumlar arasında ne tür grup ve ilişkilerin yer aldığını açıklamaktadır. İdeolojilerin söylem boyutu ise günlük konu ve konuşmalarımızın ideolojiler tarafından nasıl etkilendiğini, ideolojik söylemi nasıl anladığımızı ve toplumda söylemin ideolojinin yeniden üretimi konusunda nasıl yer aldığını izah etmektedir. Bundan dolayı günlük ifadelerde söylem, ideolojilerin yeniden üretiminde vazgeçilmez bir görev üstlenmektedir. Söylem yapıları içerisinde imgeler, söz dizimi, tonlama, konular, tutarlılık, (ön) varsayımlar, metaforlar (eğretileme) ve usamlama gibi anlamın pek çok yönünü içeren pek çok konuda ideolojiler söylem yapılarını etkilemektedir (van Dijk, 2015:15-16).

Dil kullanımı ve söylem, ideolojileri nasıl edindiğimizi, öğrendiğimize ve değiştirdiğimizi etkileyen son derece önemli toplumsal pratikler arasındadır. Özellikle grupların üyeleri olarak konuşulduğunda söylemlerin çoğunluğu ideolojik temelli görüşleri dile getirir. İdeolojik fikirler genel olarak ebeveynlerden ve akrabalarından başlayarak diğer

grup üyelerinin dinlenmesi ve ayrıca okunması ile öğrenilmeye başlanır. Sonrasında ideolojiler okulda okutulan kitaplardan, romanlardan, gazetelerden, reklamlardan, televizyondan izleyerek ya da iş arkadaşları ve dostlar ile gerçekleştirilen günlük diyaloglar vb. bir yığın konuşma ve metin formları arasından öğrenilmektedir. Aynı zamanda ideolojileri grup üyelerine ve söz konusu gruba henüz dahil olanlara ‘öğretme’ amacıyla parti toplantıları, öğreti kitapçığı, öneri ve politik propaganda gibi söylem çeşitlerinden yararlanılmaktadır (van Dijk, 2015:19-20).

van Dijk, içerisinde yer aldığımız gerçek dünyada veya televizyonda tanık olduğumuz ya da okuduğumuz günlük olayların bölümlemiş temsillerini zihinsel modeller olarak adlandırmaktadır. Zihinsel modeller olayları benim gördüğüm ve anladığım şekilde temsil edeceğinden kişisel ve öznel. Buna rağmen günlük yaşam deneyimlerinin, zihinsel modellerin meydana getirilmesinde yer alan etmenlerin çok kısmı ve aynı zamanda kişisel ve bağlamsal farklılıklar içermesine karşın zihinsel modeller, toplumsal olarak paylaşılmakta olan ideolojilerin bölümlerini göstermektedir. Bu aktörleri ya da konuşmacıları ilerici ya da gerici, feminist ya da anti-feminist, ırkçı ya da ırkçılık karşıtı gibi neden çoğunlukla ideolojik bir şekilde sınıflandırmada bulunabildiğimizi ve aynı zamanda kabul edebildiğimizi açıklamaktadır (van Dijk, 2015:31-35).

Olaysal bellekte temsil edilen zihinsel modeller, söylem ve ideolojiler arasındaki en önemli ara birimdir. Zihinsel modeller kişisel deneyimlerimizin temsili için önemli oldukları gibi eylem ve söylemin kavranması ve üretiminin gerçekleştirilmesinin temeli niteliğindedir. Diğer bir deyişle ben bir olayı anlatmak istediğimde, o olayı temsil ettiğim olay modelimi kullanırım. Bunun tersi olarak bir hikâye dinlediğim zaman, hikayeyi anlamama fırsat verecek bir zihinsel modeli yani benimkini oluştururum. Özetle konuşmanın kendisi zihinsel

modellerin ifade edilmesini ve zihinsel modellerin oluşturulmasını ya da güncelleştirmesinin anlaşılmasını kapsamaktadır (van Dijk, 2015:35).

Cinsiyet ayrımcı ideolojiler kadınlar ve erkekler arasındaki günlük etkileşimlerin hemen hemen büyük bir bölümünü yönlendirmektedir. Kadınlara kendi eşleri, erkek patronları, iş arkadaşları ve diğer erkekler tarafından cinsel taciz vasıtasıyla ya da sömürünün, şiddetin ve tacizin çok farklı türü ve yöntemleri ile aynı zamanda kocalarının kadınların görevi olarak gördüğü günlük iş beklentileri aracılığıyla, cinsiyet ayrımı uygulanma olasılığı söz konusudur. Aynı zamanda kadınlar günlük yaşamları içerisinde cinsiyet ayrımcılığına yalnızca bu açık ve nezaketsiz durumlarla değil, aynı zamanda daha dolaylı yöntemlerde eşit olmayan bir şekilde davranılmaya maruz kalmaktadır. Cinsiyet ayrımcı ideolojiler erkek şovenizminde, cinsiyet eşitsizliğinde ve kadınların ikinci sınıf vatandaş olma konumlarını destekleyerek sürdüren kurumsal düzenlemelerde ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda ideolojiler bir çeşit toplumsal mücadele ve eşitsizliğin ‘bilişsel’ karşılığı niteliğindedir (van Dijk, 2015:42-48).

Tüm dünyadaki ırkçılık, sınıf ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinde bazı grupların diğer gruplardan daha fazla güce sahip oldukları, toplumsal eşitsizliğin karmaşık bir sistemi söz konusudur. Bu güç farkı maddi malların çoğuna daha az oranlarda sahip olmak, enformasyon, bilgi, eğitim ve statü gibi simgesel kaynakların sahipliğine ve erişim olanağına daha az sahip olmak gibi toplumsal kaynaklara farklı erişim biçimlerinde ortaya çıkar. Örneğin, toplumsal eşitsizlik sistemi içerisinde Avrupalılar, Avrupalı olmayanlara oranla daha fazla güce sahip olması ayrıma dayanan günlük pratiğe göre ‘mikro düzey’ olarak kabul edilir. Mikro düzeyde gerçekleşen bu marjinalleştirme, sorunsallaştırma ve dışlama yöntemlerinin sonucu olarak makro düzeydeki toplumsal eşitsizlikler meydana gelmektedir (van Dijk, 2015:48-49).

Genellikle dil ile ilgili olan söylem çözümlemesi metin çözümlemesine dayandığından edebiyat alanında çeşitli söylem çözümlemesi çalışması gerçekleştirilmiştir. Eleştirel söylem çözümlemesinin ise genellikle iletişim alanındaki çalışmalarda kullanıldığı gözlemlenmektedir. Günümüzde özellikle yazılı, sözlü ve görüntülü medyadaki haber metinlerinin çözümlenmesinde sıkça kullanılan eleştirel söylem çözümlemesi genellikle makro ve mikro yapıların çözümlenmesi üzerinden uygulanmaktadır (Şimşek, 2015:181-182).

Makro yapı bölümünde tematik ve şematik çözümleme olmak üzere iki çeşit çözümleme gerçekleştirilir. Tematik çözümlemede üst başlık, başlık, alt başlık, haber girişleri ve fotoğraflara yer verilmektedir. Şematik çözümlemede ise durum, diğer bir deyişle haberin sunumu, sonuçları, arda alan bilgisi, bağlam bilgisi ve haber kaynakları ve olayın taraflarının sözlü tepkilerini içeren yorum bilgilerine yer verilir. Mikro yapı çözümleme bölümünde sözdizimsel çözümleme, bölgesel uyum, sözcük seçimleri ve haberin retorik çözümlemesi yapılmaktadır. Sözdizimsel çözümleme kısmında, cümle yapılarının aktif ya da pasif olması, cümle yapılarının karmaşıklığı gibi bilgiler üzerinde durulur. Bölgesel uyum başlığı altında art arda gelen cümlelerin birbiriyle olan ilişkileri incelenir. Sözcük seçimleri bölümünde kullanılan sözcükler özelde muhabirin ve genelde ise gazetenin ideolojisini aktardığından incelemeye alınır. Haberın retorik çözümlemesi başlığı altında ise görgü tanıklarından alıntılar, fotoğraf, sayısal veri, grafik gibi haberin inandırıcı ve ikna edici olmasını sağlayan verilere bakılmaktadır (Salı, 2012:117).

van Dijk haber metinlerindeki söylemi değerlendirirken eleştirel söylem çözümlemesi yöntemini kullanarak, toplumsal yapı ve bu yapıyı bir araya getiren bütün mekanizmalar çerçevesinde değerlendirme amacı taşımaktadır. Bu bağlamda van Dijk, gazete haberlerindeki

sözcük ve görsel seçimleri ile bunların sayısını ifade eden nicelikler ile birlikte olgu ile toplum bağlantısını, olgu ile iktidar bağlantısını ve haber metninin kullanılan görsel ile ilişkisi vb. bağlantılar arasında nedensellik ilişkisi kurarak analiz gerçekleştirmektedir. Makro yapı içerisinde yer alan başlıklar, alt başlıklar ve mikro yapı içerisindeki fotoğraf ve sözcük tercihleri nicel bir şekilde ifade edilmeksizin, bu yapılar arasındaki bağlamsal ilişki saptanarak çözümleme yapılmaktadır. Böylece habere konu olan olgunun metni daha doğru ve etraflı bir şekilde incelenmektedir (Arslan, 2017:146).

Haberler aynı hikayelerde ya da savlarda olduğu gibi hiyerarşik bir şemadan faydalanmaktadır. Haber üretimi yetişmiş insan, profesyonel rutinler, zaman ve baskıya giriş gibi her gün binlerce kez tekrar eden süreçleri içermektedir. Bu ise bir şema tarafından düzenlenmektedir. Başlık ve haber girişi, söz konusu şema içerisinde birlikte özetleme yapmaktadır. Aynı zamanda bunlar metnin makro yapısının anlamını ifade etmesi kaçınılmaz olan özetlemenin yanı sıra metne giriş görevini de üstlenmektedir. Ana olay, katılımlar, zaman girişte yer alarak özetleme ile birlikte giriş, şemanın daha üst seviyesine işaret etmektedir (van Dijk'dan aktaran Özer, 2015:246). Dahası haberin temasını başlık ve haber girişlerinden öğrenmek mümkündür (Özer, 2015:246).

Ömer Özer, “Teun Adrian Van Dijk Örneğinde Eleştirel Söylem Çözümlemesi” isimli çalışmasında van Dijk'in söylem analizi modelini aşağıdaki gibi tablolaştırarak açıklamıştır (2015:247-248):

Tablo 1. van Dijk’ın Söylem Analizi

A.	Makro Yapı
	1. Tematik Yapı
	a. Başlık/lar
	b. Haber Girişi
	1. Spot/lar
	2. Spot olmadığında haber metninin ilk paragrafı alınmalıdır. Haber tek paragraftan oluşuyorsa ilk cümle haber girişi olarak alınabilir.
	c. Fotoğraf
	2. Şematik Yapı
	a. Durum
	1. Ana Olayın Sunumu
	2. Sonuçlar
	3. Ardalan Bilgisi (Önceki olay da dâhil)
	4. Bağlam Bilgisi
	b. Yorum
	1. Haber Kaynakları
	2. Olay taraflarının olaya getirdikleri yorumlar
B.	Mikro Yapı
	1. Sentaktik Çözümleme
	a. Cümle yapılarının aktif ya da pasif olması
	b. Cümle yapılarının basit ya da karmaşık olması
	2. Bölgesel Uyum
	a. Nedensel ilişki
	b. İşlevsel ilişki
	c. Referansal ilişki
	3. Sözcük seçimleri
	4. Haber Retoriği
	a. Fotoğraf
	b. İnandırıcı bilgiler
	c. Görgü tanıklarının ifadeleri

van Dijk’ın söylem çözümülemesi katı kurallara bağlı olmaması, tür odaklı olmaktan ziyade metin odaklı olduğundan dolayı, söz konusu çözümleme yöntemini haberler dışındaki farklı metin çeşitlerine uygulamak mümkündür. Bu bağlamda özellikle Türkiye’de Web 2.0 ortamlarında gerçekleştirilmiş olan çeşitli yeni medya çalışmaları van Dijk’in çözümlemesinin farklı metin çeşitlerine uyarlanabilir olma özelliğinden faydalanmıştır. Bu çalışmalar arasında Tuğrul Çomu’nun “Video Paylaşım Ağlarında Nefret Söylemi: YouTube Örneği” (2012) isimli yüksek lisans tez çalışması, Eser Aygöl’ün “Yeni Medyada Nefret Söyleminin Üretimi: Bir Toplumsal Paylaşım Ağı olarak Facebook Örneği” (2013) isimli yüksek lisans tez çalışması, Günseli Bayraktutan tarafından yürütülen ve Tübitak Sobag

tarafından desteklenen “Sosyal Medya Ortamlarının Siyasal İletişim Uygulamaları Açısından İncelenmesi: Türkiye’de 2011 Genel Seçimlerinde Facebook ve Twitter’ın Siyasi Partiler ve Liderler Tarafından Kullanılması” (2013) isimli araştırma projesi (Çomu ve Halaiqa, 2014:51), Ayşe Kalav ve Aliye Bilge Certel Fırat’ın "Amerikan Sosyal Medyasında Göçmen Karşıtlığı ve Dijital Nefret Söylemi: Twitter Özelinde Bir İnceleme" (2017) isimli araştırma yer almaktadır. Sözü geçen bu çalışmaların tamamında van Dijk’in söylem çözümlemesi modeli, YouTube, Facebook ve Twitter gibi ele alınan sosyal medya arayüzüne uyarlanarak düzenlenen şablonlar üzerinden çözümleme yapılmıştır (Çomu ve Halaiqa, 2014:51).

Tuğrul Çomu, "Video Paylaşım Ağlarında Nefret Söylemi: YouTube Örneği" isimli çalışmasında 1 Ekim 2009 ile 1 Mayıs 2012 tarihleri arasında, video paylaşım ağı olan YouTube üzerinden nefret söylemi içerdiği düşünülen videolar, nefret söylemi türlerine göre seçilen anahtar sözcükler yardımıyla taranmıştır. Araştırmacı analize tabi tutacağı videoların tespitinde anahtar sözcük kullanarak arama yapmasının yanı sıra, YouTube arayüzünde bulunan "ilgili videolar" kısmını da kullanarak arama gerçekleştirmiştir. Araştırmada örneklemin oluşturulmasında "kartopu örneklem" modelinden faydalanılmıştır. Araştırmacı YouTube arayüzünde yaptığı taramalar esnasında herhangi bir YouTube hesabı açmadığı gibi, video paylaşım ortamına video yükleyen ya da yorumda bulunan herhangi bir platform kullanıcısı ile etkileşimde bulunmamıştır. Araştırmada YouTube arayüzünde yapılan tarama sonucunda açılan ilk sayfada bulunan on altı adet videonun değerlendirilmesi sonrasında, en yüksek izlenme sayısına sahip videolar örneklem kapsamına alınmıştır. Sonrasında araştırmacı videoları, videodaki sesin konuşma veya müzik içermesi bakımından kaynağına göre sınıflandırarak, bu sınıflandırma sonrasında her bir kategoriye bir örnek video gelecek şekilde analiz yapmıştır. Analizde her bir video birer metin olarak değerlendirilerek van Dijk’in söylem analizi modeli değiştirilmiş ve YouTube’un arayüzüyle uyumlu şekle

getirilmiştir (Çomu, 2012:136-139).

Eser Aygöl, "Yeni Medyada Nefret Söyleminin Üretimi: Bir Toplumsal Paylaşım Ağı Olarak Facebook Örneği" isimli çalışmasında van Dijk'ın söylem analizi yöntemini referans alarak, araştırma bünyesinde sosyal medya platformlarından Facebook'da 1 Haziran 2012 ve 31 Eylül 2012 tarihleri arasındaki "siyasal, kadına yönelik, yabancılara ve göçmenlere yönelik, cinsel kimlik temelli, inanç ve mezhep temelli" (Aygöl, 2013:114) nefret söylemi türlerine göre tespit edilen anahtar sözcükler kullanılarak, nefret söylemi içeren Facebook grup sayfaları, Facebook arayüzünde bulunan arama motoru yardımıyla tespit edilmiştir. Analiz edilecek Facebook grup sayfalarının tespit edilmesinde nefret söylemi içeren Facebook grup sayfaları içerisinden en fazla beğenen, üye veya hayran sayısına sahip olanlar örnek olarak belirlenmiştir. Araştırmacı analiz edeceği içeriği belirlerken Facebook arayüzünde yaptığı taramalar esnasında, kişisel bir Facebook hesabı kullanmış ancak herhangi bir gruba üye olmayarak ve herhangi bir kullanıcı ile etkileşime geçmeyerek yalnızca, herkese açık olan hesapları analiz kapsamına almıştır. Özetle araştırmada, örneklem dahilinde incelenen grup sayfalarındaki fotoğraf bölümü, "duvar bölümü" olarak adlandırılan ve kullancının yorum, fotoğraf ve video paylaşımına fırsat tanıyan kısım, grup sayfasının kendisine yönelik tanımlamalar içeren "hakkında" bölümü ve grupta paylaşılan bir gönderiyi "beğendikleri" bölümlerde yer alan nefret söylemi içerikleri bir metin olarak ele alınmış ve van Dijk'ın eleştirel söylem analizi modeli, sosyal medya platformlarından Facebook'un arayüzüne uyarlanarak analiz edilmiştir (Aygöl, 2013:114-116).

Ayşe Kalav ve Aliye Bilge Certel Fırat'ın "Amerikan Sosyal Medyasında Göçmen Karşıtlığı ve Dijital Nefret Söylemi: Twitter Özelinde Bir İnceleme" isimli araştırmasında, Twitter'da "dolaşıma giren nefret söylemlerinin oluşturduğu hakikat rejimini anlayabilmek"

(2017:2215) amacıyla, göçmen karşıtlığı içeren altı adet etiket, Twitter arama çubuğuna yazılarak aranması sonucunda, göçmen karşıtlığı içeren etiketler kullanılarak paylaşılan içeriklerden beş adet Tweet seçilmiştir. Seçilen beş adet Tweet, van Dijk'in eleştirel söylem analizi yöntemiyle mikro ve makro olmak üzere iki aşamalı olarak analiz edilmiştir. Mikro yapıda, sözcük seçimleri, cümle yapıları, cümleler arasındaki nedensellik ilişkileri ve retorik çözümlenirken; makro yapı başlığı altında tematik ve şematik yapıların analizi gerçekleştirilmiştir (Kalav ve Certel Fırat, 2017:2216).

Bu çalışma kapsamında kadına yönelik cinsiyetçi söylemin sosyal medya platformlarındaki varlığını tespit etmeye yönelik olarak Özgecan Aslan cinayeti bağlamında Twitter'da eleştirel söylem çözümlemesi gerçekleştirilmiştir. Çalışmada Özgecan Aslan'ın Mersin'in Tarsus ilçesinde 11 Şubat 2015'te vahşice katledilmesinin ardından, 13 Şubat 2015 ve 19 Şubat 2015 tarihleri arasındaki bir haftalık süre içerisinde, Twitter kullanıcılarının cinayete yönelik yorumlarını Özgecan Aslan hashtag'i oluşturarak (#ÖzgecanAslan) ya da hashtag olmaksızın "Özgecan Aslan" şeklinde gönderdikleri Tweet'ler, bir metin olarak değerlendirilmiş ve Teun A. van Dijk'in eleştirel söylem analizi yöntemi kullanılarak, Özgecan Aslan cinayeti üzerinden cinsiyetçi söylemin sosyal medyada bilinçli yada bilinçsiz bir şekilde nasıl yeniden inşa edildiğini tespit etmeyi amaçlamaktadır.

2006 yılının Mart ayında Jack Dorsey tarafından kurulan sosyal medya platformu Twitter, 2012 yılının Aralık ayına gelindiğinde Amerika'da 100 milyondan fazla, dünya çapında ise 500 milyon kullanıcıya ulaşmıştır. San Francisco'daki bir çocuk parkının kaydırağının tepesinde gerçekleştirilen bir beyin fırtınası esnasında Twitter fikri ortaya çıkmıştır. Boston Celtics takımının eski oyuncusu Larry Bird'in adı şirketin logosunda yer alan küçük mavi kuşa adını vermiştir (Vaynerchuk, 2014:125).

Twitter, kullanıcıların Tweet olarak adlandırılan kısa mesajları göndermesi aracılığıyla kamusal konuşmalara katılmalarını sağlamaktadır. Kullanıcılar bireysel mesajlarını en fazla 140 karakter içeren Tweet'lerini hashtag (#) sembolünü kullanarak daha büyük temalara bağlayabilmektedir (Murthy, 2011). Twitter aynı zamanda kamuoyuna bilgi dağıtmanın ve bilgi aramanın aynı zamanda başkalarıyla bağlantı kurarak tartışmanın yeni bir kamusal alanı olarak görülmektedir. Bu alan araştırmacılar için eşi görülmemiş bir şekilde çevrimiçi sosyal ve politik davranışların erişimine olanak sağlamıştır (Smith vd., 2014). Bu bağlamda hashtag kullanılarak oluşturulan ve paylaşılan içeriğin kimi zaman oldukça kişisel olduğu yönünde bir izlenim yaratmasına karşın bir konuya, kamuoyunun dikkatini çekmek ya da tartışma yaratmak bağlamında hashtag kullanılarak paylaşılan Tweet'lerin oldukça politik olduğunu ifade etmek mümkündür.

Twitter'da kullanılan hashtag'lerin amacı güncel bağlantılar oluşturarak Tweet'lerin kategorize edilmesini sağlamaktır. Kullanıcılar hashtag'leri arayarak arama yapılan ilgili konu ile alakalı olan Tweet'leri bulabilmektedir. Dahası Twitter, kullanıcıların Tweet'lerini herkese açık bir şekilde paylaşmalarına olanak tanıdığından diğer kullanıcılar kolaylıkla bu Tweet'leri izleyebilmekte ve görüntüleyebilmektedir. Buna karşın hashtag'ler yalnızca gönderileri tematik bir şekilde bağlamakla kalmaz aynı zamanda Twitter aracılığıyla bir tutumu ya da sosyal kimliği yaymak için de kullanılabilir. Twitter'ın bir diğer önemli özelliği anonimlik özelliğidir. Facebook gibi sosyal medya platformlarından farklı olarak Twitter kullanıcı anlaşmasında gerçek bir isim kullanılması yönünde bir zorlama uygulamaz. Böylece kullanıcılar gerçek kimliklerini gizlemeyi seçebilmekte veya kişisel bilgilerini profil sayfalarında açığa vurmamayı tercih edebilmektedir (Fox vd., 2015:437).

Araştırma kapsamında sosyal medya platformlarından Twitter üzerinden Özgecan Aslan cinayeti olgusu karşısında üretilen ve paylaşılan kullanıcı türevli içeriklerden, cinsiyetçi söylem içerdiği düşünülen Twitter gönderilerine Twitter arayüzünde yapılan tarama sonrasında ulaşılmıştır. Özgecan Aslan, vahşi bir şekilde 11 Şubat 2015 tarihinde katledilmiştir. Bu tarihten yola çıkarak, cinayete ilişkin kullanıcı türevli içeriklerin üretilerek kitlesel olarak en yoğun şekilde paylaşıldığı 13 Şubat 2015 ile 19 Şubat 2015 tarihleri arasındaki bir haftalık süreç tespit edilmiştir. Twitter’da ilgili gönderilerin kayıt altına alınması amacıyla kullanıcı hesabı oluşturulmuş ancak diğer kullanıcılar ile hiçbir etkileşime geçilmemiştir. Twitter gönderilerine Twitter’ın arayüzünde yer alan arama bölümüne etiketsiz olarak "Özgecan Aslan" ve etiketli olarak "#" sembolü ile "#Özgecan Aslan" yazılarak tarama yapılması sonrasında ulaşılmıştır. Twitter gönderilerini arama esnasında gönderi sahiplerinin anonim hesap veya gerçek kişi hesapları olduğu yönünde bir ayırım yapılmamıştır. Herkese açık olan hesapların gönderileri analiz kapsamına alınmıştır. Araştırmada sadece Twitter üzerinden Özgecan Aslan cinayetine yönelik olarak paylaşılan içeriklerin sayıca fazla olması ve içeriklerin belli bir süre sonra kendini tekrarlayan anlamlarda üretilmesi ve paylaşılması nedeniyle cinayetin işlendiği hafta kaydedilen Tweet’lerin sayısında bir sınırlamaya gidilmiş ve 13 Şubat 2015 tarihinden başlanarak, tarama sonuçlarında ortaya çıkan gönderilerden, her gün için ilk yüz adet Tweet, toplamda yedi yüz adet Tweet ekran görüntüsü²⁴ alınarak kaydedilmiştir. Tweet’lerin cinayetin işlendiği hafta içerisinde, yedi gün boyunca kayıt altına alınmasının ardından cinsiyetçi söylem içerdiği tespit edilen gönderiler kadının toplumsal kimliği, kadın bedeni, erkeklik olgusu, yargı kararları ve feminizme bakış kategorileri altında

²⁴ Ekran görüntüsü alımı, klavye üzerinde bulunan "print screen" tuşu kullanılarak yapılmıştır. Bu tuşa basıldığında ekrandaki görüntü hafızaya alınmakta, sonrasında herhangi bir Word, Paint, Excel tablosu açılarak "düzen" menüsünde yer alan "yapıştır" seçeneği tıklandığında, hafızaya alınmış olan görüntünün ilgili belge üzerinde görünmesi sağlanmaktadır (https://www.chip.com.tr/bilgisayarkursu/ekran-goruntusu-kaydetmek_3040.html , Erişim: 30.03.2019).

sınıflandırılarak, her bir kategori için bir adet Tweet, toplamda beş adet Tweet analiz edilmiştir.

Twitter'ın arayüzünde bulunan arama bölmesine etiketsiz "Özgecan Aslan" ve etiketli "#Özgecan Aslan" şeklinde yazılarak, anahtar sözcük yöntemiyle tarama yapılması sonucunda ulaşılan toplam yedi yüz adet Tweet içerisinde, beş adet Tweet'in diğer bir deyişle örnek grubun, örneklemin belirlenmesi için basit rastlantısal örneklem yönteminden faydalanılmıştır. Rastlantısal örneklem, evrenden kura çekme yöntemi ile örneklemin çıkarıldığı, seçilen öğelerin belirlenmesinde şans faktörünün rol oynadığı, tüm öğelerin eşit derecede seçilme şansının bulunduğu, öğelerin ya da kişilerin rastgele seçildiği bundan dolayı da sistematik bir yanılmanın söz konusu olmadığı bir örnekleme yöntemi olduğundan dolayı tercih edilmiştir (Böke, 2009; Cebeci, 2014).

Facebook ve Twitter'da söylem analizi uygulanan “Sosyal Medya Ortamlarının Siyasal İletişim Uygulamaları Açısından İncelenmesi: Türkiye’de 2011 Genel Seçimlerinde Facebook ve Twitter’ın Siyasi Partiler ve Liderler Tarafından Kullanılması” (2013) isimli Bayraktutan ve diğerlerinin araştırmasında, projenin konusu ve inceleme alanı göz önünde bulundurularak, analiz edilecek olan sosyal medya platformu üzerindeki bütün içerikler arasından anahtar kelime yöntemi ile arama yapılarak uygun içeriklerin seçilmesi yerine, ifade edilen uygulamalarda yer alan belirli bazı kullanıcıların üretmiş olduğu içerikler çözümlemeden geçirilmiştir. Bu çalışma kapsamında ise, Facebook’ta gerçekleştirilen söylem çözümlemesi için Eser Aygöl’ün “Yeni Medyada Nefret Söyleminin Üretimi: Bir Toplumsal Paylaşım Ağı Olarak Facebook Örneği” (2013) isimli yüksek lisans tez çalışmasında geliştirmiş olduğu çözümleme şablonu esas alınmış ve Twitter ortamının arayüzü ile uyumlu hale getirilmiştir. Bunun için de Bayraktutan ve diğerlerinin (2013) geliştirmiş olduğu şablona

başvurulmuş, Twitter arayüzünde bulunan kimi arayüzey özellikleri makro yapılar, her bir Tweet diğer bir deyişle gönderi ise hem makro hem de mikro yapılar altında çözümlenmiştir. Bu çalışma kapsamında van Dijk'in söylem analizi uygulama modeli, Aygöl (2013) ve Bayraktutan vd.'nin (2013) sosyal medya platformları için tasarlamış oldukları söylem çözümlemesi uygulama modelleri esas alınarak, bir mikro blog uygulaması olan Twitter'ın arayüzüyle uyumlu aşağıdaki şablon oluşturulmuştur:

Tablo 2. Twitter Söylem Çözümleme Şablonu

A. Makro Yapı
1. Tematik Yapı
a. Kişi/hesap tanımı
b. Diğer Bilgiler
c. Web Sayfası Bağlantısı
2. Şematik Yapı
a. Durum tanımı
1. Gönderinin anlatım dili
2. Sonuçlar
3. Ardaan Bilgisi (önceki olay da dâhil olmak üzere)
4. Bağlam Bilgisi
B. Mikro Yapı
1. Sentaktik Çözümleme
a. Cümle yapılarının aktif ya da pasif olması
b. Cümle yapılarının basit ya da karmaşık olması
2. Bölgesel Uyum
a. Nedensel ilişki
b. İşlevsel ilişki
c. Referansal ilişki
3. Kelime Seçimleri
(metafor, metonimi, yan anlam, düz değışmece vb.)
4. Retorik
a. Görsel/ler (Gönderide paylaşılan fotoğraflar)
b. İnandırıcı bilgiler

Buna göre, çalışmada seçilen beş adet Tweet, van Dijk'ın eleştirel söylem analizi yöntemiyle makro ve mikro olmak üzere iki aşamalı olarak analiz edilmiştir. Makro yapı başlığı altında, tematik yapı ve şematik yapı olmak üzere iki çeşit çözümleme yapılmıştır. Tematik yapı başlığı altında yapılan çözümlemede kullanıcının Twitter profilini hangi isimle kullanmayı tercih ettiğine yönelik, kullanıcı adı ve aynı zamanda hesap adresi olan; kişi/hesap tanımı, hesabı kullanma amacını tanıtmaya yönelik olarak paylaşılan; diğer bilgiler ve Web

sayfası bağlantısı bilgilerine yer verilmiştir. Şematik yapı başlığı altında ise durum tanımı diğer bir deyişle Twitter gönderisinin sunumu, basit, kurallı vb. gönderinin cümle yapısına ilişkin; gönderinin anlatım dili, sonuçlar, önceki olay da dâhil olmak üzere olayın sosyal ve politik yönüne ilişkin; ardaan bilgisi ve bağlam bilgisine yer verilmiştir. Mikro yapı başlığı altında yapılan çözümlemede gönderinin cümle yapılarının aktif ya da pasif olması ve cümle yapılarının basit ya da karmaşıklığına yönelik analizin yapıldığı; sentaktik çözümleme, gönderi metninde birbirini izleyen cümlelerin birbiriyle olan nedensel ilişkisinin ele alındığı; bölgesel uyum, gönderinin ideolojisini aktarmada elverişli olduğundan kelime seçimleri üzerinde durulmuş ve Twitter gönderisinin inandırıcılık taşıyıp taşımadığının tespitine yönelik iletinin inandırıcı ve ikna edici olmasına katkı sağlayan verilerin retorik çözümlemesi yapılmıştır.

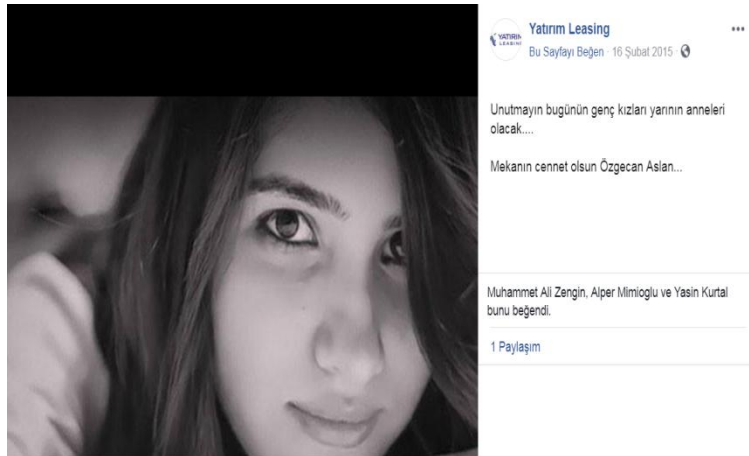
3.3.2. Analiz Uygulaması

3.3.2.1. Tweet 1²⁵:

Tablo 3. Tweet 1'le İlgili Bilgiler

Yatırım Leasing	
Hesap Adresi:	@yatirimleasing
Kişi/Hesap Tanımı:	yatırım leasing
Diğer Bilgiler:	Yatırım leasing 1993 yılında kurulmuştur. 27 Ocak 2004 tarihinde TETAŞ Şirketler Grubu'na katılmıştır.
Web Sayfası Bağlantısı:	yatirimleasing.com
Tweet:	“Unutmayın bugünün genç kızları yarının anneleri olacak... Mekânın cennet olsun Özgecan Aslan...”
Gönderi Tarihi:	16 Şubat 2015
Hashtag Kullanımı:	Mevcut değil.
Retweet Sayısı:	0
Beğeni Sayısı:	0
Yanıt Sayısı:	0

Şekil 1. Gönderi metnine ekli linkteki içerik

²⁵ Tweet 1, kadının toplumsal kimliği kategorisi altında sınıflandırılmıştır.

A. Makro Yapı

1. Tematik Yapı

Makro yapı başlığı altında Twitter'da yer almakta olan, araştırma örneklemini kapsamında, Twitter üzerinden “Özgecan Aslan” araması yapılarak ulaşılan hesaplara yönelik bilgilere yer verilmektedir. Söz konusu iletiye 16 Şubat 2015 tarihinde ulaşılmıştır. Kullanıcının “@yatirimleasing” olarak belirlediği kullanıcı adı aynı zamanda kullanıcının hesap adresini oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra Web tarayıcılarının örneğin, Google Chrome Web tarayıcısının adres çubuğuna “https://twitter.com/yatirimleasing” yazılarak arama yapıldığı takdirde kullanıcının Twitter profili görüntülenebilmektedir.

Kişi ya da hesap tanımı olarak adlandırılan bölümde, kullanıcının Twitter profilinde hangi isimle ya da gerçek ismini kullanmayı tercih etmediği durumlarda seçeceği takma isme yönelik bilgiyi içermektedir. Söz konusu Tweet 1 içeriğini paylaşan kullanıcı, bir kişi ya da takma ad kullanmak yerine kurumsal bir adı temsil eden "yatırım leasing" ismini kullanmayı tercih etmiştir. "Diğer bilgiler" kısmında ise kullanıcı, hesabını kullanma amacını tanıtmaya yönelik olarak paylaştığı bilgilere yer vermektedir. Bu bölümde kullanıcı tercih ettiği takdirde, kendisinin ya da bağlı bulunduğu kurumun yaptığı işe yönelik yazılı bilgilere yer verebildiği gibi, kurumsal ya da kişisel Web sitesinin adresini ya da internetteki diğer Web site veya uygulamalara yönelik bağlantıların linklerine yer verebilmektedir.

Tweet 1 gönderisinin sahibi, hesap adresi @yatirimleasing olan kullanıcı "diğer bilgiler" kısmında yazılı olarak kuruma yönelik "Yatırım leasing 1993 yılında kurulmuştur. 27 Ocak 2004 tarihinde TETAŞ Şirketler Grubu'na katılmıştır." bilgilerine yer vermiştir. Web sayfası bağlantısı olarak ise kurumsal Web sayfası olarak kullanılan “yatirimleasing.com” Web adresi paylaşılmıştır. Toplamda 132 Tweet göndermiş olan “@yatirimleasing” hesabının

örneklem dâhilinde Özgecan Aslan'a yönelik olan gönderi Tweet 1, analiz için rastlantısal olarak seçilmiştir. Twitter'da 40 takipçinin takip ettiği “@yatirimleasing” hesabının hiçbir Twitter hesabını takip etmediği ve Mayıs 2012 tarihinden itibaren Twitter hesabını kullanıma açtığı görülmektedir.

2. Şematik Yapı

a. Durum tanımı

1. Gönderinin Anlatım Dili

Örnek gönderi, "Unutmayın bugünün genç kızları yarının anneleri olacak....Mekanın cennet olsun Özgecan Aslan..." şeklinde toplamda 2 cümleden oluşmaktadır. Gönderinin basit kurallı cümle yapısından oluştuğu görülmektedir. Bugünün genç kızlarının yarının anneleri olacağı yönündeki yargı bildirimi, Tweet gönderisinin anlatım dili, bir beklenti ve aynı zamanda bir kesinlik içermektedir. Söz konusu cümle aynı zamanda gönderiye sloganvari bir üslup kazandırmaktadır. Aynı zamanda gönderide yer alan "unutmayın" şeklindeki topluma sesleniş, anlatım diline uyarı niteliği kazandırmakta ve gönderi Özgecan Aslan'ın öldürüldükten sonraki yeni mekânının cennet olması yönündeki dilek ile son bulmaktadır.

2. Sonuçlar

Örnek Tweet gönderisine göre, bugünün genç kızları eninde sonunda yarının anneleri olmak üzere yetişmektedir. Gönderi sahibine göre, genç kızlar toplumda herşeyden önce anne kimlikleri ile görülmek istenmektedir. Anne kimliği bugünün genç kızlarının toplumsal kaderi, genç kızlıktan anneliğe ve sonrasında yeniden genç kızlıktan anneliğe nesillere aktarılacak bir döngü ve varoluş şekli olarak resmedilmektedir.

3. Ardalan Bilgisi (Önceki olay da dâhil)

İncelenen Twitter gönderisinde Özgecan Aslan cinayetine yönelik olayların sosyal ve politik yönü diğer bir deyişle ardalan bilgisine yeterince yer verilmemiş ve cinayetin neden yaşandığına yönelik bir açıklamada bulunulmamıştır. Gönderi sahibinin toplumsal cinsiyet kodlarına sahip olduğu ve sosyal medya gönderisinin adeta bir çeşit çevre baskısı niteliğinde mesajlar ve söylem yapıları aracılığıyla oluşturulan, toplumsal cinsiyeti üreten ve yeniden üreten süreçlere bir örnek niteliğinde olduğu görülmektedir. Kadın ve erkekler arasında var olduğu iddia edilen "doğal" farklılık düşüncesi incelenen gönderide cinsiyetler arasında bir ikiliğin var olduğu iddiasını sürdürme bağlamında gönderi, egemen normların yeniden üretimine katkıda bulunmaktadır.

4. Bağlam Bilgisi

Gönderi sahibi bugünün genç kızlarına, toplumun kendisinden beklediği toplumsal cinsiyetine "uygun" olacak kurallar ve davranış modellerini yerine getirmesini dayatmaktadır. Kadının toplumsal olarak tanımlanması aynı zamanda onun toplum içerisindeki konumuna ve davranış kalıplarına yönelik belirleyicilik ve sınırlandırma içermektedir. Twitter iletisinde ifade edildiği gibi genç kızlardan evrensel annelik modelini kendisinde somutlaştırması, bu model ile özdeşleşmesi ve sonuç olarak bu modeli içselleştirmesi dayatılmaktadır. Aynı zamanda genç kızların toplum tarafından davranışlarının yönlendirilmesi isteği burada bir iktidar diğer bir deyişle bir zorlama ilişkisinin mevcut olduğu anlamına gelmektedir.

B. Mikro Yapı

1. Sentaktik Çözümleme

Twitter gönderisindeki cümlelerde aktif yapı kullanılmış olup, cümle yapısının basit kurallı ve kolaylıkla anlaşılabilir olduğu görülmektedir.

2. Bölgesel Uyum

Twitter gönderisindeki iki cümlelerin birbirleriyle olan ilişkisine baktığımızda cümle içerisinde nedensel bağlara rastlanmamıştır. İşlevsel ilişkiye bakıldığında ise genel ifadeli birinci cümlelerin açılımına ikinci cümlede yer verilmediği tespit edilmiştir. Bugünün genç kızlarının yarının anneleri olacağı yönündeki genel ifadeli cümlelerin ardından Özgecan Aslan'ın vefatına yönelik taziye dileği bildirilmiştir. Diğer bir deyişle ikinci cümlede bir özetleme, birinci cümlelerin anlatımı ya da örneklendirme yapılmadığı görülmüştür. Ayrıca burada birinci cümlede geçen bugünün genç kızlarının yarının anneleri olacağı yönündeki ifadede kullanılan annelik vurgusunu, ataerkil ideolojinin bir bulgusu olarak okumak mümkündür.

Twitter gönderisindeki referansal ilişkiye baktığımızda ise birinci cümlede yer alan annelik kavramı ile bir sonraki cümle olan "Mekânın cennet olsun Özgecan Aslan" cümlesi arasında kurulan bağı tespit ederek, burada da ideolojik bulgulara rastlamak söz konusudur. Bunun için Özgecan Aslan cinayeti sonrasında sosyal medyada ve özellikle de sokakta kitlesel ve yaygın bir şekilde Türkiye'nin büyük bir kesiminin katılım gösterdiği protestoları değerlendirmek yerinde olacaktır. Daha önce Türkiye'de diğer kadın cinayetlerine yönelik böylesine kitlesel, yaygın, erkeklerin de dâhil olduğu, eylem planlarının ve atılacak sloganların önceden belirlenmediği tarzda bir destek ve toplumsal dayanışma söz konusu olmamıştır.

Kadına yönelik şiddet karşısında protestolara Türkiye'nin dört bir yanından ve ideolojik olarak her kesimi denilebilecek genişlikte, bu denli yoğun ilgi gösterilmesi, sonrasında erkeklerin de Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden eylemlere katılarak "etekli eylem" gerçekleştirerek Özgecan Aslan cinayetini protesto etmeleri, toplumda Özgecan Aslan

cinayetinin diğer kadın cinayetleriyle karşılaştırıldığında daha farklı değerlendirildiğini göstermektedir. Bu değerlendirmeyi belirleyen kıstaslar arasında mağdurun öğrenci olması, içkili olmaması, gündüz saatlerinde okula gitmek amacıyla dışarıya çıkması, okul sonrasında kadın arkadaşlarıyla alışveriş merkezinde bulunduktan sonra yine gündüz saatlerinde eve dönmek amacıyla dönüş yoluna gitmesi, üzerinde geleneksel kabullerin sınırlarını aşmayacak makul kıyafetlerin olması, kendisine saldıran erkeğin eşi, eski eşi, sevgilisi, nişanlısı ya da kendisine karşı takıntısı bulunan bir kişi olmayışı, kısaca zanlıyı tanımıyor oluşu, tecavüze karşı direnmesi ve buna yönelik izlerin saldırganın yüz bölgesinde mevcut oluşu yer almaktadır. Olayın gerçekleşme şekli irdelendiğinde mağdurun masum bir üniversite öğrencisi olduğu, bu bağlamda toplumsal ahlakı tehdit etmediği yönünde ortak kanıya varan toplum ve aynı zamanda incelemeye alınan Twitter iletisinde, Özgecan Aslan cinayetine diğer kadına yönelik şiddet suçlarından daha farklı bir şekilde değerlendirildiği ve sahip çıkıldığı görülmektedir.

3. Kelime Seçimleri

İncelenen Twitter gönderisindeki öznenin özelliklerini tanımlamak için "anne" diğer bir deyişle cinsiyet rolleri kavramına işaret eden bir kelime kullanıldığı görülmektedir. Bu kelime düz anlamıyla kullanılmış olup aynı zamanda "genç kızların" sahip olması gereken kişilik özelliklerini de vurgulamaktadır. Genç kızlardan cinsiyet bağlamında toplumsal olarak annelik kimliğini benimsemesi ve onunla ilişkili işleri yerine getirmesi istenmektedir. Annelik kimliğini benimseyecek olan genç kızların asli görevi yaşamın üretilmesi sorumluluğunu yerine getirmeleridir. Bununla ilişkili olarak cinsiyet rollerini ve bu rollerin belirleyeceği iş bölümünü destekleyici nitelikteki şefkatli, duyarlı, korumacı, sempatik, merhametli ve duygusal olma gibi özellikleri içselleştirmeleri gerekmektedir. Twitter gönderisinde kullanılan anne sözcüğü kadınların toplumsal yaşamda ev dışında yeni bir kimlik kazanmasının önüne

ket vurmaktadır. Bu söylem aynı zamanda annelik gibi cinsiyet rollerini dayatması bakımından birçok toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayanak oluşturan ataerkil kodları kullanmaktadır.

4. Retorik

Retorik unsurlara bakıldığında Twitter gönderisinde ikna edici, inandırıcı verilere ve bilgilere ayrıca herhangi bir referansa rastlanmamıştır. Bu bakımdan gönderinin herhangi bir inandırıcılık amacı taşımadığı söylenebilmektedir. Twitter gönderisine eklenmiş olan link açıldığında kullanıcının, bir diğer sosyal medya platformlarından, Facebook hesabının iletisine erişilmektedir. Bu iletide Özgecan Aslan'ın haber sitelerinde ve sosyal medyada en çok dolaşımda tutulmuş ve onun masumiyetiyle özdeşleşmiş fotoğrafı yer almaktadır.

3.3.2.2. Tweet 2²⁶:

Tablo 4. Tweet 2'yle İlgili Bilgiler

Direniyor Vicdan	
Hesap Adresi:	@direniyorVidAn
Kişi / Hesap Tanımı:	bAriş
Diğer Bilgiler:	Vicdan Haziran 2012 tarihinde katıldı.
Web Sayfası Bağlantısı:	Bağlantı verilmemiş.
Tweet:	“Kimseye emanet değiliz! Ar değiliz...! Zar değiliz..’ #KadınCinayetleriPolitiktir #ÖzgecanAslan # HüsneAslan ve daha binlercesi”
Gönderi Tarihi:	19 Şubat 2015
Hashtag Kullanımı:	#KadınCinayetleriPolitiktir #ÖzgecanAslan #HüsneAslan
Retweet Sayısı:	16
Beğeni Sayısı:	9
Yanıt Sayısı:	0

A. Makro Yapı

1. Tematik Yapı

Makro yapı incelemesi bölümünde araştırma örneklemini kapsamında incelenen Twitter gönderisinin sahibi hesapla ilgili bilgilere yer verilecektir. Gönderi sahibinin kullanıcı adı olan “@direniyorVidAn” aynı zamanda ileti sahibinin hesap adresidir. Gönderi sahibinin Twitter profiline ulaşmak istendiğinde kullanılan herhangi bir Web tarayıcısının adres çubuğuna "https://twitter.com/direniyorVidAn" yazılarak arama yapıldığında ulaşılabilmektedir. Ancak kullanıcı, hesabını kapatmış olduğundan dolayı söz konusu profil yeniden görüntülenememektedir.

²⁶ Tweet 2, kadın bedeni kategorisi altında sınıflandırılmıştır.

Gönderiye 19 Şubat 2015 tarihinde Twitter arayüzü içerisinde yer alan arama bölümüne “#ÖzgecanAslan” yazılarak ulaşılmıştır. Kişi ya da hesap tanımı olarak adlandırılan bölümde, kullanıcının profilinde "bArış" ismini kullandığı görülmektedir. Kullanıcının profilinde yer alan bu bilgi kullanıcının gerçek ismi olabileceği gibi takma adı da olabilmektedir. Kullanıcıların profili kullanma amaçlarını, kendilerini, yaptıkları işleri ya da bağlı oldukları kurumları ifade etmek maksadıyla kullandığı "diğer bilgiler" bölümüne baktığımızda "vicdan" kelimesinin yazılı olduğu görülmektedir.

Gönderi sahibinin kendisine ait Web sitelerinin adreslerini paylaşabileceği gibi diğer Web sitelerine veya sosyal medya paylaşım sitelerine ait herhangi bir bağlantıyı Web sayfası bağlantısı bölümünde paylaşmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca Tweet 2 gönderisinin sahibi kullanıcı, Haziran 2012 tarihinden itibaren Twitter hesabını kullanmaya başlamış olup, çalışmada incelenen Tweet 16 retweet²⁷ ve 9 beğeni²⁸ almıştır.

²⁷ Retweet özelliği, başka Twitter kullanıcılarının Tweet'lerini, takipçilerle paylaşmaya yarayan bu özellikte kullanıcı, eski Tweet'lerinin gündemle yeniden alakalı hale geldiğini düşündüğü durumlarda kendi Tweet'ini de retweetleyebilmektedir. Ayrıca kullanıcı kendi geçmiş gönderilerine yorum ekleyerek yeniden iletiyi takipçileriyle paylaşabileceği gibi diğer kişilere verdiği yanıtların bütün takipçileri tarafından görülmesini istediğinde de retweet özelliğinden faydalanabilmektedir.

²⁸ Twitter'ın beğeni özelliği küçük bir kalp simgesi ile gösterilmekte ve ilgili Tweet'i takdir ettiğinizi ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır. Twitter kullanıcıları profil sayfalarında bulunan “beğeniler” sekmesinden beğendiği Tweet'lere ulaşabilmektedir.

2. Şematik Yapı

a. Durum tanımı

1. Gönderinin Anlatım Dili

İncelenen Twitter gönderisi Özgecan Aslan cinayetinin işlendiği tarihten sonraki sekizinci gün olan 19 Şubat 2015 tarihinde gönderilmiştir. Twitter gönderisinde “Kimseye emanet değiliz! Ar değiliz...! Zar değiliz..’ #KadınCinayetleriPolitiktir #ÖzgecanAslan #HüsneAslan ve daha binlercesi” şeklinde Özgecan Aslan, Hüsne Aslan ve daha binlerce işlenen kadın cinayetlerine yönelik duyulan tepki dile getirilmektedir. Gönderi basit kurallı 3 kısa cümle, kadın cinayetlerine kurban gidenlerin isimlerinden oluşan 2 hashtag, ayrıca bir önerme içeren "kadın cinayetleri politiktir" hashtag'i ve öncesinde yaşanmış binlerce kadın cinayetine işaret eden “ve daha binlercesi” şeklinde üç kelimedenden oluşmaktadır.

Gönderi sahibi Özgecan Aslan, Hüsne Aslan ve daha binlerce işlenmiş olan kadın cinayetinin politik olduğunu vurgulamaktadır. Söylemdeki "ar" sözcüğünün anlamına baktığımızda Türk Dil Kurumu sözlüğünde "utanma ve utanç duyma" anlamlarına geldiği görülmektedir. Yine Türk Dil Kurumu sözlüğünden "zar" kelimesinin anlamını incelediğimizde “ince perde veya örtü”, anatomi alanındaki kullanımı ise “ince ve yumuşak yaprak biçimindeki organlar veya organ bölümleri, çeper” anlamına geldiği görülmektedir. Bu bağlamda gönderi sahibi kadın denildiğinde özgür, bağımsız bir bireyden ziyade kadını, kültürel ve dini kodlarla algılayan erkek egemen söyleme karşı çıkarak, kadınların kimseye bir eşya gibi geçici olarak bırakılacak ve sonrasında geri alınacak korunmaya muhtaç bir meta veya kimse olmadığını dile getirmektedir. Aynı zamanda kadın, kendinden ve bedeninden utanç duyarak, toplumda salt beden olarak diğer bir deyişle cinselliği, bekâreti, kadının kendi bedeni üzerindeki kontrolü toplumun mikroskobu altında tutularak, her daim sorgulanmaya maruz bırakılarak yaşamını sürdüremeyecektir. Tam da bu nedenle metnin söylemi, "ar",

"zar" ve "emanet" olarak toplum tarafından oluşturulan, yayılan, içselleştirilen, baskı aracı olarak kullanılan eşitsiz toplumsal cinsiyet söylemlerinin kadın cinayetlerine neden olduğunu ifade etmektedir. Üslup bakımından gönderi sahibinin kadınlara yönelik oluşturulan eşitsiz toplumsal yaşam koşullarına, kadınların yaşam haklarının kasıtlı bir şekilde ellerinden alınmasına ve ataerkil bilinç yapılarına yönelik başkaldırısı metnin söyleminde ortaya konulmaktadır.

2. Sonuçlar

Özgecan Aslan cinayeti sonrasında “direniyorVidAn” isimli hesap tarafından paylaşılmış olan gönderide, Özgecan Aslan, Hüsne Aslan²⁹ ve daha binlerce kadın cinayetinin sorumlusunun kadını “ar”, “zar” olarak görerek onu erkeğe "emanet" eden ve bunun doğal ve ilahi düzenin değişmez bir parçasıymış gibi kadın ve erkek arasındaki karşıtlığa dikkat çekerken aynı zamanda bu karşıtlığın ne anlama geldiğini de oluşturan ataerkil cinsiyetçi söylemin inşası devam ettiği müddetçe, politik olan kadın cinayetlerinin işlenmeye devam

²⁹ 19 Şubat 2015 gecesinde Hüsne Aslan ile kız kardeşi Cennet Aslan eğlenmek üzere gittikleri barda bir süre sonra Hüsne Aslan'ın erkek arkadaşı Şahin Koçar, kız kardeşlerin yanına gelmiştir. Cennet Aslan'ın olay gecesine yönelik verdiği bilgiye göre, kardeşleri evlerine bırakmak üzere ikna eden Şahin Koçar, sigara almak için markette durduğu sırada, kardeşleri kendi evine götürmek istediğini söylemiş, kardeşler ise bu isteği reddetmiştir. Sonrasında Şahin Koçar, Hüsne Aslan'a şiddet uygulamaya başlamış, bu esnada arabadan dışarıya çıkmayı başarabilen Cennet Aslan ise çevreden yardım talebinde bulunmuştur. Hüsne Aslan araçtan inmek için çabaladığı sırada, Şahin Koçar tarafından saçlarından tutularak bir müddet aracın dışında sürüklendikten sonra araçtan dışarı atılmıştır. Bu esnada Hüsne Aslan otomobilin tekerleğinin altında kalarak can vermiştir (<https://www.presshaber.com/kadin-katliamlari-devam-ediyor-son-kurban-husne-aslan-14906.html> , Erişim: 13.04.2019). "Olası kast ile öldürmek" suçundan 25 yıla kadar hapis istemiyle dava açılan Şahin Koçar, Antalya 6'ncı Ağır Ceza Mahkemesi'ndeki yargılama sonucunda 16 yıl 8 ay hapis cezası almıştır (<http://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/antalya/kiz-arkadas-katilinin-cezasi-degismedi-41092070> , Erişim: 13.04.2019).

edeceği yönündeki yargı dile getirilmiştir.

3. Ardalan Bilgisi (Önceki olay da dâhil)

İncelenen Twitter gönderisinde Özgecan Aslan cinayetine yönelik olayların sosyal ve politik yönlerine ilişkin ardalan bilgisine sınırlı da olsa yer verildiği görülmektedir. Ardalan bilgisinin sınırlı olması muhtemelen 19 Şubat 2015 tarihinde Twitter kullanıcılarının gönderilerinin 140 karakter ile sınırlı olmasından kaynaklanmaktadır. Buna karşın eşitlikçi söylemi temsil eden gönderide, Özgecan Aslan cinayetinin neden yaşandığına yönelik olarak kadın cinayetlerinin toplumsal cinsiyet ile ilişkisine, bu cinayetlerin münferit olaylar olmadığına, cinsiyetçi yaklaşımların kadına karşı şiddeti sistematik bir hale getirdiğine dikkat çekilmektedir.

Gönderiden ayrı olarak kadına yönelik şiddetin sistematik bir boyut kazanıp kazanmadığını araştırmak amacıyla Türkiye'de 2010-2015 yılları arasındaki kadın cinayetleri araştırıldığında en az 1134 kadının öldürüldüğü bilgisine ulaşılmıştır. 5 yıl içerisinde öldürülen bu kadınların 608'inin faili kocası veya eski kocası iken, 161'inin faili erkek arkadaşı veya eski erkek arkadaşı, 213'ünün faili ise babası, oğlu, erkek kardeşi gibi ailedeki erkekler veya damadı, kayınpederi gibi akrabası olan erkekler olmuştur. İfadeleri alınan erkekler barışma isteğinin reddedilmesi, aldatılma şüphesi, kadının ayrılmayı ya da boşanmayı istemesi ve 'namus ya da töre' gibi bahanelerle kadınları öldürdüklerini dile getirmişlerdir (Ulukaya, 2015).

Söz konusu 1134 cinayetin 217'sinde kadına yönelik şiddet, taciz veya tehditin sistematik bir şekilde olduğu, 141'inde şiddet, taciz veya tehdite maruz kalan kadınların güvenlik gerekçesiyle resmi bir kuruma başvuruda bulunmasına karşın yaşandığı, 234

cinayetin ise devam etmekte olan ayrılık veya boşanma süreci içerisinde işlendiği tespit edilmiştir. Cinayetlerin 676'sı eşlerden birine ait bir evde, ortak evde veya kadının ya da erkeğin ailesine ait bir evde işlenmiştir. Cinayetlerin 225'i sokak, park, bahçe, ormanlık alan gibi kamuya açık alanlarda gerçekleşmiştir (Ulukaya, 2015).

Bianet'in ulusal ve yerel gazetelerden, ajanslardan ve haber sitelerinden toplumsal cinsiyet bağlamındaki erkek şiddeti olaylarını bir araya getirdiği haberlere göre 2014 yılında erkekler, en az 281 kadını öldürmüş, 109 kadın ve kız çocuğuna ya tecavüz etmiş ya da tecavüz girişiminde bulunmuş, 560 kadını yaralarken, 140 kadın ve kız çocuğuna ise cinsel tacizde bulunmuştur (Tahaoğlu, 2015).

Benzer bir şekilde Özgecan Aslan cinayetinin işlendiği 2015 yılı ve öncesindeki AK Parti iktidarının kadın bedenini konu alan toplumsal cinsiyet politikalarının yargı ayağındaki yansımalarına bakmak, cinayetin öncesinde ve sonrasında dönemin kadına olan bakış açısını anlamayı kolaylaştıracaktır. 2002-2007 ve 2007-2011 yılları arasındaki iktidar dönemi içerisinde AK Parti, Avrupa Birliği'ne (AB) üyelik maksadıyla kayda değer yasal düzenlemeler yapmıştır. Bu değerlendirmeye karşın kadına yönelik şiddet alanında Türkiye'deki kadın hareketinin ve özellikle de feminist avukatların uzun süreli çalışmaları neticesinde TCK'da yasaların değiştiği ve hakların elde edildiği göz önünde bulundurulmalıdır.

2004 yılında Türk Ceza Kanunu'nda gerçekleştirilen düzenlemeyle kadına yönelik cinsel saldırı suçları 765 sayılı ceza yasasında “adabı umumiye ve nizamı aile aleyhinde” diğer bir deyişle aile ve toplum düzenine karşı işlenmiş suç³⁰ olarak kabul edilirken, bireylere

³⁰ Canan Arın, Eski Türk Ceza kanununda (TCK) bu suçun aile düzenine karşı olarak işlenmiş bir suç olarak

yönelik suçlar "Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar" başlığı altında değerlendirilmeye başlanmıştır (Kepenek, 2019).

5237 sayılı yeni Ceza Kanunu ile birlikte ilk defa evlilik içi tecavüz, şikâyet edilmesi durumunda, suç kapsamında değerlendirilmeye başlanmıştır. Ayrıca 2014 yılında 6545 sayılı kanun ile yapılan değişiklikler sonrasında ceza oranları arttırılmıştır. Ancak ceza oranları arttırılırsa da cezaların sonuna kadar uygulanmaması, diğer bir deyişle çeşitli nedenlerden ötürü ceza indirimine gidilmesi ve sık sık af çıkartılması gibi nedenler ceza alanın aynı suçu yeniden işlemesini engellemeye yönelik bir caydırıcılığın oluşmasını engellemektedir (Özdemir, 2017).

AK Parti'nin 2011-2015 yılları arasındaki döneminde Avrupa Birliği ile olan ilişkilerin beklemeye girmesi ile birlikte kadın politikasında muhafazakar demokratlıktan salt muhafazakarlığa doğru geçildiği gözlenmiştir. Bu bağlamda 2011 yılında AK Parti, Kadından Sorumlu Devlet Bakanlığı'nın ismini Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı olarak değiştirerek kadını aile söylemi içerisinde görünmez hale getirmiştir. Bu dönemde kadınlar bir özne olmaktan ziyade patriyarkal yapının bir uzantısı olarak, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin dayatıldığı aile içerisine kapatılan edilgen bir kimlikle değerlendirilmeye başlanmıştır. Kadının aile içerisindeki geleneksel rolleriyle anlam kazandığı ve bu bağlamda

değerlendirildiğini belirtmiştir. Arın'a göre, tecavüze uğrayan kadının evli olması durumunda bu kanuna göre suçun cezası daha ağır olmaktadır. Bunun nedeni evli kadınların başka bir erkeğin malı olarak görülmesi ve bir başka erkeğin malına tecavüz edilmesi durumunda cezası da daha ağır olmaktadır. Burada kadının bedeni ile namus kavramı iç içe geçmiştir. Mal olarak kabul edilen kadın öncelikli olarak doğduğu aileye ait, evlenmesi ile birlikte mülkiyeti kocaya geçmekte, kocasından boşanması durumunda ise, özellikle de küçük yerleşim yerlerinde, içinde yaşadığı topluma geçmektedir (Özdemir, 2017).

güçlü aile vurgusunu ön plana çıkaran anlayış hakim olmuştur. Bu anlayış kadın, aile ve toplumu dengeleyen bir politika oluşturmak yerine kadının konumunu aile, toplum ve devlet üçlüsüne teslim eden bir tutum sergilemektedir (Altuntaş ve Demirkanoğlu, 2017:91-92).

AK Parti'nin 2007-2011 yıllarını kapsayan iktidardaki ikinci dönemi ile 2011-2015 yılları arasındaki üçüncü dönemin, genelde toplumsal cinsiyet politikalarına yönelik özelde ise kadına yönelik muhafazakâr iktidar söyleminde köklü bir söylem değişikliği yaşanmamıştır. AK Parti'nin 2007 seçim beyannamesinin “aile, kadın, çocuk, yaşlılar” başlığı altında da ifade edildiği üzere partinin toplumsal cinsiyet politikalarının temel önceliği olarak “aile kurumunun güçlendirilmesinin”³¹ hedefi belirlenmiştir. Ak Parti'nin 2007-2011 yılları arasındaki ikinci döneminde AK Parti hükümetinin "üç çocuk"³², kadın ve erkeğin eşit³³

³¹ (<http://www.akparti.org.tr/media/272213/2007-2007-secim-beyannamesi-ozet.pdf> , Erişim: 14.05.2019).

³² Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, 8 Mart Dünya Kadınlar Günü programı kapsamında, 7 Mart 2008 tarihinde Uşak Atatürk Kültür Merkezi'nde düzenlenen konuşmada her ailenin en az 3 çocuk yetiştirmesini talep etmiştir. Erdoğan, “Bunlar Türk milletinin kökünü kazımak istiyor...Yaptıkları aynen budur. Genç nüfusumuzun azalmaması için en az 3 çocuk yapın” sözlerini dile getirmiştir (<https://www.timeturk.com/tr/2008/03/07/erdogan-kadinlara-seslendi-en-az-uc-cocuk-dogurun.html> , Erişim: 15.04.2019).

³³ 24 Kasım 2014 tarihinde Kadın ve Demokrasi Derneği'nin (KADEM) düzenlemiş olduğu Birinci Uluslararası Kadın ve Adalet Zirvesi'nde konuşan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, kadın ile erkeğin fitratlarının farklı olduğundan dolayı eşit tutulamayacağını söylemiştir. Kadının kadına ve erkeğin erkeğe eşitliğinin doğru olduğunu ifade eden Erdoğan, “kadınların ihtiyacı olan, eşitlikten ziyade eş değer olabilmektir” açıklamasında bulunmuştur (https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/11/141124_kadininfitrati_erdogan , Erişim: 15.04.2019).

olmadığının vurgulanması, kürtaj ve sezaryen karşıtlığı³⁴ gibi kadın bedeninin denetim altına alınmasını amaçlayan söylemleri hem kamusal³⁵ alanda tartışmaya açılmış hem de ana akım medyada yeniden üretilerek sıklıkla yer bulmuştur.

4. Bağlam Bilgisi

Özgecan Aslan cinayeti sonrasında 19 Şubat 2015 tarihinde “kadın cinayetleri politiktir”, “Özgecan Aslan”, “Hüsne Aslan”, “ve daha binlercesi” şeklinde etiketlerle gönderilen Twitter gönderisinde eksilteli enformasyondan kaynaklı olarak gönderi ancak ardaan ve bağlam bilgisiyle birlikte değerlendirildiğinde açıklık kazanmaktadır.

İncelenen gönderide kadını erkeğin malı olarak nitelendiren, onun yalnızca aile bütünlüğünün ve milletin bekasının bir aracı olarak biyolojik üretim görevinden sorumlu olduğunu iddia eden cinsiyetçi ataerkil anlayış ve devlet, yargı ve erkek üçlüsü tarafından

³⁴ Hilton Otel’de düzenlenen Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı Eylem Programı’nın uygulanmasına yönelik 2012 Uluslararası Parlamenterler Konferansı kapanış oturumunda Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, “Sezaryenle ilgili doğumlara karşı olan bir Başbakanım. Kürtajı bir cinayet olarak görüyorum. Buna kimsenin müsaade etme hakkı olmamalı. Ha anne karnında bir çocuğu öldürürsünüz ha doğduktan sonra öldürürsünüz. Hiçbir farkı yok” ifadelerinde bulunmuştur. Ayrıca Erdoğan, “Ben ülkemde en az 3 çocuk istiyorum. Çünkü genç dinamik bir nüfusa ihtiyacımız olduğunu biliyorum ve bu çalışmayı sürdürüyoruz” şeklindeki açıklamalarıyla dört yıl önceki “3 çocuk” söylemini de yinelemiştir (<http://www.milliyet.com.tr/erdogan-kurtaj-bir-cinayettir-siyaset-1545254/> , Erişim: 15.04.2019).

³⁵ 10 Mart 2011 tarihli Vatan gazetesinin haberine göre, Ordu’nun Ünye ilçesinde AK Parti Ünye İlçe Tanıtım ve Medya Başkanı sosyal medya platformu Facebook üzerinden paylaştığı gönderisinde başı açık olan kadınlara yönelik “Örtüsüz kadın perdesiz eve benzer. Perdesiz ev ya satılıktır ya da kiralıktır” şeklinde açıklamalarda bulunmuştur (<http://www.gazetevatan.com/akp-li-yoneticisi--ortusuz-kadin-satilik-tir-364363-gundem/> , Erişim: 14.05.2019).

kadın bedenini kontrol etme isteği sürdürüldükçe, “kutsal aile” ve “kutsal anne” söylemleri içerisine hapsedilen kadına yönelik işlenen cinayetlerin son bulmayacağı öne sürülmektedir. Twitter gönderisindeki söylemde, yukarıda ifade edildiği üzere, söylemin gerçekleştiği zaman, söylemin tarafları ve bu tarafların toplumsal rolleri, değerleri ve birbirleriyle olan irtibatlarına yer verilmiştir.

İncelenen Twitter gönderisinde Özgecan Aslan cinayeti ile birlikte kadın cinayetleri³⁶ kamuoyuna mal olmasına karşın söz konusu vakaların yıllardır yaşanmakta olduğu ve binlerce kadını kapsadığı değerlendirilmesi yapılmıştır. Aynı zamanda gönderinin ataerkil cinsiyetçi söyleme karşıt olarak eşitlikçi bir söylem ürettiği görülmektedir. Tarihi bağlamda kadınların ezilme olgusuna bakıldığında dişi olanın beden ile ilişkilendirildiği ve bunun genellikle üreme süreçleriyle ilişkilendirildiği görülmektedir. Kadınların adet görme, hamile kalabilme, doğurma ve bunun yanı sıra emzirme özellikleri bedenlerinin ve dişiliğin tehlikeli bir potansiyele sahip olduğu yönünde, aklın kontrolü dışında ve ona karşıt bir şey olarak değerlendirilmesine yol açmıştır. Görünürde denetimli olarak nitelendirilen erkek bedeni karşısında kadın bedeni mistik olduğu kadar kontrol altına alınması gereken bir durum olarak kabul edilmiştir. Erkeklerden farklı olarak bedenleriyle belirlenen ve bundan dolayı da biyolojik olarak daha değersiz bir konumda olmaya mahkûm oldukları yönünde bir algı yaratılmaktadır (Berktaş, 2009:58-59). Gönderide cinsiyetçi kodlarla inşa edilen, kadını salt

³⁶ 1 Ocak 2015 ve 31 Aralık 2016 tarihleri arasındaki toplam 547 kadın cinayeti, taciz, tecavüz ve yaralama erkek şiddeti davalarının sonuçlarını medyadan takip eden Bianet, yargı kararlarını istatistiksel olarak ele almıştır. Bu davaların yüzde 24’ü (132 dava) cinayet davaları, yüzde 38’i (209 dava) tecavüz davaları, yüzde 26’sı (141 dava) taciz davaları, yüzde 12’si (63 dava) şiddet/yaralama davalarından oluşmuştur. Cinayet sanıklarının yüzde 28’i, tecavüz davası sanıklarının yüzde 20.5’i, taciz davası sanıklarının yüzde 12’si, şiddet/yaralama davası sanıklarının yüzde 38,5’i toplam 17 davada ceza indirimi uygulanmıştır. Sanıkların yüzde 25’i ise pişmanlık, iyi hal, tahrik ve yaş indiriminden faydalanmıştır (Salman, 2017).

bedene indirgeyerek erkeği kadından üstün ve onun, başta bedeni olmak üzere, iradesine egemen olduğu yönündeki söylem karşısında yaşamları hakkında bir özne olarak kendi kararlarını verebilen ve en temel hakları olan yaşam haklarını savunan kadınların toplumsal cinsiyet eşitliğini talep eden ve bunun mücadelesini vermekte olan eşitlikçi söylemin ataerkil cinsiyetçi söylem karşısındaki konumlanışı ortaya çıkmıştır.

Gönderide “kadın cinayetleri politiktir” söylemi ile aynı zamanda kadına yönelik uygulanan şiddet olaylarının münferit olmadığına, kadın cinayetlerine yönelik yargı sürecinin işleyişindeki sorunlara da dikkat çekilmektedir. Kadın cinayetleri davalarında şiddet uygulayan erkekler saygın tutum, iyi hal ve tahrik indirimleri sonucunda cezaları azalmaktadır. Bu aynı zamanda kadın cinayetlerinin yargı süreci içerisinde gerektiği kadar ciddiye alınmadığına işaret etmektedir. Kadın cinayetleri davalarında şiddet uygulayan erkekler, gerekçe olarak aldatıldıklarına yönelik şüphe duymaları, kadınlar tarafından barışma isteklerinin geri çevrilmesi, kıskançlık, kadının ayrılmayı ya da boşanmayı istemesi ve “namus ya da töre” gibi gerekçeler öne sürmektedir.

B. Mikro Yapı

1. Sentaktik Çözümleme

İncelenen Twitter gönderisindeki kısa cümleler aktif yapılı olup, basit bir anlatıma sahip kurallı cümlelerden oluşmaktadır. Gönderi metninin söylem birimleri arasında cinsiyetçi söylemin beden politikalarına yönelik benzetmeye dayalı olarak oluşturulmuş anlamsal bir bütünlük söz konusudur. Bu bütünlük "emanet", "ar" ve "zar" kelimelerinin ardıl bir biçimde ayrı cümlelerde kullanılmasıyla sağlanmıştır.

2. Bölgesel Uyum

İncelenen Twitter gönderisinde birbirini izleyen cümleler arasındaki ilişkiye bakıldığında cümlelerin bölümleri arasında nedensel ve işlevsel ilişki bulunduğu görülmektedir. Ancak nedensel ve işlevsel ilişkiyi tespit edebilmek için gönderideki cümleleri bir bütün olarak değerlendirmek gerekmektedir. Örneğin, gönderideki kısa cümleler tek başlarına değerlendirildiğinde cümle içerisindeki nedensel bağlar kurulamıyor iken, sonraki cümlelerde yer alan "kadın cinayetleri politiktir" şeklindeki genel ifadeli cümle işlevsel ilişkiden yola çıkarak nedensel bağların kurulmasını sağlamaktadır. Gönderideki cümlelerin tamamı birbiriyle ilişkili olduğu gibi referansal ilişkiye örnek olarak "kadın cinayetleri politiktir" önermesinden sonra Özgecan Aslan ve Hüsne Aslan olmak üzere "daha binlerce" kadın cinayetine dikkat çekilerek, atıfta bulunulduğu görülmektedir.

3. Kelime Seçimleri

İncelenen gönderi metni kurulurken "direniyorVidAn" isimli gönderi sahibinin erkek egemen cinsiyetçi söylemin kadını nitelendirmekte kullandığı metaforlardan faydalandığı tespit edilmiştir. "Emanet", "ar", ve "zar" kelimeleri temel anlam olarak sırasıyla eşya, utanç duygusu ve organ bölümlerini ifade etmek için kullanılırken, gönderide kadını temsilen kullanılmıştır. Bu metaforlar aracılığıyla aynı zamanda cinsiyetçi söylemin kadını nasıl parçalara ayırarak ve onu salt organ parçalarına, kimi zaman cansız bir nesneye, duygulardan ise utanç duygusuna dönüştürdüğüne işaret edilmektedir.

Cinsiyetçi söylem kadın bedeninin "norm" olarak görüldüğü şekliyle inşa edildiğini, beden tarihsel olarak belirli dönemlerde söylem ve iktidar ilişkileri bağlamında cinsiyetli bir varlığa sahip olduğunun üzerini örtmektedir. Butler'ın da ifade ettiği gibi toplumsal cinsiyetlendirmenin kendisinin normatif yapısı bedenin maddeleşmesini "üretici" ve zorlayıcı

bir uygulamadır (Direk, 2009:71-78). Buna karşın gönderideki metin kadın bedenini tanımlayan cinsiyetçi söylemin metaforlarını kullanarak tarihsel olarak düzenlenmiş kadın bedenine yönelik sabitlenmiş normları reddeden ve bu bağlamda bedenin "maddeselleşmesini" aşmayı hedefleyen eşitlikçi söylemi dolaşıma açmıştır.

4. Retorik

İncelenen Twitter gönderisinde metnin inandırıcı ve ikna edici olması adına herhangi bir görgü tanığından alıntıya ya da fotoğrafa yer verilmemiştir. Gönderi metni ile doğrudan alakalı olarak seçilmiş "Kadın cinayetleri politiktir", "Özgecan Aslan", ve "Hüsne Aslan" gönderilerin hashtag (#) ile Twitter'da paylaşılması, hem o günün gündeminin takip edilmesi hem de kamuoyu oluşturma bakımından etkili bir yöntem olmasının yanı sıra konu ile alakalı içeriğin ayrıntılarına ulaşılabilmesi açısından bir düzeye kadar inandırıcılığa sahip olduğu söylenebilmektedir. Örneğin, bir Twitter kullanıcısı incelenen Twitter gönderisindeki metnin içeriğinin detaylarına ulaşmak istediğinde ilgili hashtag'leri takip ederek, belgelere, çeşitli linklere, haber sitelerine, forumlara, fotoğraf ve video görüntülerine kısa sürede erişebilmektedir.

Twitter gönderisinin söylemi ana hatlarıyla değerlendirildiğinde, erkek egemen cinsiyetçi söylemin kadınlara yönelik kullanılan dil aracılığıyla cinsler arasında kurduğu ikili karşıtlıklar bağlamında ortaya çıkan hiyerarşik yapıya işaret ederek, kadın cinayetlerinin münferit olaylar olmaktan ziyade politik olduğunu ifade edilmektedir. Gönderideki söylem aynı zamanda kadınların salt bedenin parçalarına indirgenmiş biyolojik bir yapı değil, politik bir mücadelenin öznesi konumunda olduğuna işaret etmektedir. Bu bakımdan gönderi cinsiyetçi söylemin karşısında, egemen kadınlık tanımlamalarına karşıt, toplumsal cinsiyet

temelli işlenen kadın cinayetleri karşısında yasaların eşit bir şekilde uygulanması talebinde bulunan eşitlikçi bir bakış açısını yansıtmaktadır.

3.3.2.3. Tweet 3³⁷:

Tablo 5. Tweet 3'le İlgili Bilgiler

Baska Biriym Ben	
Hesap Adresi:	@BaskaBiriymBen
Kişi/Hesap Tanımı:	Ozi
Diğer Bilgiler:	Herşey hayattan sonra başlayacak..Matbaa ve Reklamcı.. Temmuz 2011 tarihinde katıldı.
Web Sayfası Bağlantısı:	Bağlantı verilmemiş.
Tweet:	“Ceza evine namusu için girip yatanlar, Eminim #ÖzgecanAslan'a tecavüz edenlerin icabına bakacaklar orda..”
Gönderi Tarihi:	13 Şubat 2015
Hashtag Kullanımı:	#ÖzgecanAslan
Retweet Sayısı:	4
Beğeni Sayısı:	12
Yanıt Sayısı:	1

Şekil 2. Tweet 3'e Verilen Yanıt

³⁷ Tweet 3, erkeklik olgusu kategorisi altında sınıflandırılmıştır.

A. Makro Yapı

1. Tematik Yapı

Bu bölümde araştırma örnekleme kapsamında analiz edilen Twitter gönderisinin sahibi hesaba yönelik bilgiler aktarılacaktır. Gönderi sahibinin kullanıcı adı olan “@BaskaBiriyimBen” aynı zamanda mesaj sahibinin hesap adresidir. Mesaj sahibinin Twitter profiline ulaşmak için internet tarayıcısının üst kısmında yer alan adres kutusuna "https://twitter.com/BaskaBiriyimBen" yazılarak erişim sağlanabilmektedir. 18 Nisan 2019 tarihinde hesap adresine ulaşılarak kullanıcının halen söz konusu Twitter profilini kullandığı görülmüştür.

İncelenen gönderiye 13 Şubat 2015 tarihinde Twitter arayüzü içerisinde konumlanmış olan arama çubuğuna "#ÖzgecanAslan" yazılması sonucunda ulaşılmıştır. Kişi ya da hesap tanımı olarak isimlendirilen bölümde, kullanıcının profil adı olarak "Ozi" ismini tercih ettiği görülmektedir. Profil sayfasında görüntülenen bu ad gerçek bir isim, işletme ismi ya da herhangi bir takma ad olabilmektedir. 18 Nisan 2019 tarihinde incelenen gönderi sahibinin hesap adresi kontrol edildiğinde kullanıcı profilindeki ismini "Özi" olarak değiştirdiği gözlenmiştir. Gönderi sahibinin Twitter hesabını kullanma amacını, yapmakta olduğu işi ya da çalışmakta olduğu kurumları belirtmek amacıyla kullanabileceği "diğer bilgiler" kısmı incelendiğinde, "Herşey hayattan sonra başlayacak..Matbaa ve Reklamcı.." yazdığı görülmüştür.

Gönderi sahibi kişisel Web sitesi adresini, diğer sosyal medya adres bağlantılarını ve çalıştığı kuruma ait Web sitesini paylaşabileceği bir bağlantıyı Web sayfası bağlantısı bölümünde yayınlamamıştır. Bunun yanı sıra Tweet 3 gönderisinin sahibi Temmuz 2011 tarihinden itibaren Twitter hesabını kullanmaya başlamış olup, araştırmada incelenen Tweet,

4 retweet, 12 beğeni ve 1 yanıt³⁸ almıştır. 13 Şubat 2015 tarihinde araştırma kapsamında incelenen gönderiye ve "@fureyam" adındaki Twitter kullanıcısına, hesap adresi "@hbbayz" olan hesap adresinden, "İnşallah aynısını yapmazlarsa gücenirim" şeklinde yanıt verilmiştir. İncelenen gönderiye verilen bu yanıt 2 retweet ve 2 beğeni almıştır.

2. Şematik Yapı

a. Durum tanımı

1. Gönderinin Anlatım Dili

İncelenen Twitter gönderisi Özgecan Aslan cinayetinin işlendiği tarihten sonraki ikinci gün olan 13 Şubat 2015 tarihinde gönderilmiştir. Twitter gönderisinde "Ceza evine namusu için girip yatanlar, Eminim #ÖzgecanAslan'a tecavüz edenlerin icabına bakacaklar orda.." şeklinde Özgecan Aslan'ı tecavüz ederek öldürenlerin ceza evine "namusu" için cinayet işleyerek mahkum olan hükümlüler tarafından aynı şekilde cezalandırılması ve "yargı" sürecinin bu şekilde işletilmesi gerektiği yönünde bir beklenti dile getirilmiştir. Gönderinin dili incelendiğinde bir beklenti, istek içermesinin yanı sıra hedef gösteren, tehditkâr, sert, eril bir dil niteliklerine sahip olduğu anlaşılmaktadır.

2. Sonuçlar

Özgecan Aslan cinayeti sonrasında "BaskaBiriyimBen" isimli hesabın paylaşmış olduğu Twitter gönderisinde, "namusu" için cinayet işleyerek toplumun ve çevresinin

³⁸ Twitter'da yanıtlar, bir başka Twitter kullanıcısının Tweet'ine verilen cevap anlamına gelmektedir. Ancak yanıtlar her iki Twitter kullanıcısının hesabının korumalı olmadığı durumda, Twitter'da hesabı olmayan kişiler tarafından içerikler görüntülenebilmektedir. Eğer Tweet'i gönderen kullanıcı korumalı özelliğe sahip bir Twitter hesabı kullanıyorsa yanıtlar sadece onaylı takipçileri tarafından görüntülenebilecektir. İncelenen Tweet ve yanıt koruma özelliğini kullanmayan hesaplar tarafından gönderildiğinden, Twitter'da hesabı olmayan kişilerce de erişilebilir durumdadır.

saygısını kazanmış olan mahkumların, Özgecan Aslan'ın tecavüzcülerini kendilerini yargının yerine koyup cezalandıracağı yönündeki yargı ifade edilmiştir. Bu gönderiden iki sonuç çıkarmak söz konusudur. Birincisi, bilinçli bir biçimde kadın cinayeti işleyen failler namus ve şereflerini temizledikleri gibi aynı zamanda toplumda ve çevrelerinde bir nevi saygınlık kazanmışlardır. Mahkûm öncesinde işlediği namus cinayetiyle toplumun güvenini kazanmış hatta bu güveni hak etmiştir. Namus bekçiliğine soyunarak kadının bedeni üzerinde sahiplik hakkı olduğunu iddia eden erkek, yargının yerine kendisini koymuş ve kadını yargılaması sonucunda onun artık yaşamaması gerektiğine hükmederek yaşamını kasıtlı bir şekilde sonlandırmıştır. Bu bağlamda gönderiden çıkarılacak ikinci sonuç, bir namus cinayeti hükümlüsünün, Özgecan Aslan cinayetine ilişkin olarak kendisini kanun koyucu olarak addederek gereken cezayı vereceği yönündedir.

3. Ardalan Bilgisi (Önceki olay da dâhil)

İncelenen Twitter gönderisinin ardalan bilgisine değinmeden önce Özgecan Aslan cinayetine ilişkin hadiseler kısaca aktarılacaktır. Mersin'de 11 Şubat 2015 tarihinde Özgecan Aslan, evine gitmek amacıyla bir arkadaşıyla birlikte Suphi Altındöken'in minibüsüne binmiştir. Tarsus'ta ikamet eden arkadaşı minibüsten indikten sonra Özgecan Aslan minibüsün içerisinde tek başına kalmıştır. Aracın Mersin güzargahındaki yolu takip etmesi gerekirken Tarsus-Mersin otoyoluna saparak yolu değiştirmesine karşı tepkide bulunan Özgecan sürücü ile tartışmıştır. Bunun üzerine Suphi Altındöken yoluna devam ederek aracı ıssız bir yerde durdurduktan sonra Özgecan'a tecavüz etme girişiminde bulunmuştur. Özgecan, yanında taşımakta olduğu biber gazını Altındöken'e karşı kullanmış, yaşanan arbede ve boğuşma sırasında tecavüz girişimine direnen Özgecan, Altındöken'in yüzünü tırnaklamıştır. Sonrasında Altındöken, Özgecan Aslan'ı defalarca bıçaklamış, araçta bulunan demir çubukla öldürmüş ve Tarsus'a dönerek babası Necmettin Altındöken ve arkadaşı Fatih

Gökçe'den yardım talep etmiştir. Babası ve arkadaşı Suphi Altındöken'in yanına geldikten sonra Özgecan'ın cansız bedeni ormanlık alan olan Cindersi'ne götürülerek elleri kesildikten sonra yakılmıştır. Özgecan Aslan cinayetine yönelik söz konusu bu hatırlatma Twitter gönderisindeki söylemin neden söylendiğine ve kastedilmek istenenin ne olduğuna dikkatleri çekmek amacıyla yapılmıştır.

13 Şubat 2015 tarihine ait Twitter gönderisinde Özgecan Aslan cinayetine ilişkin ardaan bilgisine sınırlı olarak yer verilmiş olup, gönderi daha çok kültürel düzeyde önermeler içermekte, gönderi sahibinin ataerkil cinsiyetçi söylem tarafından yapılandırılmış kültürel pratiklere değinildiği gözlenmektedir. İncelenen Twitter gönderisinde cinsel şiddet³⁹ yoluyla işlenen bir şiddet suçunun, bir kadın cinayetinin ileti sahibi tarafından namus kavramıyla değerlendirildiği görülmektedir. Namus kavramına yönelik anlayış analiz edilirken çeşitli toplumsal uygulamalara uzun yıllar boyunca dâhil olunması sonucunda bedene işleyen ve kabul edilen bir toplumsal cinsiyet kategorisi olan "erkekliğin" bulunduğu toplumsal bağlamda ne anlam taşıdığının sorgulanması gerekmektedir.

Sorun çeşitli erkeklik formlarının zayıf ya da çökmeye mahkûm oluşunda veya kişinin içsel isteklerinden soyutlanmasında değil, erkeklik kimliklerinin mevcut toplumsal ilişkiler dâhilinde hareket ettiği gerçeğinde aranmalıdır. Bu kimlikler genellikle kadınlar, kimi zaman ise erkekler üzerinde baskı yaratırlar. Erkekler üzerinde yaratılan bu baskı kişinin eşcinsel bir erkek oluşuna ya da kişinin dâhil olduğu sınıfın, yaş grubunun veya etnik çevrenin egemen erkeklik kalıplarının dışına çıkmış olmasına dayandırılır (Connell, 1983). Bu bağlamda kadın

³⁹ Cinsel şiddet, saldırganın zorlayıcı ve tahrip edici davranışlar aracılığıyla kurbanın cinselliğinden yararlanma amacı taşımasının yanı sıra zor kullanarak, kurbanın kontrolünü ele almayı, gururunu kırmayı ve zarar vermeyi amaçlamaktadır (Polat, 2016:26).

cinayetleri failleri ait olduğu toplumsal sınıf, etnik çevre içerisinde ve toplumsal ilişkilerin düzenlenmesinde payı bulunan kültürel değerlerin, dinin, önyargıların, yetiştirilme şeklinin etkisi sonucunda oluşan bir erkeklik kimliğini temsilen söz konusu kadın cinayetlerini işlemektedirler.

Özgecan Aslan cinayetinin işlendiği 2015 yılı öncesindeki AK Parti iktidarı döneminde namus kavramının toplum bazında ve iktidarın toplumsal cinsiyet politikaları kapsamında nasıl değerlendirildiğine kısaca değinmek, dönemin kadın bedeniyle ayrılmaz bir biçimde özdeşleştirilen namus kavramının içini dolduran erkeklik söylemlerinin konuşmacılar tarafından üretildiği sosyo-kültürel, siyasal bağlamı açığa çıkaracaktır.

2005 yılında dönemin İstanbul Valiliği Kadın Hakları Komisyon Başkanı Vildan Yirmibeşoğlu'nun TBMM Töre/Namus Cinayetlerini Araştırma Komisyonuna sunduğu raporda töre/namus⁴⁰ cinayetlerinin nedenleri; kurbanın ailesinin ya da erkeğin kadının bedeni üzerinde hak sahibi olduğunu iddia etmesi, çevrenin ve toplumun baskısı, namus veya töreden kaynaklı değer yargıları, kadın bedeninin köle konumuna indirgenerek kirlenebilecek bir eşya olarak algılanması, kasıtlı bir cinayet ile namus ve şerefın eski temiz konumuna kavuşacağı inancı, "namusun temizlenmesi" ile katilin çevresinde ve toplumda saygın bir konum edineceği yönündeki inanç olarak sıralanmıştır (Durukan, 1 Aralık 2005).

⁴⁰ Avukat Hülya Gülbahar'a göre Türk Ceza Kanunu'nda gerçekleştiren düzenleme ile birlikte töre yüzünden cinayet işleyenlere ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası verilmesi çok mühim bir gelişme olmasına karşın yasada ifade edilen töre cinayetleri kavramının namus cinayetlerini de içermesi gerektiğini ifade etmiştir. Kadınlar mekan fark etmeksizin, her çeşit ekonomik ve sosyal konumdan erkekler tarafından öldürülmektedir. Bu bağlamda töre ve namus kavramları birbirini destekleyen kavramlar olduğundan kadın hareketi söz konusu düzenlemede 'namus cinayeti' kavramının kullanılmasını önermesine karşın yasada 'töre cinayeti' olarak geçmiştir (Belge, 2004).

Raporda İstanbul Valiliği'nin Emniyet Müdürlüğü'nün kayıtlarından aldığı veriler doğrultusunda 2000 yılında 18, 2001 yılında 19, 2002 yılında 16, 2003 yılında 24, 2004 yılında 17 ve 2005 yılında 6 olmak üzere toplamda 100 cinayet namus veya töre cinayeti kapsamında işlenmiştir (Durukan, 1 Aralık 2005). Dönemin TBMM Töre/Namus Cinayetleri Araştırma Komisyonu Başkanı Fatma Şahin, 2000-2005 yılları arasında İstanbul, Diyarbakır, Şanlıurfa, Batman, Van ve Karadeniz'in töre ve namus cinayetlerinde diğer il ve bölgelere göre ön plana çıktığını, töre cinayetleriyle ilgili verinin bulunmadığını ve çıkarılan yasaların günlük yaşamda uygulamaya konması gerektiğini ifade etmiştir (Durukan, 20 Aralık 2005). Yasal düzenlemeler kadınlara yönelik şiddetin ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığının önüne geçilmesinde yeterli olmamaktadır. Bunun için aynı zamanda kararlı bir devlet politikasının yürütülmesi de gerekmektedir.

5 Haziran 2014 tarihli habere göre faillere yönelik engelleme faaliyetleri toplumsal cinsiyet algısını değiştirme hedefinden uzaklaşmış görünmektedir. Söz konusu habere göre Emniyet Genel Müdürlüğü, şiddet uygulaması sonucunda eşinden ve konutundan uzaklaştırma cezası alan faillerin kalacak yerleri olmadığı yönünde ifadeleri sonrasında karakoldan ayrılmak istemediklerini raporlaştırarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na sunması sonucunda şiddet uygulayan erkekleri "iyileştirmeyi" amaçlayan bir proje oluşturulmuştur. Eşine şiddet uygulaması sonucunda uzaklaştırılma cezası alan ve ikamet edecek yeri olmayan kişiler, 10 günü geçmeyecek şekilde içerisinde sağlık ve spor hizmetlerinin bulunduğu, yeşil bir alan içerisinde konumlanmış, 24 saat sıcak suyu ve internet bağlantısı olan merkezlerde masrafları Aile Bakanlığı'nca karşılanacak merkezlerde misafir edilecektir. Bu merkezlerde şiddet uygulayan erkeklere öfke kontrolü eğitimi, rehabilite hizmetleri ve psikolojik yardım sağlanacaktır. Söz konusu eğitimlerde başarılı olanlar şiddet mağdurunun şikayetini geri alması üzerine evine geri dönebilecektir (Baki, 2014). Kadınlara

yönelik her çeşit şiddetin, sosyal ve kültürel yapının desteklediği toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığın, önyargıların önüne geçilmesini amaçlayan politikaların uygulanmadığı görülmektedir.

20 Mart 2012 tarihinde “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Yönelik Tasarının” yasalaşmasıyla Türkiye, yeni şiddet ile mücadele yasasına kavuşmuştur. 1998 yılından itibaren geçerli olan 4320 sayılı yasaya kıyasla yeni yasanın daha ayrıntılı düzenlemeler içerdiğini söylemek mümkündür. Yasanın amacının ve sınırlarının daha açık bir şekilde tanımlanmış olması, yasadan evli olan, olmayan kadın ayrımının çıkarılması, İstanbul sözleşmesine atıfta bulunması, şiddet tanımlarının detaylı bir şekilde yapılmış olması, şiddet izleme ve önleme merkezlerinin yasada yer alması 2012 yılında yürürlüğe giren yeni yasanın olumlu taraflarını oluşturmaktadır (Ülker, 2012).

Bu olumlu taraflara karşın daha başlangıçta kabul edilen yasanın adının sorunlu olduğu görülmektedir. Yasanın adı, yasanın içeriğine yönelik ana bilgiye işaret eder. Böylelikle yasanın hangi gereksinimi karşılayacağı, amacının ne olduğu ve uygulama alanının ne olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle de yasa görüşmeleri sırasında Meclis Genel Kurulu’nda özellikle şiddeti engellemek isterken ailenin dağıtılmaması gerektiğine sürekli olarak vurgu yapılmıştır. Söz konusu yaklaşım şiddetin parçaladığı aileleri şiddet mağduru kadınlar üzerinden yeniden inşa etme, şiddetin kaynağı ile şiddete uğrayan kadının korunması amaçlanmaktadır (Ülker, 2012).

Bir diğer ilgi çekici gelişme “toplumsal cinsiyet” tanımlamasının yasa metninden bütünüyle kaldırılması olmuştur. Ayrıca yasa metninde kadın sığınaklarının arttırılmasına yönelik bir ibare yer almadığı gibi kreş hakkının ve bu alana yönelik bütçenin

sınırlandırılması söz konusudur. Bir diğer bütçe kısıtlaması ise Şiddet Önleme ve İzleme Merkezlerinin kuruluş aşamasında, gereksinim duyulan kadro sayısının 5577'den 362'ye düşürülmesinde gerçekleşmiştir (Ülker, 2012). Kadının bir birey olarak haklarının ve de şiddete karşı devlet tarafından korunması gerekirken, üstünlüğün aileye verilmesi kadına yönelik şiddetin nedenlerinin önüne geçilmesini engellemektedir. Bu bakış açısı şiddetin tamamen engellenmesini amaçlamak yerine şiddete maruz kalan kadını şiddetin kaynağı⁴¹ ile barıştırmayı hedeflemektedir.

4. Bağlam Bilgisi

Özgecan Aslan cinayeti sonrasında 13 Şubat 2015 tarihli incelenen Twitter gönderisinde gönderi sahibinin, bir kadın cinayetini namus kavramı bağlamında ele alarak bu kavramın içerisini istediği gibi doldurduğu görülmektedir. Bu nedenle gönderi eksiltili enformasyon içermektedir. Gönderide “Ceza evine namusu için girip yatanlar, Eminim #ÖzgecanAslan’a tecavüz edenlerin icabına bakacaklar orda..” şeklindeki cümleler Özgecan Aslan cinayetinin bir namus meselesine dönüştüğünü, bu nedenle de Özgecan'a tecavüz edenlerin cezaevine⁴² namus cinayeti işleyerek girenler tarafından cezalandırılacağını iddia etmektedir. Gönderi sahibi bir kadın cinayeti karşısında namus kavramını kullanarak onun içeriğini ataerkil cinsiyetçi söylemle doldurmakta ve şiddeti önlemenin devletin görevi değil, namus koruyucularının sorumluluğunda olduğunu belirtmektedir.

⁴¹ İstanbul Bağcılar'da Adli Tıp Şube Müdürlüğü'ne sevk edilen şiddet mağduru kadınların %89'unun çocukluk çağında babalarından veya aile büyüklerinden şiddet görmüş olduğu gerçekleştirilen çalışmada tespit edilmiştir (Can, 2011).

⁴² Özgecan Aslan'ın katili Ahmet Suphi Altındöken, cezaevinde Gültekin Alan tarafından silahlı saldırıya uğraması sonucunda ölmüştür. Gültekin Alan ‘tasarlayarak adam öldürme’ suçundan ağırlaştırılmış müebbet ve 29 yıl 9 ay 10 gün hapis cezasına çarptırılmış ve cezalarda indirimine gidilmemiştir (Gültekin, 2017).

Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu'nun 2015 yılında yayınlamış olduğu kadın cinayetleri raporuna göre 2013, 2014 yıllarıyla kıyaslandığında kadın cinayetlerinin sayısında ciddi bir artış gerçekleşmiş ve 2015 yılında 303 kadın toplumsal cinsiyet temelli olarak öldürülmüştür. 2015 kadın cinayetleri raporuna göre öldürülen kadınların %43'ü evli, %14'ü hayatında en az bir kere evlenmiş, %50'si çocukludur. Kadın cinayetlerinde hayatını kaybeden kadınların %29'u hem evli hem de çocuk sahibiydi. Kadınların 50'si evliliğini, 15 kadın ilişkisini bitirmek istediğinden dolayı %78'ini oluşturan 130 kadın ise kendi hayatlarına yönelik bedensel, toplumsal ya da ekonomik kararlar almak isterken öldürülmüştür (Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu, 2016). Öldürülen kadınların büyük bir kısmının hem evli hem de çocuk sahibi olduğu göz önünde bulundurulursa kadınların içerisinde öldürüldüğü aileyi muhafaza etmeye çalışmak, kadın cinayetlerinin işlenmesinin devam etmesini de kanıksamak ve buna göz yummak anlamına gelmektedir. Kadına yönelik cinayetlerin artış gösterdiği bu dönemde aileyi koruma yasaları çıkmasına karşın Koruma Kanunu'nun doğru bir şekilde uygulanmaması⁴³ kadınların yaşama haklarının ellerinden alınmasıyla sonuçlanmıştır.

2015 yılında 16 kadın cinsel saldırıya ya da fiziksel şiddete karşı çıktıkları için öldürülmüştür. 2015 yılında kadınların 110'u kocası veya boşandığı kocası tarafından, 50'si sevgilisi, nişanlısı veya ayrıldığı sevgilisi ya da nişanlısı tarafından, 10'u oğlu tarafından, 8'i babası tarafından, 75'i tanıdığı bir erkek veya akrabası tarafından, 4'ü ise tanımadığı bir yabancı tarafından öldürülmüştür (Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu, 2016). Kadınlar en çok en yakınındaki erkek karşısında temel haklarını savunurken öldürülmektedir.

⁴³ TBMM Kadına Yönelik Şiddetin Sebeplerini Araştırma Komisyonu'nda AK Partili İsmet Uçma "Mahallenin namusu diye bir şey geliştirebiliriz. Birine bir şey yapıyorsa herkes ona sahip çıkar, yapanı ifna (yok etmek) eder" (Haber3, 2015) sözlerini kadına şiddeti önlemek için çözüm önerisi olarak panik butonları yerine mahalle namusu kavramını ortaya atmıştır.

2015 yılında devlet koruması altındaki 27 kadın öldürülmüş, kadınların %90'ının koruma altında olup olmadığı yönünde bir bilgi ise kamuoyu ile paylaşılmamıştır. Kadınların 24'ü ise diğer bir kadına yönelik şiddetin önüne geçmeye çalışırken öldürülmüştür. Hükümet tarafından 6284 sayılı Koruma Kanunu'na yönelik uygulamalar hakkında bir açıklama yapılmamıştır. 303 kadın cinayetinin gerçekleştiği 2015 yılında tespit edilemeyen en çok verilerin bulunduğu alan devlet koruması konusundadır (Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu, 2016).

25 Kasım 2015 tarihinde Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu meclise sunduğu yasa düzenlemesinde “Özgecan Yasası” olarak adlandırılacak bir düzenlemeyle kadın cinayetlerinde indirimlerin uygulanmamasına yönelik talepte bulunmuştur (Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu, 2016). TBMM Başkanlığı tarafınca kadınlara yönelik işlenen suçlarda cezaların fazlalaştırılmasını, zaman aşımına uğramamasını, iyi hal ve haksız tahrik indirimlerinin ortadan kaldırılmasını içeren yasa teklifi kabul edilmemiştir (Sözcü, 8 Mart 2016).

Töre ve namus cinayeti 2002 ve 2009 yılları arasında yüzde 1400 artmıştır. 2002 yılında töre ve namus bahanesiyle 66 kadın cinayeti işlenmiştir (Başaran, 2009). Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı'nın 2007 yılı Töre ve Namus Cinayetleri raporuna göre 2003 ve 2007 yılları arasında toplam 1028 kadın töre öne sürülerek katledilmiştir (Milliyet, 2 Mart 2010). Emniyet Genel Müdürlüğü verilerine göre 2000 ve 2005 yılları arasında polis sorumluluk bölgesi kapsamında töre ve namus öne sürülerek 1091 cinayet gerçekleşmiştir (Dinç ve Hotun Şahin, 2009).

B. Mikro Yapı

1. Sentaktik Çözümleme

İncelenen Twitter gönderisindeki uzun cümle aktif yapılı olup, kurallı ve basit bir ifade etme biçimine sahip tek bir cümleden oluşmaktadır. Gönderi metninin söylem öğeleri arasında ataerkil cinsiyetçi söylemin namus anlayışına yönelik olarak oluşturulmuş anlamsal bir bütünlük mevcuttur. Bu bütünlük, “cezaevi”, “namus”, “tecavüz” kelimelerinin birbirini izleyecek şekilde aynı cümle içerisinde kullanılmasıyla karşılanmıştır.

2. Bölgesel Uyum

13 Şubat 2015 tarihli, “Ceza evine namusu için girip yatanlar, Eminim #ÖzgecanAslan’a tecavüz edenlerin icabına bakacaklar orda..” şeklindeki gönderi içerisinde nedensel ilişki bulunduğu görülmektedir. Gönderide tecavüzcülerin namus cinayeti işleyerek cezaevine girenler tarafından cezalandırılacağı yönündeki yargı tecavüz edimine dayandırılarak oluşturulmuştur. İncelenen gönderide aynı zamanda ideolojik söylemin aktörleri “namus bekçileri” yani ‘biz’ ve “namusa kastedenler” diğer bir deyişle ‘onlar’ şeklindeki ayrımı da gözlenmektedir. Gönderide nedensel ilişki bulunmasına karşın arka arkaya gelerek birbirini tamamlayacak ardışık cümleler bulunmadığından işlevsel ilişki söz konusu değildir. Gönderi referansal ilişki bakımından incelendiğinde genelden özele giden, aktörlere yönelik bir değerlendirme ve yargı taşıdığı görülmektedir. Gönderinin söylemi okuyucuların sosyokültürel bilgilerinden çıkarımda bulunmalarını sağlayacak şekilde ima edilen anlamlar ile referansal ilişki kurulmuştur.

3. Kelime Seçimleri

İncelenen Twitter gönderisindeki kelimeler genellikle temel anlamlarında kullanılmış olup, yalnızca "icabına bakmak" kelimesinin kullanımında metafor içerdiği düşünülmektedir.

Gönderide aynı cümle içerisinde "cezaevi", "namus"⁴⁴, "tecavüz"⁴⁵ ve "icabına bakmak" kelimeleri kullanılmıştır. Özgecan Aslan vahşi bir şekilde bir erkek tarafından katledilmiştir. Bu olay tüm toplumu vicdanen yaraladığından konu ailenin olmaktan çıkmış, adeta toplumun namusuna kasteden bu kişinin "icabına bakılmasını" gerektirmiştir. Gönderide aynı zamanda ataerkil söylemin "erkeğin namusuna" kastedildiği durumlarda, erkekliğe atfedilen namusunu temizleme görevine atıfta bulunmaktadır. Gönderide muhtemelen öldürülen kadının ailesinden bir erkeğin yerine getiremediği, katillerin cezaevine girdiği durumlarda, namus cinayeti işleyerek erkekliğini kanıtlamış birisi tarafından bu görevin üstlenileceğinden emin olduğu ifade edilmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı ataerkil söylemi yeniden üreten gönderi metninde toplumsal ve kültürel bağlamda erkekliğe atfedilen değerlerin ve özelliklerin neler olduğuna işaret edilmektedir. Buna göre, bir kadının "namusu" evli değilse aileye, evliyse kocasına diğer durumlarda babasına, erkek kardeşine, aşirete, devlete ve hatta kimi zamanda topluma aittir. Ancak "namusa" kastedenin infaz emrini verecek olan mutlaka bir erkek hatta yabancı bir erkek olabilecektir. Bu bağlamda gönderide normal şartlar altında cezai bir işlem görmesi gereken öldürme eylemi "namus" söz konusu olduğunda bir erkeklik normuna dönüştüğü gözlemlenmektedir.

⁴⁴ Eski Yunanca'da namus kelimesinin kökeni iktidar, kanun, kural anlamlarına gelen "nomos"tan gelmiştir. Bu kelime bir erkeğin hâkim olduğu otlak alana işaret ettiği gibi otlak alanın içerisinde otlamakta olan hayvanlar anlamında da kullanıldığı ifade edilmektedir (Pervizad'dan aktaran Dinç ve Hotun Şahin, 2009:124). Türk Dil Kurumu sözlüğünde ise namus kelimesi bir toplum içerisindeki değerlere ve kurallara olan bağlılık ile iffet, dürüstlük ve doğruluk olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2019).

⁴⁵ Tecavüz kelimesinin anlamına baktığımızda ise namusa yönelik saldırı, bir başkasının menfaatine el uzatma anlamlarında kullanıldığı görülmektedir (TDK, 2019).

4. Retorik

13 Şubat 2015 tarihli Twitter gönderisinde gönderi sahibi, Özgecan Aslan'a tecavüz edenlerin namus cinayeti işleyerek cezaevine girenler tarafından cezalandırılacağı yönündeki düşünce hiçbir delil sunulmaksızın ve bu düşünceyi reddeden karşıt düşüncelerle hiçbir tartışma içerisine girilmeksizin aktarılmıştır. Bu bağlamda gönderinin retorğinde ikna boyutu bulunmamaktadır. Gönderide inandırıcı olmak için Tweet sahibinin düşüncelerini aktarırken kullandığı "eminim" kelimesi kurulan söylemin toplumsal gerçeklikte bir karşılığı olduğu yönünde bir çağrışım uyandırmaktadır. Gönderi sahibi büyük olasılıkla namus cinayeti işleyerek hapse girenler tarafından içerideki "namus düşmanlarına" yönelik nasıl davranıldığı ve gereğinin yapıldığına yönelik bir bilgiye sahiptir. Ancak bu bilgiye inandırmak için gönderide, herhangi bir görgü tanığından alıntıya, fotoğrafa, rakamlara ya da güvenilir bir kaynağın açıklamasına başvurulmamıştır.

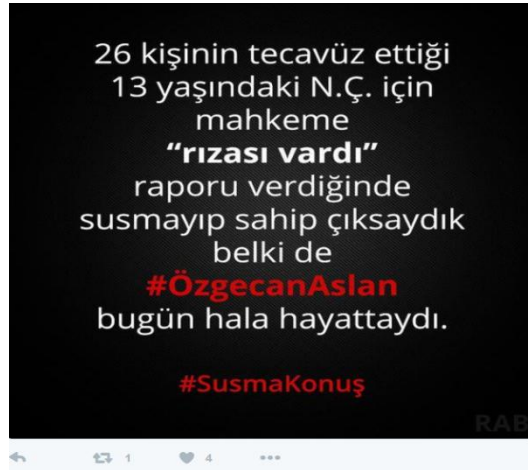
Genel olarak değerlendirildiğinde gönderi metninin söyleminin, bir kadın cinayetine yönelik olayın ayrıntıları netleşmeden, namus kavramı üzerinden oluşturulduğu görülmektedir. Gönderide erkeğin namusuna kastedildiği durumlar karşısında erkekliğin bir "doğası" olarak nasıl düşünmeleri ve davranmaları gerektiği yönündeki beklenti ifade edilmiştir. Söz konusu söylem ataerkil cinsiyetçi erkeklik söylemini güçlendirme görevi üstlenmektedir.

3.3.2.4. Tweet 4⁴⁶:

Tablo 6. Tweet 4'le İlgili Bilgiler

Uğurcan Palak	
Hesap Adresi:	@PlkUgurcan
Kişi / Hesap Tanımı:	Uğurcan Palak
Diğer Bilgiler:	Bilgi verilmemiş.
Web Sayfası Bağlantısı:	Bağlantı verilmemiş.
Tweet:	“Ne bugün unuttum. Ne de yarın unuturum...#ÖzgecanAslan #İdamCezasıGeriGelsin”
Gönderi Tarihi:	18 Şubat 2015
Hahtag Kullanımı:	#ÖzgecanAslan #İdamCezasıGeriGelsin #SusmaKonuş
Retweet Sayısı:	1
Beğeni Sayısı:	4
Yanıt Sayısı:	0

Şekil 3. Gönderi Metnine Ekli Görsel

⁴⁶ Tweet 4, yargı kararları kategorisi altında sınıflandırılmıştır.

A. Makro Yapı

1. Tematik Yapı

Bu bölümde araştırma örnekleme kapsamındaki dördüncü Twitter gönderisinin sahibi hesaba ilişkin bilgiler aktarılacaktır. İleti sahibinin hesap adresi, aynı zamanda gönderi sahibinin kullanıcı adı da olan “@PlkUgurcan”dır. Twitter gönderisi sahibinin Twitter profilini görüntülemek amacıyla kullanılmakta olan herhangi bir ağ tarayıcısının adres çubuğuna “https://twitter.com/PlkUgurcan” yazılarak arama başlatıldığında erişilebilmektedir. Ancak söz konusu Twitter kullanıcısı hesabını sonlandırmış olması nedeniyle profil yeniden görüntülenememektedir.

Gönderiye 18 şubat 2015 tarihinde Twitter arayüzü içerisinde bulunan arama sekmesine “#ÖzgecanAslan” yazılarak erişilmiştir. Kişi ya da hesap tanımı olarak nitelendirilen kısımda kullanıcı profilinin “Uğurcan Palak” şeklinde isimlendirildiği görülmektedir. Kullanıcı profilinde bulunan bu isim kullanıcının gerçek adı olabileceği gibi takma bir isim de olması söz konusudur. Twitter kullanıcılarının profillerini neden kullandıklarını, meşgul oldukları işlerin neler olduğunu ya da çalıştıkları kurumları belirtmek amacıyla kullanılan “diğer bilgiler” kısmının ilgili hesap tarafınca boş bırakılmış olduğu görülmektedir.

Twitter gönderi sahibinin kendisine ait Web sitelerinin linklerini ekleyebileceği veya diğer Web sitelerine ya da sosyal medya paylaşım sitelerine ait herhangi bir bağlantıyı Web sayfası bağlantısı kısmında paylaşmadığı gözlenmiştir. Ayrıca çalışmada analiz edilen Twitter gönderisi, 1 retweet ve 4 beğeni almasına karşı diğer kullanıcılar tarafından gönderiye hiçbir yorumda bulunulmamıştır.

2. Şematik Yapı

a. Durum tanımı

1. Gönderinin Anlatım Dili

Analiz edilen Twitter gönderisi Özgecan Aslan cinayetinin işlendiği tarihten sonraki yedinci gün olan 18 şubat 2015 tarihinde paylaşılmıştır. Twitter gönderisinde “Ne bugün unuttum. Ne de yarın unuturum...#ÖzgecanAslan #İdamCezasıGeriGelsin” şeklinde Özgecan Aslan cinayetine yönelik tepki idam cezasının geri gelmesi gerektiği yönündeki kanaat ile ilişkilendirilerek ifade edilmiştir. Gönderiye ekli olarak paylaşılan içerikte ise “26 kişinin tecavüz ettiği 13 yaşındaki N.Ç. için mahkeme “rızası vardı” raporu verdiğinde susmayıp sahip çıksaydık belki de #ÖzgecanAslan bugün hala hayattaydı. #SusmaKonuş” şeklinde Özgecan Aslan cinayeti ile öncesinde doğru bir şekilde işlemeyen yargı kararı arasında kurulan bağlantı aktarılmıştır. İncelemeye alınan Twitter gönderisi, gönderiye ekli bir şekilde paylaşılan içerik ile birlikte bir bütün olarak analiz edilmiştir. Gönderi basit kurallı 2 kısa cümle ile 1 uzun cümleden ve toplamda 4 hashtag’den oluşmaktadır.

Gönderi sahibi 18 şubat 2015 tarihli gönderisinde Özgecan Aslan cinayetine yönelik düşüncesini aktardığı gönderi metninin anlatım dili yas, sitem ve pişmanlık içermektedir. Özgecan Aslan cinayetine yönelik “Ne bugün unuttum. Ne de yarın unuturum...” şeklindeki ifade gönderi sahibinin söz konusu olguyu unutmayarak bir nevi yas tutacağı anlamında okunabilmektedir. Gönderiye ekli olarak paylaşılan içerikte ise toplumun doğru bir şekilde uygulanmayan N.Ç davasındaki yargı kararına itiraz etmeyerek sessiz kalmasının neticesinde Özgecan Aslan cinayetine neden olunduğu yönündeki yakınma ve pişmanlık duygusu dile getirilmiştir.

2. Sonuçlar

Gönderide Özgecan Aslan cinayetinin faillerinin idam cezasına çarpıtılması gerektiği yönündeki görüş aktarılmıştır. Gönderiye göre, N. davası sırasında mahkemenin kız çocuğunun tecavüzde rızası olduğu yönündeki kararı karşısında sessiz kalınmayarak, kararın düzeltilmesi için girişimde bulunulmuş olsaydı, Özgecan Aslan'ın failleri söz konusu cinayeti işlemeye kalkışamayacaktı.

3. Ardalan Bilgisi (Önceki olay da dâhil)

Araştırma kapsamında incelenen Twitter gönderisinde Özgecan Aslan cinayetine yönelik olarak gelişen olayların sosyal ve hukuki yönleriyle alakalı ardalan bilgisine yer verilmiş olup, 2003 yılında Mardin'de 31 kişinin toplu tecavüzüne uğrayan N. davası örnek olarak gösterilmiştir. Bu bağlamda yargı sisteminin işlemiyor oluşuna dikkat çeken gönderide çözüm olarak hukuka aykırı nitelik taşıyan idam cezasının geri gelmesi talep edilmiştir.

2002 ve 2012 yılları arasındaki cinsel istismar davalarının seyri incelendiğinde taciz ve tecavüz davalarında suçluların genellikle ceza indirimlerinden yararlandığı ve yargının kararları çok geç aldığı görülmektedir. Bu dönemde bir taraftan tecavüz kurbanlarının kürtaj haklarının ellerinden alınması tartışılmış, kürtaj iktidar tarafından yasaklanmak istenmiş bir taraftan ise yargı adeta cinsel istismar faillerini aklar nitelikte öneriler ortaya atmıştır (Sol, 3 Kasım 2012). Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun (HSYK), yargının iş yükünü azaltmak amacıyla hazırladığı "Yargıda Durum Analizi" adlı raporda, "Tecavüze uğrayan kadının tecavüzcüsüyle evlenmesi halinde dava düşürülmeli", cinsel suçlarla ilişkili olarak Adli Tıp'tan daha süratli rapor alabilmek adına "beden ve ruh sağlığının bozulup bozulmadığının" araştırılması yerine yalnızca "beden sağlığının bozulup bozulmadığının araştırılması" ve "15 yaşından küçüklere karşı rızaen cinsel ilişki suçlarının ceza miktarları

düşürülmeli" vb. öneriler dile getirilmiştir (Cinmen, 2011).

4. Bağlam Bilgisi

Özgecan Aslan cinayeti sonrasında, 18 Şubat 2015 tarihinde "ÖzgecanAslan", "İdamCezasıGeriGelsin", "SusmaKonuş" ifadeleri hashtagler ile paylaşılmış olup, gönderi sahibi Özgecan Aslan cinayetini hiçbir zaman unutmayacağını ifade etmiştir. Gönderide Özgecan Aslan cinayetinin münferit bir olay olmadığı, buna benzer olarak 2003 yılında Mardin'de 12 yaşındayken 31 kişinin toplu tecavüzüne uğrayan N.Ç⁴⁷ davasına işaret edilmiştir. Mardin 1. Ağır Ceza Mahkemesi tecavüzcülere en alt sınırdan ceza vererek, söz konusu kararı "tecavüzlere karşı koymadığı için rızası olduğu ve her şeyin farkında olmasına" (Tahaoğlu, 2015) dayandırmıştır. Bu bağlamda gönderide yargı kararlarına yönelik ve bu kararlar karşısında toplumun suskunluğuna duyulan hoşnutsuzluk dile getirilmiştir. Aynı zamanda gönderide paylaşılan N.Ç davasına yönelik mahkemenin "rızası vardı" söylemi, bazı hâkim ve savcıların kadın ve çocuklara yönelik cinsel istismar davalarını değerlendirirken sahip oldukları bakış açısını ifade etmektedir.

Gönderiye göre tecavüz davalarına yönelik yargı kararları karşısında toplum ses çıkarmış ve eleştirmiş olsaydı, failer gerekli cezaları almış olsalardı, Özgecan Aslan cinayeti hiç yaşanmamış olabilirdi. Ayrıca gönderi sahibi yargı sürecinin işleyişine güvenmemekle

⁴⁷ Mardin'de 2003 yılında 12 yaşındaki N.Ç'ye aralarında kamu görevlilerinin de bulunduğu 31 kişinin tecavüz ettikleri ve 2 kadının da N.Ç'yi erkeklere pazarladığı gerekçesiyle dava açılmış, yargı işlemleri tutuksuz süren 33 sanıktan 28'i 9 yıl ile 1 yıl 8 ay arasında farklılık gösteren hapis cezalarına çarptırılmış, 4 sanık ise beraat etmişti. N.Ç'nin istismarda rızası olduğu öne sürülerek, zorla tutulmadığı sebep gösterilerek sanıklardan bazıları ceza indiriminden faydalanmıştır (Bianet, 29 Eylül 2010).

birlikte yine aynı karar verici makamdaki kişilerden çözüm olarak idam⁴⁸ cezasının geri gelmesini istemekte ve ancak bu şekilde faillerin cezalandırılabilceğini öne sürmektedir.

B. Mikro Yapı

1. Sentaktik Çözümleme

İncelenen Twitter gönderisindeki cümleler genellikle aktif yapılı olup, söylemin stil özellikleri incelendiğinde hem kısa hem de uzun cümle yapısının kullanıldığı görülmektedir. Cümleler konuşma diline benzer bir şekilde kullanılmış olup, hem devrik hem de kurallı cümlelerden oluşmaktadır. Gönderinin cümleleri kendi içerisinde tutarlı ve tamamlayıcı olmakla birlikte söylem yapısal olarak tartışma üzerine kurulmuştur. Aynı zamanda gönderi sahibi amacına ulaşmak maksadıyla “Ne bugün unuttum. Ne de yarın unuturum...” şeklindeki vurgu ile söyleme dikkat çekmek için bir tür strateji izlemiştir. Böylelikle gönderi metni seslendiği kesime hitap ederken samimi, gerçekçi ve sitemkar olduğunu açıkça bildirmektedir.

2. Bölgesel Uyum

İncelenen Twitter gönderisi gönderiyle ekli bir şekilde paylaşılan içerik ile birlikte bir bütün olarak analiz edildiğinde cümleler arasında nedensel ilişki bulunduğu görülmektedir. Gönderi sahibi idam cezasının geri gelmesi gerektiği yönündeki yargının, 12 yaşındaki kız çocuğunun Mardin'de 2003 yılında 31 kişinin toplu tecavüzüne uğrayan N.Ç davasındaki

⁴⁸ 12.10.2005 tarih ve 25964 sayılı Resmi Gazete’de yayımlandığı üzere, Türkiye her koşulda ölüm cezasının kaldırılması amacıyla, Avrupa Konseyi üyesi devletlerde olduğu gibi, "İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerinin Korunmasına İlişkin Sözleşmeye Ek Ölüm Cezasının Her Durumda Kaldırılmasına Dair 13 Sayılı Protokol'ü" imzalaması neticesinde ayırım yapmaksızın kimsenin ölüm cezasına çarptırılmayacağı ve idam edilemeyeceği kesinlik kazanmıştır (İlkiz, 2018).

mahkeme sonucu dolayısıyla oluştuğunu açıklamıştır. Gönderide ardışık cümleler arasındaki işlevsel ilişki incelendiğinde, birinci ve ikinci cümleler arasında bağlantı kurulamadığı ancak ikinci ve üçüncü cümleler arasında ortaya konulan yargının gerekçelendirildiği ve bu bağlamda cümlelerin birbiriyle bağlantılı olduğu tespit edilmiştir.

Referansal ilişki açısından gönderi metni değerlendirildiğinde idam cezasının geri gelmesi gerektiği yönündeki yargı ile sonraki cümle arasındaki 'kayıp bağ' net bir şekilde kurulamamaktadır. Gönderinin üçüncü cümlesinde yargı kararlarının sorunlu oluşuna yönelik eleştiri getirilirken çözüm önerisi olarak bu işleyişin, karar verici mercilerde bulunanların zihniyet yapısının değişmesi gerektiğini değil, idam cezasının geri gelmesi gerektiğini iddia etmektedir. Bu bağlamda gönderinin söyleminde kadın cinayetleri sorununun sosyal, kültürel ve ekonomik boyutlarını gözardı etmesi bakımından ideolojik üretim yapılmıştır.

3. Kelime Seçimleri

İncelenen Twitter gönderisinde sıfat kullanılmamış olup, aynı cümle içerisinde "belki" zarfının karşıt eylemleri tanımlayan "susmak" ve "sahip çıkmak" filleriyle kullanılmış olması analiz edildiğinde sosyal aktörlere yönelik temel kanı açığa çıkmaktadır. Gönderi metninde N.Ç davasına yönelik mahkeme kararı olumsuz olarak sunulmasının yanı sıra metnin söyleminde daha çok yargıyı sorumlu tutmak yerine mahkeme kararı karşısında "sessiz" kalan, "sahip çıkmayan", ilgilenip gözetmeyen toplum suçlu gösterilmiştir. N.Ç'ye ilişkin yargı kararı karşısında suskunluğun bedelini Özgecan Aslan hayatıyla ödemiştir. Bu bağlamda gönderi metninde dikkat çeken ve metnin anlamını belirleyen kelimeler "susmayıp", "sahip çıkmak" ve "susma" kelimeleri olmuştur. Özetle, gönderi metninin kelime tercihleri incelendiğinde yan anlamda kullanıma yer verilmediği, düz anlamda kullanımın tercih edildiği tespit edilmiştir.

4. Retorik

Gönderi metninde herhangi bir görgü tanığından alıntı paylaşılmamış olup, metnin güvenilir ve inandırıcı olması amacıyla Twitter gönderisine ekli bir şekilde paylaşılan metinden oluşan görsel içerikten faydalanılmıştır. Bunun dışında herhangi bir ikna edici bilgiye yer verilmemiştir. Gönderi metni ile birlikte "ÖzgecanAslan", "İdamCezasıGeriGelsin", "SusmaKonuş" ifadeleri hashtag (#) kullanılarak paylaşılmıştır. Ancak bu ifadelerin birlikte kullanımı gönderiye inandırıcılık kazandırmaktan ziyade söylemin kendisiyle çelişmesine neden olmaktadır.

İncelenen Twitter gönderisinin söylemi genel olarak değerlendirildiğinde erkek egemen cinsiyetçi söylemi yeniden üreten bir metin olduğu anlaşılmaktadır. Gönderinin söyleminde adalet arayışı toplum adına öç alma, şiddet döngüsü oluşturmak üzerine kurulmuştur. Aynı zamanda kadın cinayetleri karşısında sıklıkla dile getirilen "sahip çıkmak", "korumak", "kollamak" söylemleri her defasında kadını erkeğin korumasına muhtaç, göz önünde bulundurulması gereken, aciz, zayıf bir doğaya sahip olduğu şeklinde bir yanılsamaya neden olmaktadır.

3.3.2.5. Tweet 5⁴⁹:

Tablo 7. Tweet 5'le İlgili Bilgiler

Ahmetmmseyrek	
Hesap Adresi:	@ahmetmmseyrek
Kişi / Hesap Tanımı:	ilk rakı bükücü
Diğer Bilgiler:	Deistim, Atatürkçüyüm, dilimin ayarı yoktur, doğru bildiğimi sonuna kadar savunur, yanlışları sonuna kadar eleştiririm. Mayıs 2013 tarihinde katıldı.
Web Sayfası Bağlantısı:	Bağlantı verilmemiş.
Tweet:	"Böyle puştlarla aynı havayı soluyoruz maalesef #ÖzgecanAslan"
Gönderi Tarihi:	13 Şubat 2015
Hashtag Kullanımı:	#ÖzgecanAslan
Retweet Sayısı:	106
Beğeni Sayısı:	121
Yanıt Sayısı:	0 (Bu sayı 30 Nisan 2019 tarihinde 4'tür.)

Şekil 4. Gönderi Metnine Ekli Görsel

A. Makro Yapı

1. Tematik Yapı

Bu başlık altında araştırma örneklemini kapsamında analiz edilen Twitter gönderisinin sahibi hesaba ilişkin bilgiler aktarılacaktır. İleti sahibinin hesap adresi “@ahmetmmseyrek” olmakla birlikte bu aynı zamanda gönderi sahibinin kullanıcı adıdır. Twitter gönderisinin

⁴⁹ Tweet 5, feminizme bakış kategorisi altında sınıflandırılmıştır.

sahibi hesabın profiline erişilmek istendiğinde kullanılmakta olan Web tarayıcısının adres bölmesine “https://twitter.com/ahmetmmseyrek” yazılarak ilgili hesap görüntülenebilmektedir. Ancak gönderi sahibi kullanıcı adını “@lordoftheraki” şeklinde değiştirmiş olduğundan ilgili hesabı görüntülemek için “https://twitter.com/lordoftheraki” linkinin kullanılması gerekmektedir.

İncelenen gönderi metnine 13 Şubat 2015 tarihinde Twitter arayüzünde yer alan arama bölmesine “#ÖzgecanAslan” yazılarak arama yapılması sonucunda ulaşılmıştır. Kişi ya da hesap tanımı olarak nitelendirilen kısımda kullanıcının profil ismi olarak takma bir ad tercih ederek “ilk rakı bükücü” adını kullandığı görülmektedir. Kullanıcının Twitter hesabını kullanma maksadını ve meşgul olduğu işi tanımlayabileceği ya da hesabı kurumsal amaçlarla kullanma durumunda temsil ettiği şirketi tanıtılabileceği “diğer bilgiler” bölümü incelendiğinde “Deistim, Atatürkçüyüm, dilimin ayarı yoktur, doğru bildiğimi sonuna kadar savunur, yanlışları sonuna kadar eleştiririm” ifadelerinin yazılı olduğu görülmektedir.

Gönderi sahibi Web sayfası bağlantısı bölümünde herhangi bir Web sitesinin veya sosyal medya paylaşım sitelerine ait herhangi bir bağlantıyı paylaşmamıştır. İncelenen Twitter gönderisinin sahibi Mayıs 2013 tarihinde hesabı kullanmaya başlamış olup, analiz edilen Twitter gönderisinin metni 106 retweet ve 121 beğeni almıştır.

2. Şematik Yapı

a. Durum tanımı

1. Gönderinin Anlatım Dili

İncelenen Twitter gönderisi Özgecan Aslan cinayetinin gerçekleştiği tarihten sonraki ikinci gün olan 13 Şubat 2015 tarihinde paylaşılmıştır. Twitter gönderisinde "Böyle puştlarla

aynı havayı soluyoruz maalesef #ÖzgecanAslan" şeklindeki gönderi metni "böyle puştlara" işaret eden ekli iki görsel ile birlikte paylaşılmıştır. Özgecan Aslan'ın fotoğrafının yer aldığı birinci görselde cinayete ilişkin "TOK minibusunda sofor, soforun oğlu ve onun arkadaşı olmak üzere 3 kişinin tecavüzüne uğramış, ardından yakılarak dereye atılmıştır! Bu canilige, sapkinliga ve insanlik disiliga SESSIZ KALMAYIN LUTFEN ! TOK minibuslerini boykot ediyoruz!" ifadeleri yer almaktadır.

Diğer ikinci görselde ise hesap adresi "@BlokhinVasili", hesap tanımı ise "Vasili Papaz Efendi" olan kullanıcının 13 Şubat 2015 tarihli "Tecavüz neyse de yakması ibnelik işini bitirdin siktir git haksız mıyım?" Twitter gönderisi ile birlikte hesap adresi "@DzerjinskiFelix", hesap tanımı ise "Felix Dzerjinski" olan kullanıcının 18 Haziran 2014 tarihli "Ölmeden önce feminist bir hanımı döve döve sikmek istiyorum. Bunu yapmadan ölemem, ölmemeliyim." şeklindeki gönderi bulunmaktadır. İncelenen Twitter gönderisi, metne ekli olarak paylaşılan iki görselde bulunan metinlerin söylemi de dâhil olmak üzere bir bütün olarak analiz edilmektedir.

Gönderi metninin "Böyle puştlarla aynı havayı soluyoruz maalesef" şeklinde bir "üzüntü" diline ve aynı zamanda homofobik ve cinsiyetçi nitelikte unsurlara sahip olduğu görülmektedir. Gönderi metninin eleştirdiği "Tecavüz neyse de yakması ibnelik işini bitirdin siktir git haksız mıyım?" söyleminin dili tecavüzü sıradanlaştıran, homofobik bir dile sahiptir. Gönderi metninin son olarak tenkit ettiği "Ölmeden önce feminist bir hanımı döve döve sikmek istiyorum. Bunu yapmadan ölemem, ölmemeliyim." şeklindeki metnin söylemi, cinselliği kadınları kontrol altına almak için bir şiddet ve cezalandırma aracı olarak gören cinsiyetçi bir dil olduğu gibi bu dil nefret, aşağılama isteği ve şiddet barındırmaktadır.

2. Sonuçlar

Gönderi metnine göre, ekli görselde işaret edilen hesap adresleri "@BlokhinVasili" ve "@DzerjinskiFelix", Özgecan Aslan cinayetinin failleri ile aynı zihniyete sahip, toplumda beraber yaşadığımız insanlardır. Gönderi sahibi bu kişileri "puştlar" diğler bir deyişle "eş cinsel erkeklerin cinsel zevklerine hizmet eden erkek" şeklinde nitelendirmiştir. Gönderi sahibine göre böylesi düşünceler "erkeklik" ile örtüşmeyeceğinden ancak bir "ibne" bunları dile getirebilir.

Hesap tanımı "Vasili Papaz Efendi" olan hesabın Twitter gönderisine göre, bir kadına tecavüz edilmesi "erkeklik" için bir sorun teşkil etmemekle birlikte, kadının öldürüldükten sonra yakılması ancak bir "ibnenin" yapabileceğı bir eylemdir. Hesap tanımı "Felix Dzerjinski" olan hesabın Twitter gönderisine göre ise, feministlere, erkeklerin egemen konumlarına yönelik bir tehdit unsuru olduklarından, keyfi bir şekilde şiddet uygulanarak tecavüz edilmelidir.

3. Ardalan Bilgisi (Önceki olay da dâhil)

İncelenen gönderi metni Özgecan Aslan cinayeti sonrasında 13 Şubat 2015 tarihinde paylaşılmış olup "Böyle puştlarla aynı havayı soluyoruz maalesef #ÖzgecanAslan" şeklindedir. Gönderide Özgecan Aslan cinayetine yönelik olarak ardalan bilgisine yer verilmemiştir. Bunun yerine hesap tanımı "Vasili Papaz Efendi" olan ve Özgecan Aslan cinayetine yönelik yorum içeren gönderi metni ile hesap tanımı "Felix Dzerjinski" olan Twitter kullanıcısının 18 Haziran 2014 tarihinde kadınlara yönelik şiddet içeren gönderisi paylaşılmıştır. Bu bağlamda incelenen gönderi metninde Özgecan Aslan cinayetinin failleri ile söz konusu içerikleri üretenlerin aynı güdülere sahip olduklarına dikkat çekilmektedir.

İncelenen gönderi metnine ekli görsellerde atıfta bulunulan her iki Twitter kullanıcısının paylaştığı metinlerin içeriğinde, kadınlara yönelik cinsel şiddetin en ileri aşaması olan tecavüz ediminin doğallaştırıldığı ve erkek tahakkümüne karşı çıkan kadınlara yönelik bir susturucu olarak kullanılabileceğine işaret edilmiştir. Bu bağlamda şiddet, ataerkil toplumlarda erkeklik kurumunun işletilmesinde, bir hedefin yerine getirilmesinde ya da bir sorun çözme aracı olarak kullanılabilmektedir. Connell'e göre erkeklerin dünyasında şiddete başvurmak veya şiddetle gözdağı vermek kadınlarla ilgilenmenin bir yöntemi olarak algılanmaktadır. Erkekler için şiddet ayrıcalıklarını korumanın, üstünlüklerini bildirmenin veya kazanç sağlamanın aracıdır. Hegemonik erkekliğin hegemonyasını kaybedeceği yönünde duyulan korku, şiddeti hegemonik erkekliğin yeniden üretiminde araçsallaştırmaktadır. Tarihsel olarak da hegemonik erkekliğin değerleriyle uyum içerisinde bulunan şiddet, erkeklik cemaatini birbirine bağlamakta ve erkekliği kuran bir öge olarak ortaya çıkmaktadır (Türk, 2015:92-96).

Her türlü iktidar özünde saldırgan olduğu gibi cinsellikte bir iktidardır. Bu bağlamda tecavüz, kadının otoritesiyle savaş içerisinde olan erkeğin iktidarındır (Paglia, 2004:14). İktidar etkenli cinsel saldırılarda saldırganın amacı erkekliklerini ispatlayarak üstün olduklarına dikkati çekmektir. Örneğin, Marmara bölgesinde yedi ayrı cezaevinde cinsel saldırı suçundan hüküm giymiş 109 kişi temel alınarak gerçekleştirilen çalışmada vakaların %40.37'sinde mağdurların yetişkin olduğu, yetişkinlere karşı işlenen cinsel saldırı suçlarının %75'inde olay öncesinde mağdur ve failin birbirini tanıdığı tespit edilmiştir. Kadına yönelik gerçekleştirilen cinsel saldırıların arkasındaki suç motivasyonu incelendiğinde güç ve öfkenin ön planda olduğu, cinsel bir dürtüden ziyade, cinselliğin bir araç olarak kullanıldığı ve bu bağlamda saldırıların bir şiddet suçu olduğu tespit edilmiştir (Gölge ve Yavuz, 2007). Benzer şekilde incelenen gönderi metninde atıfta bulunulan her iki içeriğin anlatısında ayrıcalıklarını

bildirmenin bir aracı olarak, gizlilik içerisinde korunan gündelik cinsel şiddet istemi irrasyonel ve kadına yönelik ayrımcı bir nefretle ortaya çıkmaktadır.

4. Bağlam Bilgisi

13 Şubat 2015 tarihinde paylaşılan Twitter gönderi metninde bağlam bilgisi olarak Özgecan Aslan'ın fotoğrafının da bulunduğu gönderiye ekli görselde şu bilgilere yer verilmiştir: "TOK minibüsünde sofor, soforun oğlu ve onun arkadaşı olmak üzere 3 kişinin tecavüzüne uğramış, ardından yakılarak dereye atılmıştır ! Bu canilige, sapkinliga ve insanlik disiliga SESSİZ KALMAYIN LUTFEN ! Tok minibuslerini boykot ediyoruz !" Gönderinin oturtulduğu bağlamda ne zaman, nerede, nasıl, neden sorularının cevapları yer almamakla birlikte daha çok ne olduğu üzerinde durularak söz konusu eylemlerin kabul edilemez derecede gaddarca olduğu üzerinde durulmuştur. Faillerin ve mağdurun kimlikleri gönderi metninde yer almamakla birlikte sadece mağdurun fotoğrafına yer verilmiştir. Bu bağlamda incelenen gönderi metninin bağlam bilgisi yeterli değildir.

B. Mikro Yapı

1. Sentaktik Çözümleme

İncelenen Twitter gönderi metni kendisine ekli diğer iki görsel içerisinde yer alan metinlerle birlikte değerlendirildiğinde gönderinin hem kısa kurallı hem de uzun ve devrik, aktif yapıları cümlelerden meydana geldiği görülmektedir. Özellikle gönderi metninde aktif yapıları cümlelerin faillerin eylemini tenkit etmeye yönelik olarak kurulduğu veya aktif yapıları kullanarak öznenin söz konusu eyleminin desteklenmesinin sağlandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca gönderinin tamamı incelendiğinde, herhangi bir yabancı sözcük içermediği, karmaşık olmayan ifade tarzına sahip cümlelerden oluştuğu görülmektedir.

2. Bölgesel Uyum

13 Şubat 2015 tarihli, "Böyle puştlarla aynı havayı soluyoruz maalesef #ÖzgecanAslan" şeklindeki gönderi metni ancak gönderiye ekli görseller içerisinde yer alan metinlerle birlikte değerlendirildiğinde nedensel ilişki kurulabilmektedir. Gönderi metninin ileri sürdüğü yargı örnek olarak gösterilen "Vasili Papaz Efendi" ve "Felix Dzerjinski" isimli hesap tanımlarına ait Twitter gönderileriyle gerekçelendirilmiştir. Bu gönderiler homofobik, kadınları aşağılamaya yönelik olarak tecavüzü ve şiddeti doğallaştıran, teşvik eden ifadelerden oluşmaktadır. Gönderi metni işlevsel ilişki bakımından değerlendirildiğinde metnin anlatısında yer alan cümleler diğer iki Twitter kullanıcısının cümlelerinden oluştuğundan ve bu cümleler birbiriyle tutarlı olmadığından işlevsel ilişkinin kurulamadığı görülmektedir. Gönderi metninin örnek gösterdiği iki Twitter gönderisindeki cümlelerin ortaya koyduğu yargılar önceki veya sonraki cümlelerde gerekçelendirilmemekte, sadece birbirini izleyen cümlelerde cinsel şiddet ve tehdit içeren sözcüklerle kadınlara ve feministlere yönelik gözdağı kuvvetlendirilmektedir. İncelenen gönderi metni ile sonraki cümleler arasındaki eksik bağlantılar kurulabildiğinden referansal ilişki bulunmaktadır. Örneğin, gönderi metninde toplumda birlikte yaşamaktan rahatsızlık duyulan kişilerin düşünce yapısına işaret etmek amacıyla feministleri erkeğin iktidar alanını zayıflatmaya yönelik bir tehdit olarak algılayarak düşmanlaştıran, bundan dolayı onları tecavüzle cezalandırarak kontrol altına almayı amaçlayan cinsiyetçi söylem referans olarak gösterilmiştir.

3. Kelime Seçimleri

İncelenen Twitter gönderisindeki kelimeler temel anlamlarında kullanılmış olup, gönderi metinleri "puşt", "ibnelik" gibi homofobik aşağılamayı amaçlayan kelimeler içermesinin yanı sıra feminist kadınlara yönelik cinsel şiddet uygulama isteğini içeren ifadeler barındırmaktadır. "Böyle puştlarla aynı havayı soluyoruz maalesef #ÖzgecanAslan"

şeklindeki gönderi metninde yer alan "puşt" kelimesi Türk Dil Kurumu sözlüğünde "eşcinsel erkeklerin cinsel zevklerine hizmet eden erkek" ve "güvenilmez, kalleş" olarak tanımlanmaktadır. Bir kadın cinayetine yönelik tepkinin dile getirildiği gönderide cinayetin failleri ve metne ekli görsellerde örnek gösterilen Twitter gönderilerinin sahipleri "puşt" olarak nitelendirilmiştir. Gönderi metninde toplumsal cinsiyet temelli işlenen kadın cinayetleri ait oldukları sosyokültürel bağlamdan kopartılarak ancak eşcinsel erkeklerin yapabileceği düzeyde bir eylem olarak değerlendirilmiştir.

Gönderi metnine ekli görsel içerisinde yer alan "Tecavüz neyse de yakması ibnelik işini bitirdin siktir git haksız mıyım?" şeklindeki gönderi de benzer şekilde kullanılan "ibnelik" kelimesiyle toplumsal cinsiyet temelli kadın cinayetlerine teşvik eden popüler erkeklik söylemlerinin doğallaştırdığı eril şiddet eylemlerinin üzeri örtülerek, erkeğin iktidar alanı için tehdit oluşturan eşcinsel erkeklere özgü bir davranış olarak nitelendirilmiştir. Söz konusu gönderide tecavüz edimi kabul edilebilir bir şey olarak görülürken, mağdurun yakılması "ibnelik", erkekliğe yakışmayacak bir durum olarak değerlendirilmiştir.

Gönderi metnine ekli görsel içerisinde yer alan diğer Twitter gönderisinde "Ölmeden önce feminist bir hanımı döve döve sikmek istiyorum. Bunu yapmadan ölemem, ölmemeliyim." ifadeleri yer almaktadır. Gönderide feminist kadınlara yönelik duyulan nefretin keyfi bir cinsel şiddet uygulama isteğiyle ortaya çıktığı görülmektedir. Metinde kullanılan kelimeler tecavüzü feminist kadınlar üzerinde egemenlik kurma isteğinin bir aracı olarak gördüğünü göstermektedir. Metinde "döve döve" cinsel şiddet uygulama isteğinin dile getirilmiş olması sert bir biçimde bedensel hasar vermenin planlandığının göstergesidir. Diğer bir deyişle gönderi metninde feminist kadınlar üzerinde egemen olma ve onları kontrol altında tutmak amacıyla tecavüz bir araç olarak algılanmakta ve bir erkeklik stratejisi olarak

desteklenmektedir.

4. Retorik

İncelenen 13 Şubat 2015 tarihli Twitter gönderisi Özgecan Aslan cinayetinin işlendiği hafta içerisinde gönderi metnine "#ÖzgecanAslan" ifadesi eklenerek paylaşılmıştır. Bundan dolayı gönderinin Özgecan Aslan cinayetine yönelik bir eleştiriyi paylaşmayı hedeflediği düşünülmektedir. Gönderi metninde toplumda birlikte yaşıyor olmaktan rahatsızlık duyulan kişilerin tecavüzü doğallaştıran 13 Şubat 2015 tarihli ve feminist kadınlara yönelik cinsel şiddet istemini ifade eden 18 Haziran 2014 tarihli Twitter gönderilerine yer verilmiştir. Gönderide aynı zamanda Özgecan Aslan'ın sosyal medyada ve basında en sık kullanılan iki fotoğrafından birisinin yer aldığı "TOK minibusunde sofor, soforun oğlu ve onun arkadasi olmak uzere 3 kisinin tecavuzune ugramis, ardindan yakılarak dereye atilmistir! Bu canilige, sapkinliga ve insanlik disiliga SESSIZ KALMAYIN LUTFEN ! TOK minibuslerini boykot ediyoruz !" şeklindeki açıklamanın bulunduğu görsel paylaşılmıştır. Bu görsel güvenilir bir haber kaynağına ait olmamakla birlikte bir sosyal medya kullanıcısının oluşturduğu ve paylaştığı bir içerikten alınmıştır. Gönderi metnine ekli olarak yapılan bu paylaşımlar gönderinin yargısına delil oluşturmaya yetmemekte ve gönderinin retorğinde ikna boyutu yetersiz kalmaktadır.

Metnin retorğinde ifade edilmek istenenin nasıl söylendiği incelendiğinde Özgecan Aslan cinayetinin faillerinin ve gönderi metninde işaret edilen Twitter kullanıcılarının erkekliklerinin sorgulandığı ve onların "puşt" diğer bir deyişle ancak eşcinsel erkeklere özgü bir davranış olarak nitelendirildiği görülmektedir. Diğer bir deyişle gönderi metninin inandırıcılığı söz konusu eylemleri gerçekleştirenlerin erkek olamayacağı iddiası üzerinden kurulmaya çalışılmıştır.

Gönderi metninin söylemi genel olarak değerlendirildiğinde eylemi gerçekleştiren aktörlerin egemen ataerkil yapının erkekler ve erkeklikler hakkında ürettiği anlamların arkasına gizlendiği görülmektedir. Bu nedenle gönderi metni toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı, kadını ikincilleştirmek amacıyla bedeni üzerinde tahakküm kuran düzenin yeniden üretilmesine katkıda bulunmaktadır.

Gönderi metninin atıfta bulunduğu hesap tanımı “Vasili Papaz Efendi” olan Twitter kullanıcısının iletisi değerlendirildiğinde kadının rızası olmaksızın zor kullanılarak cinsel saldırıda bulunulması olağan bir durum olarak değerlendirilirken, tecavüzün sonrasında kişinin öldürülerek bedeninin yakılmasını “ibnelik” olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda gönderi metninde erkeklik kimliğini kuran niteliklerin ne olması gerektiğine yönelik kimi iddialar öne sürülmektedir. Buna göre erkek cinsel farklılığı dolayısıyla aktif ve saldırgan konumdayken kadınlardan pasif ve kurban rolünü üstlenmeleri beklenmektedir. Ancak bunun dışındaki öldürmek ve ölü bedeni yakmak gibi eylemler olumsuz olarak erkeklik kimliğinin dışında olanlara “ibnelere” atfedilmiştir. Bu nedenle gönderi metninde biz ve onlar karşıtlığı erkeklik kimliği ve bu kimliğin dışındakiler arasında, nelerin kurallar dahilinde yapılabileceği ve nelere izin verilmediği yönünde bir ayrıma gidilerek ideolojik söylemin oluşturulmasında genel bir strateji izlenmiştir.

Gönderi metninin atıfta bulunduğu hesap tanımı “Felix Dzerjinski” olan Twitter iletisinin söylemine göre kadınlar erkeğin bakış açısıyla kendilerinden beklenen sosyal ve “ahlaki” davranış kalıplarının dışarısında konumlanmayı tercih ettiklerinde, erkeklerin tahakküm stratejilerine karşı direnç göstererek feminist ideolojiyi benimsediklerinde, erkek egemen yapı kadını cinsel şiddet uygulama tehdidiyle sindirmeye ve kontrol altına almaya çalışmaktadır. Bu nedenle gönderi metninin söylemi toplumsal yaşam içerisinde kadının

bireysel istekleri doğrultusunda hayatına yön vermesini engelleyerek onun toplumsal gelişimine, özgürleşmesine ket vurmayı hedefleyen egemen ataerkil yapının yeniden üretilmesinde şiddetin devreye sokulduğu bir rol üstlenmektedir. Ancak buradaki rol sıradan bir rol olmamakla birlikte, kadınlara karşı en sık korkutmak, pasifize etmek için kullanılan ve çoğunlukla da kadınların hayatına mal olan bir roldür.

SONUÇ

1990'lı yıllarda internet ve kişisel bilgisayar teknolojilerinde yaşanan ilerlemelerin sonrasında sosyal medya kavramı yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Sosyal medya, geleneksel medya ortamlarının aksine bilgi akışının çift taraflı olarak işlediği, kullanıcıların görüş ve tepkilerini dile getirebildikleri, iletişimin eş zamanlı olarak ağ üzerinde gerçekleştiği bir ortamdır. Bu ortam geleneksel medyadan çift yönlü ve dolayısıyla etkileşimli olması, iletişimin anında gerçekleşmesi, bilgi ve iletişim teknolojilerine erişim ve kullanım bilgisine sahip olan kişilerce kolaylıkla kullanılabilmesi ve küresel olması vb. özelliklerle farklılık göstermektedir.

Yeni iletişim teknolojileriyle birlikte internet bağlantısı bulunan herhangi bir bilgisayar ya da akıllı telefonlar aracılığıyla kullanıcılar, herhangi bir Web sayfasında yayınlanmış yazılı ya da görsel bir içeriğe yorum bırakabilmekte, söz konusu içerikleri başka kişilerle çeşitli sosyal medya platformları üzerinden anında dolaşıma çıkarabilmekte, bir konu hakkında yayınlanmış anket sorularına cevap verebilmekte ve en önemlisi de kendi içeriğini çeşitli formlarda, kullanımı kolaylaştırılmış yazılımlar yardımıyla üreterek Web siteleri, forumlar, bloglar ya da farklı sosyal medya platformları üzerinden paylaşabilmektedir. Bu nedenle sosyal medyanın bireysel ifade özgürlüğünün yanı sıra mevcut iktidar ilişkilerine meydan okunmasında alternatif söylemlerin üretileceği alternatif bir dijital kamusal mekan olarak demokrasinin gelişmesine katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Sosyal medya araçlarının yükselişi ile birlikte bireyler sosyal medya ağlarını kullanma ihtiyaçlarıyla hareket ederek, özel hayatlarına ve kişisel verilerine yönelik bilgileri açığa vurmaya başlamıştır. Bu noktadan hareketle ifade özgürlüğü, aktivizm ve demokrasinin

gelişmesinde sosyal medyanın bir katkısının olup olmadığı tartışılmaya başlanmıştır. Sosyal medya araçlarının gelişimini destekleyen tekno-ütopyacılık anlayışının karşısında, sosyal medya platformlarında dolaşıma gönderilen içeriğin devletler tarafından kamu güvenliğine tehdit bağlamında değerlendirilmesine açık olması kamu güvenliği ile ifade özgürlüğü arasında ortaya çıkan çıkmaza karşı öne sürülen çözümlerin en temel insan hak ve özgürlüklerine karşı sonuçlar ortaya çıkardığı görüşü yer almaktadır. Bu görüşe göre bir taraftan bireyler sosyal medyada hayatlarına yönelik en hassas verileri paylaşmanın popüler cazibesine kapılırken, diğer taraftan devletlerin çeşitli araçlar kullanarak ulaştığı online verileri söz konusu kişiler üzerinde baskı kurmasının ve gözetlemesinin olanaklarına kapı aralamaktadır (Doğan, 2013).

Sosyal medya platformları kullanıcıların birbirini etkilemesine, katılıma, paylaşımda bulunmasına, özgürleşme imkanlarını barındırmasının yanı sıra gözetlemenin ve kontrolün aracı olarak antagonist bir yapıya sahiptir. Eskisine oranla Web siteleri, bloglar, sosyal medya platformları, forumlar ve elektronik posta aracılığıyla bilgiye daha hızlı bir şekilde erişebilen bireyler küresel bir şekilde kendilerini ifade ederek görüş paylaşımında bulunabilmektedir. Bu nedenle internet, demokratik katılımın ve ifade özgürlüğünün gelişmesine katkı sağlaması bakımından kayda değer araçlar olduğu gibi, toplumsal hareketlerde de önemli görevler üstlenmektedir. Buna karşın internette bireylerin kişisel verilerinin korunmasına yönelik yapılan yasal düzenlemeler konusundaki tartışmalar güncelliğini korumaktadır (Orhan Tahralı, 2013). Bundan dolayı internet kullanıcılarının kullanmakta oldukları araçlara yönelik yaklaşımlarının hem eleştirel hem de demokrasi kültürünün gelişmesine katkıda bulunacak düzeyde alternatif ya da karşı düşüncelerin yaygınlaştırılmasında bilinçli bir şekilde kullanılmalıdır.

Yeni iletişim teknolojilerine erişimi bulunan ve bu teknolojileri kullanma becerisine sahip olan sıradan kişiler içeriğini kolaylıkla binlerce kişiye iletebilme imkânına sahiptir. Bu imkanla birlikte “yurttaş gazeteciliği” olarak adlandırılan profesyonel gazeteci olmayan bireylerin gerçekleştirdiği bir habercilik ortaya çıkmıştır. Olay yerinde bulunan yurttaş gazeteciler haberi oluşturma ve paylaşma imkânına sahip kamera ve video düzeneklerini içeren akıllı telefonlar ya da tablet bilgisayarlar yardımıyla oluşturdıkları metin ve görüntüleri anında profesyonel haber kurumlarıyla paylaşabilmekte veya tamamen bağımsız bir şekilde kendi bloglarında, Web sitelerinde ya da sosyal medya hesapları üzerinden haberleştirebilmektedir.

Böylelikle herhangi bir haberin görmezden gelinerek yayınlanmaması gibi sorunların önüne geçilerek demokrasi kültürünün gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Buna karşın kasıtlı ve taraflı bir şekilde gerçekliğin çarpıtılması, haber içeriklerinin yönlendirme amacıyla oluşturulması, demokratik diyalogların engellenmesi vb. demokrasi ve toplum için sorun teşkil edecek durumlar da söz konusudur. Bu bağlamda yeni iletişim teknolojileri kullanılarak fotoğraf ve video gibi görsel içeriklerin üzerinde kolaylıkla anlamı değiştirecek düzenlemeler ve değişikliklerin yapılabilirdiği göz ardı edilmemelidir. Aynı zamanda sosyal medya, blog, kurumsal olmayan bir Web sitesi veya forum üzerinden kaynağı belirsiz olan bir haber metnine eklenmiş fotoğrafın ilgili habere ait olup olmadığını tespit etmek de kolay olmayacaktır. Bu nedenle profesyonel gazetecilikte olduğu gibi yurttaş gazeteciliği için de gerçeği aktarma, doğruluk, güvenilirlik gibi, kişilerin temel haklarına saygı göstermek ve toplumun yararını gözetmek gibi esaslar ön plana çıkmaktadır.

Sosyal medyada geleneksel medyadan farklı olarak içerik üretiminin ve dolaşımının her kullanıcı tarafından gerçekleştirilebilir olması neticesinde ifade özgürlüğü ve katılımcılığı

aşan boyutlarda özellikle kadınlarla birlikte eşcinseller, göçmenler gibi azınlık gruplarına yönelik önyargılı, cinsiyetçi ve nefret söylemi içeren gönderilerin doğrudan paylaşılmasında artış gözlemlenmektedir. İnternet ortamındaki nefret söylemi karşıtı düzenlemeler çevrim dışında ve sosyal etkileşimin diğer formlarında olduğu kadar yaygın değildir (Gagliardone vd., 2014).

Devletin egemen ideolojik ekseninde konumlanan geleneksel kitle iletişim araçlarında cinsel yönelim, dinsel tercih veya etnik köken gibi nedenlerden ötürü ötekileştirilen gruplara karşı açık ya da kapalı bir şekilde ayrımcı bir dil kullanılmasına karşın; kitle iletişim araçlarının yayın politikaları veya devletin denetiminden dolayı bir takım kurallar dahilinde hareket edilmek durumundadır. Ticari bir kimlik kapsamında, diğer bir deyişle kar elde etme amacıyla yayın yapmakta olan tüm kurumların içerikleri yayın esnasında nefret söylemi içermemesi amacıyla denetimden geçirilmektedir. Bundan dolayı geleneksel kitle iletişim araçlarında nefret söyleminin üretilmesi ve dağıtılması aşamalarında bir sınırlama söz konusu iken; sosyal medya platformlarının yapı gereği denetlenememesi ve içeriğin kimin tarafından üretilmiş olduğunun bilinmemesi vb. nedenler nefret söyleminin üretilmesine ve paylaşılmasına fırsat tanımaktadır (Benan Dondurucu, 2017).

Gerçekleştirilen bu çalışmada kadın cinayetleri olgusu karşısında sosyal medya platformlarından Twitter üzerinden üretilen ve paylaşılan kullanıcı türevli içeriklerdeki anlam üretimi etkinliklerinin cinsiyetçi boyutları araştırılmıştır. Araştırma sonucunda kadın cinayetleri olgusu karşısında fikirlerini, tepkilerini ve önerilerini dile getiren Twitter kullanıcılarının dilinin, cinsiyet eşitsizliğini devam ettiren ve daha da şiddetlendiren ideolojik ve sosyal yapıları dilin içerisine yerleştirdiği tespit edilmiştir. Aynı zamanda geleneksel medya forumlarından farklı bir şekilde sosyal medyada cinsiyetçiliğin doğrudan bir şekilde

hedeflerini ayırt ederek damgaladığı görülmektedir. Kullanıcıların Twitter'da kadın cinayetleri olgusu karşısında ürettikleri fikirler, tartışmalar ve yorumlar aynı zamanda toplumun kültürel normlarına da işaret etmektedir. Ayrıca geleneksel olarak erkeklik rollerine karşı meydan okuduğu düşünülen, toplumsal cinsiyet eşitliğini savunan kadınlar karşısında cinsiyetçilik, karşı tarafı sessizleştirmek, baskılamak ve korkutmak için bir sindirme aracı olarak kullanılmaktadır.

Kadın cinayetleri olgusu karşısında sosyal medya platformu Twitter üzerinden paylaşılan kullanıcı türevli içeriklerin yoğunluklu olarak kadının toplumsal kimliği, kadın bedeni, erkeklik olgusu, yargı kararları ve feminizme bakış kategorileri altında üretilmekte olduğu; araştırma kapsamında analiz edilen beş gönderiden bir tanesi cinsiyetçi söylemin karşısında, eşitlikçi bir bakış açısını yansıtırken, diğer dört gönderinin mevcut toplumsal cinsiyet rejimine katkı sağlayan söylemler ürettikleri tespit edilmiştir. Bu bağlamda mevcut toplumsal cinsiyet rejimi içerisinde kadınlık ve erkeklik durumları birbirine karşıt ve aynı zamanda eşitsiz bir biçimde kurulmuştur. Bu nedenle toplumsal cinsiyet temelli işlenen kadın cinayetlerine eleştiri, kınama ve adeta isyan boyutlarında tepkiler dile getiren Twitter kullanıcıları ürettikleri içerikleri kullandıkları hashtagler (#) ile ideolojik olarak birbirine benzeyen veya kimi zaman bire bir aynı içerikleri binlerce kez kitlesel olarak paylaşarak, geleneksel medyada gözlenemeyecek boyutta kadına yönelik cinsiyetçiliği ve şiddeti yeniden üretmişlerdir.

Analiz edilen birinci Twitter gönderisinde kadın cinayetleri olgusuna yönelik olarak kurumsal açılmış bir hesap üzerinden yapılan yorumda, ana olaya ilişkin uygulanan şiddete ve cinayete yönelik nedenler sosyal, kültürel ve siyasal bağlamlarından koparılarak aktarılmıştır. Gönderide genel olarak kadının toplumsal kimliği üzerinde durularak failin ya da faillerin

söylem içerisinde gizlenmesi sağlanmıştır. Gönderi sahibi kadınların eş ve anne olarak sözde doğal rollerine yönelik önyargı ve stereotipleri iletisinde tekrar ederek kadınların toplumdaki eşitsiz konumlarına da bir anlamda işaret etmektedir. Gönderinin söylemine göre kadınlar kendilerine uygun cinsiyet rollerini öğrenerek, bu rollerin belirleyeceği iş bölümü içerisinde kalarak erkek egemen kamusal alandan uzak durmalıdır. Annelik ideolojisinin doğallaşması sonucunda toplumsal anlamlandırma sistemi içerisinde baskın bir biçimde çalışmaya başlamıştır. Bu gönderide Twitter kullanıcısı, kadın cinayetleri olgusu karşısında kendi konumlanışına göre anlamlandırma sürecine müdahalede bulunarak söylemi egemen ataerkil ideolojiye hizmet eden bir yapılandırmada kurmuştur.

Çalışmada kadın bedeni kategorisi altında analiz edilen ikinci Twitter gönderisinde anonim bir hesap tarafından oluşturulan içeriğin söylemi, kendini eşitlikçi ideolojinin içerisinde belirleyerek egemen cinsiyetçi ideolojiden uzaklaşmıştır. Bu bağlamda gönderide kadını kültürel ve dini kodlarla sadece bedeni ve cinselliği üzerinden tanımlayan egemen ideolojinin kadınlık tanımlaması yeniden anlamlandırılmıştır. Kadının özgür bireyler olarak kimseye emanet olmadığını ve kadın cinayetlerinin politik olduğunu ifade eden gönderinin söyleminde, egemen cinsiyetçi ideolojinin şu ana kadar kadın özneye seslenmediği bir gerçekliğe yer verilmiştir. Bu aynı zamanda egemen cinsiyetçi ideolojinin söylem alanına hapsedilmiş olan kadın öznenin, söz konusu Twitter gönderi metninin söylemindeki gibi egemen söylemin yeniden üretilmesinin engellendiği durumlarda, kendisinde değişimler meydana geleceği anlamına gelmektedir.

Çalışmada üçüncü Tweet olan ve erkeklik olgusu kategorisi altında analiz edilen Twitter gönderisinde kadın cinayetleri olgusuna yönelik anlam üretimi, uygulanan şiddetin arka planında yer alan geleneksel toplumsal cinsiyet rol tanımlamaları üzerinden

gerçekleşmiştir. Bu rol tanımları kitle iletişim araçlarının yaydığı iletilerin yanı sıra sosyal medya platformları üzerinden kullanıcı türevli içerikler ile erkek egemen bakış açısıyla üretilmekte, sağlamlaştırmakta ve yeniden üretilmektedir. Bu üretim içerisinde yalnızca kadın kimliği ve rol tanımlamaları değil aynı zamanda “erkeklik” algısı üzerinden oluşturulan erkeklik kimliği de sorunlu olup, sistemin erkeğe dayattığı roller ön plana çıkarılmaktadır. Erkeğin “erkek” olmasını belirleyici koşullar yaşadığı toplumda mevcut olan kültür tarafından belirlenirken; erkek çocukluğundan başlayarak ataerkil sistemin aksamadan işlemesi görevini yerine getirmesini sağlayacak düzenin kodlarına göre yetiştirilmekte ve bu düzenin kodlarının oluşturduğu kurallar yaşam süresince düzenli olarak güncelleştirilmektedir. Benzer şekilde analiz edilen üçüncü Tweet’in içeriği hem kadını hem de erkeği kendi kimliklerine bağlanması anlamında, teslim olacakları bir iktidar biçimine ancak sınırları egemen ataerkil ideoloji tarafından belirlenmiş bir söylem düzeni içerisine çağırmaktadır.

Toplumsal gerçekliğin bir parçası haline gelmiş sosyal medya platformlarında içerikler belirli bir kurumsal merkezde üretilmeyip kullanıcıların aynı zamanda üreticiler olması sebebiyle üretim ve tüketimde kaynakların kimliğine yönelik bir karmaşıklık söz konusudur. Aynı zamanda sosyal medya ortamının multimedya özelliğinden kaynaklı ses, görüntü ve yazılı metinlerin birbirlerine eklemlenerek aynı anda kullanılabilirliği oluştuğu gerçeğin çarpıtılması, bağlamından kopartılması gibi etik ihlallerin ve manipülasyonların önünü açmıştır. Çalışmada yargı kararları kategorisi altında analiz edilen dördüncü Twitter gönderisinde kadın cinayetleri olgusu karşısında yargı sürecinin işleyişine güveni olmadığını ifade eden gönderi sahibinin söyleminde, adalet arayışı olarak karar verici makamlarda yer alanların zihniyet yapılarının dönüşmesinden ziyade, hukuka aykırı nitelikteki idam cezası ön plana çıkarılmıştır. Bu bağlamda sorunun, sosyal/ekonomik, kültürel ve siyasal bağlamları görmezden gelindiği ve gönderi sahibi öznenin bağlı bulunduğu ideolojinin söylem alanı

üzerinde, toplumsalda baskın olan anlam üretme biçiminde konumlandığı tespit edilmiştir.

Araştırmada feminizme bakış kategorisi altında analiz edilen beşinci Twitter gönderisine ekli görsellerde atıfta bulunulan iki anonim hesaba ait Tweet’lerin biri kadın cinayetleri olgusu karşısında paylaşılmış bir iletidir. Bu Twitter iletisinin ürettiği anlam genel olarak değerlendirildiğinde; kadınlara yönelik cinsel şiddetin doğallaştırıldığı bunun dışında kurban üzerinde gerçekleşen diğer insanlık dışı eylemlerin ise ancak eşcinsel erkeklerin gerçekleştirebileceği türden davranışlar olarak nitelendirildiği görülmektedir. Gönderinin söyleminde erkeklik kimliği biz ve “diğer erkekler” karşıtlığı üzerinden kurulmakta, kadınların yanı sıra sistemin zayıf, norm dışı olarak nitelendirdiği eşcinsel erkekler üzerinde de bir iktidar alanı kurulmaktadır.

Araştırmada analiz edilen beşinci Twitter gönderisine ekli görselde işaret edilen ikinci anonim hesapta üretilen anlam analiz edildiğinde, hegemonik erkekliğin tahakkümüne muhalefet eden kadınlara karşı bir sindirme ve kontrol altına alma aracı olarak cinsel şiddet uygulamayı doğal gören irrasyonel, cinsiyetçi bir nefret dili açığa çıkmıştır. Ayrıca analiz edilen beşinci Twitter gönderisinin ana iletisinde kadın cinayetleri olgusuna karşı üretilen anlam içerisinde erkek kimliğiyle ilgili cinsiyetçi tanımlamalar yapılmış ancak, geçerli ataerkil yapı içerisinde toplumsal cinsiyet temelli kadın cinayetinin esas aktörlerine söylem içerisinde yer verilmemiştir.

Çalışmanın sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde kadın cinayetleri olgusu karşısında kullanıcı türevli içeriklerde üretilen anlamların içerikleri ataerkil cinsiyetçi rejimin ürettiği anlam örgüsüyle örtüştüğü tespit edilmiştir. Analiz edilen beş Twitter gönderisinden sadece bir tanesinde kadınlara yönelik ayrımcılık içeren toplumsal cinsiyet normlarına karşı

çıkıldığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda her ne kadar sosyal medya platformlarının kullanıcıların kendi içeriklerini üreterek, farklı görüşleri paylaşacağı, etkili bir diyalogun koşullarını oluşturacağı ve böylelikle demokrasinin geliştirilmesine katkı sağlayacağı yönündeki düşüncelerin aksine, kullanıcıların sosyal medyayı kullanım biçimlerinin sorunlu olmasından da kaynaklı olarak, çalışmada; kadın cinayetleri olgusuna yönelik geliştirilen fikir ve yorumların ne kadar sınırlı, sorgulama sürecine dahil olmaksızın doğrudan ve ataerkil cinsiyetçi ideolojiyle bütünleşmiş olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Çalışmada ulaşılan bir diğer sonuç sosyal medya platformlarında paylaşılan kullanıcı türevli içeriklerde kadın cinayetlerinin ve kadına yönelik şiddetin ait oldukları sosyal, kültürel, siyasal bağamlarından kopararak münferit olaylar olarak değerlendirildiği ve eylemin sorumlusu olan esas aktörlerin görmezden gelindiğidir. Ayrıca kadın cinayetlerine yönelik olguların içeriği aktarılırken farklı Twitter hesaplarından ya da diğer sosyal medya platformlarından alınmış, kullanıcılar tarafından üretilmiş metin ve görsellerin birbirlerine eklenilerek yeni bir gönderi içeriği oluşturulduğu gözlemlenmiştir. Bu nedenle kullanıcı türevli içeriklerde gönderi metninin ve bu metinlere ekli bir şekilde paylaşılan görsellerin doğruluğu, kaynağı ve bağlam bilgisinin yeterliliği tartışma konusudur.

Araştırmada sosyal medya platformlarından Twitter üzerinden paylaşılan kullanıcı türevli içerikler arasında özellikle anonim hesapların daha doğrudan, tehditkâr ve hedef gösteren bir cinsiyetçi dil ile ürettiği içerikler, etiketlerin (#) Tweet içerisinde herhangi bir yere yerleştirilmesiyle kolaylıkla kitlesel olarak çevrimiçi alanda yayınlanmaktadır. Ancak anonim hesaplarla birlikte kişi adlarıyla açılan hesaplarda da; kadın cinayetleri olgusuna yönelik üretilen içeriklerde, kadınlar ataerkil ideolojinin zihinsel örüntüleriyle cinsiyetçi söylemin hedefine yerleştirildiği gibi, toplumsal cinsiyet normlarının dışında "marjinal"

olarak nitelendirilen eşcinseller de benzer şekilde ötekileştirici, aşağılayıcı cinsiyetçi söylemlere maruz kalmaktadır.

Özetle geleneksel kitle iletişim araçlarının yaydığı iletilerle benzer şekilde sosyal medya platformlarında kullanıcılar tarafından üretilen içeriklerde egemen toplumsal cinsiyet kalıp ve tanımlamaları erkek egemen bakış açısıyla üretilmekte, kadınlık ve erkeklik durumlarına yönelik eleştirel söylemler anaakım söylemlerin içerisinde kaybolmakta ve sistemin dayattığı kadınlık ve erkeklik rolleri üzerinden, yüzeysel bir şekilde olgular yorumlanmaktadır.

Egemen cinsiyetçi ideoloji her gün yazılı dil içerisinde yeniden oluşturulmakta ve kişilerin bilincinin ayrılmaz parçası haline gelmektedir. Bu nedenle cinsiyetçi söylemle mücadele öncelikli olarak kişinin dünyayı anlamlandırırken kullandığı bilincin kime ait olduğunu sorgulamasıyla başlamalıdır. Araştırmada gözlemlendiği üzere toplumsal cinsiyet temelli işlenmiş kadın cinayetleri karşısında getirilen tepkilerin aynı cinsiyetçi ataerkil ideolojinin kelimelerini ve anlam yapılarını tekrarlayarak, yeniden üretilmelerine katkı sağlamanın kendisi sorunludur. Bundan dolayı bu çalışmada sosyal medya platformlarında cinsiyetçi söylemle mücadele edebilmenin birincil adımı olarak feminist ideolojinin benimsenerek toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı ayrımcı ve ötekileştirici olmayan muhalif söylemin kendisini ataerkil cinsiyetçi ideolojinin yapılarından bütünüyle ayırması gerektiği öneri olarak getirilmektedir.

Bundan sonraki adım her yaş grubundan bireylerin sivil toplum kuruluşları, akademisyenler ve uzmanların da desteğiyle cinsiyetçilik karşıtı eleştirel sosyal medya okuryazarlık pratiklerinin geliştirilmesi için düzenli şekilde sürdürülecek eğitimlerin,

seminerlerin çevrimiçi ve çevrimdışı ortamlarda düzenlenerek, sürecin çıktılarının takip edilmesi ve raporlaştırılması olmalıdır. Kullanıcısı ve aynı zamanda içerik üreticisi de olunan sosyal medya platformlarının işleyiş yapılarının sorgulanarak analiz edilmesi, bu ortamlarda karşılaşılan metinlerin eleştirel okumasını yapabilmek ve ataerkil cinsiyetçi ideolojinin söylem yapılarının farkına varabilmek, yeni medya teknolojileri kullanım yeteneklerinin geliştirilmesi kadar önem arz etmektedir. Sosyal medya platformlarında üretilen cinsiyetçi söylemler karşısında bireyler korumasız, suskun ya da edilgen olmamalıdır. Her geçen gün sosyal medya ortamlarının niteliklerine yeni bir özelliğin ekleniyor oluşuna benzer şekilde cinsiyetçilik karşıtı eleştirel sosyal medya okuryazarlığının içeriği ve olanakları süreç içerisinde değişim gösterecektir.

Eleştirel cinsiyetçilik karşıtı sosyal medya okuryazarlığı becerisi neyin ayrımcılık, neyin ifade özgürlüğü ya da nefret söylemi olduğu arasındaki ayrımın sosyal medya kullanıcıları tarafından net bir şekilde kurulmasını sağlayacaktır. Sosyal medya platformlarında cinsiyetçi söylemle mücadele etmenin bir diğer yöntemi kullanılan sosyal medya platformunun kural ve hizmet şartlarında cinsiyetçi söyleme yönelik politikaların yer alıp almadığının incelenmesinin ardından, cinsiyetçi söylem üreten içeriğin veya profilin ihlal içerdiğini bildirdikten sonra hesapların engellenmesi, ardından ilgili hesabın askıya alınmasını sağlamak ve son olarak da yasal mevzuata başvurulması aşamalarının takip edilmesidir. Ancak kritik nokta sosyal medyada yayınlanan cinsiyetçi içeriklerin kopyalanarak hızlı bir şekilde binlerce kullanıcıyla paylaşılması gerektiğidir. Bunun yanı sıra hukuki düzenlemelerle insan hakları ve ifade özgürlüğünün ihlal edilmemesi gerektiği de önemli bir meseledir.

Türkiye'de 2007 yılında yayınlanan 5651 sayılı "İnternet Ortamında Yapılan

Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun" ile internet ortamını düzenleyen yasadan yola çıkılarak Twitter ve Facebook gibi şirketlerden erişim engellemeleri meselesinde talepte bulunulmasına ve kamu yararı adına sansür ve engellemeler yapılmasına karşın (Karataş, 2017), cinsiyetçilik veya nefret söylemi içeren internet gönderilerine yönelik bir yaptırımda ya da düzenlemede bulunulmamıştır.

Sosyal medya platformlarında cinsiyetçi söyleme karşı eleştirel sosyal medya okuryazarlığının geliştirilmesinin gerekliliğinin yanı sıra bir diğer mücadele yöntemi olarak kadınların kendi cinsiyetçilik karşıtı bağımsız, hiyerarşik olmayan, feminist dijital medya oluşumlarının hayata geçirilerek kendi içeriklerini üretmeyi sürdürmeleri gerekliliğidir. Ancak bu oluşumların bir veya iki yıl ile sınırlı kalmayarak uzun vadede devam ettirilmesi kadınların dijital yayıncılıkta sürdürülebilir gelir elde etme modellerine yönelik bilgi ve pratiklerini geliştirmesini de gerekli kılmaktadır.

Tüm tarihsel uygarlıklar süresince kadınlar ideolojileri erkek egemenliği olan toplumlarda, ataerkil erkek egemen kültürün dayattığı normları içselleştirerek yanlış bilinçlendirmenin esiri olmuş ve bu kurgu içerisinde kendi gerçekliğinden haberdar olmadan yaşamını sürdürmüştür. Ancak söylem eylemin evrileceği yönü tarif edeceğinden anlamlar da süreklilik arz etmeyecektir. Kadınlar ayrımcı, ötekileştiren, aşağılayan, zayıf düşüren söylemler karşısında özgürlükçü, eşitlikçi, kadının gücünü vurgulayan ve erkek egemenliğini reddeden cinsiyetçilik karşıtı söylemi her gün yeniden üretmeyi sürdürdükçe, kadınlar geçtikleri bu yeni bilinç durumunda, erkek egemen cinsiyetçi ideolojinin içerisinde üretilen yeni iletişim teknolojilerinin cinsiyetçiliği yeniden üretmesine müdahale etmenin teknik ve araçlarını daha etkili bir şekilde geliştirecektir.

KAYNAKÇA

Abisel, N. (2000), “Yeşilçam Filmlerinde Kadının Temsilinde Kadına Yönelik Şiddet”, **Televizyon, Kadın ve Şiddet**, (Der.) Nur Betül Çelik, Ankara: Dünya Kitle İletişimi Araştırma Vakfı KİV Yayınları, 173-212.

Adaklı Aksop, G. (2000), “Reality Show’larda Kadına Yönelik Şiddet ve Kadın İmgesi”, **Televizyon, Kadın ve Şiddet**, (Der.) Nur Betül Çelik, Ankara: Dünya Kitle İletişimi Araştırma Vakfı KİV Yayınları, 111-135.

Aghaei, S., Nematbakhsh, M. A., ve Farsani, H. K. (2012), “Evolution of the World Wide Web: From Web 1.0 to Web 4.0”, **International Journal of Web & Semantic Technology**, Vol.3, No.1, 1-10.

Akçay, H. (2011), “Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımı Bağlamında Sosyal Medya Kullanımı: Gümüşhane Üniversitesi Üzerine Bir Araştırma”, **İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi**, Sayı:33, 137-161.

Akkoyunlu, B. ve Yılmaz Soylu, M. (2011), "Sosyal İletişim Ağları ve Dilin Yanlış Kullanımı Üzerine Nitel Bir Çalışma", **İlköğretim Online**, 10(2), 441-453.

Akmeşe, Z. ve Deniz, K. (2015), “Kadına Yönelik Cinsiyetçi Söylemin İnternet Haber Portallarında Yer Alma Biçimleri”, **Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 8(1), 311-326.

Alankuş, S. ve İnal, A. (2000), "Güldürü Programlarında Kadının Temsili ve Kadına Yönelik Şiddet", (Der.) Nur Betül Çelik, **Televizyon, Kadın ve Şiddet** içinde, Ankara: Dünya Kitle İletişimi Vakfı Yayınları, 65-110.

Alankuş, S. (2007), **Habercinin El Kitabı: Kadın Odaklı Habercilik**, İstanbul: IPS.

Altun, A., Gencel Bek, M. ve Esen Altun, E. (2007), "Aile İçi Şiddet Haberlerinin Üretim Süreci ve Medya Profesyonelleri", **İletişim Araştırmaları**, 5(2), 9-61.

Altuntaş, N. ve Demirkanoğlu, Y. (2017), "Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Kadına İlişkin Söylem ve Politikalarına Bakış: Muhafazakâr Demokratlıktan Muhafazakârlığa Doğru Evrilişin İzduşümleri", **Akademik Yaklaşımlar Dergisi**, 8(1), 65-96.

Arslan, E. (2015), "Cosmopolitan ve Esquire Örneklerinde, Kadın ve Erkek Moda Dergisi Reklamlarında Toplumsal Cinsiyet Sunumları, **Toplumsal Cinsiyet ve Medya Temsilleri** içinde, (Der.) Şahinde Yavuz, İstanbul:Heyamola Yayınları, 287-321.

Arslan, M. (2017), "İktidar ve Medyatik Şiddet: Özgecan Aslan ve Şefika Etik Cinayetleri Analizi", **Marmara İletişim Dergisi**, Sayı:27, 135-160.

Atabek, Ü. (2007a), "İçerik Çözümlemesi: İletişim Çalışmalarının Olağan Yöntemi", **Medya Metinlerini Çözümlemek: İçerik, Göstergebilim ve Söylem Çözümleme Yöntemleri** içinde, (Der.) Gülseren Şendur Atabek, Ümit Atabek, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1-18.

Atabek, Ü. (2007b), "Söylem Çözümlemesi: Başlangıç Düzeyi İçin Öneriler", **Medya**

Metinlerini Çözümlmek: İçerik, Göstergebilim ve Söylem Çözümleme Yöntemleri

içinde, (Der.) Gülseren Şendur Atabek, Ümit Atabek, Ankara: Siyasal Kitabevi, 151-163.

Aygül, E. (2013), “Yeni Medyada Nefret Söyleminin Üretimi: Bir Toplumsal Paylaşım Ağı Olarak Facebook Örneği”, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Aytaç, S. (2001), “Çalışma Yaşamında Kadının Kariyer Sorunu”, **Prof. Dr. Nusret Ekin’e Armağan** içinde, Ankara: Türk Ağır Sanayi ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası Yayını.

Aytekin, Ç. (2012), “Yeni Medyada Sosyal Ağ Uygulaması Olarak Twitter ve Fikir Madenciliği”, **Yeni Medya ve ...** içinde, (Der.) Deniz Yengin, İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.

Aziz, A., vd. (1994), **Medya, Şiddet ve Kadın: 1993 Yılında Türk Basınında Kadınlara Yönelik Şiddetin Yer Alış Biçimi**, Proje Yürütücüsü: Aysel Aziz, Proje Koordinatörleri: Eser Köker, Abdülrezak Altun, Mine Gencel, Nilgün Tural Küçük, Ankara: Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü.

Aziz, A. (2006), "Dünyada ve Türkiye'de İletişim Araştırmaları", **Kültür ve İletişim**, 9(1), 9-31.

Baki, B. (2014, 5 Haziran), “Kadınlar Mücadele Ediyor, Erkek Şiddeti Yargılanıyor”, **Bianet**, <http://bianet.org/bianet/kadin/156176-kadinlar-mucadele-ediyor-erkek-siddeti-yargilaniyor> ,

(Erişim: 25.04.2019).

Bal, M. (2006), “İktidarın Felsefesinden Yeni Bir Etik Tavıra: Michel Foucault”, **Entelektüeller ve Toplumsal Muhalefet** içinde, felsefelogos, İstanbul: Bulut Yayınevi, 147-157.

Baran, S. J. ve Dennis K. D. (2012), **Mass Communication Theory: Foundations, Ferment and Future**, Boston: Wadsworth.

Başaran, R. (2009, 8 Kasım), Töre ve Namus Cinayetleri Yüzde 1400 Arttı, **Radikal**, <http://www.radikal.com.tr/politika/tore-ve-namus-cinayetleri-yuzde-1400-artti-963368/>, (Erişim: 26.04.2019).

Baştürk Akca, E. ve Ebru T. (2011), “Erkeklik Çalışmalarına Teorik Bir Çerçeve: Feminist Çalışmalardan Hegemonik Erkekliğe”, **Medyada Hegemonik Erkeklik ve Temsil** içinde, (Ed.) İlker Erdoğan, İstanbul: Kalkedon Yayınları, 11-39.

Bayraktutan, G., Binark, M., Telli Aydemir, A., Çomu, T., Doğu, B., İslamoğlu, G. (2013), Sosyal Medya Ortamlarının Siyasal İletişim Uygulamaları Açısından İncelenmesi: Türkiye’de 2011 Genel Seçimleri’nde Facebook ve Twitter’ın Siyasi Partiler ve Liderler Tarafından Kullanılması, Ankara: TÜBİTAK Projesi.

Behçetoğulları, P. (2000), “Müzik Videolarında Kadın İmgesi ve Kadına Yönelik Şiddet”, **Televizyon, Kadın ve Şiddet** içinde, (Der.) Nur Betül Çelik, Ankara: Dünya Kitle İletişimi Araştırma Vakfı KİV Yayınları.

Belge, B. (2004, 2 Temmuz), “Töre Cinayetleri de Namus Cinayetleridir”, **Bianet**, <https://bianet.org/bianet/kadin/38144-tore-cinayetleri-de-namus-cinayetleridir>, (Erişim: 23.04.2019).

Benan Dondurucu, Z. (2017), “Yeni Medyada Nefret Söylemi: LGBT Bireylere Yönelik Nefret Söylemi İçeren İletilerin İnci Sözlük Üzerinden İncelenmesi”, **Yeni Medya Çalışmaları: 3. Ulusal Kongre**, Ankara: Alternatif bilişim.

Berktaş, F. (2000), **İnsan Hakları**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Berktaş, F. (2009), "Feminist Teorinin Önemli Bir Alanı: Cinsellik", **Cogito**, Feminizm, Sayı:58, Bahar, 58-73.

Bianet, (2010, 29 Eylül), “N.Ç. Davasında Karar Çıktı, Avukatlar Temyize Başvuracak”, <http://bianet.org/bianet/bianet/125112-n-c-davasinda-karar-cikti-avukatlar-temyize-basvuracak>, (Erişim: 29.04.2019).

Bianet, (2014, 29 Temmuz), “Arınç’a Kahkahalı Fotolarla Tepki”, <http://bianet.org/bianet/toplum/157480-arinc-a-kahkahali-fotolarla-tepki>, (Erişim: 24.04.2019).

Biçer, S. (2014), “Akademisyenlerin Sosyal Ağlarda Bulunma Motivasyonları: Facebook Örneği”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:40, 59-80.

Binark, M. (2007), **Yeni Medya Çalışmaları**, (Der.) Mutlu Binark, Ankara: Dipnot

Yayınları.

Bora, A. (1997), “Kamusal alan/Özel alan: Mahrumiyet-Özgürleşme ikileminin Ötesi”, **Toplum ve Bilim**, Sayı:75, 85-93.

Boris, E. ve Prügl, E. (1996), **Homeworking in Global Perspective: Invisible No More**, London: Routledge.

Bourdieu, P. (2015), **Eril Tahakküm**, (Çev.) Bediz Yılmaz, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Boyd, D. ve Ellison, N. B. (2007), “Social Network Sites: Definition, History and Scholarship”, **Journal of Computer-Mediated Communication**, 13(2), 210-230.

Bozkurt, N. (1988), “Michel Foucault Felsefesinin Bazı Temel Kavramları”, **Defter**, Sayı:4, 39-50.

Böke, K. (2009), **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri**, İstanbul: Alfa Yayıncılık.

Butler, J. (2010), **Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi**, (Çev.) Başak Ertür, İstanbul: Metis Yayınları.

Büker, S. ve Kıran, A. (1999), **Televizyon Reklamlarında Kadına Yönelik Şiddet**, İstanbul: Alan Yayıncılık.

Büyükkantarcıoğlu, S. N. (2012), "Söylem İncelemelerinde Eleştirel Dilbilimsel Boyut:

Eleştirel Söylem Çözümlemesi ve Ötesi", **Haberi Eleştirmek** içinde, (Ed.) Ömer Özer, Konya: Literatürk.

Can, M. (2011), "Toplumsal Şiddet ve Hekime Yansımaları", **16. Pratisyen Hekimlik Kongresi**, <https://www.slideserve.com/wray/toplumsal-iddet-ve-hekime-yans-malar>, Erişim: 26.04.2019).

Carter, C. (2011), "Sex/Gender and the Media: From Sex Roles to Social Construction and Beyond", (Ed.) Karen Ross, **The Handbook of Gender, Sex and Media** içinde, Oxford: Wiley-Blackwell, 365-382.

Cebeci, S.(2014), **Bilimsel Araştırma ve Yazma Teknikleri**, İstanbul: Alfa Yayıncılık.

CEDAW, (1992), "Violence Against Women", **General Recommendation 19. UN Doc**, United Nations: 15. Vienna.

Cemiloğlu Altunay, M. (2010), "Gündelik Yaşam ve Sosyal Paylaşım Ağları: Twitter ya da "Pıt pıt net", **İletişim Dergisi**, Sayı:12, 31-56.

Cevizci, A. (1999), **Felsefe Sözlüğü**, İstanbul: Paradigma Yayınları.

Cevizci, A. (2011), **Felsefe Tarihi**, İstanbul: Say Yayınları.

Chouliarakis, L. ve Fairclough, N. (1999), **Discourse in Late Modernity: Rethinking Critical Discourse Analysis**, Edinburgh: Edinburgh University Press.

Cinmen, I. (2011, 16 Eylül), "Tecavüzcüsüyle Evlenirse İş Yükümüz Azalır", **Bianet**, <https://bianet.org/biamag/diger/132779-tecavuzcusuyle-evlenirse-is-yukumuz-azalir>, (Erişim: 29.04.2019).

Cirksena, K. ve Cuklanz, L. (1992), "Male is to Female as_is to_: A Guided Tour of Five Feminist Frameworks for Communication Studies", (Ed.) In Lana. F. Rakow, **Women Making Meaning: New Feminist Directions in Communication** içinde, New York: Routledge, 18-44.

Coleman, G. (2002), "Gender, Power and Post-structuralism in Corporate Citizenship: a Personal Perspective on Theory and Change", **The Journal of Corporate Citizenship**, 5(Spring), 17-26.

Connell, R. W. (1983), **Which Way Is Up: Essays on Sex, Class and Culture**, Sydney: Allen&Unwin.

Connell, R. W. (1998), **Toplumsal Cinsiyet ve İktidar, Toplum, Kişi ve Cinsel Politika**, (Çev.) Cem Soydemir, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Çaha, Ö. (1996), **Sivil Kadın**, Ankara: Vadi Yayınları.

Çelenk, S. ve Timisi N. (2000), "Yerli Dramalarda Kadın Temsili ve Şiddet", **Televizyon, Kadın ve Şiddet** içinde, (Der.) Nur Betül Çelik, Ankara: Dünya Kitle İletişimi Araştırma Vakfı Yayınları, 23-64.

Çelik, N. B. (2000), “Talk Show’larda Kadına Yönelik Şiddet ve Kadın İmgesi” **Televizyon, Kadın ve Şiddet** içinde, (Der.) Nur Betül Çelik, Ankara: Dünya Kitle İletişimi Araştırma Vakfı Yayınları, 137-173.

Çemrek, F., Baykuş, H., Özaydın, Ö. (2014), “Sosyal Medya Kullanım ve Davranışlarının Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımı Bağlamında İncelenmesi: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Örneği”, **Alphanumeric Journal**, 2(2), 61-76.

Çiftçi, M., Gazali Tanışman, Z., Yurda Armağan, E. (2014), “Üniversitelerin Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıklarının Tespit Edilmesine Yönelik Bir Araştırma”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:31, 307-316.

Çomu, T. (2012), “Video Paylaşım Ağlarında Nefret Söylemi: YouTube Örneği”, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Çomu, T. ve Halaıqa, İ. (2014), "Web İçeriklerinin Metin Temelli Çözümlemesi", **Yeni Medya Çalışmalarında Araştırma Yöntem ve Teknikleri** içinde, (Der.) Mutlu Binark, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 26-87.

Davies, S. (1987), **British Association of Libertarian Feminists**, London: Libertarian Alliance.

Dede Özdemir, Y. (2015), “Taciz Anlatılarında Cinsiyetçi Söylemlerin Yeniden İnşası: #SENDEANLAT”, **Moment Dergi**, Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi, 2(2), 80-103.

Demir, Z. (1997), **Modern ve Postmodern Feminizm**, İstanbul: İz Yayıncılık.

Demirbilek, S. (2007), “Cinsiyet Ayrımcılığının Sosyolojik Açıdan İncelenmesi”, **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar**, 44(511), 167-173.

Dinç, H. ve Hotun Şahin, N. (2009), “Bir Kadın Sağlığı Sorunu: Töre ve Namus Cinayetleri”, **İ.Ü.Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi**, 17(2): 123-132.

Direk, Z. (2009), "Judith Butler: Toplumsal Cinsiyet ve Bedenin Maddeleşmesi", **Cinsiyetli Olmak: Sosyal Bilimlere Feminist Bakışlar** içinde, (Der.) Zeynep Direk, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, Cogito, 67-84.

Doğan, D. (2013), “Yeni Medyada Demokrasi, Sosyal Medya İfade Özgürlüğü İçin Dost Mu Düşman Mı?”, **Yeni Medya Çalışmaları: Kuram, Yöntem, Uygulama ve Siyasa 1. Ulusal Kongresi** içinde, Kocaeli.

Doltaş, D. (2003), “Söylem ve Yazın”, **Söylem Üzerine** içinde, (Der.) Ahmet Kocaman, Ankara: Metu Press.

Donovan, J. (1995), **Feminist Teori**, (Çev.) Aksu Bora, Fevziye Sayılan, Meltem Ağduk Gevrek, İstanbul: İletişim Yayınları.

Donovan, J. (1997), **Feminist Teori**, (Çev.) Aksu Bora, Fevziye Sayılan, Meltem Ağduk Gevrek, İstanbul: İletişim Yayınları.

Dökmen, Z. Y. (2010), **Toplumsal Cinsiyet**, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Dursun, Ç. (2008), **Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet ve Haber Medyası: Alternatif Bir Habercilik**, Ankara: TC. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2008.

Dursun, Ç. (2010), "Kadına Yönelik Şiddet Karşısında Haber Etiği," **Fe Dergi** 2(1), 19-32.

Dursun, Ç. (2011), "Türkiye’de 1975-2010 Arasında Haber, Habercilik ve Gazetecilik Çalışmalarında Kadın Sorunlarına Bakış ve Feminist Yaklaşımlar”, **Birkaç Arpa Boyu: 21. Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar** içinde, Prof. Dr. Nermin Abadan Unat’a Armağan, (Der.) Serpil Sancar, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 583-628.

Dursun, Ç. (2012a), "Söylem ve İletişim", **İletişim Kuramları** içinde e-kitap, (Der.) Çiler Dursun, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, ünite 10.

Dursun, Ç. (2012b), "Kültürel Çalışmaların Bir Parçası Olarak İletişim”, **İletişim Kuramları** içinde e-kitap, (Der.) Çiler Dursun, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, ünite 8.

Durudoğan, H. (2009), "Unes Femmes: Kristeva, Psikanaliz ve Kadın", **Cinsiyetli Olmak: Sosyal Bilimlere Feminist Bakışlar**, (Der.) Zeynep Direk, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Durukan, A. (2005, 1 Aralık), "Son 5 Yılda 100 Namus/Töre Cinayeti İşlendi", **Bianet**, <http://bianet.org/kadin/kultur/70991-son-5-yilda-100-namus-tore-cinayeti-islendi>, (Erişim: 20.04.2019).

Durukan, A. (2005, 20 Aralık), "Töre/Namus Cinayetleri İçin Ne Yapabiliriz", **Bianet**, <https://bianet.org/bianet/kadin/71897-tore-namus-cinayetleri-icin-ne-yapabiliriz>, (Erişim: 20.04.2019).

Eagleton, T. (1996), **İdeoloji**, (Çev.) Muttalip Özcan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Edibe, S. (1999), **Söylem, Belirsizlik, Mücadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite**, İstanbul: Paradigma Yayınları.

Eisenstein, Z. (1999), "Constructing a Theory of Capitalist Patriarchy and Socialist Feminism", **Critical Sociology**, 25, (2/3), 196-217.

Ekin, N. (1995), **Kayıt Dışı Ekonomi: Enformel İstihdam**, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.

Elpeze Ergeç, N. (2010), **Medya ve Söylem: Söylem Yaklaşımları ve Medya Metinlerine Uygulamasının İncelenmesi**, Ankara: Pegem Akademi.

Engels, F. (1998), **Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni**, (Çev.) Kenan Somer, Ankara: Sol Yayınları.

Erdal, C. (2012), **Medyanın Efendisi Şiddet**, İstanbul: Doruk Yayıncılık.

Erdoğan, İ. ve Alemdar, K. (2005), **Öteki Kuram: Kitle İletişim Kuram ve Araştırmalarının Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi**, Ankara: Erk Yayınları.

Expert System. (2017), “5 Main Features of Web 3.0”, <https://www.expertsystem.com/web-3-0/>, (Erişim: 8.11.2017).

Fairclough, N. (1992), **Discourse and Social Change**, Cambridge: Polity Press.

Fairclough, N. (1993), "Critical Discourse Analysis and the Marketization of Public Discourse: The Universities", **Discourse and Society**, 4(2), 133-168.

Fairclough, N. (2003), "Dil ve İdeoloji", **Söylem ve İdeoloji, Mitoloji-Din-İdeoloji** içinde, (Haz.) Barış Çoban ve Zeynep Özarslan, (Çev.) Barış Çoban, Zeynep Özarslan, Nurcan Ateş, Akın Emre Pilgir, İstanbul: Su Yayınları, 155-171.

Fairclough, N. (2015), “Dil ve İdeoloji”, **Söylem ve İdeoloji, Mitoloji-Din-İdeoloji** içinde, (Haz.) Barış Çoban ve Zeynep Özarslan, (Çev.) Barış Çoban, Zeynep Özarslan, Nurcan Ateş, Akın Emre Pilgir, İstanbul: Su Yayınevi.

Fiske, J. (2003), **İletişim Çalışmalarına Giriş**, (Çev.) Süleyman İrvan, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Foucault, M. (1987), **Söylemin Düzeni**, (Çev.) Turhan Ilgaz, İstanbul: Hil Yayınları.

Foucault, M. (1999), **Bilginin Arkeolojisi**, (Çev.) Veli Urhan, İstanbul: Birey Yayıncılık.

Foucault, M. (2005), **Özne ve İktidar**, Seçme Yazılar 2, (Çev.) Işık Ergüden ve Osman Akınhay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Foucault, M. (2011), **Felsefe Sahnesi**, Seçme Yazılar 5, (Çev.) Işık Ergüden, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Fox, J., Cruz, C., Lee, Ji Young. (2015), “Perpetuating Online Sexism Offline: Anonymity, Interactivity and The Effects of Sexist Hashtags on Social Media”, **Computers in Human Behavior**, 52, 436-442.

Friedan, B. (1979), **The Feminine Mystique**, New York: Dell.

Gagliardone, I., Patel, A., ve Pohjonen, M. (2014), “Mapping and Analysing Hate Speech Online: Opportunities and Challenges for Ethiopia”, Oxford, Helsinki, <http://pcmlp.socleg.ox.ac.uk/wp-content/uploads/2014/12/Ethiopia-hate-speech.pdf> , (Erişim: 04.03.2019).

Gallagher, M. (2015), **Media and the Representation of Gender**, (Ed.) Cynthia Carter, Linda Steiner ve Lisa McLaughlin, The Routledge Companion to Media and Gender, London and New York: Routledge, 23-31.

Geray, H. (1994), **Yeni İletişim Teknolojileri**, Ankara: Kılıçaslan Matbaacılık, 1994.

Gerbner, G. (1978). “The Dynamics of Cultural Resistance”, (Ed.) Gaye Tuchman, Arlene Kaplan Daniels ve James Benet, **Hearth and Home: Images of Women in the Mass Media** içinde, New York: Oxford University, 46-50.

Giddens, A. (2000), **Sosyoloji**, (Çev.) Cemal Güzel, Ankara: Ayraç Yayınevi.

Girginer, H. U. (1994), **Türk Toplumunda Cinsiyet Roller**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı.

Gölge, Z. B. ve Yavuz, M. F. (2007), “Cinsel Saldırı Olgularının Suç Motivasyonuna Göre Sınıflandırılması”, **Adli Tıp Dergisi**, 21(2):11-19, 3-21.

Gültekin, L. (2017, 17 Temmuz), “Özgecan’ın Katilini Öldürmüştü: Gültekin Alan’a Ağır Müebbet ve 29 Yıl”, **Diken**, <http://www.diken.com.tr/ozgecanin-katilini-oldurmustu-gultekin-alana-agirlastirilmis-muebbet-ve-29-yil-hapis-cezasi/>, (Erişim: 26.04.2019).

Güngör, N. (2016), **İletişim: Kuramlar ve Yaklaşımlar**, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Gürer, M., Dönmez, N. ve Varlı Gürer, Z. (2014), "Cinsiyet Dergilerinin Sosyal Medya Kullanımlarında Hazcı İletişim Arayışı", **Online Academic Journal of Information Technology**, 5(14), 15-36.

Güz, N., Yegen, C., Yanık, H. (2017), “Haber ve Bilgi Alma Aracı Olarak Yeni Medya: Muş İli Örneği”, **International Journal of Social Sciences and Education Research**, 3(4), 1404-1417.

Haber3, (2015, 29 Ocak), “Kadına Şiddete Karşı “Mahalle Abisi” Çözümü”, <https://www.haber3.com/guncel/kadina-siddete-karsi-039039mahalle-abisi039039-cozumunu-haberi-3114091>, (Erişim: 26.04.2019).

Hacıfendioğlu, Ş. (2010), “Sosyal Paylaşım Sitelerinde Üye Bağlılığı Üzerine Bir

Araştırma”, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 20(2), 56-71.

Hall, S. (1999a), “Kültür Medya ve İdeolojik Etki”, **Medya, İktidar, İdeoloji** içinde, (Çev.) ve (Der.) Mehmet Küçük, İstanbul: Ark Yayınları, 199-245.

Hall, S. (1999b), “İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulmanın Geri Dönüşü”, **Medya İktidar İdeoloji** içinde, (Çev.) ve (Der.) Mehmet Küçük, İstanbul: Ark Yayınları: 77-126.

Hall, S. (2005), "Encoding/decoding", **Culture, Media, Language: Working Papers in Cultural Studies 1972-79** içinde, (Ed.) Stuart Hall, Dorothy Hobson, Andrew Lowe and Paul Willis, Routledge, 117-127.

Hobson, D. (2005), "Housewives and the mass media", **Culture, Media, Language: Working Papers in Cultural Studies 1972-79**, (Ed.) Stuart Hall, Dorothy Hobson, Andrew Lowe ve Paul Willis, Routledge, 93-102.

Hooks, B. (2014), **Feminizm Herkes İçindir: Tutkulu Politika**, (Çev.) Aysel Yıldırım, Ece Aydın, Berna Kurt ve Şirin Özgün, İstanbul: bgst yayınları.

Intel, (2009, Kasım), “Bilgisayar Kullanım ve Tutum Araştırması”, <https://www.slideshare.net/ilkericsel/intel-bilgisayar-kullanm-ve-tutum-arastirma-raporu>.

Işıklar, U. (2010), “2000’li Yıllar Amerikan Korku Sinemasında Kadın Karakter Temsilleri”, **Medya Temsilleri** içinde, (Ed.) Dilek İmançer Takımcı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

İlkiz, F. (2018, 9 Temmuz), “Ölüm Cezasını Hatırlatmayın”, **Bianet**, <https://m.bianet.org/bianet/insan-haklari/198968-olum-cezasini-hatirlatmayin> , (Erişim: 29.04.2019).

İmançer, D. (2006), **Medya ve Kadın**, Ankara: Ebabil Yayıncılık.

İmançer Takımcı, D. ve Sebik, Ş. (2010), “Sinemada Beden İktidar ve İdeoloji: 1990 Sonrası Türk Sinemasında Beden Temsili”, **Medya Temsilleri** içinde, (Ed.) Dilek İmançer Takımcı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

İmançer Takımcı, D. ve Seylan, A. G. (2010), “Popüler Türk Sinemasında Kentli Kadın Temsili: "İssız Adam"”, **Medya Temsilleri** içinde, (Ed.) Dilek İmançer Takımcı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

İnal, A. (1996), **Haberi Okumak**, İstanbul: Temuçin Yayınları.

Jorgensen, M. ve Phillips, L. J. (2002), **Discourse Analysis As Theory and Methods**, London: Sage.

Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu, (2016, 7 Ocak), 2015 Yılı Raporu, <http://kadincinayetlerininidurduracagiz.net/veriler/2551/kadin-cinayetlerini-durduracagiz-platformu-2015-yili-raporu>, (Erişim: 26.04.2019).

Kalav, A. ve Certel Fırat, A. B. (2017), "Amerikan Sosyal Medyasında Göçmen Karşıtlığı ve Dijital Nefret Söylemi: Twitter Özelinde Bir İnceleme", **Süleyman Demirel Üniversitesi**

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22(15), 2209-2222.

Kan, D. (2012), “Yeni Medya Aracı Bilgisayar Oyunlarında Toplumsal Cinsiyetin İnşası”, **The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication**, TOJDAC, 2(4), 52-60.

Kandiyoti, D. (1997), **Cariyeler Bacılar Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler**, İstanbul: Metis Yayınları.

Kara, T. (2016), “Sosyal Medyanın Kaldıraç Etkisi: Türk Sivil Havacılık Endüstrisi Sosyal Medya Gücünü Nasıl Kullanıyor?”, **The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication**, Cilt:6, 62-73.

Karaca, Y. ve Papatya, N. (2011), “Reklamlardaki Kadın İmgesi: Ulusal Televizyon Reklamlarına İlişkin Bir Değerlendirme”, **Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 16(3), 479-500.

Karataş, Ş. (2017), “Türkiye’de Sosyal Ağ Sitelerinde Erişim Engellemeleri: Facebook ve Twitter Örnekleri”, **Yeni Medya Çalışmaları 3. Ulusal Kongre**, Ankara: Alternatif bilişim.

Kayhan, F. (1999), **Feminizm**, Ankara: BDS Yayınları.

Kepenek, E. (2019, 14 Şubat), “Avukat Hatice Can Yorumladı: 2018 Erkek Şiddeti Çetelesi Bize Ne Anlatıyor?”, **Bianet**, <https://m.bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/205466-avukat-hatice-can-yorumladi-2018-erkek-siddeti-cetelesi-bize-ne-anlatiyor>, (Erişim: 14.04.2019).

Kırcelli, S. (2015), “Facebook'ta Kadın Konuşmaları”, **Toplumsal Cinsiyet ve Medya Temsilleri** içinde, (Der.) Şahinde Yavuz, İstanbul: Heyamola Yayınları.

Kocaman, A. (2003), "Dilbilim Söylemi", **Söylem Üzerine** içinde, Ankara: METU Press.

Köker, E. (2000), “Medya Çalışanlarının Cinsel Şiddeti Yorumlama Biçimleri” **Televizyon, Kadın ve Şiddet** içinde, (Der.) Nur Betül Çelik, Ankara: Dünya Kitle İletişimi Araştırma Vakfı Yayınları, 316-352.

Köse, A. (2011), “Türk Basınında Kadın: 2010 Türkiye'sinde Sosyal Haklar Açısından Kadınların Temsili”, **Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu**, Bildiri, 401- 418.

Kurtarıcı, T. (2002), "Erken Cumhuriyet Dönemi Romanında Kadın ve Cinsellik", **Toplumbilim**, Sayı:15.

Laclau, E. ve Mouffe, C. (1992), **Hegemonya ve Sosyalist Strateji**, (Çev.) Ahmet Kardam ve Doğan Şahiner, İstanbul: Birikim Yayınları.

Laughey, D. (2010), **Medya Çalışmaları: Teoriler ve Yaklaşımlar**, (Çev.) Ali Toprak, İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Leoff, C. (1994), **Feminizm**, (Çev.) Nimet Aytan, İstanbul: Afa Yayınları.

Memiş, L. (2015), "Yerel E-Katılımın Yeni Aracı Olarak Sosyal Ağlar: Facebook ve Twitter Örnekleri", **Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**,

5(1), 209-242.

Milliyet, (2010, 2 Mart), “Güldünya Tören Bakırköy’de Anıldı!”, <http://www.milliyet.com.tr/guldunya-toren-bakirkoy-de-anildi--kultur-1205954/>, (Erişim: 26.04.2019).

Muntinga, D. G., Moorman, M. ve Smit, E.G. (2011), Introducing COBRAs: Exploring Motivations For Brand-Related Social Media Use, *International Journal of Advertising*, 30(1), 13-46.

Murthy, D. (2011), “Twitter: Microphone for the masses?”, **Media, Culture and Society**, 33(5), 779-789.

Oktan, A. (2009), “Türk Sinemasında Hegemonik Erkeklikten Erkeklik Krizine: Yazı-Tura ve Erkeklik bunalımının Sınırları”, **Erkek Kimliğinin Değiş(e)meye)n Halleri içinde**, (Der.) Huriye Kuruoğlu, İstanbul: Beta Yayınları.

Oktay, A. (2002), **Türkiye’de Popüler Kültür**, İstanbul: Everest Yayınları.

Onaran, O. (2000), “Televizyonda Gösterilen Yabancı Filmlerde Kadının Sunumu”, **Televizyon, Kadın ve Şiddet** içinde, (Der.) Nur Betül Çelik, Ankara: Dünya Kitle İletişimi Araştırma Vakfı Yayınları, 214-247.

Orhan Tahralı, F. (2013), “Toplumsal Özgürleşme ve İnternet”, **Yeni Medya Çalışmaları: Kuram, Yöntem, Uygulama ve Siyasa 1. Ulusal Kongresi**, Kocaeli.

Özdemir, E. (2017, 23 Şubat), “Canan Arın Anlatıyor: Türk Ceza Kanunu’nda Cinsel Suçlar”, **5Harfliler**, <http://www.5harfliler.com/canan-arin-anlatiyor-turk-ceza-kanununda-cinsel-suclar/>, (Erişim: 14.04.2019).

Özer, Ö. (2011), **Haber Söylem İdeoloji, Eleştirel Haber Çözümlemeleri**, Konya: Literatürk.

Özer, Ö. (2015), “Teun Adrian Van Dijk Örneğinde Eleştirel Söylem Çözümlemesi”, **İletişim Araştırmalarında Yöntemler**, (Ed.) Besim Yıldırım, Konya: Literatürk Academia, 197-286.

Özer, Ö. (2018), “Ruth Wodak’ın Söylem Tarihsel Yaklaşımı”, **Gökyüzüne Çılgık: Öncülerden Eleştirel Söylem Yaklaşımları ve Özgün Çözümlemeler**, Konya: Literatürk Academia, 215-235.

Özgür, A. Z. (1996), "Reklam Filmlerinde Görülen Kadınların İşlevsel Roller", **Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Kurgu Dergisi**, 14(23), 233-240.

Özsoy, A. (2015), “Yerli Televizyon Dizilerinde Farklılaşan Toplumsal Cinsiyet Temsilleri Üzerine Bir Tartışma”, **Toplumsal Cinsiyet ve Medya Temsilleri** içinde, (Der.) Şahinde Yavuz, İstanbul: Heyamola Yayınları, 226-246.

Paglia, C. (2004), **Cinsel Kimlikler**, (Çev.) Didem Atay ve Anahid Hazaryan, Ankara: Epos Yayınları.

Pavlik, J. V. (2013), **Yeni Medya ve Gazetecilik**, (Çev.) Müge Demir ve Berrin Kalsın,

Ankara: Phoenix Yayınları.

Pilcher, J. ve Whelehan I. (2004), **Fifty Key Concepts in Gender Studies**, Sage Publications.

Pişkin, G. (2008), "Günümüzde Türkiye'de Sinema Filmleriyle Televizyon Dizilerinde Kadınlar ve Töre", **Fırat Üniversitesi Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi**, 6(2), 39-46.

Polat, O. (2016), “Şiddet”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, 22(1), 15-34.

Rae, S. (2009), “Snap Bird Helps You Find the Tweets That Got Away”, **Life Hacker**, <https://lifelifehacker.com/5417334/snap-bird-helps-you-find-the-tweets-that-got-away>, (Erişim: 8.11.2018).

Rullmann, M., vd. (1998), **Kadın Filozoflar 2**, (Çev.) Tomris Mengüşoğlu, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Sakallı Uğurlu, N. (2003), “Cinsiyetçilik: Kadınlara ve Erkeklerle İlişkin Tutumlar ve Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Kuramı”, **Türk Psikoloji Yazıları**, 6, 1-20.

Saktanber, A. (1995), "Türkiye'de Medyada Kadın: Serbest, Müsait Kadın veya İyi Eş, Fedakâr Anne", **1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar**, (Ed.) Şirin Tekeli, İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Salı, J. (2012), "İletişim Araştırmalarında Nitel Yöntemler", **İletişim Araştırmaları**, (Ed.) Serdar Sever, Nevzat Bilge İspir, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 114-134.

Sallan Gül, S. ve Altındal, Y. (2015), "Medyada Kadın Cinayeti Haberlerindeki Cinsiyetçi İzler: Radikal Gazetesi", **Akdeniz İletişim Dergisi**, Sayı 24, 168-188.

Salman, F. (2017, 12 Haziran), "İstatistiklerle 2015-2016 Erkek Şiddeti Davalarında Çıkan Kararlar", **Bianet**, <https://bianet.org/1/20/187301-istatistiklerle-2015-2016-erkek-siddeti-davalarinda-cikan-kararlar>, (Erişim: 16.04.2019).

Savran, G. A. (2004), **Beden Emek Tarih, Diyalektik Bir Feminizm İçin**, İstanbul: Kanat Yayınları.

Scott, J. W. (2007), **Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi**, (Çev.) Aykut Tunç Kılıç, İstanbul: Agora Kitaplığı.

Segal, L. (1992), **Ağır Çekim Değişen Erkeklikler/ Değişen Erkekler**, (Çev.) Volkan Ersoy, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Selek, P. (2008), **Sürüne Sürüne Erkek Olmak**, İletişim Yayınları, İstanbul.

Serdar Tekeli, E. (2016), "Kadın Cinayetlerinin Haberleştirilmesi Bağlamında Medya Etiğini Yeniden Tartışmak: Habertürk Gazetesi Örneği", **Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi**, 1(1), 129-142.

Shao, G. (2008), “Understanding the Appeal of User-Generated Media: A Uses and Gratification Perspective”, **Emerald Internet Research**, 19(1), 7-25.

Smith, M. A., Rainie, L., Shneiderman, B., vd. (2014), “Mapping Twitter Topic Networks: From Polarized Crowds to Community Clusters”, **Pew Internet Research**, <http://www.pewinternet.org/2014/02/20/mapping-twitter-topic-networks-from-polarized-crowds-to-community-clusters/>, (Erişim: 26.02.2019).

Sol, (2012, 3 Kasım), “10 Yıllık AKP İktidarında Kadının Bilançosu Ağır Oldu”, <http://haber.sol.org.tr/kadinin-gunlugu/10-yillik-akp-iktidarinda-kadinin-bilancosu-agir-oldu-haberi-61854>, (Erişim: 26.04.2019).

Sözcü, (2016, 8 Mart), “‘Özgecan Yasası’ Teklifi Reddine Tepki”, <https://www.sozcu.com.tr/2016/gundem/ozgecan-yasasi-teklifi-reddine-tepki-1127031/>, (Erişim: 26.04.2019).

Sözen, E. (1999), **Söylem: Belirsizlik, Mübadele, Bilgi, Güç ve Refleksivite**, İstanbul: Paradigma Yayınları.

Steeves, L. (1994), “Feminist Teoriler ve Medya Çalışmaları”, **Medya, İktidar, İdeoloji** içinde, (Der.) Mehmet Küçük, Ankara: Ark Yayınevi.

Steeves, L. (1999), “Feminist Teoriler ve Medya Çalışmaları”, **Medya, İktidar, İdeoloji** içinde, (Der.) Mehmet Küçük, Ankara: Ark Yayınları.

Şakı Aydın, O. (2011), “Teknoloji, Haber, Nesnellik-Yeni Medya Üzerine Tartışma Notları”, **İletişim ve Teknoloji: Olanaklar, Uygulamalar, Sınırlar** içinde, (Ed.) Zeliha Hepkon, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları.

Şimşek, A. (2015), "İletişim Araştırmalarında Paradigma Değişimi", **İletişim Araştırmalarında Yöntemler**, (Ed.) Besim Yıldırım, Konya: Literatürk Academia, 155-196.

Şimşek, İ. (2015), “Şiddet Haberlerindeki "Mağdur Kadın" Miti Üzerine Göstergibilimsel Bir İnceleme: "Habertürk Gazetesi Ş.E. Cinayeti Örneği””, **Global Media Journal TR Edition**, 6(11), 478-496.

Tahaoğlu, Ç. (2011, 1 Kasım), “Bir Tecavüz Davası Daha Ceza İndirimiyle Bitti”, **Bianet**, <https://m.bianet.org/bianet/insan-haklari/133773-bir-tecavuz-davasi-daha-ceza-indirimiyle-bitti> , (Erişim: 29.04.2019).

Tahaoğlu, Ç. (2015, 16 Ocak), “Erkekler 2014’te 281 Kadın Öldürdü”, **Bianet**, <https://bianet.org/bianet/kadin/161558-erkekler-2014-te-281-kadin-oldurdu>, (Erişim: 16.04.2019).

Tanrıverdi, H. ve Sağır, S. (2014), "Lise Öğrencilerinin Sosyal Ağ Kullanım Amaçlarının ve Sosyal Ağları Benimseme Düzeylerinin Öğrenci Başarısına Etkisi", **Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 7(18), 775-822.

Terkan, B. (2010), “Kadın Örgütlerinin İnterneti Alternatif Medya Olarak Kullanımı Üzerine Bir İnceleme”, **Selçuk İletişim**, 6(3), 34-55.

Terzioğlu, F. ve Taşkın, L. (2008), “Kadının Toplumsal Cinsiyet Rolünün Liderlik Davranışlarına ve Hemşirelik Mesleğine Yansımaları”, **C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi**, 12(2), 62-67.

Timisi, N. (2005), “Sanallığın Gerçekliği: İnternetin Kimlik ve Topluluk Alanlarına Girişi”, **İnternet, Toplum, Kültür** içinde, (Der.) Mutlu Binark, Barış Kılıçbay, Ankara: Epos Yayınları, 89-105.

Topcuoğlu, R. (2010), “Kapitalizm ve Ataerkillik Enformel Alanda Nasıl Eklemlenir?”, **Kapitalizm, Ataerkillik ve Kadın Emegi Türkiye Örneği** içinde, (Der.) Saniye Dedeoğlu, Melda Yaman Öztürk, İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı.

Tuchman, G. (1978), “Introduction: The Symbolic Annihilation of Women by the Mass Media”, **Heart and Home: Images of Women in the Mass Media** içinde, (Der.) G. Tuchman, A. K. Daniels ve J. Bennet, New York: Oxford University, v-viii.

Turner, G. (2016), **İngiliz Kültürel Çalışmaları**, (Çev.) Özçetin Deniz ve Özçetin Burak, Ankara: Heretik Yayınları.

TÜİK, (2017, Ağustos), “2017 Yılı Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması”, **Yayınlanmış Haber Bültenleri Arşivi**, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24862>, (Erişim: 07.03.2019).

Türk, H. B. (2015), “‘Şiddete Meyyalım Vallahi Dertten’: Hegemonik Erkeklik ve Şiddet”, **Şiddetin Cinsiyetli Yüzleri** içinde, (Der.) Betül Yarar, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları,

Uğur Tanrıöver, H. (2007), “Medyada Kadınların Temsil Biçimleri ve Kadın Hakları İhlalleri”, **Kadın Odaklı Habercilik** içinde, (Haz.) Sevda Alankuş, İstanbul: IPS iletişim Vakfı Yayınları.

Ulukaya, C. (2015, 24 Kasım), “Kadınları Kim, Nerede, Nasıl Öldürdü: 5 Yılın Cinayet Haritası”, **Bianet**, <https://bianet.org/kurdi/kadin/169494-kadinlari-kim-nerede-nasil-oldurdu-5-yilin-cinayet-haritasi>, (Erişim: 14.04.2019).

Ülker, G. (2012, 15 Mart), “Şiddet Yasası Kimin İçin?”, **Sosyalist Feminist Kolektif**, <http://www.sosyalistfeministkolektif.org/feminist-politika/buelten-mor-nokta/iddet-yasas-kimin-icin/>, (Erişim: 26.04.2019).

Ünal, S. (2015), “Siber Uzamın Güvenlikleştirilmesi Söylemi: Türkiye, ABD ve Avrupa Birliği Örnekleri”, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Van Dijck, J. (2011), “Tracing Twitter: The Rise of a Microblogging Platform.” **International Journal of Media and Cultural Politics**, 7(3), 333-348.

van Dijk, T. A. (1993), “Principles of critical discourse analysis”, **Discourse & Society**, SAGE: London, Newbury Park and New Delhi, 4(2), 249-283.

van Dijk, T. A. (1999), “Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları,” **Medya, İktidar, İdeoloji**

içinde, (Der.) Mehmet Küçük, Ankara: Ark Yayınları.

van Dijk, T. A. (2007), “Medya İçerikleri: Bir Söylem Olarak Haberin Disiplinler Arası Çözümlemesi”, **Medya Metinlerini Çözümlemek: İçerik, Göstergebilim ve Söylem Çözümleme Yöntemleri** içinde, (Der.) Ümit Atabek ve Gülseren Şendur Atabek, Ankara: Siyasal Kitabevi.

van Dijk, T. A. (2015), "Söylem ve İdeoloji Çok Alanlı Bir Yaklaşım", **Söylem ve İdeoloji** içinde, (Çev.) Barış Çoban, Zeynep Özarslan, Nurcan Ateş, Akın Emre Pilgir, (Haz.) Barış Çoban, Zeynep Özarslan, İstanbul: Su Yayınevi, 15-97.

Van, Z. L. (1997), “Medyaya Feminist Yaklaşımlar”, **Medya, Kültür, Siyaset** içinde, (Der.) Süleyman İrvan, Bilim Sanat Yayınları, Ankara: Ark Kitapları.

Van, Z. L. (2002), “Medyaya Feminist Yaklaşımlar”, **Medya, Kültür, Siyaset** içinde, (Ed.) Süleyman İrvan, Ankara: Alp Yayınevi, 467-514.

Vaynerchuk, G. (2011), **Teşekkür Ekonomisi: Müşteri Bağlılığı Yaratmak İçin Sosyal Medyayı Nasıl Kullanmalısınız?**, (Çev.) Zeynep Kökkaya Chalar, İstanbul: MediaCat Kitapları.

Vaynerchuk, G. (2014), **Rakibini Yere Ser: Sosyal Medya Çağında Hikâye Anlatmak**, (Çev.) Mirel Benveniste, İstanbul: MediaCat Kitapları.

Volosinov, V. N. (2001), **Marksizm ve Dil Felsefesi**, (Çev.) Mehmet Küçük, İstanbul:

Ayrıntı Yayınları.

Watkins, S. C. ve Rana A. E. (2000), “Feminist Media Criticism and Feminist Media Practices”, Annals of the American Academy of Political and Social Science, **Feminist Views of the Social Sciences**, Sayı 571: 151-166.

Watkins, A. S., Rueda, M. ve Rodriguez, M. (1996), **Yeni Başlayanlar için Feminizm**, (Çev.) Arıkan Ö, İstanbul: Milliyet Yayınları.

Wirth, L. (2001), “Breaking Through The Glass Ceiling: Women in Management”, **International Labour Office**, Geneva.

Wood, J. T. (2009), **Gendered Lives: Communication, Gender and Culture**, Boston: Wadsworth Cengage Learning.

Yaman Öztürk, M. (2010), “Kapitalizm ve Ataerki İlişkisi Çerçevesinde Kadın Emeği”, **Kapitalizm, Ataerkillik ve Kadın Emeği Türkiye Örneği** içinde, (Der.) Saniye Dedeoğlu, Melda Yaman Öztürk, İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı.

Yaylagül, L. (2017), **Kitle İletişim Kuramları: Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar**, Ankara: Dipnot Yayınları.

Yurdigül, Y. ve Zinderen, İ. E. (2012), “Yeni Medyada Haber Dili (Ayşe Paşalı Olayı Üzerinden Geleneksel Medya ve İnternet Haberciliği Karşılaştırması)”, **The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication**, TOJDAC, 2(3), 81-91.

Yüksel, Ş. (1995), “Cinsellik İdeolojisi: Dün ve Bugün”, **Türkiye’de Kadın Olgusu** içinde, (Der.) Necla Arat, İstanbul: Say Yayınları.

<https://shiftdelete.net/twitter-karakter-siniri-280-oldu> , (Erişim: 23.03.2019).

https://www.chip.com.tr/bilgisayarkursu/ekran-goruntusu-kaydetmek_3040.html, (Erişim: 30.03.2019).

<https://www.presshaber.com/kadin-katliamlari-devam-ediyor-son-kurban-husne-aslan-14906.html>, (Erişim: 13.04.2019).

<http://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/antalya/kiz-arkadas-katilinin-cezasi-degismedi-41092070>, (Erişim: 13.04.2019).

<http://www.akparti.org.tr/media/272213/2007-2007-secim-beyannamesi-ozet.pdf>, (Erişim: 14.05.2019).

<https://www.timeturk.com/tr/2008/03/07/erdogan-kadinlara-seslendi-en-az-uc-cocuk-dogurun.html>, (Erişim: 15.04.2019).

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/11/141124_kadininfiltrati_erdogan, (Erişim: 15.04.2019).

<http://www.milliyet.com.tr/erdogan-kurtaj-bir-cinayettir-siyaset-1545254/>, (Erişim: 15.04.2019).

<http://www.gazetevatan.com/akp-li-yonetici--ortusuz-kadin-satiliktir-364363-gundem/>,
(Erişim: 14.05.2019).

<http://sozluk.gov.tr/> (Erişim: 17.04.2019).

<https://snapbird.org>, (Erişim: 05.03.2019).

EKLER LİSTESİ

EK 1. Tweet 1 Ekran Görüntüsü	277
EK 2. Tweet 2 Ekran Görüntüsü	277
EK 3. Tweet 3 Ekran Görüntüsü	277
EK 4. Tweet 4 Ekran Görüntüsü	278
EK 5. Tweet 5 Ekran Görüntüsü	279

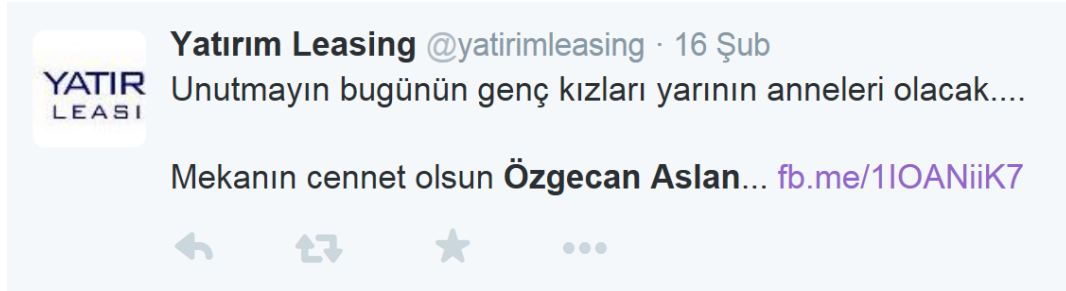
TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. van Dijk’ın Söylem Analizi	169
Tablo 2. Twitter Söylem Çözümleme Şablonu	176
Tablo 3. Tweet 1’le İlgili Bilgiler	178
Tablo 4. Tweet 2’le İlgili Bilgiler	185
Tablo 5. Tweet 3’le İlgili Bilgiler	198
Tablo 6. Tweet 4’le İlgili Bilgiler	212
Tablo 7. Tweet 5’le İlgili Bilgiler	220

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Gönderi Metnine Ekli Linkteki İçerik	178
Şekil 2. Tweet 3'e Verilen Yanıt	198
Şekil 3. Gönderi Metnine Ekli Görsel	212
Şekil 4. Gönderi Metnine Ekli Görsel	220

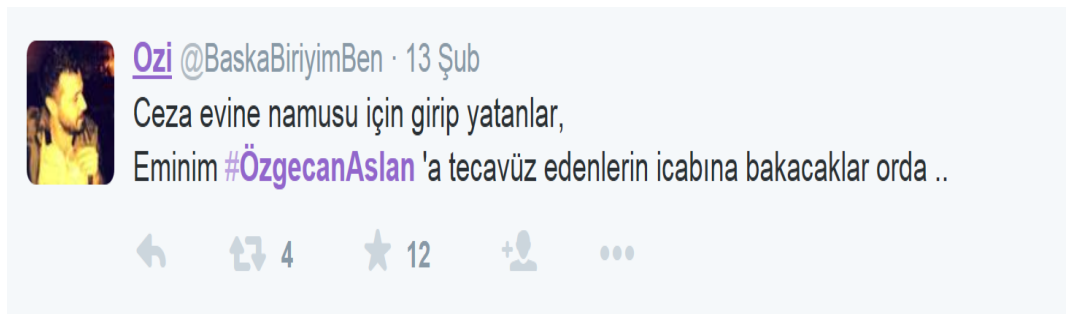
EK 1. Tweet 1 Ekran Görüntüsü

EK 2. Tweet 2 Ekran Görüntüsü

EK 3. Tweet 3 Ekran Görüntüsü

EK 4. Tweet 4 Ekran Görüntüsü

EK 5. Tweet 5 Ekran Görüntüsü

Hülya Gülbahar takip ediyor

 ilk rakı bükücü @ahmetmmseyrek · 13 Şub
Böyle puştlarla aynı havayı soluyoruz maalesef
#ÖzgecanAslan

TOK minibüsünde sotor, sotorun oğlu ve onun arkadaşları olmak üzere 3 kişinin tecavüzüne uğramış, ardından yakılarak dereye atılmıştır! Bu canilige, sapkınlığa ve insanlık dışılığa SESSİZ KALMAYIN LUTFEN! TOK minibüslerini boykot ediyoruz!

Beğen Yorum Yap

Vasili Papaz Efendi @BlokhinVasili
Tecavüz neyse de yakması ibnelik işini bitirdin siktir git haksız mıyım?
13.02.2015 22:00

Felix Dzerjinski @DzerjinskiFelix
Ölmeden önce feminist bir hanımı döve döve sıkmek istiyorum. Bunu yapmadan ölemem, ölmemeliyim.
03:10 · 18 Haz 14

RETWEET 106 FAVORİ 121

ÖZET

YENİÇERİ, Betül. Sosyal Medyada Cinsiyetçi Söylemin Üretimi: Twitter Üzerine Bir

İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2019.

Bu tezin amacı, sosyal medya platformlarından Twitter üzerinden kadın cinayetleri olgusu karşısında üretilen ve paylaşılan kullanıcı türevli içeriklerdeki anlam üretimi etkinliklerinin cinsiyetçi boyut taşıyıp taşımadığının araştırılmasıdır. Bu amaç çerçevesinde bir mikroblog servisi olan Twitter üzerinden, Özgecan Aslan cinayeti ile ilgili olarak paylaşılan gönderiler (Tweet'ler) bir metin olarak değerlendirilmiştir. Bu metinler Teun A. van Dijk'in eleştirel söylem analizi yöntemi kullanılarak kadın cinayetleri olgusu karşısında, sosyal medyada paylaşılan kullanıcı türevli içeriklerde cinsiyetçi söylemin bilinçli bir şekilde ya da farkında olmaksızın nasıl yeniden inşa edildiğinin tespiti için analiz edilmiştir.

Tezin amacı doğrultusunda araştırmanın Birinci Bölüm'ünde toplumsal cinsiyet ve medya ilişkisi üzerine feminist yaklaşımlar incelenmiştir. İkinci Bölüm'de kurmaca ve haber metinlerindeki söylemin cinsiyetçi düzeni ile birlikte kadınların yeni medyadaki temsilleri üzerinde durulmuştur. Üçüncü Bölüm'de sosyal medya ortamlarının analizi ile ilgili eğilimler ve yöntemler üzerinde durulduktan sonra söylem kuramlarının gelişim sürecine katkı sağlayan kuramsal yaklaşımlara değinilmiştir. Üçüncü Bölüm'de Twitter üzerinden paylaşılan kullanıcı türevli içeriklerdeki cinsiyetçi söylemler, Teun van Dijk'ın eleştirel söylem çözümlemesi yöntemi, Twitter ortamına uyarlanarak analiz edilmiştir. Sonuç bölümünde ise kadın cinayetleri olgusu karşısında Twitter üzerinden kullanıcılar tarafından oluşturulan içeriklerin cinsiyetçi boyutları ortaya konmuştur. Bu bölümde aynı zamanda sosyal medya platformlarında cinsiyetçi söylemle mücadele etmenin yöntem ve önerileri tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Sosyal Medya, Twitter, Söylem, Cinsiyetçi Söylem

ABSTRACT

YENİÇERİ, Betül. The Production of Sexist Discourse on Social Media: A Review on Twitter, Master Thesis, Ankara, 2019.

The purpose of this thesis is to investigate the meaning production activities of the social media platforms are produced in the face of the phenomenon of women's killings over Twitter and that whether they carry a sexist dimension in the shared user-derived content. In the framework of this purpose, a microblogging service via Twitter, shared shipments (Tweets) related to the murder of Özgecan Aslan was considered as a text. In response to the phenomenon of female killings these texts are analysed by using the critical discourse analysis method of Teun A. Van Dijk in order to display sexist rhetoric consciously or unwittingly in the user-derived content shared on social media analysis.

In line with the purpose of the thesis, feminist approaches to gender and media relations were examined in the first part of the study. In the second part, the sexist order of the discourse in fiction and news texts was focused on the representation of women in the new media. In the third part, after focusing on the trends and methods related to the analysis of social media environments, theoretical approaches that contribute to the development of discourse theories have been addressed. In the third part, sexist rhetoric in user-derived content shared via Twitter, Teun van Dijk's Critical Rhetoric analysis method was adapted to Twitter and analyzed. In the conclusion section, the gendered dimensions of the content created by users via Twitter have been revealed in the face of the phenomenon of women killings. This section also discusses methods and suggestions for struggling with the sexist rhetorics on social media platforms.

Key Words: Social Media, Twitter, Discourse, Sexist Discourse